90-4
L869 III

Latviešu kaŗavīrs otra pasaules kaŗa laikā

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRA PASAULES KAŖA LAIKĀ

III

Latviešu leģiona dibināšana
2. Latviešu brigādes cīņas Volchovā
Atiešana uz Veļikajas upes krastiem

B,2

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRA PASAULES KAŖA LAIKĀ

I

Latvijas nacionālā armija
Latvija zem krievu okupācijas
Nacionālās armijas iznīcināšana
Apcietināšanas un deportācijas
Otra pasaules kaŗa sākums

II

Latvija zem vācu okupācijas
Vācu civīlā pārvalde
Latviešu pašpārvalde
Pirmās latviešu militārās vienības
un to cīņas

90-4
869

dublet.
9

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRA PASAULES KAŖA LAIKĀ

DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS

Galvenais redaktors
Osvalds Freivalds

Militārais redaktors
Kapteinis L.k.o.k. Oskars Caunītis

III
LATVIEŠU LEĢIONS

1974
DAUGAVAS VANAGU
CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS

80

N. Hartmaņa vāka zīmējums un grafiskais iekārtojums

(Latvijas saulīte, kas stilizēta grezno šīs grāmatas vāku un kuŗu latviešu kaŗavīri nesa pie savām cepurēm, brīvības cīņu laikā bija ar *L* burtu vidū, bet vēlāk saulīte bija bez *L* burta.)

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
~~98-5.188~~
0306037671

Printed in Sweden
Andersson & Kagardt Tryckeri AB
(Apgāds Ziemeļblāzma)
Västerås, Sweden, 1974

Tiesība un pienākums aizstāvēt sevi pret uzbrucēju ir ikvienai dzīvai radībai; vēl vairāk šī tiesība ir tautai, kuŗu apdraud tāds ienaidnieks kā boļševisms, kas gribētu mūs pakļaut ne tikai savai politiskai varai, bet arī mūs garīgi un fiziski iznīcināt. Ka tas tā, par to mums vairs nav jāsecina no tādiem vai citādiem notikumiem ārpus mūsu zemes.

Diemžēl, mēs to visā baigumā esam pieredzējuši mūsu pašu zemē. Lai taupītu dzīvības, mūsu valsts vadība jau reizi atteicās no pretošanās Padomju Krievijai, bet, neraugoties uz šo nepretošanos, mūsu tauta gada laikā zaudēja desmittūkstošiem noslepkavoto vai spaidu darbos aizvesto cilvēku. Par šiem aizvestiem mēs neesam saņēmuši līdz šai dienai nevienu ziņu. Mēs nezinām, cik no viņiem vēl dzīvi, kā ir viņu dzīve, un vai viņu lēnā nomocīšana ir labāka par ātru nāvi. Bet zinām, ka, ja boļševiku varai te būtu lemts vēl reiz ienākt, neviens no tiem, ko tagad iesauksim, ne arī no tiem, kas vēl paliks neiesaukti, nebūtu paglābts no čekas izrēķināšanās vai — labākā gadījumā — no Staļina mobilizācijas, kur tiem būtu jācīnās nevis par, bet pret savas tautas interesēm.

Tādēļ mums nav cita ceļa kā cīnīties, lai, cik vien mūsu spēkos, censtos pasargāt mūsu tautu no vēl lielākas nelaimes nekā tā, kas to jau piemeklējusi.

Ģenerālis R. Bangerskis
Universitātes aulā,
1943. g. 15. novembrī

LATVJU KAREIVJA LŪGŠANA

Kungs, visu, visu manim ņemi,
Es sevi ziedoju labprāt,
Tik manu svēto senču zemi
Lai spēju tautai pasargāt.

Jānis Akurāters

PRIEKŠVĀRDI

Grāmatu serijas par Latviešu karavīru Otra pasaules kara laikā 3. grāmata ir veltīta Latviešu pašpārvaldes cīņai ar vācu iestādēm sakarā ar latviešu vīru iesaistīšanu vācu bruņotos spēkos, 2. Latviešu brigādes formēšanai Ļeņingradas frontes sektorā, brigādes cīņām Volchovas purvos un atiešanai uz t.s. Pantera pozicijām, kur 1944. g. martā ieradās arī jaunformētā 15. Latviešu grenadieru divīzija.

Vācu okupācijas laika Latviešu pašpārvaldes protokolu izraksti un Latviešu leģiona stāba dokumenti spilgti rāda, ar kādām grūtībām latviešu pārstāvjiem nācās cīnītics pret daudzām okupācijas varas iestādēm un to birokratiskiem ierēdņiem, kuŗiem vislielākās rūpes bija par to, lai augstākā priekšniecība tos neuzskatītu par liekiem un tiem nebūtu jāiet uz fronti cīnīties ar ieročiem rokā par „jauno Eiropu". Tas radīja chaosu ne tikai latviešu, bet arī pašu vāciešu rīcībā. Tam SS-Galvenās pārvaldes priekšnieks gruf. Bergers 1943. g. 4. maijā bija spiests pievērst pat visvarenā Himlera uzmanību (skat. 61. lpp.).

Cīņas Volchovas purvos bija *pirmās* smagākās un varonīgākās latviešu karavīru cīņas Otra pasaules kara laikā. Diemžēl, to aprakstīšanai bija jāsaduŗas ar lielām grūtībām trūcīgo dokumentu un kompetentu šo kauju līdzdalībnieku uzrakstītu atmiņu trūkuma dēļ. Vairums 2. Latviešu brigādes dokumenti smago kauju un atiešanas apstākļos ir vairākkārt gājuši bojā. Arī daudzi no Volchovas cīņu komandējošā sastāva ir vēlākās cīņās krituši. Sevišķi šo dokumentu un atmiņu trūkums ir jūtams par 40.(2.latv.) grenadieŗu pulku. Ar to arī izskaidrojams, ka līdz šim par Volchovas cīņām nav publicēts neviens plašāks apraksts, kā tas ir, piemēram, par cīņām Vidzemē, Kurzemē un Rietumprūsijā.

Trimdā, 1974. g. rudenī.

Redaktori.

Zviedru politiskais mēnešraksts „Svensk Tidskrift" (redaktors parlamenta loceklis docents E. Hostads) 1943. g. 1. numurā raksta:

— Krievu spiediens dienvidos no Ilmeņa ezera ar uzbrukuma virzienu pret Latviju un Ļeņingradas ielenkuma izbeigšana, ja var ticēt krievu informācijai, gan nenozīmē vācu Austrumfrontes sabrukumu. Draudi pirmā kārtā ir vērsti pret Igauniju un Latviju. Vai baltieši gribēs vērsties pret krievu jauno iebrukumu?

Šīs trīs Baltijas tautas var uzstādīt diezgan nozīmīgu armiju. Ja arī tās tomēr uzskatītu aizstāvēšanos par bezcerīgu, sevišķi ja ņem vērā, ka tām trūkst Somijas dabiskās robežas aizsardzības, tad tomēr bruņota pretestība būtu ar simbolisku nozīmi, kā manifestācija vai apliecinājums šo tautu prasībai dzīvot savu nacionālo dzīvi un turpināt lielisko kultūrālo un saimniecisko jaunuzbūvi, kas iezīmējās brīvības gados. —

Dažus mēnešus vēlāk (nr. 8) rakstā „Draudi Baltijas tautām" žurnāls turpina:

— Padomju Krievijas nepārtrauktā vācu armijas atspiešana ir radījusi nāves briesmas mazajām Baltijas valstīm. To izredzes atgūt nacionālo patstāvību aptumšojas ar katru dienu vairāk. Kādu likteni krievi piešķirs Baltijas tautām pēc eventuālās šo 3 valstu atkal iekaļošanas? Vai tie aprobežosies tikai ar saimniecisko, sociālo un kultūrālo boļševizāciju? Vai, varbūt, tie ies soli tālāk un pārplūdinās šīs zemes par labu krievu „Umsiedlung"?

Saprotams, uz šiem jautājumiem nav drošas atbildes, bet ļaunākās nojautas ir jāpielaiž...

Tik daudz ir skaidrs, ka krievu briesmas šīm trim vecām Baltijas tautām nekad nav bijušas tik lielas kā tagad. Agrākos valdīšanas periodos krievi gan apspieda šīs tautas un to patstāvīgo kultūru, bet cilvēki varēja dzīvot un runāt savu valodu. Šoreiz draudi attiecas ne tikai uz valodu, bet arī cilvēkiem. Par to baltiešiem ir jau bēdīga pieredze no īsās krievu saimniekošanas 1940./41. g. Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. Arī pēc iesoļošanas 1939. g. rudenī Polijā krievi no turienes padzina apm. vienu miljonu poļu un atņēma tiem poļu pavalstniecību. —

VĀCIJAS — PADOMJU SAVIENĪBAS KARA PIRMIE DIVI GADI

Vācijas — Padomju Savienības kara pirmajā gadā vācu armiju Ziemeļfrontes (Heeresgruppe NORD) spēki — 16. un 18. vācu armijas — ātrā gājienā un ar samērā nelieliem zaudējumiem atspieda Padomju Savienības bruņotos spēkus no Baltijas telpas. 1941. gada beigās vācu Ziemeļfrontes spēki sasniedza jau Ļeņingradas priekšpilsētas, ieņēma Šliselburgas, Tichvinas, Čudovas, Novgorodas un Stāraja Russas pilsētas. Tomēr bargā 1941./42. g. ziema, Krievijas satiksmes ceļu sliktais stāvoklis, mežainais un purvainais apvidus, kā arī atkārtotie krievu spēku pretuzbrukumi nodarīja vāciešiem lielus kaŗavīru, apbruņojuma un satiksmes līdzekļu zaudējumus. Arī vācu aizmugures satiksmes un piegādes ceļi bija stipri izstiepušies. Šos satiksmes ceļus arī sāka stipri apdraudēt vietējie sarkanie aizmugures partizāni. Jau 1941. g. beigās vācu straujais skrējiens uz austrumiem apstājās, nesasniedzot paredzētos mērķus. Kā Ļeņingrada, tā Maskava palika neieņemtas.

1942. g. sākumā vācu Ziemeļfronte gan kaut cik nostabilizējās uz līnijas Ļeņigrada—Čudova—Volchovas upes kreisais krasts—Novgoroda—Stāraja Russa un pārgāja uz aizstāvēšanos. Par vācu ofensīvas turpmāko smagumpunktu kļuva Krievijas dienvidi un Kaukāza naftas rajons. Arī no Ziemeļfrontes vairākas vācu divīzijas pārvietoja uz jaunā smagumpunkta rajonu.

1942. g. sākumā vācu Ziemeļfrontē, apm. 600 km platumā, atradās vairs tikai apm. 28 stipri cietušas vācu divīzijas pret 75 krievu divīzijām, no kuŗām liela daļa nemaz līdzšinējās kaujās nebija piedalījušās un kas pilnīgi svaigas, pietiekoši silti apģērbtas un labi apbruņotas bija pārsūtītas no Sibirijas.

1942. g. janvārī vācu Ziemeļfrontē krievi uzsāka lielofensīvu ar nolūku, ja ne pilnīgi atbrīvot Ļeņingradu, tad vismaz to atslogot un atbrīvot kādu satiksmes ceļu no aizmugures uz ielenkto pilsētu.

1941./42. g. ziemā vienīgais šāds satiksmes ceļš bija pāri Lādogas ezera ledum, bet ar pavasaŗa iestāšanos šis ceļš nebūtu vairs lietājams.

1942. g. pavasarī stipri krievu spēki atspieda vāciešus dienvidos no Lādogas ezera un arī dienvidos no Čudovo. Krievu 2. triecienarmija tanī pašā laikā pārgāja aizsalušo Volchovas upi, ieņēma Spaskaja Polistj, Gluchaja Kerest un Piņev Lug, tā dziļi iespiežoties vācu frontes aizmugurē Volchovas purvu rajonā.

Iznīcināšanas kaujas starp krievu un vācu spēkiem vilkās līdz pat 1942. g. maija mēneša beigām. Krievu ģenerāļa Vlasova 2. triecienarmiju Volchovas purvos vācu spēki ielenca un 5 mēnešu ilgās cīņās pilnīgi iznīcināja.

Pēc šo smago cīņu perioda vācu frontēs iestājās daļēja krize. Vairākos frontes iecirkņos vācu spēki bija spiesti atkāpties vai arī pāriet uz ilgstošu aizstāvēšanos. 1943. g. 31. janvārī kapitulēja vācu 6. armija Staļingradā pie Volgas.

Kaŗam ieilgstot, vajadzība pēc kaŗavīriem un dažādiem „izpalīgiem" kļuva arvien lielāka. Vācu zaudējumi kaŗa pirmajos mēnešos bija ļoti smagi. Jau 1941. g. augustā zaudēti bija 380.000 vīru. Līdz gada beigām zaudējumi pārsniedza jau 800.000 vīru, un līdz 1943. gada martam tie bija pieauguši uz 1.107.830.

Sakarā ar šiem milzīgiem zaudējumiem vācu vienības sāka izmantot darbā gūstekņus un okupēto apgabalu civiliedzīvotājus t.s. „izpalīgus" (Hilfswillige — saīsināti Hiwis), tos izmantojot galvenokārt dažādos saimnieciskos darbos — kā pavārus, slimnieku kopējus, šoferus un tml. No sākuma vienību komandieŗi šos izpalīgus nemaz nepieteica augstākai priekšniecībai. Bet izpalīgu skaitam arvien vairāk pieaugot, par tiem dabūja zināt arī augstākā vadība un tai vajadzēja ieņemt stāvokli. Frontes komandieŗi sāka prasīt tiesības organizēt tos arī kaujas vienībās. Tos atbalstījis ģenerālstāba priekšnieks ģen. Halders, bet pretojies sevišķi Rozenbergs un no sākuma arī Himlers. Šim savu padomdevēju uzskatam pievienojies arī pats fīrers Hitlers.

Kādā rakstu serijā par nevācu kaŗavīriem vācu bruņotos spēkos arī vācu žurnāls „Spiegel" 1967. g. sākumā raksta, ka Ieroču-SS vadītāji (piem. ģen. Šteiners) ir bijuši pirmie, kas atzinuši, ka kaŗu iespējams uzvarēt vienīgi tad, ja krievu apspiestām tautām dod patstāvību un ļauj tām plecu pie pleca ar vācu vienībām cīnīties pret padomju spēkiem. Hitlers sākumā tādam viedoklim pretojies, bet beidzot juties spiests savu nostāju mainīt.

Jau 1941. g. vasaras sākumā formējās arī pirmā lielāka ārzemnieku vienība — SS divīzija „Wiking" no flāmu, holandiešu, dāņu un norvēģu brīvprātīgiem vācu vadībā.

SS-grupenfīreram Bergeram laimējās pierunāt SS-reichsfīreru atzīt gandrīz visus austrumeiropiešus par iekaļotiem ģermāņiem, no sākuma baltiešus, tad ukraiņus, beidzot arī krievus un citas tautības līdz pat Balkānu musulmaņiem.*)

1941. g. rudenī arī no latviešu brīvprātīgiem saformēja vairākus t.s. Kārtības dienesta bataljonus, no kuŗiem vairākus 1941. g. beigās un 1942. g. sākumā nosūtīja uz Ļeņingradas frontes sektoru (skat. šīs grāmatu serijas II grāmatu), kur tie 1943. g. sākumā kļuva par 2. Latviešu brigādes kodolu.

1942. g. sākumā vācu bruņoto spēku virsvadība (OKW) bija piekritusi arī sevišķu leģionu dibināšanai turkestāniešiem, ziemeļkaukaziešiem, azerbeidžaņiem, gruzīniem un Volgas tatāriem, lai gan Hitlers par pilnīgi uzticamiem uzskatījis vienīgi muhamedāņu tautas.

Zīmīga ir epizode 1943. g. 8. jūlija apspriedē pie Hitlera. Tanī feldmaršals Keitels izteicis Ziemeļfrontes vēlēšanos atļaut ieskaitīt vācu vienībās par kareivjiem baltiešu brīvprātīgos. Uz to Hitlers atbildējis: „Nekādā gadījumā. Tas novestu pie tā, ka galu galā es šīs vienības padarītu pilnīgi nedrošas... Tā vispārīgi to nedrīkst darīt... Tas ir pavisam kas cits, ja es no šiem ļaudīm noorganizēju kādu leģionu".**)

---

* Skat. H. Höhne — Der Orden unter dem Totenkopf, Die Geschichter der SS. (Spiegel, 1966) un zviedru izdevumu — Hitlers SS och Gestapo. (Malmē, 1967.)

** Hitlers Lagebesprechung, die Protokollfragmente seiner militärischen Konferenzen, 1942—1945; Stuttgart, 1962.

32. grenadieŗu pulka kaujas karogs
Latviešu leģiona

LATVIEŠU LEĢIONA TAPŠANA

KĀ LATVIEŠU LEĢIONA DIBINĀŠANA ATSPOGUĻOJAS PAŠPĀRVALDES PROTOKOLOS UN LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORA STĀBA DOKUMENTOS

Jau 1942. g. sākumā SS-reichsfīrers Himlers uzdeva SS-galvenās pārvaldes priekšniekam SS-grupenfīreram G. Bergeram rūpēties par vācu militāro spēku papildināšanu ar okupētās „ģermāņu zemēs" savervētiem brīvprātīgiem.*) Savā 1942. g. 6. marta pavēlē**) Himlers noteica, ka uzdevuma izpildīšanas uzraudzība SS-Galvenās pārvaldes uzdevumā piekrīt augstākiem SS- un policijas vadītājiem attiecīgās zemēs. Latvijā tāds bija SS-obergrupenfīrers Jekelns (Jeckeln).

Sevišķi sākot ar 1942. g. rudeni, lai veicinātu latviešu jaunekļu brīvprātīgu pieteikšanos militāram dienestam vācu armijā resp. Latviešu kārtības dienesta bataljonos, vācu civīlā pārvalde Latvijā arvien noteiktāk sāka pielietāt ieņemto austrumu apgabalu reichsministra A. Rozenberga 1941. g. 19. decembŗa rīkojumu par „darba pienākumu" Ostlandē, kā arī baidīt ar iesaukšanu vācu valsts darba dienestā.

Tā, piem., Pašpārvaldes ģenerāldirektoru***) *1942. g. 11. augusta apspriedes* protokolā lasāms:

---

* SS-galvenai pārvaldei piekrita dažādu sveštautiešu vienību komplektēšana, formēšana, apgāde un papildināšana līdz to nosūtīšanai uz fronti. Pēc tam šo vienību apgāde un operātīvā izmantošana pārgāja frontes vadības pārziņāšanā.

** Skat. II grāmatas 60. lpp.

*** No 1942. g. 7. marta līdz 1944. g. janvārim Latvijas zemes pašpārvalde sastāvēja no 8, bet pēc tam no 9 ģenerāldirektoriem (skat. II grāmatas 23. lpp.), kas par savu darbību bija atbildīgi tieši ģenerālkomisāram. Lai gan ģenerāldirektoriem kopīgas apspriedes nebija paredzētas, tie tomēr pēc savstarpējas vienošanās regulāri sanāca kopā mazākais reizi nedēļā, lai apspriestos par stāvokli un saskaņotu savu darbību. Apspriežu protokolus rakstīja Iekšlietu ģenerāldirekcijas kancelejas priekšnieks.

„Ģenerāldirektors *M. Prīmanis* ziņo, ka pēc informācijas, kas saņemta no vācu valsts darba dienesta pārstāvjiem, sagaidāms Ostlandes reichsministra Rozenberga rīkojums, ka visiem vidusskolu abitūrientiem, kas vēlas iestāties universitātē, iepriekš būs jānokalpo viens gads vācu valsts darba dienestā. Ģenerālkomisāra vietniekam Brenneram par šādu nodomu tomēr nekas neesot zināms." *(Protokols nr. 48.)*

Bet jau *4. septembŗa apspriedes* protokolā lasāms:

„Ģenerāldirektors *Prīmanis* ziņo, ka uz ģenerālkomisāra rīkojumu šī gada abitūrientus, kas dzimuši no 1921.—1924. gadam, varēs uzņemt Universitātē un Lauksaimniecības akadēmijā tikai pēc viena gada nokalpošanas vācu valsts darba dienestā." *(Protokols nr. 51.)*

*

Redzot vācu civīlās pārvaldes izdarības, brīvprātīgo pieteikšanās drīzi vien apsika. Ja Himlera 1942. g. 6. marta pavēlē ir runa vienīgi par *brīvprātīgo vervēšanu*, tad SS-Galvenās pārvaldes II nodaļas 1943. g. 29. janvāŗa rakstā visām papildinājumu dienesta vietām runā jau par *iesaukšanu*, lai gan tas bija pret starptautiskiem noteikumiem. Šī raksta 7. p. arī teikts, ka „iesaukšana notiek ar SS-galvenās pārvaldes VI/2 nodaļas starpniecību."

To centās izmantot mūsu Pašpārvalde un prasīja Latvijas suverēnitātes atjaunošanu un tiesību uzstādīt savas zemes aizsargāšanai 100.000 vīru stipru nacionālo armiju. Kā vienu, tā otru Hitlers noraidīja, jo tas nesaskanēja ar viņa kaŗa mērķiem.

1942. g. augusta beigās kļuva zināms, ka Igaunijas galvaspilsētas atbrīvošanas no komūnistu jūga gada dienā (28. augustā) vācu vadība paziņojusi, ka igauņiem atļauts formēt savu leģionu. Šī ziņa izraisīja latviešos zināmu neapmierinātību, kas vācu rīcībā saskatīja priekšrocību piešķiršanu igauņiem iepretim latviešiem, lai gan abas tautas kaŗā līdz šim nesušas vienādi lielus upuŗus un piepūli.

Par leģiona formēšanas atļauju igauņiem latviešiem oficiāli paziņoja tikai 3. novembrī. Par to Pašpārvaldes ģenerāldirektoru *4. novembŗa apspriedes* protokolā lasāms:

„Ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka vakar, 3. novembrī, viņš kopā ar pltn. Veisu, pulkv. Krīpenu, pulkv. Silgaili un pltn. Osi uzaicināti pie vācu SS- un policijas vadītāja Latvijā ģen.maj. Šrēdera, kuŗš teicis, ka igauņi uzstādot Igauņu leģionu, ka arī mēs vēl varētu to panākt, ja mēs grieztos pie vācu augstākā SS- un policijas vadītāja Austrumzemē ģenerāļa Jekelna, kuŗš varbūt vēl būtu šinī lietā runā-

Bescheid
Paziņojums

für Herrn / kungam Evaziniks Romualds geboren am / dzimš. laiks 12.IV 1914

in / dzimš. vieta Pav. Krāslavas wohnhaft in / dzīves vieta Rīga, M. Vējzaķu ielā 42

Nach § 1 der Verordnung über die Einführung der Arbeitspflicht in den besetzten Ostgebieten vom 19. 12. 1941 unterliegen alle Bewohner in den besetzten Ostgebieten vom 18. Lebensjahr ab nach Massgabe ihrer Arbeitsfähigkeit der öffentlichen Arbeitspflicht. Zuwiderhandlungen gegen diese Verordnung und die zu ihrer Durchführung erlassenen Vorschriften werden mit Zuchthaus oder Gefängnis bestraft. Für die Aburteilung sind die Sondergerichte zuständig.

Auf Grund dieser Bestimmung weise ich Sie hiermit der deutschen Wehrmacht zum Zwecke der Einstellung als ziviler Gespannführer bis auf weiteres zu.

Pamatojoties uz 19. 12. 1941. g. rīkojuma par darba pienākuma ievešanu ieņemtajos Austrumapgabalos 1. §, visi ieņemto Austrumapgabalu iedzīvotāji vecumā no 18 gadiem sāmērā ar viņu darba spējām ir paklauti darba pienākumam. Pretošanās šim rīkojumam un Jūsu darbībai izdotiem priekšrakstiem tiek sodīta ar pārmācības namu vai cietumu. Sodīšana iekrīt sevišķai tiesai.

Uz šī rīkojuma pamata es ar šo līdz turpmākam saistu Jūs darbā vācu armijā, kā civilpersonu, par pajūgu vadītāju.

Der Gebietskommissar in Riga,
Apgabala komisārs

Auf Anordnung:

Hiermit sind Sie für die deutsche Wehrmacht zur Dienstleistung als ziviler Gespannführer für Nachschubzwecke verpflichtet. Damit erhalten Sie die ehrenvolle Aufgabe, im Dienste der deutschen Wehrmacht zum Entscheidungskampf gegen den Bolschewismus beitragen zu dürfen.

Mit Ihrer Einstellung unterstehen Sie mit sofortiger Wirkung der deutschen Wehrmachts-Strafgerichtsbarkeit. Sie haben gleich den deutschen Soldaten Ihren Vorgesetzten unbedingten Gehorsam zu leisten. Sie geniessen den Schutz und die Fürsorge Ihres Vorgesetzten und können sich jeder Zeit um Rat an ihn wenden.

Jūs esat iesaistīts darbā vācu armijā, kā civilpersona, par pajūgu vadītāju aizmugures dienesta vajadzībām. Līdz ar to Jums tiek uzticēts goda pilnais uzdevums vācu armijas dienestā piedalīties izšķirējā cīņā pret boļševismu.

Līdz ar Jūsu iesaistīšanu darbā Jūs tiekat paklauts ar tūlītēju spēkā stāšanos vācu kara sodu likumiem. Līdzīgi vācu karavīriem Jums bez ierobežumiem jāpaklausa Jūsu priekšniekiem. Jūs baudāt Jūsu priekšnieka aizsardzību un gādību, un varat katrā laikā griezties pie viņa pēc padoma.

Zur Erfüllung Ihrer Dienstleistung haben Sie sich am / Jūsu pienākumu izpildīšanai Jums jāpieteicas 26.5.1942 (datums)

in Rīga, Turmstr. 4 (Torņa ielā) Wehrmachtunterkunft (vieta)

um 9 (laiks) Uhr zu melden.

Nichtbefolgung dieses Befehls zieht zwangsweise Vorführung und Bestrafung nach sich. Die Einsatzbedingungen sind Ihnen bekanntgegeben. Die Hinweise auf der Rückseite sind zu beachten.

Šī rīkojuma nepildītājus atved spaidu kārtā un soda. Noteikumi par novietošanu darbā Jums paziņoti. Norādījumi otrā pusē jāievēro.

Der Kommandant für das Sicherungsgebiet Lettland
Latvijas drošības apgabala komandants

I. A.

Oberltn.

jams. Ģenerāldirektors Dankers atbildējis, ka pašreizējos apstākļos labvēlīgais noskaņojums šādam pasākumam stipri kritis, nav ne mazāko cerību izvest brīvprātīgi šādu akciju un būtu labāk šādos apstākļos jautājumu nemaz necilāt. Ģenerālmajors Šrēders tad ieminējies, ka varbūt varētu iesaukt dažus gada gājumus, lai mēs griežoties vēl šodien pie Jekelna, kuŗam esot jāizlido atpakaļ uz fronti. Ģenerāldirektors Dankers lūdz par šo jautājumu izteikties, pie kam sekojošās debatēs tika izteiktas šādas domas:

Silgailis — Ģenerālmajors Šrēders, pats ieinteresēts leģiona dibināšanā, ir nesaprašanā, kāpēc kaimiņu apgabalā ir, bet viņa pārzinātā apgabalā nav.

Veiss — vāci sagaida mūsu soli šodien vai rīt.

Dankers — No pastāvošiem kārtības sargu bataljoniem cilvēkus ņemt nevarēšot, izņemot nedaudz kaŗavīru ar kaujas piedzīvojumiem, kuŗu vietā tad jādod citi aizstājēji.

Silgailis — Līdzšinējie bataljoni ir policijas vienības, leģions būtu nācijas militārā vienība.

Osis — Kad š.g. 6. janvārī man ģenerālis Jekelns prasīja par vienībām, teicu, ka brīvprātīgi mēs varētu savākt 4—5.000 vīrus; ja viņi cer uz lielāku skaitli, tad jādod politiski solījumi. Toreiz ģen. Jekelns solījās runāt par to Hitlera galvenā mītnē. No visas dienesta sarakstīšanās esmu guvis iespaidu, ka līdzšinējās vienības politikas svaru kausos nevar likt, tie tikai kaŗa algotņi, kuŗu darbs tiek samaksāts.

Silgailis — Ja turēsimies pie nogaidīšanas taktikas, vēlāk nevarēs būt runa par tiesību piešķiršanu.

Krīpens — Ja mēs nodibinātu leģionu, mūsu kaŗavīri būtu sadalīti 2 grupās: leģionāri un līdzšinējie kārtības sargi. Agrāk pats ģenerālis Jekelns runāja, ka latviešu daļas apvienos lielākās vienībās, bija mazs mēģinājums pie Pēterpils, bet no tā nekas neiznāca. Ja līdzšinējo bataljonu kaŗavīrus nevar ieskaitīt leģionā, iznāk, ka tie, kas gājuši par ideju, cīnījušies gadu un pat ilgāk, tiek atstumti, tā būtu liela pārestība frontes cīnītājiem.

Dankers — Skaidrs, ka vāci, kas nes vislielākos asinsupuŗus šinī cīņā, gaida arī no mums tādus, tikai jautājums, vai pašreizējos apstākļos mēs drīkstam prasīt no tautas šādus upuŗus.

Vanags — Vāci zina, par ko tie cīnās, mūsu tauta ne, tas rada grūtības; brīvprātīgo nebūs, mobilizēt mums nav ne tiesības, ne varas.

Dankers — Es baidos, ka pret mūsu tautu nesāk pielietāt tādus paņēmienus, kā pret poļiem un čechiem, mums katrā ziņā tauta no tā jāpasarga.

Valdmanis — Kaŗavīriem bez mundieŗa un ieročiem jādod vēl kaut kas. Lielinieki mūs aplaupīja, vai ir kas labots? Vajadzētu vismaz pateikt, ka nepadzīs no mājām, kā citādi lai cīnāmies ar pretpropagandu? Mums vēl šodien vācu kungi pateica, ka katrs drīkstam interesēties tikai par sava resora lietām, tālāku tiesību mums nav. Leģions būtu vajadzīgs, bet lai ģenerālis Jekelns palīdz radīt tam labvēlīgus apstākļus, tam jāpasaka, ka mēs šai zemē neesam nekas. Lai neatdod mums mantu, bet lai atdod vismaz ticību mūsu nākotnei. Par 18. novembŗa svinēšanu mums šodien radās iespaids, ka to laikam neatļaus, tas taču nevar neatstāt iespaidu uz brīvprātīgo pieteikšanos.

Zāgars — Pievienojas Valdmaņa kunga izteiktam. Pavasarī visi silti dzīvoja līdzi brīvprātīgiem, liekas, labākie no tiem tagad dziļi vīlušies, tiem sāpīgi būt par vienkāršiem algotņiem. Igaunijā uzsaukumu iestāties leģionā parakstījis ģenerālkomisārs, tas politisks jautājums, bet pie mums to ierosinājis ģenerālmajors Šrēders pie mūsu kaŗavīriem, lūdzot par to tālāk pat nerunāt, mēs pat nedrīkstam to apspriest, jo pēc Austrumu reichsministra dekrēta mēs esam tikai atsevišķu resoru vadītāji, kas katrs pakļauts ģenerālkomisāra attiecīgās nozares ierēdnim. Jautājumu nevar izlemt 24 stundās.

Osis — Pēc līdzšinējiem piedzīvojumiem ar bataljoniem tauta mums vairs nevar ticēt, jārada plašāka baze.

Dankers — Tā tad principā leģions cīņai pret lieliniekiem vēlams, bet neredz iespēju tādu uzstādīt, nav nepieciešamo politisko, saimniecisko un juridisko priekšnoteikumu.

Nolemj informēt ģenerālmajoru Šrēderu par mūsu viedokli, bet pie ģenerāļa Jekelna pagaidām negriezties." *(Protokols nr. 65.)*

IESNIEGUMI ĢENERĀLKOMISĀRAM

1942. g. 4. novembrī *A. Valdmanis* iesniedza ģenerālkomisāram personīgu memorandu ar „latviešu problēmas" iztirzājumu. Šai memorandā A. Valdmanis pēc vēsturiska apskata cita starpā raksta:

„Izceļoties kaŗam Vācijas un Padomju Savienības starpā un īpaši vācu kaŗaspēkam iesoļojot Latvijā, pirmajā brīdī visi latvieši ticēja, ka viņi atbrīvoti. Atbrīvoti šī vārda vistiešākā nozīmē. Ticēja, ka Latvijas neatkarība at-

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
98-5.188

jaunota. Boļševiku varmācību laikā kaut kā, nelaimīgi, savu dzīvību vilkdami, latvieši bija likuši visas cerības uz vāciešiem. Nav iespējams pilnīgi izteikt sirsnību, ar kādu vācu karavīrus sagaidīja Latvijā. To apliecināja arī frontes ziņojumi. Aizmirsts bija naids, neuzticība, viss. Vīri steidzās pie ieročiem, gribēja organizēt savu kaŗaspēku, cīnīties.

Viss notika citādi. Šī memoranda uzdevums nav kritizēt. Atzīmēsim vienīgi, ka arī tā sauktajai — faktiski nepastāvošai — Latviešu pašpārvaldei līdz šim nav izdevies sastapt pat nevienu augstāku vācu iestādi, kas vācu rīcību Latvijā atzītu par visumā pareizu. Vai tāpēc nav viegli iedomāties, ko par to domā paši latvieši? . . .

No starptautisko tiesību viedokļa Latvija joprojām uzskatāma par suverēnu valsti.

Latviešu brīvības ideāla reālizācija, tātad, pašreiz ir atkarīga no tā, kā pret to nostājas Vācija, resp. vācu vadonis". ...*)

Par šī memoranda iesniegšanu Valdmanis pārējos ģenerāldirektorus informē tikai *16. novembŗa apspriedē*, kuŗas protokolā teikts:

„Ģenerāldirektors *Valdmanis* ziņo, ka tas ar savu parakstu iesniedzis ģenerālkomisāram puslīdz plašu memorandu, kuŗa noslēgumā tas liek priekšā atjaunot Latvijas patstāvību, līdz ar to varētu piedalīties kā sabiedrotā cīņā pret lieliniekiem." *(Protokols nr. 67.)*

27. novembŗa apspriedē ģenerāldirektori pārunā vispārējo stāvokli sakarā ar jautājumu par latviešu bruņoto spēku tālāku izveidošanu un soļus, kādi būtu speŗami, lai panāktu lielāku skaidrību un noteiktību politiskā plāksnē. Lūdz ģenerāldirektoru Valdmani sastādīt nelielu iesniegumu." *(Protokols nr. 69.)*

*

Bet 30. novembrī *Valdmanis* atkal vienīgi ar savu parakstu iesniedz ģenerālkomisāram sekojošu sava 4. novembŗa memoranda papildinājumu:

„Rīgā, 1942. gada 30. novembrī.

Ļoti godātais Ģenerālkomisāra kungs,

es atļaujos atgriezties pie sava š.g. 4. novembŗa iesnieguma „Das lettische Problem" un, paturot prātā notikumus kaŗa laukos šī mēneša otrā pusē, uzskatu par savu pienākumu daudzu latviešu patriotu vārdā apstiprināt sekojošo.

Latviešu tauta vēlas piedalīties cīņā pret boļševismu. Bet latviešu tautai nav iespējams šinī cīņā piedalīties, ja neievēro viņas minimālās prasības:

---

* Šī A. Valdmaņa memoranda pilns teksts ir iespiests Borisa Zemgaļa grāmatā *„Dienās baltās — nebaltās"*, izdota Ženēvā 1949. g.

1) neatkarības restaurāciju, un

2) noteikumu, ka Latvijas kaŗaspēks cīnīsies vienīgi uz Latvijas robežas.

ad. 1. Šinī kaŗā Vācija pratusi tiešām nest tautām arī brīvību (Slovakija). Ir jau ļoti vēls, bet, varbūt, vēl tomēr nav par vēlu pierādīt darbos, ka arī Baltijā vācieši ienākuši ne kā iekaŗotāji, bet kā atbrīvotāji. Vācijas vadoņa attiecīga un nepārprotama deklarācija varētu radīt bazi, uz kuŗas abas puses varētu diskutēt kā līdzīgi partneŗi un saprasties;

ad. 2. Latvijai nav agresīvu nolūku ne pret vienu valsti pasaulē, latvieši grib vienīgi brīvu dzīvi savā zemē. Tādēļ latvieši nevar iesaistīties kaŗā kaut kur plašajā pasaulē, bet viņi cīnīsies ar ārkārtīgu varonību un nāves nicināšanu austrumu frontē, uz savas tēvu zemes robežām.

Savā laikā neatkarīgās Latvijas ģenerālstābs bija aprēķinājis, ka totālā mobilizācija Latvijā dotu 200.000 kaŗavīru: 7 kājnieku divīzijas, 1 jātnieku brigādi un pārējās attiecīgās vienības. Pēc lielajiem zaudējumiem boļševiku okupācijas laikā, kā arī ievērojot vēlākos jaunradušos apstākļus un pārmaiņas, mūsu militārie lietpratēji ir aprēķinājuši, ka, mobilizējot 1907.—1925. gados dzimušos vīrus, suverēnā Latvija iegūtu 100.000 vīru lielu kaŗaspēku; aizmugures dienestam varētu mobilizēt vēl tālākos 25.000 (1897.—1906. gados dzimušos). Virsnieku un instruktoru mums ir pietiekamā vairumā; protams, domājot par nākotni, nekavējoties būtu atjaunojama kaŗa skola un speciāla instruktoru skola, — bet tas jau būtu neatkarīgās Latvijas kompetencē. Pirms šī kaŗaspēka iesaistīšanas frontē tas vismaz 3 mēneši jāapmāca.

Rūpīga frontes stāvokļa analize un bailes par mūsu tautas likteni, par mūsu sievu un bērnu dzīvībām, diktējušas šo iesniegumu. Mēs nevēlamies bojā iet, bet, ja tomēr būtu mums nolemts iet bojā, tad latviešu vīri gribētu iet nāvē ar zobenu rokā. Ja Lielvācijas vadība atrastu par iespējamu akceptēt mūsu augstāk minētos divi noteikumus, tad latviešu tauta ņemtu savu likteni pati savās rokās. Mēs nešaubāmies, ka mūsu piemēram, pēc tādiem pašiem noteikumiem, sekotu mūsu kaimiņi igauņi un mūsu brāļi lietuvji. Kopā ar varonīgo somu tautu mēs, uz savas zemes robežas stāvot, aizstāvētu visu Baltijas telpu, kuŗa ir mūsu kopš neatminamiem laikiem.

Mēs saprotam, ka šis jautājums nav izšķirams Rīgā un ka sarunas par šo problēmu prasīs daudz pārdomu un laika. Mēs saprotam arī, ka konkrētās sarunās pacelsies daudzi jautājumi, kuŗus mēs apzināti neskaŗam, lai jau pašā sākumā ainu nekomplicētu. Bet mēs būtu jums, godājamais ģenerālkomisāra kungs, ļoti pateicīgi, ja jūs atrastu par iespējamu šinī iesniegumā aprādīto ideju virzīt tālāk pēc piekritības.

A. Valdmanis"

2. decembrī ģenerālkomisārs uzaicina visus Pašpārvaldes ģenerāldirektorus pie sevis, un viņa vietnieks Simms atdod Valdmaņa iesniegumus atpakaļ ar paskaidrojumu, ka tos nevarot virzīt tālāk, jo tie uzstādot neiespējamas prasības un, ka tos parakstījusi tikai viena persona, ko viņi par latviešu pārstāvi neuzskatot.

Tad, turpat ģenerālkomisāra sēžu zālē, visiem ģenerāldirektoriem klātesot, Valdmanis ar roku uzraksta jaunu iesniegumu, diplomātiskākā stilā, kas satur tās pašas prasības, un to tad arī tūliņ paraksta visi ģenerāldirektori un nodod Simmam.

Ģen. Dankers 23. decembrī apmeklēja reichskomisāru Lozi, kas to pieņēma kopā ar ģenerālkomisāru Dreksleru, lai dotu atbildi uz latviešu ģenerāldirektoru 2. decembŗa iesniegumu. (Skat. 2. grāmatas 61. lpp.) Pašpārvaldes *28. decembŗa apspriedē*, kuŗā *ģen. Dankers* ziņo par šo apmeklējumu, ģenerāldirektori nolēma „sakopot ziņas par visiem sasāpējušiem jautājumiem." *(Protokols nr. 74.)*

Pašpārvaldes *1943. g. 26. janvāŗa apspriedē* „direktors *Silgailis* ziņo, ka iekšlietu ģenerāldirektora 1. palīgs *Voldemārs Veiss*, Fiziskās kultūras un sporta pārvaldes priekšnieks *R. Plūme* un viņš bijuši aicināti pie vācu SS- un policijas vadītāja Latvijā brigadefīrera un policijas ģenerālmajora *Šrēdera*, kuŗš lūdzis tos griezties pie studentiem un sportistiem ar uzaicinājumu iestāties Latviešu leģionā, par kuŗa pamatvienību esot uzskatāmi daži latviešu kārtības sargu bataljoni Ļeņingradas frontē.*) Mūsu pārstāvji atbildējuši, ka tie nav pilnvaroti vest šādas sarunas, lai ģenerālmajors Šrēders griežas šinī jautājumā pie Zemes pašpārvaldes, pēc kam pēdējais lūdzis visus ģenerāldirektorus ierasties šodien, plkst. 16.00 pie viņa uz pārrunām. Sēdes dalībnieki atzīst, ka nav pieņemams nodoms iesaistīt galvenā kārtā latvju intelliģenci paredzamā leģionā, un nolemj šīs dienas sanāksmē tikai noklausīties vācu priekšlikumus, nedodot uz tiem tūlītēju atbildi." *(Protokols nr. 78.)*

*

Pašpārvaldes ģenerāldirektori *30. janvāŗa apspriedē* lūdza ģenerāldirektoru Valdmani uzmest 29. janvāŗa apspriedes pie ģenerālkomisāra, kā arī 26. janvārī pie ģenerālmajora Šrēdera notikušās sanāksmes protokolu.

*1943. g. 27. janvāŗa apspriedes protokols:***)

---

* Jau 2. grāmatā (122. lpp.) pieminējām, ka SS-reichsfīrers Himlers, apmeklējot Ļeņingradas fronti, 1943. g. janvārī bija pavēlējis internacionālo 2. SS motorizēto brigādi pārformēt par tīru latviešu brigādi paredzētā Latviešu leģionā. Šai brigādei jau agrāk bija piedalīti latviešu 19. un 21. bataljons. Decembrī pirmo reizi latviešu kaŗavīru (gan kā „ģermāņu tautu piederīgo" sniegums bija 2 reizes atzīmēts virspavēlniecības ziņojumos. Šo atzinību bija izpelnījies 21. bataljons).

** Neizprotams ir, kamdēļ protokols datēts ar 27. un nevis 26. janvāri. No Pašpārvaldes apspriežu protokoliem nepārprotami redzams, ka iešana pie ģen. Šrēdera notikusi 26. janvāŗa vakarā.

„Trešdien, 1943. g. 27. janvārī, plkst. 18, Latvijas augstākā SS- un policijas vadītāja ģenerālmajora Šrēdera uzaicināti, pie viņa ieradās latviešu iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers, izglītības ģenerāldir. Prīmanis, finanču ģenerāldir. Skujēvics, saimniecības ģenerāldir. Zāgars, satiksmes ģenerāldir. Leimanis, tieslietu ģenerāldir. Valdmanis un revīzijas lietu šefs Vanags; bez tam vēl bija ieradušies sporta vadītājs Plūme, plkv. Silgailis un pltn. Veiss.

Ģen. Šrēders paziņoja, ka viņš lūdzis klātesošos kungus ierasties, lai tiem paziņotu, ka vācu vadonis ir atļāvis uzstādīt latviešu brīvprātīgo leģionu ar nosaukumu „Waffen-SS Legion Lettland". Latvieši vienmēr esot vēlējušies piedalīties cīņā pret boļševismu. Jau 32.000 latviešu kā „drošības sargi" (Schutzmänner) ir frontē. Šie vīri, no kuŗiem laba daļa cīnījusies vispirmajās rindās, atkal atjaunojuši latvju tautas labo slavu un atkal uzspodrinājuši latvju tautas vairogu, kas boļševiku laikā ticis aptumšots. Viņš vēloties šo apstākli izcelt jo sevišķi tādēļ, ka viena latviešu tautas daļa šo brīvprātīgo akciju noraidījusi, un vēl vairāk, nosaukusi par tautas nodevējiem tos, kas bijuši aktīvākie vervētāji. Bet taisni šie pirmie brīvprātīgie ar savu straujumu frontē panākuši to, ka vācu vadonis tagad latviešiem uzticas vairāk. Viņš, ģen. Šrēders, karsti ieteicot šo izdevību izmantot. Ja latvju tauta dos brīvprātīgos lielā skaitā, tad viņa pati ar to izcelsies un pārspēs daudzas tautas — pat balmūtīgos frančus — un, visbeidzot, tiešām iegūs „Latviju latviešiem". Runas nobeigumā ģen Šrēders prasa, ko viņš lai ziņojot obergrupenfīreram Jekelnam: vai latviešu vadītāji vīri uzņemsies iniciātīvu leģiona uzstādīšanā? Patiesībā, gan jau kopš vakardienas leģions pastāvot. Kadri tam sastādīti no 3 drošības sargu bataljoniem, kas bijuši frontē. Vēlāk leģionā pārskaitīšot vēl citus drošības sargu bataljonus. Bet ģenerāldirektoru akcijai vajadzētu dot arī vismaz 5—6000 jaunekļus no studentu un sportistu vidus, no tiem, kas nav materiālisti, bet karsti ideālisti. Viņš, ģen. Šrēders, esot vienmēr bijis latviešu draugs, lai nu tagad latvieši nepametot viņu kaunā. Nevajagot arī aizmirst, ka boļševiki nav tālu no Latvijas robežām.

A. Valdmanis atbildes runā uzsveŗ, ka latvieši vienmēr tiešām gribējuši cīnīties pret boļševismu, bet paši vācieši veidojuši apstākļus tā, ka šo vēlēšanos nav bijis iespējams īstenot.

Kad iepriekšējā gadā (1942.) sāka vervēt brīvprātīgos kaŗa dienestam, daži no mums tūliņ norādīja, ka cilvēkam, kuŗu sūta kaŗā, arī jāzina, par ko viņš iet cīņā un, varbūt, nāvē.

Mēs vēlējāmies godīgi cīnīties par savu tautu, savu valsti, savu zemi, par savas tautas vietu Eiropā. Bez tam mēs nevēlējāmies cīnīties kā algotņi — „drošības sargi" bet kā godīgi kaŗavīri.

Pagājušā gadā jūs neatļāvāt šādus mērķus proklamēt. Un tomēr esot pieteikušies tūkstošiem latviešu vīru un jaunekļu par brīvprātīgajiem „drošības sargiem". Šie vīri laikam būs vispirms cieši ticējuši, ka viņi būs īsti kaŗavīri, jo tāda „drošības sargu" sistēma mums nemaz nav zināma; tālāk, šie vīri ideālisti bija pārliecināti, ka arī bez kāda rakstveida nolīguma Latvijā atkal

atjaunos Eiropas kārtību, resp. ka jūs tai nestāsities ceļā. Šie vīri tagad jūtas iznīcināti un piekrāpti; viņu ticība vācu godīgumam un taisnības sajūtai ir salauzta. Viņi domāja, ka tie cīnās par neatkarīgu Latviju, bet izrādījās, ka bijis jācīnās par vācu Eiropu. Cīnīties par „galīgo uzvaru" nozīmē asiņot par vācu lietu. Frontes cīņa pret boļševismu un par tā iznīdēšanu ne mazākā mērā netraucēja vāciešus atstāt Latvijā boļševismu praktiski spēkā, un to pat padziļināt. Mums šodien nav vairs savas mājas, par ko cīnīties, jo boļševiku „nacionālizācijas" atstātas spēkā; par savas tautas nākotni mēs nedrīkstam cīnīties, jo jūs to neļaujat pat pieminēt: tos, kas to dara, vācu policija tūliņ met cietumā. Varbūt varētu vēl uzaicināt tautu cīnīties par kailu dzīvību, tā sakot, par savu ādu, jo boļševiki tiešām ir pie Latvijas sliekšņa, bet vai jūs to tūliņ neapzīmēsit par ļaunprātīgu melu propagandu?

Vēl kaut kas — 32.000 vīru „jūsu drošības sargos" nebūs vis gājuši pavisam brīvprātīgi. Mēs neko tieši par šo akciju nezinām, jo jūs to izdarījāt mums aiz muguras, bet mēs esam saņēmuši ziņojumu, kas liecina, ka šie „brīvprātīgie" gājuši jūsu bataljonos tikai zem vislielākiem spaidiem. Katrs pats var iedomāties, kāds tādēļ ir mūsu noskaņojums. Tālāk. Daļa ideālistu tomēr palika mājā, es apzīmēju par ideālistiem visus tos, kas spējīgi cīnīties un uzupurēties ne par naudu un mantu, bet par ideālismu, un kaut tie vēlāk desmitreiz izrādītos par sapņiem vien. Šie ideālisti šodien atrodas jūsu cietumos. Mēs pat nezinām, cik daudzus jūs esat apcietinājuši.

Tagad daži latviešu ģenerāldirektori, daži pulkveži un sporta vadītājs lai uzaicinot latviešu ideālistus brīvprātīgo rindās! Kā tad to lai izdara? Visa Latvija, — mums jārunā skaidri un gaiši, jeb šādām sarunām vispār nav ne mazākās jēgas — visa Latvija ir kā sastinguma pārņemta; jau daudziem no mums liekas vienalga, vai mūs boļševiks aprij vai vācietis izsūc — iespēju dzīvot mēs neredzam ne ar vienu, ne otru. Kas ir vainīgs pie tā, ģenerāļa kungs? Un kur lai mēs tagad ņemam brīvprātīgos?

Un tomēr es labi saprotu, ko nozīmētu strupa atbilde, ka mēs leģionu noraidām. Varbūt vācu vadonim netiktu vis atreferēta pilna patiesība, un mūsu tautai tas varētu sagādāt pavisam nepelnītu likteni. Arī par to man šinī brīdī jādomā.

Lai arī kas notiktu, viena lieta man ir skaidra: man ir pilnīgi vienalga, kas notiek ar mūsu vārdiem, blakus minot, es domāju, ka mēs savus labos vārdus jau sen esam zaudējuši. Ja nav izredzes leģionu uzstādīt, tad mūsu pienākums ir šo uzdevumu noraidīt, darait ar mums, ko gribiet. Mēs neatļausim mūsu tautas ienaidniekiem iet un apgalvot, ka latvieši paši pēc leģiona lūguši, un, kad atļauja dota, tad izrādījies, ka šai tautai brīvprātīgo nav un ka visa akcija jāvirza citos ūdeņos (mobilizācija).

Mēs esam šī jautājuma priekšā nostādīti pilnīgi negaidot, mums šī lieta jāpārdomā. Tikai vienu lietu es jums pateikšu jau tūlīt: ja jūs nemaināt apstākļus Latvijā, tad mums brīvprātīgo nav. Atslēga atrodas pie jums. Es

nerunāšu šinī mirklī par Latvijas neatkarību, par to parunāsimies tad, kad jūs nerunāsit par brīvprātīgiem, bet sāksit runāt par mobilizāciju.

Bet tagad, jums runājot par brīvprātīgo akciju, mēs runāsim par visu apcietināto latvju patriotu atbrīvošanu, par pilnīgu līdztiesību ar vāciešiem, zīmējoties uz algām, pensijām, pārtikas devām, un mēs runāsim par tiesību sargāt tikai savu tautu un tikai savas zemes robežas. Tad, varbūt, daži tūkstoši brīvprātīgo būs.

Prof. Prīmanis un ģen. Dankers pievienojas Valdmaņa viedoklim un arī no savas puses uzsveŗ mūsu labo gribu no vienas, bet faktisko neiespēju no otras puses.

Ģen. Srēders galavārdā sola iesniegt savai priekšniecībai ziņojumu par izvirzītiem 4 punktiem un lūdz klātesošos paziņot viņam atbildi visdrīzākā laikā.

Apspriedi slēdz."

Šis A. Valdmaņa sastādītais protokols ir stipri nepilnīgs. Tanī gan atstāstīts tas, ko teicis pats protokola sastādītājs, bet noklusēts pārējo ģenerāldirektoru izteiktais. Nav arī minēts, kādi šie 4 izvirzītie punkti bijuši.

Plkv. Silgailis, kas arī piedalījās šai sanāksmē, savā grāmatā „Latviešu leģions" sanāksmē izvirzītās 4 prasības formulē sekojoši:

„1) dot latvju tautai noteiktu politisku cīņas mērķi, kā arī garantijas, ka latvieši tiešām cīnās par brīvu un neatkarīgu Latviju;

2) nekavējoties pārtraukt nacionāli noskaņoto latviešu vajāšanu un atbrīvot no apcietinājuma visus par nacionālo darbību arestētos un ar tiesu sodītos latviešus;

3) atdot agrākiem īpašniekiem visus viņu lielinieku valdīšanas laikā nacionālizētos īpašumus;

4) pielīdzināt latviešus vāciešiem uztura, algas, apgādes un tiesību ziņā."

*

Pašpārvaldes ģenerāldirektoru *27. janvāŗa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka 29. janvārī plkst. 11.00 pie ģenerālkomisāra nolikta visu ģenerāldirektoru sanāksme un lūdz pieteikt jautājumus, kādi sanāksmē būtu apspriežami, kuŗi tam līdz rītdienai jāpaziņo von Brimmeram ģenerālkomisāriātā.

Ģenerāldirektors *Zāgars* izsakās, ka nav skaidrības, kas īsti šo sanāksmi ierosinājis, pēc vienas versijas ģenerālkomisārs, no otras puses, Dr. v. Borke (Borcke) šodien teicis, ka pēc ģenerālkomisāra izteicieniem mēs to ierosinājuši. Mēs savas prasības jau esam iesnieguši, kas

gan jauns būtu ko runāt. Ģenerālmajora Šrēdera vakardienas pieejai trūka īstas nopietnības, sākumā tas bija domājis nokārtot visu lietu ar mūsu kaŗavīriem, kad tie nebija ar mieru, tas uzaicināja mūs. Ievadā ģenerālmajors Šrēders izteicās par „Polizeiliche Angelegenheit", vēlāk tas ieminējās, ka mums trūkstot virsnieku, tie galvenokārt būšot vācieši. Šodien Dr. v. Borke izmeta, lai tikai mēs nenākot ar rakstiskiem iesniegumiem attiecībā uz ģenerālmajora Šrēdera ierosinājumu. Visa lieta liekas puspersonīga, jāzin, kas mums īsti piešķirts, ar atbildi nav ko steigties.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* liek priekšā atgādināt mūsu kaŗavīriem nedot nekādus solījumus attiecībā uz kaŗaspēka vienību formēšanu bez Zemes pašpārvaldes piekrišanas. Vakar bija atkal runa par jauktu pārvaldi, laikam domāts tāpat kā Saimniecības ģenerāldirekcijā. Vēlreiz būtu jāiesniedz memorands ar visām prasībām, un, kad viss būs izrunāts un nekas panākts, vai tad tomēr nebūtu labāk visiem aiziet un negaidīt, kad atlaidīs pa vienam sakarā ar posteņu likvidēšanu.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* izsakas, ka kamēr mums nav fīrera rīkojuma par leģiona nodibināšanu, kādu ģenerālmajors Šrēders arī pats neesot redzējis, mēs neko nevaram iesākt. Ģenerālmajors Šrēders vakar solīja pārtikas devu palielināšanu, policijas un robežapsardzības nodošanu Pašpārvaldei un reprivātizāciju. Pie ģenerālkomisāra būtu jārunā galvenokārt par leģionu. Atkāpšanās pašreiz nebūs vietā, tikai pārmetīs mums, ka negribam strādāt.

Ģenerāldirektors *Dankers* atgādina, ka ģenerālmajors Šrēders vakar teicis, ka visos jautājumos mūsu lietās viņi negribot jaukties iekšā, nekā arī neparakstīšot. Rītdienas sanāksmē varētu runāt arī par ģenerālkomisāra norādījumiem par ģimenes piemaksu, daudzbērnu ģimeņu pabalstiem un bērnu dārzu uzturēšanai paredzēto līdzekļu svītrošanu valsts budžetā.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* liek priekšā runāt par apcietināšanām*), par kuŗām mums liedz jebkādas ziņas. Ja Pašpārvalde nolemtu atkāpties, ģenerālkomisārs būtu par to laikus informējams, lai tas būtu sagatavots, varbūt tad viņš arī pateiktu kaut ko vairāk par mūsu nākotni.

Kontroles šefs *Vanags* uzsveŗ, ka nevaram nostādīt lietu tā, ka pirmā kārtā leģions sastādāms no mūsu studentiem, tas nozīmētu

---

* Atsevišķu latviešu patriotu apcietināšana sākās jau 1942. g. sākumā, bet līdz ar pretestības pastiprināšanos pret vācu okupācijas varas izdarībām, apcietināšanas strauji pieauga ar tā paša gada rudeni.

mūsu intelliģences jaunās paaudzes nesamērīgu upurēšanu, mums nav tiesības to darīt..

Apspriede nolemj visus paceltos jautājumus likt sanāksmes darba kārtībā." *(Protokols nr. 79.)*

*

29. janvāŗa rītā, pirms došanās pie ģenerālkomisāra, visi ģenerāldirektori vēl sapulcējās pie Valdmaņa Tieslietu ģenerāldirekcijā, lai vienotos par kopīgu nostāju, jo paredzamā darba kārtība bija zināma. Vienojās, ka:

1) No formālā viedokļa noteikti jāšķiro brīvprātīgo vervēšana no mobilizācijas; pie kam pirmo nevar noliegt, bet otru okupētā zemē nedrīkst izdarīt.

2) Latviešu asinis var upurēt tikai Latvijas brīvībai, un tādēļ, ja nav absolūtas garantijas, ka latviešu kaŗaspēks kalpos tikai latviešu tautai, nedrīkstam atbalstīt ne mobilizāciju, ne arī brīvprātīgo akciju.

3) Nostājai iepretim vāciešiem tādēļ jābūt: mēs gribētu, bet nevaram. Mums nav tiesību. Atdodiet neatkarību, un latvieši savu brīvību aizstāvēs.

Vienojās arī, ka šoreiz galvenais runātājs būs ģen. Dankers, ko tomēr nerāda A. Valdmaņa sastādītais šīs sanāksmes protokols:

— 1943. g. 29. janv., plkst. 9.30, ģenerālkomisāriātā notika kopsēde, piedaloties ģenerālkomisāriāta augstākai vadībai un latviešu pašpārvaldei. Kopsēdi vadīja ģenerālkomisārs Drekslers un tanī piedalījās: augstākais SS- un policijas vadītājs Latvijā ģen. Šrēders, galveno daļu vadītāji Simms un v. Borke — no vāciešiem; un: Dankers, Prīmanis, Zāgars, Skujēvics, Leimanis, Vanags, Valdmanis — no latviešiem (pašpārvalde pilnā sastāvā).

Ģenerālkomisārs atklāj sēdi. *Ģen. Dankers* viņam pateicas par iespēju apspriest sekojošos jautājumus:

1. Brīvprātīgo leģiona dibināšana,
2. Latviešu dzimstības veicināšana,
3. Ierēdņu apcietināšanas,
4. Latviešu pašpārvaldes stāvoklis.

Pie pirmā jautājuma:

Ģen. Dankers atgādina, ka pirms dažām dienām ģen. Šrēders paziņojis, ka vācu vadonis atļāvis dibināt latviešu brīvprātīgo leģionu. Šis jautājums radījis lielākas grūtības. No vienas puses mums ir skaidrs, ka latviešiem jāpiedalās cīņā pret boļševismu cik vien iespējams; no otras puses — mūsu zemē valda apstākļi, kas cilvēkus no iestāšanās brīvprātīgo vienībās attur. Vēl arvien pie mums pastāv boļševiku likumi, kas nolaupīja privātīpašumu; dzir-

dam baumas, ka šos īpašumus latviešiem vairs neatdošot. Smagu depresiju radījusi vienlīdzība tiesībās ar vāciešiem: smieklīgas pensijas, nesamērīgi zemas pārtikas normas. Bez tam mūs biedē vācu nostāja jautājumā par mūsu tautas pieaugumu. Pie budžeta apspriedēm nupat paziņots, ka algu pielikumi daudzbērnu ģimenēm, tāpat laulības aizdevumi un bērnu nami likvidējami. Šāda nostāja vairs nav savienojama ar latviešu tautas interesēm. Ja Pašpārvaldei vajaga veicināt latviešu jaunekļu iestāšanos leģionā, tad Pašpārvaldei jāzina, kas viņai ir tautai sakāms.

Ģenerālkomisārs jautā, vai tieslietu ģenerāldirektoram A. Valdmanim nekas nav ko teikt.

A. Valdmanis atbild, ka viņš šinī pašā jautājumā jau izteicis savas domas, pirms dažām dienām, apspriedē pie ģen. Šrēdera, un šeit jau tā apmēram stāvokli raksturojis viņa šefs ģen. Dankers. Šo jautājumu nemaz nav iespējams apskatīt atsevišķi; tas jādiskutē kopā ar visiem jautājumiem, kuŗi Latvijā ir aktuāli.

Vispirms par pašu leģionu. Noskaidrosim, lūdzu, vai vācu vadonis leģionu ir atļāvis — tādā gadījumā taču kāds to būs lūdzis — jeb vai viņš ir pavēlējis to dibināt, un šinī gadījumā būtu jāzina, kam šī pavēles izpildīšana uzdota. Pagaidām mēs to nezinām. Mēs gan zinām, ka tādu leģionu vēlējāmies pirms gada, bet jau ap to laiku, kad igauņi savu leģionu dabūja, mēs, sakarā ar Latvijā radīto stāvokli, uzdevām ģen. Dankeram paziņot ģen. Šrēderam, ka mēs vairs brīvprātīgo leģionu nelūdzam, jo neredzam ne mazākās iespējas viņu noorganizēt.

Kad 1941. gada jūlijā vācu armija trenca boļševikus, arī visi latvieši ķērās pie ieročiem. Neviens nekā nejautāja, neviens neprasīja neko, visi tikai gribēja palīdzēt. Tad nāca pirmais sitiens mums: vācu pavēle, lai mēs dažu dienu laikā noliekam ieročus. Jūs latviešus kā kaŗa biedrus atstumāt. Tālāk. Šis esot krusta kaŗš pret boļševismu. Mēs nevarējām citādi, kā uzskatīt pašu par sevi saprotamu, ka arī mūsu zemē atjaunos Eiropā pieņemto kārtību, kuŗa te valdījusi vienmēr. Bet mēs redzam, ka notiek kaut kas pavisam cits. Pieskaršos mūsu saimniecībai. Apgalvo, ka to tagad ceļot, bet mums šķiet, ka to tagad noārda galīgi. Ar šiem rūgtajiem vārdiem es nevēršos ne pret v. Borki, ne pret ģenerālkomisāru, jo mums ir zināms, ka viņi abi vēlētos rīkoties citādi, varbūt tāpat kā mēs. Bet taisni tādēļ mēs vispār nesaprotam, kas te notiek.

Daudz notikumu nosaukt īstā vārdā mums palīdz pati vācu prese. Ja vācu Ostlandzeitung pirmā lappusē mēs lasām milzu virsrakstu „Ruzvelts izvaro Libērijas nēģeru pašnoteikšanās tiesības", tad šis virsraksts liek mums pārdomāt mūsu pašu stāvokli; ja mēs tai pašā avīzē lasām, ka Persijā angļi ieveduši dzimtbūšanu, jo pēc angļu iemaršēšanas Persijā katram pieaugušam jānostrādā zināmas dienas nedēļā vai mēnesī raktuvēs, — tad mēs jautājam tūliņ: un kā ar to „dzimtbūšanu" ir pie mums? Un mūsu „latviešu" avīzīte pārtulko un iespiež jo cītīgi visus savas lielās vācu māsas gudros rakstus un,

protams, kvalificē visu tāpat. Bet tad nebrīnāties, ka mūsu tautai par daudziem jūsu jaunievedumiem ir pašai sava doma un spriedums.

Tālāk. Liekas, ka latviešu dzejniekiem it kā vēl nebūtu aizliegts runāt par latviešu tikumu, latviešu zemi un latvju tautu. Šīs dzejas vācu cenzūra vēl atļauj pat iespiest avīzēs. Bet ja šādu dzeju, un tieši tādu, kas bijusi tulkojumā iespiesta pat „Deutsche Zeitung im Ostland", piecpadsmit gadus veca skolas meitenīte nodeklamē Brāļu Kapos, jūs šo bērnu liekat apcietināt un to vairs neatbrīvo. Ir apcietināti un iemesti cietumā daudzi latvju patrioti. Par ko? Liekas tādēļ, ka viņi dziedājuši skaistas patriotiskas dziesmas — diemžēl gan nelegālās sanāksmēs. Bet kādēļ šie cilvēki juta vajadzību sanākt kopā? Vai tomēr ne aiz izmisuma, neredzot vairs nekādas izejas.

Un tagad es runāšu par mums pašiem, tā sauktajiem ģenerāldirektoriem, septiņiem izbālējušiem pīlāriem, kas pazaudējuši savu agrāko labo slavu un arī paši savā starpā nesatiek un uzlūko viens otru šķībi. Es gribu ,lai Jūs, ģentrālkomisāra kungs, zinātu, kādi mēs izskatāmies savā iekšienē. Es jums to gribu pateikt taisni šodien, jo mums ir ļoti reti tāda izdevība jums to pateikt, un ne vienmēr un ne visiem mums ir drosme jums to pateikt acīs:

Mums visiem ir viens kopējs un viens vienīgs ideāls, tikai viena vienīga vēlēšanās: lai būtu atkal neatkarīga Latvija. Tas ir vienalga, ko mēs darām un ko mēs katrs atsevišķi jums stāstam: šī doma, šis sapņu vēlējums vada mūs rītos, kad pieceļamies, un vakaros, kad mēs savu darbu beidzam. Šeit, šinī vietā, mums visiem klātesot, es vēlreiz atkārtoju, ka savās sirdīs neviens pats no mums nedomā citādi. Mēs ceram ,ka mēs savu mērķi reiz sasniegsim. Bet mēs labāk gribētu neatkarīgo Latviju saņemt no vācu rokām, nekā no kādām citām. Teorētiski runājot, mēs varētu šo neatkarību saņemt arī no angļu-amerikāņu rokām, bet tad mums atkal būs vienmēr jābīstas, ka jaunā godība turpināsies atkal tikai kādus 15 līdz 20 gadus un atkal būs beigas. Tādēļ mēs gribētu ar jums, ar vāciešiem kopā turēties un iet. Bet neesiet taču paši tie, kas mūs no šī ceļa dzen prom.

No vācu puses mums bieži saka, lai mēs vispirms „izturot pārbaudījumu", un tad jau reiz nākšot arī alga. Tāds nu reiz esot nacionālsociālisma princips, kas esot izrādījies par pareizu arī nacionālsociālisma iekšējās cīņas laikā. Ticība un uzticība vadonim esot vācu tautu uzvedusi tagadējās varas augstumā, tādēļ arī lai mēs ticot vien, ka gan reiz būs labi.

Bet es šeit redzu lielu starpību starp jums un mums. Jūs pacēla un aizrāva sev līdzi kāds vīrs, kam bija tās pašas asinis, tā pati dvēsele, kas jums. Bet mēs piederam citai tautai. Mēs varam vācu vadoni apbrīnot, bet mēs esam latvieši. Dievs vien zina, vai tādēļ tomēr nebūtu pareizi, ja jūs turētos pie Goethes devīzes: „ja tu gribi ņemt, tad dodi vispirms pats!" Goethe nedomāja kā veikalnieks, ar es tā nedomāju. Bet ar šiem vārdiem es gribēju teikt: uzticību un paļāvību tu vari prasīt tikai tad, kad pats esi nācis pretī ar uzticību. Lūdzu, nelieciet mums, mazai tautai, virsū nastas, kuŗas nevienam nav pa spēkam!

Boļševiki jau esot tuvu mūsu robežai. Mēs to zinām. Visa Latvija zina, kas latviešu tautai sagaidāms, ja boļševikiem izdotos šinī zemē ielauzties vēl reiz: mūs gaida nāve un iznīcība. Un tomēr: vai jums, ģenerālkomisāra kungs, pašam neliekas, ka visa mūsu zeme klusē, ka tā nomākta baigā klusumā. Tas ir bezcerības un izmisuma drausmīgais miers, kas uzgulies mūsu zemei. Mēs neredzam vairs neviena, uz ko likt savas cerības, mēs neredzam arī vairs, kam vēl dzīvot. Nevar taéu dzīvot tikai naidam; jābūt arī kādam pozitīvam ideālam. Vācu tauta zina par ko cīnās: nevis tikai lai iznīdētu boļševismu, bet arī lai uz mūžīgiem laikiem nodrošinātu savas dzīves un tālākattīstīšanās iespējas, lai sev un saviem pēcnācējiem iegūtu labāku un skaistāku dzīvi. Bet kāda mērķa dēļ lai cīņās dotos latvieši? Ko vēl mums teikt šiem cīnītājiem, izņemot to, ka vajaga iznīdēt boļševismu? Man liekas, ka mums gan nav vairāk nekā ko teikt.

Un ja šādos apstākļos no mums prasa, lai mēs saucam savu tautu kaŗā, tad tas līdzinās prasībai, lai mēs neapbruņoti un kailām rokām uzvarētu lāci. Esot reiz bijuši tādi laiki, kad vīri plikām rokām pieveikuši lāčus, bet mūsu laikos tas vairs nenotiek. Ja mums pavēlēs to darīt, un ja mēs pavēlei klausītu, — rezultāts taču ir pavisam skaidrs. — Un ja mēs tomēr neteiktu strupu „nē", vai jūs, ģenerālkomisāra kungs, varbūt nepārdomātu, vai jūs mūsu lāča pieveikšanai tomēr nevarētu iedot kādu ieroci — ja arī ne bisi, tad varbūt kādu kabatas nazīti. Varbūt ka tad mēs tomēr pamēģinātu.

Šinī sakarā man sakāms vēl kaut kas. No vācu puses mums pārmet kaulēšanos un pat prasību uzstādīšanu. Varbūt mēs neprotam tik labi jūsu valodu, un tādēļ rodas šie pārpratumi. Bet es neatzīstu, ka es būtu diktējis noteikumus vai prasības, ja mēs runājam tikai par cilvēku atribūtiem. Ja mēs sūtam mežā malkas cirtēju un tas lūdz cirvi, tad es tur neredzu nekādu prasību diktēšanu. Ja vīrus sauc kaŗā, un tie grib zināt „par ko", jeb, pareizāk sakot, ja mēs jau paši no sevis gribam viņiem dot līdzi cīņas mērķus un ideālus, tad mēs esam gribējuši tiem iedot līdzi tikai absolūti nepieciešamos kaŗavīra atribūtus, un citu neko, jo cilvēks, kas nezina par ko viņš cīnās, ir viss kaut kas, bet tikai ne kaŗavīrs. Mans šefs ģen. Dankers jau ievadā dažus punktus nosauca. Tie nav pietiekami, bet kaut kas tas tomēr ir. Ja jūs šos punktus akceptētu, varbūt mēs varētu kaut ko uzsākt. Brīvprātīgo akcijai nekādu panākumu nebūs, bet daži tūkstoši tad tomēr pieteiksies.

Ģen. Šrēders aizrāda, ka lietuvji iepriekšējā dienā paziņojuši, ka viņi uzstādīšot leģionu ar 30.000 vīriem.

A. Valdmanis atbild, ka viņš nepazīstot labi lietuvju apstākļus, bet tomēr ir ļoti pārsteigts. Bet Latvijā par šādu atsaucību nevar būt runas.

Ģenerālkomisārs saka, ka viņš klausījies Valdmaņa runā, kā labā klavieŗu improvizācijā. Tur viņš sadzirdējis tēmas no filozofijas, politikas, arī no reālās dzīves. Tā vispārīgi jau arī viņš pazīstot latviešu rūpes, un ja arī viss nenorit tā, kā viņš un arī latvieši to vēlas, tad viņš, vismaz, vēloties atstāt

pārliecību, ka viņš dara visu, kas vien viņa spēkos, lai uzlabotu pašreizējo stāvokli.

Runājot par apcietinātiem skolniekiem, viņš uzsveŗ, ka tie nav arestēti par dzejas deklamēšanu, bet par rīkojuma pārkāpšanu, kas noliedz sarīkojumus kapos. Tāpat katra vara ir spiesta apkaŗot nelegālās sapulces. Bet ģen. Šrēders esot runājams par šo jauno cilvēku amnestēšanu. Kas attiecas uz reprivatizāciju, tad viņš ir pārliecināts, ka tā tagad beidzot notiks, un nevis kā prēmijveidīga, bet īsta un vispārēja denacionālizācija. Arī pirmais rīkojums par pensijām jau esot gatavs, un liekoties arī, ka turpmāk nebūs nekādas starpības starp latviešu un vācu pārtikas devām — kaut gan šis jautājums esot ļoti komplicēts, jo Somijā, kas ir Vācijas sabiedrotā, pārtikas normas vēl mazākas nekā Latvijā.

Latvijas neatkarību gan vēl tūliņ neatzīšot, jo tas neesot ne viņa paša, ne reichskomisāra un pat ne Austrumu ministra kompetencē — tur vajadzīgs vācu vadoņa lēmums. Latvieši vācu vadoni nepazīstot, bet viņš, ģenerālkomisārs, gan: vadonis visu izlemjot pats, bet tikai pēc tam, kad attiecīgā jautājumā pamatīgi iedziļinājies. Un vadonim pašreiz neesot vaļas. Bet reiz vadonis izšķiršot arī šo jautājumu. Domājot par brīvprātīgo akcijas rezultātu, arī viņš pats neesot nekāds optimists, jo noskaņojumu Latvijā pazīstot. Bet varbūt to vajadzētu izkārtot tā, lai smagumu sadalītu uz visiem vienlīdzīgi. Ģenerālkomisārs jautā ģen. Dankeram, ko varētu darīt, lai leģionā dabūtu lielāku skaitu latviešu kaŗavīru.

Ģen. Dankers atbild, ka dažus gada gājumus varētu vienkārši mobilizēt, bet ka viņam neesot attiecīgas pilnvaras.

Ģenerālkomisārs un ģen. Šrēders domā, ka viņi varētu Dankeram šādu pilnvaru dot.

Galv. daļas vadītājs Simms saka, ka pilnvaras jautājumu nokārtošot 7—10 dienu laikā.

A. Valdmanis atbild, ka nevienam okupantam nav tiesība izdarīt mobilizāciju okupētā zemē. Tādēļ arī okupācijas varas izdots pilnvarojums, lai mobilizāciju izdara kāds cits, vienkārši nav spēkā.

Ģen. Šrēders domā, ka brīvprātīgo vervēšanu vajadzētu sākt tūliņ. Mobilizāciju varētu izdarīt vēlāk, kad būs noskaidrots jautājums par pilnvarām ģen. Dankeram.

A. Valdmanis piezīmē, ka nupat arī pats ģenerālkomisārs šaubījies vai brīvprātīgo vervēšana dos kādus panākumus. Viņš atzīst, ka arī brīvprātīgo vervēšana nebūtu uzsākama.

Klātesošie tam piekrīt.

Pie otrā jautājuma *ģen. Dankers* norāda, ka Reichskomisariāts nosvītrojis budžeta summas, kas bijušas paredzētas daudzbērnu ģimeņu atbalstīšanai. Tas pats izdarīts ar pabalstiem bērnu namiem un laulību aizdevumiem. Bērnu namus varētu, ļaunākā gadījumā, pārņemt Tautas Palīdzība, bet pārējām vajadzībām nekādu citu līdzekļu nav.

Simms apsola par šo jautājumu vēlreiz aizrunāt pie reichskomisāra.

Pie trešā jautājuma ģen. Dankers norāda, ka apcietināti latviešu ierēdņi, par to viņu iestādēm pat nepaziņojot. Viņš lūdz nākotnē par tādām apcietināšanām paziņot resoru vadītājiem un neslēpt apcietināšanas iemeslus. Viņam esot jāatbild par personālpolitiku Latvijā, un tādēļ arī viņam vajadzētu zināt, kādēļ tā apstiprinātus ierēdņus apcietina.

Simms apsola panākt vienošanos šinī jautājumā ar vācu drošības policiju.

Pie ceturtā jautājuma *prof. Prīmanis* deklarē, ka ģenerāldirektori jau vairākkārt pārrunājuši savu atkāpšanos. Pirms dažiem mēnešiem viņi to ziņojuši ar rakstu arī ģenerālkomisāram.

Ģenerāldirektoru stāvoklis tiešām neapskaužams, sabiedrībā viņi pamazām zaudē savu labo vārdu. Reiz par visām reizēm taču vajadzētu dabūt skaidrību pašpārvaldes jautājumā, sevišķi kompetenču jautājumos. Tagad, piem., neviens nezina, vai tāda Saimniecības ģenerāldirekcija pastāv, vai ne.

Ģenerālkomisārs atbild, ka arī viņš ar pašreizējo zemes pārvaldes stāvokli ļoti neapmierināts. Šinī jautājumā būs skaidrība visdrīzākā laikā, kaut arī jaunā kārtība nebūs paliekama.

Atgriežoties pie tā, ka Valdmanis šīsdienas apspriedē vairākkārt lietojis vārdu „mans šefs ģenerālis Dankers", ģenerālkomisārs stingri norāda, ka nav nekādas Latviešu pašpārvaldes kā koleģiāla orgāna ar it kā kādu prezidentu priekšgalā. Neesot nekāda prezidenta, tāda amata piedēvēšana ģen. Dankeram ir nevietā, jo citādi latviešu ģenerāldirektori kādreiz pat apgalvošot, ka viņš, ģenerālkomisārs, indirekti atzinis kādu latviešu valdību.

Ģen. Dankers pateicas ģenerālkomisāram par doto iespēju atklāti pārrunāt vissāpīgākos jautājumus.

Apspriedi slēdz. —

*

Nākošās dienas *(30. janvārī)* apspriedē Pašpārvaldes ģenerāldirektori „iztirzā pie ģenerālkomisāra notikušās pārrunas attiecībā uz leģiona dibināšanu.

Kontroles šefs *Vanags* konstatē, ka brīvprātīgo vervēšana atkrīt, bet iesaukšanu nevaram izdarīt, kamēr nav atzīta mūsu suverēnitāte. Attiecībā uz privātizāciju, amnestiju, vienādām tiesībām nekas konkrēts netika solīts, tikai izteikta cerība, ka reichskomisārs nāks ar deklarāciju. Līdz šim vēl nekad neviens nav pateicis, ka šī zeme pieder mums.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* atzīmē, ka no vienas puses vakar izteikta doma, ka viņi nevarot iesaukšanu izsludināt, bet uzdot mums gan varot. Uz nevienu jautājumu nav skaidras atbildes, teica, ka būs armijas vienības, bet kāpēc tad tās uzstāda ģenerālmajors Šrēders.

Teica, ka būs latviešu pulki, bet pulku komandieŗi vācieši, apmācības paredzētas Vācijā. Privātizācija nākšot, bet nepateica, kas saņems nolaupītos objektus, patstāvību šinī gadījumā arī nedošot. Ģenerāldirektors Valdmanis vēl reiz pateica visu, kas sasāpējis. Vai nebūtu laiks atļaut katram ģenerāldirektoram rīkoties pēc pārliecības, negaidīt, kamēr visi 7 kopīgi aiziet?

Ģenerāldirektors *Zāgars* pievienojas novērtējumam par ģenerāldirektora Valdmaņa vakardienas uzstāšanos. Labi, ka atkrita prasība pēc mūsu uzsaukuma iestāties leģionā. Varbūt drusku bīstams bija ģenerāldirektora Dankera teiciens, ka iesaukšanu mēs izdarītu, ja saņemtu rakstisku pilnvarojumu, bet skaidrs, ka ne ģenerālkomisārs, nedz arī Austrumu reichsministrs patreizējā stāvoklī šādu pilnvaru dot nevar. Nedrīkst zaudēt aukstasinību, jāiegūst laiks.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* atgādina, ka arī ģenerālkomisārs vakar piekritis, ka uz brīvprātības pamatiem nekas neiznāks, bet kā lai izdara mobilizāciju — uz rīkojumu par pajūgu klaušām to nevar pamatot. Ja pilnvarojumu arī saņemtu, jārunā vispirms par mūsu priekšnoteikumiem, kuŗu dēļ visu laiku cīnāmies, vispirms jāsagaida deklarācija par zemes īpašumiem. Nepietiktu, ja ģenerālkomisārs rakstītu, ka „nav iebildumu" pret iesaukšanas izsludināšanu, lai gan mums ieteic likt to jurisprudenci mierā. Mūsu daži tūkstoši kaŗu neizšķirs, bet mums citas izejas beigu beigās nav, un cerams, ka jaunā Eiropā tomēr būs kāda nacionāla kārtība un tiesības.

Ģenerāldirektors *Dankers* uzsveŗ, ka, spriežot pēc lietu gaitas, vāci katrā ziņā leģionu uzstādīs un iesauks mūsu cilvēkus vienkārši ar policijas palīdzību, līdz ar to tos 100 procentīgi pārņemot savā rīcībā. Vai nebūtu tāpēc izdevīgāk mūsu tautai, neatkarīgi no varbūtējā pilnvarojuma likumības, ja mēs paši uzņemtos iesaukšanu, tad mums būtu lielāka līdznoteikšana. Ja lielinieki atkal iebruktu mūsu zemē, tad labāk būs tiem, kas būs kaŗaspēka vienībās, varēs atkāpties un turēt fronti kaut vai pie Vislas, kamēr šeit palicējiem draud iznīcība.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* ieteic dienas 7—10 neko neuzsākt, bet gadījumam, ja kādu no ģenerāldirektoriem speciāli izaicinātu, būtu atsevišķā rakstā jāfiksē mūsu viedoklis leģiona lietā, lai tad tas varētu atsaukties uz kopējo lēmumu." *(Protokols nr. 80.)*

Pašpārvaldes *5. februāŗa apspriedē* klātesošie „pieņēma zināšanai, ka šodien laikrakstā „Tēvija" būs iespiests uzaicinājums visiem virsniekiem un instruktoriem reģistrēties policijas ievcirkņos, kāda ziņa

radījusi tautā zināmu satraukumu. Pārrunās noskaidrojās, ka Iekšlietu ģenerāldirekcijā nesen apsvērta vēlamība gūt pārskatu par mūsu virsnieku un instruktoru skaitu un tagad ģenerālmajors Šrēders uzdevis šādu reģistrāciju, pie kam nekādas sankcijas pret rīkojuma nepildītājiem nav paredzētas un līdz tiesiskās bazes noskaidrošanai nav domāts izdarīt arī iesaukšanu." *(Protokols nr. 82.)*

Pašpārvaldes *8. februāŗa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers*, plkv. *Krīpens* un plkv. *Silgailis* ziņo par savu 6. februāŗa apmeklējumu pie vācu SS- un policijas vadītāja Latvijā ģenerālmajora *Šrēdera*, kuŗš tikko bija saņēmis mūsu iesniegumus, pie kam ģenerālmajors Šrēders karsti iestājies par mobilizāciju, pilnvaras kaŗa laikā neesot no svara, Ulmanis arī neesot prasījis nevienas atļaujas; lai parādot aktīvitāti, griežoties pie tautas un latvju tautas vārdā pasniedzot fīreram latviešu divīziju. Raksta norakstu par leģiona dibināšanu tas solījās sagādāt. Mūsu pārstāvji bijuši rezervēti, un ģenerālmajors Šrēders apmeklējuma noslēgumā izteicis nožēlu, ka nav panākta vienošanās. Tai pašā dienā ģenerāldirektors Dankers ar pavadoņiem apmeklējis Austrumzemes augstāko SS- un policijas vadītāju ģenerāli Jekelnu, kuŗš jautājumam par latviešu leģiona formēšanu piegājis mierīgākā garā un bijis vienis prātis, ka attiecībā uz mūsu zemi pielaistas daudzas kļūdas, kuŗas jāmēģinot labot, lai varētu turpmāk pozitīvi sadarboties. Leģionā, līdz bataljona komandierim ieskaitot, paredzēti latviešu virsnieki, pie kam viņa stāba priekšnieks piebildis, ka saņemts raksts, ka arī pulku komandieŗi paredzēti latvieši.

Ģenerāldirektors *Dankers* aizstāvēja domu, ka arī divīzijas komandierim vajadzētu būt latvietim, kam ģenerālis Jekelns principā pievienojies un tāpat atzinis pašu par sevi saprotamu, ka divīzija jānovieto dzimtenei pieguļošā frontes joslā. Viņš arī solījis rūpēties par latviešu bataljonu pārvešanu atpakaļ. Viņš pēc iespējas ievērošot kārtības sargu bataljonu kaŗavīru vēlēšanos pāriet uz leģionu, kuŗiem pēc mūsu domām būtu kā pirmiem tiesība uz to. Mūsu prasības pēc reprivātizācijas un arī citas esot kritušas uz auglīgu zemi. Iesaukšanai būtu paredzami no 1921.—1924. g. dzimušie. Lai mēs nākot ar priekšlikumiem, kādas nacionālas nozīmes mēs vēlētos pie vācu formas tērpa, un lai labi ātri izvēloties kandidātus divīzijas un pulku komandieŗu amatiem, lai varētu tos ieskaitīt uz algu un sākt rīkoties. Virsniekiem atzītu viņu līdzšinējās dienesta pakāpes. Leģions

jau faktiski esot nodibināts no mūsu kārtības sargu bataljoniem pie Ļeņingradas, un tas pagaidām ietilpstot kā pulks SS brigādē. Lai mēs jau veicot visus techniskos priekšdarbus un ieceļot arī sakaru virsnieku pie standartenfīrera Hirtesa, kuŗš, laikam, vadīšot leģiona formēšanu.

Mūsu pārstāvji bijuši ar mieru veikt visus priekšdarbus, bet pie izvešanas stāties tikai pēc pilnvaru saņemšanas. Beidzot ģenerālis Jekelns izteicies, ka tas devis rīkojumu izbeigt visas pret latvju nacionālistiem ievadītās lietas.

Šorīt ģenerāldirektors *Dankers* apmeklējis ģenerālkomisāru, lai pārrunātu mūsu 6. februāŗa iesniegumu, pie kam ģenerālkomisārs aizrādījis, ka vācu deklarācija par mūsu nepiederību pie Padomju Savienības nepasargātu mūsu leģionārus no nošaušanas gūstā krišanas gadījumā. Viņš arī nepiekrītot C grupas dalībnieku nosūtīšanai uz Krasnoje Selo, bet lieta bijusi steidzama un uz neilgu laiku, un šo akciju izdarījusi policija. Jautājums par reprivātizāciju esot izšķirts, tai piekritis reichskomisārs un reichsministrs. Pašreiz kārtojot formālo pusi, un tā skaršot laukus un pilsētas, izņemot sabiedriskos īpašumus, kuŗu lieta esot sarežģītāka. Viņš esot iestājies par pārtikas devu pielīdzināšanu Austrumprūsijas normām. Ar mobilizāciju lai nogaidot, pilnvaras varēšot saņemt caur viņu, nedēļas beigās noskaidrošoties, kas sagaidāms jauns.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* uzsveŗ, ka pagaidām mums nav tiesības mobilizēt un ka šādā garā izteikusies arī jaunāko virsnieku delegācija, kas bija ieradusies pie pulkveža Januma, lūdzot vispirms noskaidrot mūsu tiesisko stāvokli.

Kontroles šefs *Vanags* atsaucas uz dzirdētiem apgalvojumiem, ka Maskavas radio ziņojis, ka, pamatojoties uz starptautiskām tiesībām, nošauti gūstā saņemti divi latviešu vienību kaŗavīri, un pievienojas tam, ka pirms mūsu starptautiskā stāvokļa noskaidrošanas nedrīkst izdot mobilizācijas rīkojumu.

Ģenerāldirektors *Zāgars* ziņo, ka vēl šodien saņemts no ģenerālkomisāra raksts par jaunu īpašumu ieskaitīšanu Treuhandvermögen'ā.

Ģenerāldirektors *Prīmanis izsakās*, ka uz laukiem, varbūt, domā, ka labāk jau izdarīt mobilizāciju nekā līdzšinējo ķeršanu, balstoties, saprotams, uz attiecīgām pilnvarām.

Pārrunā izsludināto virsnieku un instruktoru reģistrāciju un pieņem zināšanai pulkveža Silgaiļa paskaidrojumus, ka attiecīgā aparāta trūkuma dēļ bijis jāizmanto vāciem pakļautā policija šī darba veik-

šanai kuŗš mums ļoti svarīgs, lai gūtu katram gadījumam pārskatu par virsnieku un instruktoru skaitu un sadalījumu.

Ģenerāldirektors *Dankers* lūdz noteiktus norādījumus, kādu viedokli tam aizstāvēt sarunās par leģiona dibināšanu, domādams, ka nebūtu vietā piešķirt pārāk lielu svaru starptautiski tiesiskai pusei, kuŗu tagad neviens neievēro.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* atgādina, ka savā laikā paši piedāvājām leģionu, bet pamazām iestājušies apstākļi, kas padara leģiona uzstādīšanu neiespējamu, ko esam paziņojuši arī vāciem. Tagad leģions it kā nodibināts, nezinām, vai pamatā mūsu lūgums vai fīrera pavēle. Kārtības sargu bataljonu kaŗavīru pierakstīšanai leģionā piekrītām; atbalstīt jaunu brīvprātīgo iesaistīšanu mēs varētu tikai tad, ja uzlabotu mūsu vispārējo stāvokli, bet mobilizācijai piekrist tikai pēc mūsu neatkarības atzīšanas. Apstākļu uzlabošana vien nav pietiekama mobilizācijas izsludināšanai. Mēs nekādā ziņā nedrīkstam atteikties no tiesiskā viedokļa, kur paši vācieši ievēro starptautiskās tiesības, jo citādi tie paši būtu mūs mobilizējuši. Ar papīru „ich habe keine Bedenken" vien nepietiek.

Apspriede izteiktam viedoklim pievienojas, un ģenerāldirektors Dankers paziņo, ka viņš pie tāda turēsies arī turpmāk šajās apspriedēs ar vācu pārstāvjiem." *(Protokols nr. 83.)*

*

No 10. lpp. pieminētā „Spiegel" raksta izriet, ka Latviešu leģiona dibināšanas laikā starptautisko tiesību speciālisti Vācijā Himleram aizrādījuši, ka vispārējai mobilizācijai Baltijas valstīs nav likumīga pamata, kādēļ Himlers 1943. gadā Hitleram divas reizes pieprasījis piešķirt tām suverēnitāti vācu valsts aizsardzībā. Pirmo reizi tas noticis 1943. g. 8. februārī. Tomēr tikai divas dienas pēc Himlera ieteiktā Baltijas valstu autonomijas projekta noraidīšanas Hitlers parakstījis pavēli par Latviešu leģiona dibināšanu. Otrreiz ar līdzīgu priekšlikumu Himlers griezies pie „Vadoņa" tā paša gada novembrī, bet Hitlers viņa prasību atkal noraidījis, raksta šis vācu žurnāls.

*

Hitlera 1943. g. 10. februāŗa pavēle:

„Pavēlu uzstādīt Latviešu SS-brīvprātīgo leģionu. Vienības lielums un veids atkarīgs no rīcībā esošo latviešu vīru skaita.

Ādolfs Hitlers"

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

*

16. februāŗa apspriedē „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka viņš kopā ar ģenerāldirektoriem Prīmani, Zāgaru un Valdmani vakar bijuši aicināti pie ģenerālkomisāra, kuŗš paziņojis, ka, pamatojoties uz izsludinātiem noteikumiem par darba pienākuma ievešanu, paredzēts iesaukt no 1919.—1925. g. dzimušos jaunekļus. Tautas informēšanai esot sagatavots uzsaukums, kuŗu vajadzēšot parakstīt ģenerālkomisāram, vietējam vācu kaŗaspēka pavēlniekam un iekšlietu ģenerāldirektoram.

Plkst. 16.00 ģenerālkomisārs vēl reiz lūdzis pie sevis ģenerāldirektoru Dankeru kopā ar ģenerāldirektoru Valdmani un paziņojis, ka uzsaukums un arī jaunekļu iesaukums esot no Berlīnes apturēti. Esot sagaidāma mūsu tiesību ievērojama paplašināšana, varot pat iznākt, ka mēs varēsim izdarīt iesaukšanu savā vārdā. Priekšdarbi esot jāturpina, pie kam iesaucamiem došot izvēlēties starp latviešu leģionu, vācu kaŗaspēku vai darbu kaŗam svarīgos uzņēmumos. Par kaŗaspēku vēl neesot skaidrības, vai iesaistīšana paredzēta izklaidus, vai arī vienkopus atsevišķās vienībās ar latviešu virsniekiem.

Ģenerāldirektors *Zāgars* norāda, ka reichskomisārs ar savu rīkojumu pārkāpj ar Austrumu reichsministra rīkojumu nodibināto darba klaušu apjomu, bet ģenerālkomisārs iet vēl vienu soli tālāk, pārvēršot ar savu izskaidrojumu pirmatnējās darba klaušas, būtiski ņemot, par iesaukšanu kaŗaspēka vienībās, kam trūkst tiesiska pamata. Aizvakar izstādē reichskomisāriāta politiskās daļas vadītājs Prēls *(Pröhl)* stāstījis, ka reichskomisārs zvanījis uz Berlīni, esot paredzēta reprivātizācija, pārtikas devas tikšot pielīdzinātas Vācijas devām, atkritīšot vācu noteikšana saimnieciskā laukā, atmesta doma par jaukto pārvaldi, paredzēta Pašpārvaldes tiesību paplašināšana un Igaunijā, Latvijā un Lietuvā būšot jāuzstāda pa vienai divīzijai. Vakar priekš pusdienas ģenerālkomisārs vēl lietoja pavisam citu valodu, tam, domājams, šīs Berlīnes ziņas vēl nebija.

Vakar plkst. 15.00 esot sanākusi iesaukšanas techniskās sagatavošanas komisijas sēde, kur pateikts, ka stāvoklis mainījies, varot iznākt, ka iesaukšanas komisijas, kas bija paredzētas vāciešu, pārņemšot latvieši, bet pagaidām esot jāturpina priekšdarbi līdzšinējā veidā. Ģenerāldirektors Zāgars pieprasījis katrā iesaukšanas komisijā pa vienam latviešu virsniekam, lai varētu vismaz iesaucamiem sniegt informāciju par izvēles iespējām, kam sanāksme galu galā piekritusi. Ieroču-SS gribot dabūt 16—17.000 cilvēku, policijas kārtības sargu

Ģenerālis R. Bangerskis

bataljoniem 5—6.000, vācu kaŗaspēkā 25.000, kaŗam svarīgiem darbiem 10.000.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* atstāsta savu vakardienas sarunu ar Austrumzemes kaŗaspēka pavēlnieku ģenerāli Brēmeru, kas izteicies, ka jautājums par leģionu, laikam, iekustināts sakarā ar vācu armijas nostāju. Viņš jau pirms gada iestājies par to. Ziemeļfrontes virspavēlnieks ģenerālfeldmaršāls Kichlers *(Küchler)* arī par to rakstījis pirms 3 mēnešiem. Mūsu iesniegums, liekas, lietu veicinājis. Vai vācu kaŗaspēkā iesaistītiem iesaucamiem paredzētas atsevišķas latviešu vienības, ģenerālis Brēmers nav zinājis pateikt un solījies pieprasīt informāciju ar telefonogrammu. Uzdevumus, kādus nācies veikt mūsu kārtības sargu bataljoniem Baltkrievijā, armijā neuzliekot.

Pārrunā jautājumu par militāra centra nepieciešamību, ap kuŗu varētu vienoties mūsu virsniecība un kas būtu pilnvarots vest no mūsu puses informātīvas sarunas ar vāciem un kuŗu vajadzības gadījumā varētu proponēt par mūsu bruņoto spēku vadību. Apspriede

Pulkvedis A. Silgailis

nolemj izvirzīt priekšgalā ģenerāli *R. Bangerski* un pulkvedi *A. Silgaili* kā stāba priekšnieku.*)

Noklausās ģenerāldirektora *Dankera* ziņojumu par mūsu varbūtējiem kandidātiem uz divīziju un pulku komandieŗu amatiem.

Pārrunā jautājumu par tautas nobalsošanas sarīkošanu par Latvijas nepiederību pie Padomju Savienības, atzīstot, ka šādai nobalsošanai jābūt saistītai ar mūsu tiesiskā stāvokļa pozitīvu izlemšanu, un noklausās ģenerāldirektora Valdmaņa atreferējumu par satversmes uzmetumu, kādu tas no savas puses iesniedzis vācu iestādēm uz pēdējo uzaicinājumu." *(Protokols nr. 84.)*

---

* *Ģenerālis Rūdolfs Bangerskis* (dzim. 1876. g.) tai laikā bija viens no visvecākiem un piedzīvojušākiem latviešu ģenerāļiem. 1. Pasaules kaŗa laikā viņš komandēja Daugavgrīvas latv. strēlnieku pulku (1915. g.) un bija vēlāk Latv. strēlnieku divīzijas stāba priekšnieks. 1918—1920. g. Kolčaka armijā komandējis divīziju, vēlāk korpusu. Latvijā atgriezās 1921. g. un 1924. g. komandēja Kurzemes divīziju. Par ģenerāli paaugstināts 1925. g. Bijis divas reizes (1925. un 1927. g.) Latvijas kaŗa ministrs un no 1928.—1930. g. Zemgales un Techniskās div. komandieris. 1930. g. arī Augstāko militāro kursu priekšnieks.
Pulkvedis Arturs Silgailis (dzim. 1895. g.) 1915. g. beidzis Viļņas kaŗa skolu un 1928. g. Augstāko kaŗa skolu Rīgā. 1939/40. g. bija Zemgales divīzijas stāba priekšnieks.

VĀCIEŠI SĀK IESAUKŠANU

Februāŗa vidū no Vācijas Rīgā ierodas SS-standartenfīrers Hirtess *(Hierthes)* un ierīko SS-papildinājumu pārvaldi Austrumzemē (SS-Ersatzkommando Ostland). Marta sākumā Rīgā ierodas arī SS-brigadefīrers un ieroču-SS ģenerālmajors Hansens *(Hansen)*, lai ievadītu Latviešu leģiona formēšanas darbus.

Jau 19. februārī *ģen. Jekelns* ziņo slepenā telegrammā Himleram:

— SS-grupenfīrers Bergers ziņoja par baumām, kādas klīst attiecībā uz Laviešu resp. Lietuviešu leģionu, es ziņoju:

Starp kaŗaspēka virspavēlnieku Ostlandē, gauleitera Saukeļa pilnvaroto un mani valda vislabākā saskaņa. Pēc dažām dienām sāksies iesaukšana ar jauktām komisijām 1919.—1925. gada gājumiem. Īsti derīgie vīri nāks leģionā, mazāk derīgos uzņems kaŗaspēka virspavēlnieks kā kaŗaspēka izpalīgus Ziemeļu armijas grupā, darbam derīgos piedalīs gauleiteram Saukeļam. Es ceru, ka latviešu resp. lietuviešu divīzijas saformēšanu ar 15.000 vīriem katrā, paspēšu nobeigt visdrīzākā laikā.

Reichskomisārs pašreiz nav Rīgā, šodien viņu tomēr sagaidām ierodamies. Tūliņ pēc tam tiks izsludināts uzsaukums saskaņā ar augšminētām dienesta vietām, Latvijas ģenerālkomisāru un Zemes pašpārvaldi.

Es esmu lūdzis grupenfīreru Bergeru nekavējoties izsūtīt uz šejieni iesaukšanas komisiju priekšsēžus. —

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Pašpārvaldes *23. februāŗa sanāksmē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka no 1919.—1921. g. dzimušie jaunekļi saņēmuši no vācu Darba pārvaldes uzaicinājumu 26. februārī ierasties uz iesaukšanu, lai gan pirms dažām dienām ģenerālkomisārs bija izteicies, ka iesaukšanu laikam izdarīs latviešu iestādes, uzdodot tām veikt jau visus nepieciešamos priekšdarbus. Notikušajās sarunās ģenerālis Jekelns piekritis, ka uzstādāmā leģiona apmācībai būtu jānotiek Latvijā un tā izmantošanai mūsu zemes tuvumā, ka pulku komandieŗi būtu latvieši, akceptējot arī domu, ka divīzijas komandierim jābūt latvietim, un solījies arī pēc iespējas rūpēties par mūsu kārtības sargu bataljonu atpakaļ pārvešanu uz Latviju. Ģenerālmajors Šrēders izteicies, ka Lietuvā jau pieteikušies leģionā ap 30.000 vīru, ko gan Lietuvas 1. ģenerālpadomnieks *Kubiliūnas*, uzturoties pirms dažām dienām Rīgā, nav apstiprinājis. Mums jātiek skaidrībā, kādu stāvokli ieņemt pret šīm iesaukšanām, jo daudzi prasa padomu.

Direktors *Silgailis ziņo*, ka tas apmeklējis standartenfīreru Hirtesu,

kuŗš jau sagatavojis informācijas lapiņu sliktā latviešu valodā par iestāšanos „Latviešu SS-brīvprātīgo leģionā", kas būšot ieroču-SS sastāvdaļa.*) Leģiona vienības vadīšot latviešu virsnieki, iestāties varot vīri no 17—45 g. vecumam, minimālais gaŗums 168 cm, jāsaistās līdz kaŗa beigām. Pārtika būšot pēc vācu armijas normām, apgāde un nodrošināšana pēc SS noteikumiem. Šinīs dienās arī reichskomisārs nākšot ar savu uzsaukumu igauņiem, latviešiem un lietuviešiem iesaistīties cīņā pret lieliniekiem. Pēc tam arī ģmaj. Šrēders izlaidīšot savu uzsaukumu. Pastāvot arī doma, ka pati iesaukšanas komisija sadalīšot iesaucamos leģionā, kaŗaspēkā un darbos, jo baidoties, ka visi pieteikšoties leģionā un pārējie palikšot tukšā.

Kontroles šefs *Vanags* izsakās, ka tas nav pret leģionu, bet, kamēr vāci nav atzinuši mūsu nepiederību pie Padomju Savienības, mēs šai lietā piedalīties nevaram.

Daļas priekšnieks *Janums* aizrāda, ka jācenšas panākt lielākas vienības, jo mūsu līdzšinējie piedzīvojumi ar kārtības sargu bataljoniem diezgan negātīvi, tāpēc ka visu noteikšanu tanīs cenšas pārņemt bataljoniem piekomandētie vācu policijas sakaru virsnieki.

Ģenerāldirektora palīgs *Krīpens* izsakās, ka, kamēr nav izpildīti zināmi priekšnoteikumi, mums jāpaliek sāņus.

Ģenerāldirektors *Valdmanis uzsveŗ*, ka mums nav pieņemams, ka no 50.000 iesaucamiem uz leģionu laiž tikai 15.000 bet pārējos izkaisa pa dažādām formācijām. Jāpieteicas pie ģen. Jekelna, bet, ja tas nebūtu Rīgā, tad pie reichskomisāra. Lai panāktu skaidrību par iesaukšanas vadības, apmācības un izmantošanas jautājumiem, jālūdz sarunās panākto vienošanos rakstiski apstiprināt, lai mums būtu pamats sākt strādāt un iesaistīt arī mūsu virsniekus un instruktorus.

Ģenerāldirektors *Zāgars* atgādina, ka mēs bijām pārliecināti, ka iesaistīšana leģionā būs saistīta ar politisku priekšnoteikumu izpildīšanu, bet nupat publicētā rīkojumā par privāto īpašumu atjaunošanu ir tieši pasvītrāts, ka mēs piederam pie Padomju Savienības. Nav domājama arī pārtikas normu palielināšana, jo, ja kaŗaspēks turpinās pieprasīt līdzšinējos daudzumus, mēs pat būsim spiesti apmierināties ar samazinātām devām, un arī vienlīdzības pazīmes nav nekur saskatāmas.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* domā, ka nacionālizācijas atcelšanas

* Šī standartenfīrera Hirtesa „lapiņa" 27. februārī bija iespiesta „Tēvijā" bez paraksta. Pirms tam, 24. februārī, „Tēvijā" bija publicēts reichskomisāra Lozes uzsaukums latviešiem „Ar Ādolfu Hitleru uz uzvaru!"

Zur Beachtung! — Ievērībai!

Personalausweis mitbringen!
Ņemt līdz personas apliecību!

Diese Aufforderung sofort dem Arbeitgeber vorlegen und anhängenden Beschäftigungsnachweis ausfüllen lassen.

Šis uzaicinājums nekavējoties uzrādāms darba devējam, kam jāizpilda pievienotais nodarbošanās apliecinājums.

Tauglichkeitsprüfung teilgenommen
am: 26. FEB. 1943
Ņēmis dalību
derīguma pārbaudē:
Zurückgestellt:
Atbrīvots:
Verpflichtet zum:
Saistīts darbam ar:
Siegel
Zīmogs
(Handzeichen des Erfassungsstabsleiters und Datum)
26. FEB. 1943

POSTKARTE

Einschreiben!
Ierakstīt!

1943. 26. FEBR

Herrn

Janim Bems

kgm.

Vidzemes g-ve 216-18

Rīgā

Datum des Poststempels
Pasta zīmoga datums

Der SS- und Polizeiführer
Lettland

Auf Grund der Verordnung über die Einführung der Arbeitspflicht vom 19. 12. 41 und den dazu erlassenen Änderungen und Durchführungsbestimmungen findet.

Pamatojoties uz 1941. g. 19. 12. rīkojumu par darba pienākuma ievešanu un šī rīkojuma pārgrozījumiem un izpildnoteikumiem

am 26. II. 43 um 8⁰⁰ Uhr in Carl Schirren St. 43/45
kad pikst. kur

die Erfassung Ihres Geburtsjahrganges statt — Erfassungsstab Nr. I —
notiks Jūsu dzimšanas gada gājuma reģistrācija — reģistrācijas komisija Nr. I —.

Hierzu haben Sie sich in sauberem Zustande einzufinden. Nichtbefolgung dieser Aufforderung zieht schärfste Bestrafung nach sich. Der Arbeitgeber ist verpflichtet, den erforderlichen Urlaub unter Weiterzahlung des Lohnes zu gewähren und hat den anhängenden Beschäftigungsnachweis genau auszufüllen. Diese Aufforderung gilt als Berechtigungsnachweis für die Benutzung öffentlicher Verkehrsmittel.

Uz reģistrāciju Jums jāierodas tīri koptam. Nesekojot šim uzaicinājumam, Jūs stingri sodīs. Darba devējam uzlikts par pienākumu piešķirt vajadzīgo atvalinājumu, maksājot kārtējo algu, un tam pareizi jāizpilda pievienotais nodarbošanās apliecinājums. Šis uzaicinājums der kā tiesību apliecinājums lietot publiskus satiksmes līdzekļus.

Siegel
Zīmogs

Im Auftrage:
Uzdevumā

Rückseite beachten! — Ievērot otro pusi!

Staatsdruckerei Riga, Hermann-Göring-Str. 9 477 43 2

rīkojums mums tomēr kaut ko dod un mūsu atturēšanās no iesaukšanas izdarīšanas neaizkavēs mūsu pilsoņu iesaistīšanu un mums tikai būs ņemta iespēja panākt vienu otru labvēlīgu atrisinājumu.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* aizrāda uz vācu negātīvo nostāju mūsu tautas nacionālo un sociālo centienu tuvākā un tālākā pagātnē novērtēšanu un atzīst, ka mēs varam dot savus vīrus tikai tad, ja zināms, par ko cīnāmies.

Direktors *Silgailis* izsakās, ka neatkarīgi no tiesiskiem pamatiem jautājumus izšķir spēks un tāpēc mums arī šādā dotībā jāapsver, kā vislabāk saglabāt savu dzīvo spēku. Jāpanāk rakstiski fiksēta skaidrība par leģionu un tad jāaicina tanī iestāties, jo citādi mūsu cilvēkus sadalīs uz visām pusēm, jo iesaukšanu novērst nevaram.

Ģenerālis Bangerskis sirsnīgi pateicas Pašpārvaldei par aicinājumu uzņemties amatu — nastu, kas nav viegla, sevišķi pašreizējos apstākļos. Nav šaubu, ka cīņā jāiesaistās, bet lai nebūtu tā, kā tagad attiecībā uz kārtības sargu bataljoniem, kur tauta nevar būt simtprocentīgi ar tiem. Par visām lietām jāpanāk skaidrība un vienota doma.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* atrod, ka visgrūtākā šaubu un cīņu brīdī nedrīkstam atkāpties un pamest savu tautu. Var pienākt brīdis, kad pašiem jāsarga sava zeme, tāpēc jāgādā, lai būtu spēku kopums. Nolasa iesnieguma projektu reichskomisāram, kuram apspriede pievienojas, un lūdz ģenerāldirektoru Dankeru to parakstīt Zemes pašpārvaldes uzdevumā." *(Protokols nr. 85.)*

IEKŠLIETU ĢENERĀLDIREKTORS Rīgā, 1943. g. 23. februārī.

Austrumzemes valsts komisāra kungam!

Noraksti: 1) Augstākam SS- un policijas priekšniekam Austrumzemē.
2) Armijas virspavēlniekam Austrumzemē.
3) Latvijas ģenerālkomisāram.

Mums ir zināms, ka nākošajās dienās 6 latviešu gada gājumus iesauks militārām un darba vajadzībām.

Mēs atļaujamies vērst Jūsu uzmanību uz mūsu agrākajiem iesniegumiem, kur mēs norādījām uz event. mobilizācijas iespējām. Mūsu iebildumi pastāv vēl vienmēr. Ja vācu okupācijas vara tomēr izšķiras par zināmiem mobilizācijas soļiem, mēs lūdzam, uzstādot Latviešu leģionu, ievērot sekojošās minimālās latviešu prasības:

1) Leģiona vadība piekrīt latviešu virsniekiem. Leģiona komandieris ir ģenerālis R. Bangerskis, stāba priekšnieks pulkvedis A. Silgailis;

2) Iesaukšanas komisiju izraudzītiem 1919.—1924. gadu gājumu pilso-

ņiem ir tiesības iestāties leģionā. Nekādus spaidus par labu citām ieroču šķirām vai dienesta sektoriem nedrīkst pielietāt;

3) Latviešu leģions apm. 6 mēnešus jāapmāca Latvijā un kā slēgta vienība padota armijas virspavēlniecībai;

4) Cīņu rajons ir ziemeļu fronte;

5) Uzturs, atalgojums, ietērps, aprūpe un vispārējā apiešanās ir katrā ziņā pielīdzināma vācu armijas piederīgo noteikumiem.

Mēs atļaujamies uzsvērt, ka visi uzskaitītie punkti no kungiem obergrupenfīrera Jekelna, ģenerāļa Volfsbergera un ģenerālkomisāra Dr. Drekslera jau atzīti par labiem. Tāpēc mēs atļaujamies Jūs lūgt tos apstiprināt rakstiski arī no Jūsu puses. Tādā gadījumā mēs par šo akciju iestāsimies un ceram arī uz tālejošu latviešu virsnieku un citu iesaucamo izpratni. Pretējā gadījumā Zemes pašpārvalde nevar šo akciju atbalstīt un līdz ar to rezultātā nekāds pastiprinājums vācu kaŗa potenciālam neiznāks.

Latvijas pašpārvaldes uzdevumā
O. Dankers,
Iekšlietu ģenerāldirektors.

Par jauniešu reģistrāciju *Tēvija* 5. martā rakstīja:

„Pamatojoties uz austrumu reichsministra Alfreda Rozenberga 1941. g. 10. decembŗa rīkojumu par darba pienākumu ievešanu, arī Latvijas jaunatne tiek iesaistīta totālā kaŗā. Patlaban Rīgā un provincē notiek jauniešu reģistrācija. Rīgā reģistrācijas komisijas darbojas Lāčplēša ielā 43/45 un 60. Reģistrācijas komisijas telpās jauniešus uzrunā vācu kaŗaspēka, Latviešu SS leģiona un Darba pārvaldes pārstāvji, aicinot ikvienu pildīt savu pienākumu uzvaras izcīnīšanai. Jaunieši, kas strādā svarīgos kaŗa saimniecības uzņēmumos, bruņošanās rūpniecībā vai dzelzceļa dienestā, skaitās mobilizēti šajos uzņēmumos līdz kaŗa beigām un tie no derīguma pārbaudes atsvabināti. Sekojošā ārstu apskatē pārbauda jauniešu veselības stāvokli un piemērotību darbam. Tālākais jauniešu ceļš ved derīguma pārbaudes komisijā, kur jaunietim dota iespēja brīvi izvēlēties: 1) vai nu stāties Latviešu SS leģionā, 2) stāties vācu kaŗaspēkā par izpalīgu vai 3) svarīgos kaŗa saimniecības darbos."

Jau iepriekšējā dienā *Tēvija* bija publicējusi sava līdzstrādnieka sarunu ar ieroču-SS pulkvedi Hīrtesu, kuŗš paskaidrojis, ka:

„Daži simti pirmo brīvprātīgo leģionāru, kam iesaukšanas paziņojumus izsūta pakāpeniski, izveidos leģiona sākotnējās vienības. Tās rūpēsies par jauno mītņu, virtuvju, noliktavu un taml. ierīkošanu un sakārtošanu tūkstošiem leģionāru, kas viņu pēdās sekos nākamās dienās. Šīm sākotnējām vienībām jau izraudzīti brīvprātīgi pieteikušies Latvijas bij. armijas virsnieki. Pirmos iesauc tos leģionārus, kas agrāk izpildījuši kaŗa dienestu Latvijas armijā vai arī bijuši brīvprātīgie Vācijas darba dienestā, jo sākotnējām vienībām vajadzīgi vīri ar piedzīvojumiem un militāru stāju. Visu jauno leģionāru apmā-

cības Latvijā iesāksies pakāpeniski patlaban veidojamā leģionā virsnieku kadra — Latvijas bij. armijas virsnieku vadībā."

Formāli šī obligātā reģistrācija un pārbaude bija nostādīta kā brīvprātīga pieteikšanās. Jauniešiem bija arī jāparaksta, ka izvēli tie darījuši brīvprātīgi un pēc tam tos līdz turpmākam rīkojumam atlaida mājās.

Bija gadījumi, kad iesauktie atteicās parakstīt apliecinājumu, ka iestājies leģionā *brīvprātīgi*. Piem., vēlākā 33.(4.latv.) pulka kareivis *V. Miltiņš* liecina:

„1943. g. 16. jūlijā iesaukšanas komisijā Rīgā, Kaļķu ielā atteicos parakstīties kopā ar 50 citiem, ka brīvprātīgi iestājos leģionā. Mūs aizturēja līdz otrai dienai, lai mēs pārdomātu. Nākošā dienā palikām tikai 10, pārējie parakstīja. Mūs nosūtīja automašīnā uz Salaspils koncentrācijas nometni un ievietoja zem izmeklēšanas esošo politisku iemeslu dēļ apcietināto nodalījumā. Atsevišķām ieslodzīto grupām bija dažāda kārtība un disciplīna. Vislabāk klājās politiskajiem, kas bija darbojušies boļševiku laikā un par to ieslodzīti.

Pēc 6 mēnešiem tiku izlaists. Bija tūliņ jāiestājas leģionā, bet vājās veselības dēļ man iesaukšanu atlika."

25. februāŗa apspriedē „*Valdmanis* nolasa iesnieguma projektu reichskomisāram, kuŗā lūgts izsniegt atpakaļ tam 23. februārī nosūtīto rakstu*) un jauna iesnieguma projektu ģenerālkomisāram attiecībā uz Latviešu leģiona uzstādīšanu.

Pēc projekta iztirzāšanas plkst. 17.15 pārtrauc apspriedi, lai dotos pie ģenerālkomisāra vietnieka *Simma*. Plkst. 18.15 apspriedi atkal atjauno.

Pieņem abus iesniegumus galīgā redakcijā un uzdod kancelejas pārvaldniekam Skrēberam nodot tos līdz ar saņemtu uzsaukuma tekstu ģenerāldirektoram Dankeram parakstīšanai, kuŗam rīt plkst. 8.50 jāierodas ar visiem rakstiem pie ģenerālkomisāra vietnieka Simma." *(Protokols nr. 86.)*

Pašpārvaldes *27. februāŗa apspriedes* beigu daļā piedalās arī ģenerālkomisāra propagandas nodaļas vadītājs *Dreslers*.

---

* Šo Zemes pašpārvaldes iesniegumu Austrumzemes reichskomisārs Loze nepieņēma, bet atsūtīja atpakaļ ar motivējumu, ka Zemes pašpārvalde kā Latvijas ģenerālkomisāram Rīgā pakļauts iestādījums nav tiesīga ar iesniegumiem griezties tieši pie viņa. Pēc tam Zemes pašpārvalde līdzīga satura rakstu iesniedza Latvijas ģenerālkomisāram.

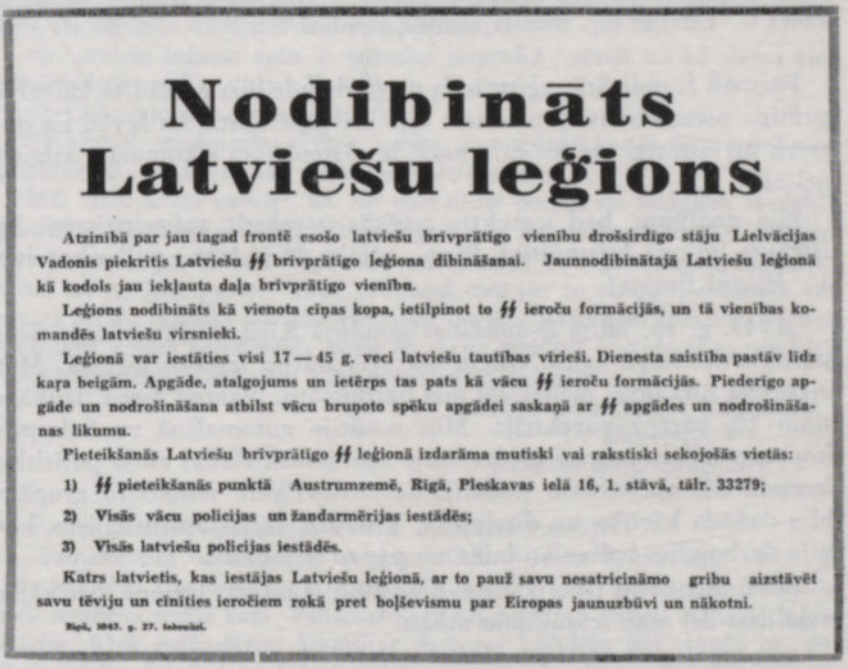

Nodibināts Latviešu leģions

Atzinībā par jau tagad frontē esošo latviešu brīvprātīgo vienību drošsirdīgo stāju Lielvācijas Vadonis piekritis Latviešu ǂǂ brīvprātīgo leģiona dibināšanai. Jaunnodibinātajā Latviešu leģionā kā kodols jau iekļauta daļa brīvprātīgo vienību.

Leģions nodibināts kā vienota ciņas kopa, ietilpinot to ǂǂ ieroču formācijās, un tā vienības komandēs latviešu virsnieki.

Leģionā var iestāties visi 17 — 45 g. veci latviešu tautības vīrieši. Dienesta saistība pastāv līdz kaŗa beigām. Apgāde, atalgojums un ietērps tas pats kā vācu ǂǂ ieroču formācijās. Piederīgo apgāde un nodrošināšana atbilst vācu bruņoto spēku apgādei saskaņā ar ǂǂ apgādes un nodrošināšanas likumu.

Pieteikšanās Latviešu brīvprātīgo ǂǂ leģionā izdarāma mutiski vai rakstiski sekojošās vietās:

1) ǂǂ pieteikšanās punktā Austrumzemē, Rīgā, Pleskavas ielā 16, 1. stāvā, tālr. 33279;

2) Visās vācu policijas un žandarmērijas iestādēs;

3) Visās latviešu policijas iestādēs.

Katrs latvietis, kas iestājas Latviešu leģionā, ar to pauž savu nesatricināmo gribu aizstāvēt savu tēviju un cīnīties ieročiem rokā pret boļševismu par Eiropas jaunuzbūvi un nākotni.

Rīgā, 1943. g. 27. februārī.

Standartenfīrera Hīrtesa paziņojums „Tēvijā"

Šai apspriedē „noklausās ģenerāldirektora *Dankera* ziņojumu, ka tas līdzparakstījis ģenerālkomisāra uzsaukumu latvju tautai iesaistīties cīņā, bet ka šī uzsaukuma tekstu nevarot uzskatīt par atbilstošu latvju tautas mentālitātei un būtu jādomā, vai Pašpārvaldei nevajadzētu nākt ar savu uzsaukumu.

Noklausās direktora *Silgaiļa* ziņojumu par vācu Darba pārvaldes vakar uzsāktās iesaukšanas gaitu un rezultātiem un par mūsu iestāžu pūlēm panākt iesaukšanas atlikšanu studentiem, kas šogad var beigt universitāti un vidējo mācības iestāžu audzēkņiem. Atzīst, ka nepieciešama latviešu virsnieku iesaistīšana, lai iesaukto vadība paliktu latviešu rokās.

Ģenerālkomisāra propagandas nodaļas vadītājs *Dreslers* vispirms konstatē, ka nevarot noliegt, ka leģiona uzstādīšanas jautājumā pielaistas kļūdas. Viņa iestāde tikai tagad iesaistījusies šinī lietā, pareizi būtu bijis, ja sākumā sniegtu informāciju par leģionu un tikai pēc tam stātos pie iesaukšanas. Viņš nodevis laikrakstam *Tēvija* paziņojumu,

ka fīrers atzīstot latvju tautas nopelnus cīņā pret lielniecismu un nolēmis nodibināt Latviešu leģionu. Drīzumā tikšot arī izsludināti tuvāki iestāšanās noteikumi. Pret direktora Silgaiļa apgalvojumu, ka angļu un amerikāņu pieminēšana ģenerālkomisāra uzsaukumā vienā plāksnē ar lielniekiem nav piemērota latvju tautas mentālitātei, varot iebilst, ka Anglija un Ziemeļamerikas Savienotās Valstis mums nekad palīgā nenākšot. Nepieciešams Zemes pašpārvaldes uzsaukums, kuŗā latvisko varētu vairāk ņemt vērā.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* aizrāda, ka līdzšinējā pieeja radījusi veselu sašutumu vētru. Pašpārvaldes uzsaukums varētu nākt, bet iepriekš nepieciešama skaidrība.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* konstatē, ka visi ir vienprātis, ka jāatbalsta vienību uzstādīšana pret lieliniekiem, bet pašreizējās rīcības veids atstājis katastrofālu iespaidu uz tautas noskaņojumu, un, ja vēl Rīgā šis tas izlobās attiecībā uz leģionu, laukos, kur jaunekļiem vienkārši liek parakstīt kādu papīru, valda pārliecība, ka šeit notiek daudz lielāka krāpšana nekā ar C grupas vīriem, jo lieta grozās ne tikai ap 1919.—1924. g. dzimušiem, bet gan arī ap virsnieku brīvprātīgu iesaistīšanu. Lielnieki uzstāda kaŗaspēka daļas, kuŗās var būt 90% ķirģīzu, bet nosauc tās latviešu vārdā, vāci uzstāda vienības, kuŗās 100% latviešu, bet nekas nav dzirdēts, ka tās ietu zem latviešu karoga. Mūsu kārtības sargi izmantoti Baltkrievijā un Ukrainā pavisam citiem uzdevumiem, nekā bija pieteikušies. Mūsu cilvēki negrib būt policisti, bet gan kaŗavīri. Mums nepatīk arī izpalīgi, mēs gribam izvēlēties starp strādniekiem vai kaŗavīriem, bet ja tas neiet, mēs vēlētos, lai mūsu izpalīgi būtu apvienoti bataljonos līdzīgi Todta organizācijai un nevis izkaisīti pa vienam starp vācu vienībām.

Kontroles šefs *Vanags* aizrāda, ka jārūpējas, lai arī lauku sētas nepaliktu bez darba rokām.

Dreslers vēl reiz uzsveŗ, ka īsta noskaņojuma radīšanai nepieciešams jau parīt, pirmdien, Pašpārvaldes uzsaukums, otrdien ģenerāldirektors Dankers varētu sniegt interviju presei." *(Protokols nr. 87.)*

Pašpārvaldes 2. *marta apspriedes* sākumā ģenerāldirektoram *Dankeram* zvana ģenerālkomisāra propagandas nodaļas vadītājs *Dreslers* un spiež, lai Zemes pašpārvalde nāk ar savu uzsaukumu, uz ko ģenerāldirektors Dankers atbild, ka vēl nav skaidrības leģiona jautājumā un uz zilu gaisu nevaram uzsaukumu parakstīt.

Noklausās ģenerāldirektora *Dankera* un direktora *Silgaiļa* ziņoju-

mus par viņu apmeklējumu 28. februārī izpalīgu lietā pie Latvijas drošības apgabala komandanta ģenerāļa Volfsbergera, kuŗš zinājis tikai pateikt, ka viņam jāsagādā 20.000 vīru, kuŗi varbūt pa daļai aizstāšot kaŗavīrus vācu aizmugures iestādēs, bet ka sīkākas ziņas varēšot sniegt kāds speciāls virsnieks, kuŗu tas sagaidot šinīs dienās no Virspavēlniecības stāba.

Ģenerāldirektors *Dankers* ziņo par savu šīs dienas apmeklējumu pie Austrumzemes SS- un policijas vadītāja ģenerāļa Jekelna, lai mēģinātu dabūt skaidrību par Latviešu leģiona vadību. Noteiktas atbildes ģenerālis Jekelns nav varējis dot, jo gaidot kādu brigadefīreru no Vācijas, kuŗš būšot pilnvarots uzstādīt leģionu Latvijā un Lietuvā. Līdz pulka komandierim ieskaitot būšot latvieši, bet attiecībā uz divīziju jautājums vēl neesot skaidrs. Virsniekus labāk būtu iesaistīt brīvprātīgi nekā iesaukt. Instruktoru skolās varēšot ieskaitīt tikai tādus, kas jau bijuši frontē. Tos viņš mēģināšot dabūt no kārtības sargu bataljoniem.

Direktors *Silgailis* paskaidro, ka fīrera pavēle par Latviešu leģiona dibināšanu datēta ar š.g. 10. februāri un fakts, ka ģenerālmajors Šrēders jau janvāŗa beigās izteicies, ka fīrers atļāvis leģionu, kā arī tas, ka kāda mūsu kārtības sargu bataljona pie Ļeņingradas jau 4. februāŗa pavēlē atzīmēta Latviešu leģiona dibināšana, domājams, izskaidrojams ar to, ka šādu pavēli vispirms devis SS-reichsfīrers un tikai pēc tam pats fīrers. Tagad jāizšķiŗas, vai aicināt virsniekus vai ne. Ja neaicināsim, vāci dos savus.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* aizrāda, ka mums savās lietās līdz šim nekādas teikšanas nav, prasa tikai mūsu uzsaukumu. Cilvēkiem nedod brīvu izvēli, bet bieži vien nozīmē pretēji iesaucamā gribai. Nevar ierobežot leģionā iesaucamo skaitu ar 15.000, jādod visiem vienlīdzīgas iespējas.

Ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka vakar pie viņa ieradusies Lāčplēša kaŗa ordeņa biedrības biedru-virsnieku delegācija un izteikusies par leģionu. Īstenībā neskaidrs ir vairs tikai jautājums par divīzijas komandieri un izpalīgu izvietošanas veidu, tāpēc var būt laiks nākt ar uzsaukumu un aicinājumu virsniekiem iestāties.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* saka, ka visi gaida Pašpārvaldes vārdu. Atbildība mums jāuzņemas, aiziet projām nevaram. Cīņā jāiesaistās, jāpasaka arī kaut kas presē.

Ģenerāldirektors *Zāgars* noraida pārmetumus, it kā mēs ar nodomu kavētu lietu, kuŗā visi ir vienis prātis. Mums visiem jānes polī-

tiska atbildība. Raksti vācu iestādēm iesniegti visu mūsu vārdā, uz iesaukšanu ierodas līdz 90%, nevar runāt par sabotāžu, ko mums pagājušā nedēļā pārmeta.

Ģenerāldirektors *Leimanis* atzīst, ka ilgāk nevaram gaidīt, jādod uzsaukums, citādi var ienākt lielnieki un tauta mums pārmetīs, ka neesam gādājuši ieročus.

Ģenerāldirektors *Valdmanis* atgādina, ka, izņemot skaidrību par leģiona nepieciešamību, cits nekas nav skaidrs. Pagaidām vāci prasa, lai aizrādām laikrakstos, ka, pamatojoties uz rīkojumu par darba pienākuma pildīšanu, iesaukšanas aicinājumam jāpaklausa. Šādu norādījumu mēs varam ievietot, lai pateiktu, ka par rīkojuma nepildīšanu paredzams sods. Varētu ievietot arī mazu piezīmi laikrakstos par Lāčplēša kara ordeņa kavalieru apmeklējumu pie ģenerāldirektora Dankera.

Ģenerāldirektors *Zāgars* ieteic nogaidīt dažas dienas, kamēr ieradīsies pieteiktais ģenerālis, tad varbūt mums būs vairāk ko pateikt.

Nolemj pie paziņojuma laikrakstos par obligātu ierašanos iesaukšanas komisijās pievienot aizrādījumu, ka pastāv iespēja iestāties Latviešu leģionā, kura vienības komandēs latviešu virsnieki." *(Protokols nr. 88.)*

5. marta apspriedē „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka tas griezies pie SS-brigadefīrera Hansena, kas pārzin leģiona formēšanu Latvijā, ar jautājumu, kā ir ar ģenerāļa Bangerska iecelšanu, un saņēmis atbildi, ka jautājums vēl neesot izšķirts. Līdz ar to ģenerāldirektors Dankers vēl nav publicējis sagatavoto uzsaukumu virsniekiem, kuŗos arī valda noskaņojums leģionā neiestāties, pirms nav skaidrības par leģiona vadību.

Ģenerālis Bangerskis un *pulkvedis Silgailis* bijuši stādīties priekšā obergrupenfīreram Jekelnam un brigaderīreram Hansenam*), bet arī atturējušies no tiem priekšā celto jautājumu iztirzāšanas, iekām nav nokārtots iecelšanas jautājums. Par kāda bataljona komandieri, kas domāts iesaucamo uztveršanai, no mūsu puses likts priekšā *pulkvedis Apsītis.***) Solīts, ka uzņemšanas noteikumus leģionā, kas līdz šim

* Sakarā ar Pašpārvaldes 16. februāŗa lēmumu par viņu izraudzīšanu par latviešu bruņoto spēku vadītājiem.

** *Pulkv. A. Apsītis* (dz. 1895. g.) 1. Pasaules kaŗa laikā cīnījās latv. strēlnieku pukos un 1919. g. Baloža brigādē kā rotas komandieris. Vēlāk 3. Jelgavas kājnieku pulka komandieris.

izsludināti bez paraksta, turpmāk došot attiecīgo amatpersonu parakstītus.

Ģenerāldirektors *Zagars* ziņo, ka ģenerālkomisāra galvenās daļas vadītājs Dr. v. Borke tam pārmetis, ka ģenerāldirektori vairs negribot piedalīties darbā pie leģiona uzbūves, aģitējot pret to, neesot parakstījuši kādu propagandas daļas vadītāja *Dreslera* atsūtīto rakstu, saimniecības ģenerāldirektors demonstrātīvi neesot ieradies nupat notikušajā lauksaimniecības darbinieku sanāksmē u.tml. Uz to ģenerāldirektors Zāgars atbildējis, ka, ja Pašpārvalde būtu nostājusies pret leģionu, uz ierašanos ierastos nevis 90, bet tikai 20—30%, Dreslers esot slikts propagandas vadītājs, nevaram katru dienu izlaist pa uzsaukumam un lauksaimniecības lietu kārtošana saskaņā ar pašu vācu amatpersonu apglvojumiem ar š.g. 1. janvāri vairs neesot pakļauta saimniecības ģenerāldirektoram, kāpēc tam lauksaimniecības darbinieku sanāksmē nebija ko piedalīties. *Dr. v. Borke* izteicis izbrīnu, ka ģenerālkomisāra propagandas nodaļas vadītājs Dreslers piedalījies ģenerāldirektoru apspriedē. Pēc ģenerāldirektora Dankera informācijas Dreslers teicis, ka ieradies uz apspriedi ģenerālkomisāra uzdevumā.

Tālāk ģenerāldirektors Zāgars ziņo par iesaukšanas gaitu Rīgā un par iegūtiem norādījumiem, ka gatavojas sieviešu iesaukšana, kāpēc būtu jācenšas tās novietot darbā pašu zemē, lai nebūtu jābrauc uz ārzemēm. Ar mūsu uzsaukumu būtu vēl jānogaida, jo mums taču šodien vai rīt solīta atbildes telegramma par vadību.

Kontroles šefs *Vanags* aizrāda, ka vajadzētu publicēt pavēli par leģiona nodibināšanu. Tanī paredzēts, ka leģiona lielums atkarīgs no rīcībā esošo latviešu vīru skaita, bet šeit cenšas leģiona lielumu ierobežot, kas nesaskan ar fīrera pavēli. Nav pielaižama iesaucamo piespiedu ieskaitīšana armijā. Iesaucamiem jādod vismaz brīva izvēle starp leģionu, armiju un darbu kaŗam svarīgos uzņēmumos." *(Protokols nr. 89.)*

Pašpārvaldes *9. marta apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka SS-brigadefīrers Hansens, kas vada Latviešu brīvprātīgo leģiona uzstādīšanas darbu, šorīt paziņojis, ka no Berlīnes saņemta telegrafiska piekrišana latviešu ģenerāļa R. Bangerska iecelšanai par Latviešu leģiona komandieri.**)

** Bet rakstisku iecelšanas rīkojumu *ģen. Bangerskis* ar *pulkv. Silgaili* saņēma tikai 20. martā.

TĒVIJA

u par uzva

ģenerālapgabala zemes pašpārvaldes uz

Lielvācijas Vadonis š. g. 10. februārī piekritis latviešu brīvprātīgo ŋŋ leģiona dibināšanai. Latvijas ģenerālapgabala zemes pašpārvalde griežas pie latviešu vīriem ar šādu uzsaukumu:

Latviešu kaŗavīri!

Eiropa ir apvienojusies svētajā kaŗā, lai satriektu boļševismu, kas savā asiņu un asaru straumē draud noslīcināt mūsu kontinentu.

Dzīvojot robežās ar austrumu barbariem, mūsu tauta jau diezgan izbaudījusi boļševisma iebrukumus un terroru. Šodien mēs apzināmies, ka cīņa pret boļševismu jāizcīna līdz gala uzvarai, stājoties plecu pie pleca ar šī Eiropas aizsardzības kaŗa galveno vairoga nesēju — vācu tautu un tās sabiedrotiem.

Savu zemi Latviju, savu kultūru un savas tautas nākotni mēs glābsim, ziedodami visus savus spēkus šinī totālajā kaŗā par uzvaru un mieru. Milzīgā cīņas un darba fronte, kas radīta Eiropā kā stingrs valnis pret boļševistisko pasaules iznīcināšanas kāri, prasa arī no latviešu tautas savu daļu.

Šinīs dienās nodibināts Latviešu leģions, kuŗā stājušies jau daudzi latviešu jaunekļi un vīri.

Virsnieki un instruktori! Savu labo slavu pierādījuši agrākos kaŗos un cīņās, pieteicieties Latviešu leģionā, lai latviešu jaunekļi jūsu vadībā varētu cīnīties par savu tautu un savu zemi Dzintarjūŗas krastā.

Jaunekļi un vīri! Kupliniet cīnītāju rindas! Pieteicieties par kaŗavīriem Latviešu leģionā, kuŗu vadīs latviešu ģenerālis. Šinī kaŗā, kas izšķirs Eiropas likteni nākamajiem gadu simtiem, apliecīniet latviešu kaŗavīra varonīgo drosmi un stāju!

Visu par uzvaru!

Latvijas ģenerālapgabala zemes pašpārvaldes vārdā
Dankers,
iekšlietu ģenerāldirektors.

Rīgā, 1943. g. 9. martā.

Pieņem zināšanai šādu kandidātu sarakstu leģiona augstākam komandējošas sastāvam:

a) uz leģiona un pagaidām arī uz 1. divīzijas komandieŗa amatu — ģenerālis *R. Bangerskis;*

b) uz divīzijas komandieŗa amatu — pulkvedis *T. Kalniņš;*

c) uz kājnieku pulka komandieŗa amatu — pulkveži *A. Apsītis,*

V. Janums, pulkveži-leitnanti *K. Lobe*, *K. Tirzītis*, *A. Vēveris;*

d) uz artilerijas pulka komandiera amatu — pulkveži-leitnanti *J. Rapa* un *J. Šēls;*

e) uz leģiona un pagaidām arī uz 1. divīzijas stāba priekšnieka amatu — pulkvedis *A. Silgailis;*

f) uz divīzijas stāba priekšnieka amatu — pulkvedis *V. Janums*, pulkveži-leitnanti *K. Lobe*, *K. Tirzītis* un *A. Zaķis.*

Atzīst, ka leģiona kaŗavīriem uz piedurknes būtu paredzams vairogs nacionālās krāsās un zem tā uzraksts *Latvija.* Lūdz iekšlietu ģenerāldirektoru griezties pie vācu iestādēm ar attiecīgu priekšlikumu.

Iepazīstas ar uzsaukuma projektu latviešu vīriem iestāties leģionā un lūdz iekšlietu ģenerāldirektoru pēc galīgas rediģēšanas to parakstīt un publicēt Latvijas zemes pašpārvaldes vārdā." *(Protokols nr. 90.)*

*

Pašpārvaldes *12. marta apspriedē* „pieņem zināšanai, ka no Iekšlietu ģenerāldirekcijas laikrakstam *Tēvija* nosūtītā tekstā par Lielvācijas vadoņa parakstīto rīkojumu par Latviešu leģiona nodibināšanu cenzūra svītrājusi norādījumu, ka leģiona lielums atkarīgs no rīcībā esošo latviešu vīru skaita.

Iepazīstas ar ģenerālkomisāra 8. marta instrukciju iesaukšanas komisiju vadītājiem par brīvprātības principa atmešanu pie 1919.—1924. g. dzimušo vīriešu iedalīšanas bruņoto spēku izpalīgos un nolemj iesniegt ģenerālkomisāram iebildumus. Tekstu uzņemas sastādīt ģenerāldirektors Zāgars.

Apsveicot zviedru presē latviešu, igauņu un lietuviešu tautas vārdā publicēto deklarāciju*), ka Baltijas valstis pievienotas Padomju Savie-

* Šai zviedru presē, 1943. g. 10. un 11. martā, publicētā gaŗākā atklātā vēstulē trīs baltišu kultūras darbinieki — igauņu *prof. Perlics* (Perlitz), latviešu *prof. Fr. Balodis* un lietuvju rakstnieks *I. Šejniuss* (Scheynius) — vērsās pret to, ka pie baltiešu tautām nepiederīgas personas apgalvo, ka Baltijas valstis būtu brīvprātīgi iekļāvušās Padomju Savienībā un lūdza brīvās pasaules sabiedriskās domas atbalstu cīņā par Baltijas tautu taisnīgo nacionālo prasību. „Trīs miermīlīgas un mieru mīlošas tautas nevar upurēt citu valstu imperiālistiskām interesēm!"
Šie trīs baltieŭu kultūras darbinieki arī vēlāk zviedru presē publicēja vairākus citus savu zemju aizstāvētājus rakstus. Tā, piem., prof. Fr. Balodis politiskā mēnešrakstā „Svensk Tidskrift" 1943. g. 6. numurā publicēja plašu rakstu „Latvija zem svešnieku jūga 1940.—1943." Sakarā ar šo rakstu krievu Stokholmas sūtniecība pieprasīja žurnālam publicēt it kā no Maskavas telegrāfiski pārraidīto Kirchenšteina pretrakstu. Žurnāls to arī publicēja 1943. g. 10. numurā kopā ar prof. Fr. Baloža atbildi.

nībai pret to gribu, un atzīst, ka jāpanāk iespējas nosūtīt uz neitrālām valstīm materiālus par šo jautājumu un jāmēģina aktīvizēt informāciju ārzemju presē un radiofonos par latviešu tautas patieso nostāju un vēlējumiem." *(Protokols nr. 91.)*

Pašpārvaldes *19. marta apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka pēc saņemtās informācijas SS-reichsfīrers piekritis ģenerāļa Bangerska kandidātūrai un rīt, 20. martā, paredzēts oficiāls paziņojums par tā iecelšanu amatā.

Pieņem zināšanai, ka *pulkvedis Teodors Kalniņš* vājas veselības dēļ lūdzis neuzturēt viņa kandidātūru uz Latviešu leģiona 2. divīzijas komandiera amatu." *(Protokols nr. 93.)*

*

Šai „Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona SS-pavēlnieka" un SS-brigadefīrera un ieroču-SS ģenerālmajora *Hansena* 19. marta „pagaidu rīkojumā" par *ģenerāļa Bangerska* iecelšanu bija teikts:

„Ar SS-reichsfīrera pavēli ģenerālim Rūdolfam Bangerskim, dzim. 21.7. 1878. g. kā leģiona brigadefīreram un Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona ģenerālmajoram uzdota Latviešu brīvprātīgo leģiona 1. divīzijas vadība skaitot ar 1943. g. 1. martu."

Pulkveža A. Silgaiļa iecelšanas rīkojumā teikts:

„Ar SS-reichsfīrera pavēli pulkvedis Arturs Silgailis, dzim. 13.11.1892. gadā, pārņemts kā leģiona standartenfīrers un Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona 1. divīzijas I-a." *)

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Tanī pašā dienā ģenerālis *Bangerskis* un pulkvedis Silgailis, klātesot ģen. Dankeram, pie ģenerālmajora Hansena parakstīja *svinīgo solījumu:*

„Dieva vārdā svinīgi apsolu cīņā pret boļševismu vācu bruņoto spēku virspavēlniekam Ādolfam Hitleram neierobežotu paklausību, un kā drošsirdīgs karavīrs būšu vienmēr gatavs par šo zvērastu atdot savu dzīvību."

*

* Ia — divīzijas pirmais ģenerālštāba virsnieks.

Kad 1943. g. 9. martā ģen. O. Dankers un 22. martā ģen. Bangerskis aicināja stāties Latviešu leģiona rindās, tad latvju tauta leģionā saskatīja neatkarīgās Latvijas armijas atdzimšanu. Bet par nožēlošanu šo no jauna uzliesmojošo latvju tautas cīņas gribu drīzi vien aptumšoja dažādas vilšanās.

Plkv. Silgaiļa 22. martā publicētā aicinājumā Latvijas bij. armijas virsniekiem un instruktoriem brīvprātīgi iestāties Latviešu leģionā, bija piezīmēts, ka „Padomju armijā iegūtās virsnieku un instruktoru dienesta pakāpes neņems vērā."

Brīvprātīgo vecums bija noteikts: virsniekiem līdz kapteiņa dienesta pakāpei ieskaitot — 50 gadi, augstākās dienesta pakāpēs — 55 gadi, administrātīvos amatos paredzētiem — 66 gadi, virsnieku vietniekiem un administrātīviem instruktoriem — 48 gadi, visiem pārējiem — 45 gadi.

Pašpārvaldes *23. marta apspriedē* „ģenerālis *Bangerskis* ziņo, ka sakarā ar viņa iecelšanu par Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona divīzijas komandieri un pulkveža Silgaiļa iecelšanu par divīzijas 1. ģenerālštāba virsnieku, tie ieradušies stādīties priekšā un lūgt Zemes pašpārvaldes norādījumus.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* izsaka savu gandarījumu par notikušām iecelšanām un apsola, ka darbam, kas nebūs viegls, arvien būs nodrošināts Pašpārvaldes vislielākais atbalsts.

Ģenerāldirektors *Dankers* izsaka pārliecību, ka mūsu nākotne atkarīga no mūsu karavīru darbības, un cerību, ka upuri nebūs velti nesti.

Kontroles šefs *Vanags* atgādina, ka mūsu jaunatne ir mūsu vienīgā nākotnes cerība un tāpēc lūdz pielikt vislielākās pūles, lai vadība, apmācība un apbruņojums būtu savos augstumos un mazāki līdz ar to mūsu upuri.

Ģenerāldirektors *Leimanis* novēl vislabākās sekmes grūtajā un atbildīgajā darbā un apsola, ka mūsu karavīri arvien varēs paļauties uz visciešāko sadarbību ar Techniskā un satiksmes resora plašo darbinieku saimi.

Ģenerālis *Bangerskis* pateicas par novēlējumiem, sola ar latviešu sirdi pieiet visu jautājumu kārtošanai un izsaka cerību, ka latvju tautas domas un cerības izdosies apvienot ap leģionu.

Pārrunā Leģiona draugu biedrības dibināšanu un atzīst, ka organizācijas un komitejas, kas nodarbojas ar karavīru atbalstīšanu, apvienojamas pie Tautas Palīdzības.

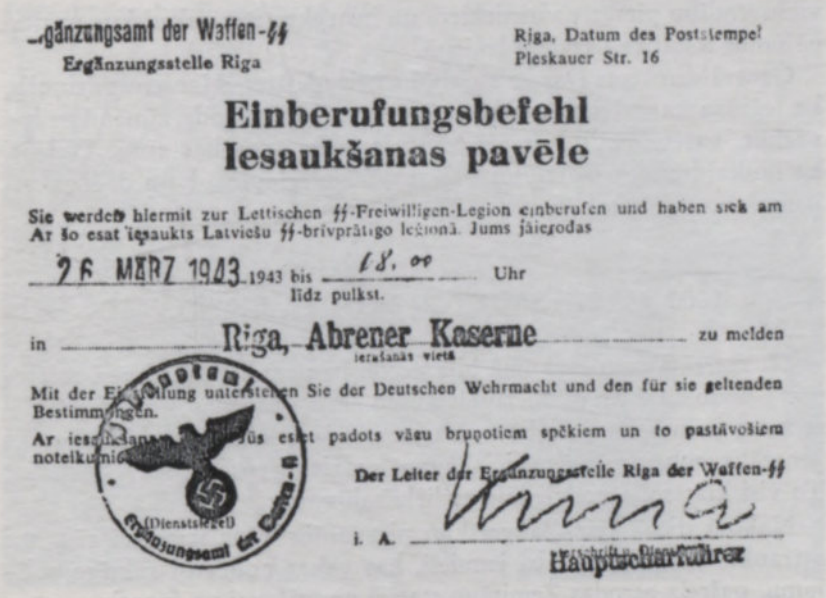

...gänzungsamt der Waffen-SS
Ergänzungsstelle Riga

Riga, Datum des Poststempel
Pleskauer Str. 16

Einberufungsbefehl
Iesaukšanas pavēle

Sie werden hiermit zur Lettischen SS-Freiwilligen-Legion einberufen und haben sich am
Ar šo esat iesaukts Latviešu SS-brīvprātīgo leģionā. Jums jāierodas

26 MERZ 1943 1943 bis 18.00 Uhr
līdz pulkst.

in Riga, Abrener Kaserne zu melden
ierašanās vietā

Mit der Einberufung unterstehen Sie der Deutschen Wehrmacht und den für sie geltenden Bestimmungen.
Ar iesaukšanas [illegible] jūs esat padots vācu bruņotiem spēkiem un to pastāvošiem noteikumiem.

(Dienststempel)
Ergänzungsamt der Waffen-SS

Der Leiter der Ergänzungsstelle Riga der Waffen-SS

i. A. [illegible]
Hauptscharführer

Piekrīt ģenerāļa *Dūzes* kandidātūras uzstādīšanai uz leģiona rezerves bataljona komandiera amatu.

Noklausās pulkveža *Silgaiļa* ziņojumu par leģiona formēšanas gaitu.

Pieņem iesnieguma tekstu ģenerālkomisāram attiecībā uz Latvijas valsts tiesisko stāvokli un nolemj, ka ģenerāldirektors Dankers to personīgi iesniegs ģenerālkomisāram." *(Protokols nr. 94.)*

26. marta apspriedē „noklausās direktora *Reinharda* ziņojumu par iespējamiem tālākiem iesaukumiem un uzdod direktoram Sīlim ievākt no visiem resoriem ziņas, kādu amatpersonu iesaukšanas atlikšana ir absolūti nepieciešama.

Pulkvedis *Silgailis* informē par Latviešu leģionu un par soļiem, kādi sperti, lai mēģinātu panākt leģiona apmācīšanu pašu zemē.

Ģenerālis *Bangerskis* informē par svētdien, 28. martā, paredzamo leģionāru zvēresta nodošanu.

Pārrunā Kaŗavīru palīdzības organizācijas dibināšanas jautājumu.

Pārrunā leģiona komplektēšanu ar virsniekiem un instruktoriem. Ņemot vērā, ka nav pielaižama vācu iesaukto latviešu kaŗavīru atstāšana bez latviešu virsniekiem un instruktoriem, pilnvaro leģiona lat-

viešu vadību piesūtīt virsniekiem un instruktoriem rakstiskus uzaicinājumus iestāties Latviešu leģionā.

Ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka brigadefīrers Hansens paziņojis, ka leģiona kaŗavīriem tiesība uz vācu militārām goda zīmēm un ka, varbūt, varētu nodibināt arī kādu latviešu atzinības zīmi. Piekrīt, ka noskaidrojams jautājums par varbūtēju Lāčplēša kaŗa ordeņa atjaunošanu." *(Protokols nr. 95.)*

1000 JAUNIESAUKTOS NOSŪTA UZ FRONTI

28. martā Doma laukumā bija nostādīti parādei un svinīgā solījuma*) nodošanai ap 1000 jauniesaukto. Pēc svinīgā solījuma parakstīšanas jaunos latviešu kaŗavīrus uzrunāja *ģen. Bangerskis.* Uzrunu ģenerālis nobeidza ar uzaicinājumu nodziedāt *Dievs, svētī Latviju.* To visi klātesošie nodziedāja ar lielu sajūsmu.

Nākošā dienā ģen. Bangerskim piezvanījis kāda iesauktā tēvs un satraukts stāstījis, ka visi jaunieši, kas vakar nodevuši svinīgo solījumu, pašreiz atrodas Zemitānu stacijā nosūtīšanai uz fronti.

Par to *ģen. Bangerskis* grāmatas „Mana mūža atmiņas" 2. sējuma 344. lpp. raksta:

— Šī ziņa man likās absurds, un runātājam atbildēju, ka nekas tamlīdzīgs nevar būt, tāpēc šādas runas uzskatu par ļaunprātīgu baumu izplatīšanu. Gluži neapmācītus jaunekļus no skolas sola neviens nesūtīs uz fronti. Var būt, ka sūta tepat uz kādu novietni, uz kādu citu pilsētu, kur vairāk brīvu telpu. Apsolījos likt lietu izmeklēt un piezvanīt vēlāk.

Tūliņ zvanīju pulkv. Silgailim un lūdzu gadījumu noskaidrot. Arī Silgailis bija pārsteigts un atbildēja, ka tas nevarot būt taisnība, bet viņš iešot pie ģen. Hansena un noskaidrošot.

Pēc kādas pusstundas Silgailis man piezvanīja un teica, ka neticamā ziņa tomēr esot pareiza. Jaunieši jau no paša rīta pa klusākām ielām apbruņotas vācu pusrotas pavadībā novesti uz Zemitāna staciju, kur jau padots arī vilciena sastāvs. Jaunieši visi esot ļoti uztraukti, un ģen. Hansens ļoti lūdzot, lai es aizbraucot uz staciju ar jauniešiem parunāt. Dziļi sašutis atbildēju, ka nekur nebraukšu, jo uzskatu šādu rīcību no vācu puses par ārkārtīgi nejēdzīgu, kuŗā es piedalīties nevaru. Ja aizbraukšu uz staciju, tad latvju tauta un jau-

* Solījuma tekstu skat. pielikumā grāmatas beigās.

Pirmais 1000 jauniesaukto dodas uz Doma laukumu svinīga solījuma nodošanai

nieši domās, ka šāda rīcība notiek ar manu ziņu un piekrišanu, ko es nepavisam nevēlos. Pulkvedis Silgailis piebilda, ka arī ģenerālis Hansens ļoti nemierā ar notikušo un telegrafiski protestējis pret jauniešu sūtīšanu, ļoti asos vārdos sacīdams, ka latvju tauta uzskatīšot, ka vācieši sūtot neapmācītus jauniešus uz fronti kā „liegabalu barību", bet atbilde bijusi — rīkojums jauniešus tomēr sūtīt. Saniknots noliku klausuli, devos pie ģenerāļa Dankera un ziņoju par radušos stāvokli. Teicu, ka tādos apstākļos es strādāt nevaru.

Sākām apspriest stāvokli — braukt uz staciju kādam no mums vai nebraukt. Ja vācieši tādu soli spēruši, tad prestīža dēļ viņi ne ar ko nerēķināsies un, kaut ar ieroču pielietošanu, jauniešus tā kā tā nosūtīs. Latvieši stacijā ir neapbruņoti, bet vācu pavadkomanda apbruņota, var rasties sadursmes un upuri, kur cietēji būs tikai latvju zēni. Bez tam jauniešu traģisma pilnā braucienā pretim nezināmam liktenim nav neviena latviešu virsnieka vai kāda latvju tautas pārstāvja, kas viņiem novēlētu laimīgu ceļu. Viņi dosies uz fronti ar lielu sarūgtinājumu sirdīs arī pret mums un sevišķi pret mani, kurš

Jauniesaukto parāde pēc svinīgā solījuma nodošanas. Priekšplānā: ogruf. Jekelns, brigf. Hansen, ģen. Bangerskis, plkv. Silgailis u.c. virsnieki

tikko parādē vakar runāja par apmācībām. Nācām pie slēdziena, ka tomēr jābrauc.

Kamēr mēs vēl runājām (klāt bija arī pulkvedis Krīpens un laikam vēl kāds), atskanēja tālruņa zvans un plkv. Silgailis nodeva man atkārtotu ģen. Hansena lūgumu aizbraukt uz staciju. Viņš pats arī esot ļoti nelaimīgs par šādu rīcību ar jauniešiem un darījis no savas puses visu, lai to novērstu, bet uz rīkojuma izpildīšanu pastāvot Berlīne, un tas jāizpildot.*) Uz staciju braukšot arī viņš, plkv. Silgailis un ģen. Hansena stāba priekšnieks, jeb tā saucamais I-a, majors Knēbels, pa ceļam piebraucot pēc manis, lai varbūt brauktu kopā ar viņiem. Atbildēju, ka esmu izšķīries par izbraukšanu uz staciju, un gaidīšu viņus ģenerāļa Dankera kabinetā.

---

* Rīkojumu par latviešu jauniešu nosūtīšanu bija devis SS-vadības stābs Berlīnē, domājams pēc ģen. Jekelna priekšlikuma. Attiecības abu ģenerāļu starpā nebija labas. Jekelns bija SS- un policijas ģenerālis, bet Hansens — ieroču-SS ierindas ģenerālis, un katram bija sava priekšniecība. Drīz arī Jekelns panāca Hansena aizsaukšanu atpakaļ uz Berlīni.

Drīz arī ieradās abi virsnieki. Uz maniem un ģen. Dankera pārmetumiem par neapmācītu zēnu sūtīšanu uz fronti, kur visu laiku pārrunās bijusi runa par pietiekamu apmācību un labu apbruņojumu, majors Knēbels atbildēja, ka jaunieši netiekot sūtīti uz fronti kaujas līnijā, bet 20—30 km aiz frontes apmācību nolūkos. Rīgā neesot ieroču, bet frontes tuvumā esot ne vien ieroči, bet arī piedzīvojuši apmācītāji. Turpmāk tāda sūtīšana vairs nenotikšot, tikai šoreiz tas tā noticis. Atbildēju, ka neticu ne tam, ka jaunieši brauc uz frontes tuvāko aizmuguri apmācībās, nedz arī tam, ka uz priekšu vācu vadība rīkosies labāk. Knēbels, uzlēcis no krēsla kājās un pieņēmis oficiālu militāro stāju, deklarēja: „Lūdzu ievērot, ka es runāju reichsfīrera vārdā un šeit sacītais nav apšaubāms!" Uz to es arī, piecēlies kājās, atbildēju, ka vēl vakar bija doti citādi solījumi, pretēji tam, ko dara šodien, un tāpēc man ticības viņa vārdiem nav.

Tā kā pārrunās ar ģen. Dankeru jau biju izšķīries par braukšanu, tad vairs ilgāk nevilcinājos, un kopīgi devāmies uz staciju. —

Stacijā ģen. Bangerskis teica jauniešiem nomierinošu runu un apsolīja tos 10 dienu laikā apmeklēt, vienalga kur tie atrastos.

Atgriezies no stacijas *ģen. Bangerskis* par tur redzēto tūliņ informēja *ģen. Dankeru* un pēc tam devās pie *ģen. Hansena* un otrā dienā arī pie *ģen. Jekelna,* lai protestētu pret notikušo. Šī apmeklējuma laikā ģen. Jekelns lika ģen. Bangerskim arī saprast, ka viņa iecelšana par divīzijas komandieri ir pārpratums. Divīzijas komandiera vietā viņam piedāvāšot ģenerālinspektora amatu, kas „būšot daudz plašāks un aptverošāks".*)

Pašpārvaldes *31. marta apspriedē* ģenerāldirektors *Dankers* ziņo par „nupat notikušo apmeklējumu pie ģenerālkomisāra, kuŗš attiecībā uz iesniegumu neuzskatīt Latviju par Padomju Savienības sastāvdaļu izteicies, ka līdz ar to paceļoties jautājums par Latvijas patstāvību, kas pašlaik neesot iztirzājams.

---

* Ģen. Bangerska iecelšana divīzijas komandiera amatā bija notikusi aiz pārprastuma. Vainīgs pie tā esot bijis ģmaj. Hansens, kas it ka pārpratis SS-vadības stāba 9. marta telefoniski dotos norādījumus attiecībā uz leģiona vadību. Par to ģmaj. Hansenu maija mēnesī aizsauca atpakaļ uz Berlīni un viņa vietā iecēla SS-brigf. un ieroču-SS ģmaj. grāfu Pikleru (Pückler v. Burghauss). Lai pārpratums neizjauktu Latviešu leģiona formēšanu, ģen. Bangerskim vācieši piedāvāja uzņemties leģiona ģenerālinspektora un pulkv. Silgailim divīzijas kājnieku priekšnieka pienākumus.

Lai gan ģenerālinspektors turpmāko notikumu gaitā pārstāvēja ne tikai Latviešu leģionu, bet arī visu tautu, viņa pienākumi un tiesības tomēr bija stipri nenoteiktas.

Pārrunā nevēlamās parādības leģiona uzstādīšanas gaitā un *ģen. Bangerska* oficiālo stāvokli leģiona vadībā.

Ģen. Bangerskis ziņo par 1.000 neapmācīto jaunekļu nosūtīšanu uz Austrumiem un savu nenoteikto amata stāvokli. Par latviešu leģiona pavēlnieku iecelts brigadefīrers Hansens. Ierosināta viņa iecelšana par leģiona inspektoru, kuŗa kompetences pagaidām arī nav skaidras.

Atzīst, ka jāierosina prasība, ka leģiona inspektoram pakļaujamas arī tās vienības, kas tieši neietilpst leģionā, ka visu vienību priekšgalā jābūt latviešu virsniekiem un ka ģen. Bangerskis līdz turpmākam paliek arī par dibināmās latviešu divīzijas komandieri." *(Protokols nr. 97.)*

13. aprīļa apspriedē „ģen. Bangerskis ziņo par 29. martā uz Ļeņingradas fronti aizvesto jauniesaukto apmeklējumu. Viņš arī lūdz pārrunāt jautājumu par viņa palikšanu dienestā un vai viņam pieņemt piedāvāto ģenerālinspektora amatu, vai ne.

Izglītības ģenerāldirektors *Prīmanis:* Jaunieši, kuŗus Jūs apmeklējāt, uz fronti būtu nosūtīti tā kā tā, vai ir ģenerālinspektors, vai nav. bet bez Jums Zemes pašpārvaldei būtu ņemta iespēja tik drīzā laikā kaut ko tuvāk uzzināt par viņu likteni. Ar brigādes komandieri nodibinātās labās attiecības var mūsu jauniešiem nākt tikai par labu. Kādam latviešu augstākam virsniekam šīs rūpes un gādība par mūsu kaŗavīriem ir tā kā tā jāuzņemas. Kāda nozīme būtu jūsu aiziešanai un citas personas nākšanai Jūsu vietā? Visiem spēkiem jācīnās par lielākām tiesībām līdzrunāt Latviešu leģiona lietās. Jums pamest savu posteni jeb nepieņemt piedāvāto nevajadzētu. Varbūt vāci to tikai gaida un būtu priecīgi, ja Jūs aizietu. Palieciet, turieties, cīnīsimies kopā tālāk.

Ģenerāldirektora Prīmaņa viedoklim pievienojas visi pārējie apspriedes dalībnieki." *(Protokols nr. 99.)*

ĢEN. BANGERSKIS APMEKLĒ JAUNIESAUKTOS

Ģen. Bangerskis izlidoja uz Ļeņingradas fronti 7. aprīļa rītā. Lidmašīna nolaidās Duderhofā, apm. 10—12 km no priekšējās kaujas līnijas, kur bija novietoti 29. martā no Rīgas atvestie jauniesauktie. Tie bija nodoti 2. brigādes komandieŗa ieroču-SS *ģen.maj. von Šolca*

Grupa leģionāru pie Ļeņingradas ceļā uz apmācībām

rīcībā brigādes papildināšanai, kuŗa tai laikā sastāvēja vienīgi no 3 latviešu kārtības sargu bataljoniem (16., 19. un 24.).

Arī ģen. Šolcs nebija ģen. Bangerskim slēpis savu neapmierinātību par tik liela skaita neapmācītu jaunekļu atsūtīšanu, kas ievērojami vājinot brigādes kaujas spējas. Šolcs bija apsolījis pirms apmācību nobeigšanas jauniešus priekšējās līnijās nenovietot. Tanī pašā dienā ģen. Bangerskis apmeklēja visus latviešu jauniesauktos viņu novietojumos un uzrunāja tos. Apmācību izvešanai jauniesauktie bija sadalīti pa brigādē iekļautiem latviešu kārtības sargu bataljoniem, kur tos apmācīja latviešu instruktori un virsnieki. Par noskaņojumu latviešu vienībās ģen. Bangerskis bija apmierināts.

7. aprīlī *ģen. Skaistlauks**), *plkv. Apsītis, Janums, Krīpens, pltn. Lobe* un *Veiss* nodeva pie augstākā SS- un policijas vadītāja Austrumzemē SS-ogruf. un pol. ģen. Jekelna svinīgo kaŗavīra solījumu. Tad arī ģen. Jekelns paziņoja, ka ģen. Bangerskis iecelts par Latviešu leģiona ģenerālinspektoru, bet oficiālu rakstu par iecelšanu ģen. Bangerskis saņēma tikai 30. aprīlī.

* Leģionā pulkveža, vēlāk virspulkveža dienesta pakāpē.

SS-REICHSFĪRERS
SS-GALVENĀS PĀRVALDES
PRIEKŠNIEKS
Ca SS HA/Be.RA-AZ.2

Berlin-Wilmersdorf 1, 17.4.1943.
Hohenzollerndamm 31.

Attiecas uz: Austrumzemes Papildinājumu pārvaldes Rīgā papildinājumu uzskaiti.

SS-reichsfīreram un Vācijas policijas priekšniekam,
Berlin SW II, Prinz-Albrecht Str. 8

Reichsfīrer.

Uz uzskaites dienu 1943. g. 15.4. —

Kaŗa dienestam apzināti:	15.025	latvieši un
	6.455	igauņi.
Ieskaitīti kaŗaspēka vienībās:	2.478	latvieši un
	2.850	igauņi.

Esmu dzirdējis apspriedēs par nodomu no Latvijas uzstādīt ne tikai vienu divīziju, bet korpusu. Es lūdzu apmierināties ar vienas divīzijas un vienas brigādes uzstādīšanu no Ieroéu-SS dienestam piemērotiem kaŗavīriem. Pretējā gadījumā būtu apdraudēta vēlāko papildinājumu iespēja.

G. Bergers
SS-grupenfīrers

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

30. aprīlī ģen. Bangerskis arī izdeva savu pirmo pavēli (Nr. 1), kuŗā paziņoja visām Latviešu leģiona vienībām, ka:

1) „SS-reichsfīrers un Vācijas policijas šefs ir viņu iecēlis par Latv. SS-brīvpr. leģiona ģenerālinspektoru un Latviešu SS-brīvpr. leģiona ģenerālmajoru, skaitot no 1943. g. 1. aprīļa.

2) Sākot ar 1943. g. 1. aprīli viņš uzņēmies Latv. SS-brīvpr. leģiona ģenerālinspektora pienākumus."

Ar savu otru pavēli 1943. g. 2. maijā ģen. Bangerskis paziņoja, ka viņš ‚ieskaita ar š.g. 1. maiju *pulkvedi Aleksandru Plensneru**) Latv. SS-brīvpr. leģiona ģenerālinspektora stābā un uzdod viņam izpildīt stāba priekšnieka pienākumus, skaitot ar to pašu dienu."

---

* Ģen. Bangerskis *pulkv. A. Plensneru* aicināja par Latviešu leģiona stāba priekšnieku pēc pulkv. Silgaiļa pāriešanas uz 1. Latviešu divīziju par kājnieku priekšnieku.

Pulkv. Plensners (dzim. 1892. g.) beidzis kaŗa skolu Krievijā un Augstāko kaŗa skolu Latvijā. Cīnījies latviešu strēlnieku pulkos. 1918. g. organizējis nacionālo armiju. 1922—1931. g. bijis Galvenā stāba Apmācības daļā nodaļas priekšnieks. No 1937—1940. Latvijas militārais atašejs Berlīnē.

Jauniesauktie ar pavadītājiem 1943. g. 16. aprīlī Cēsu stacijā

Pašpārvaldes *30. aprīļa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* stāda priekšā jaunieceltos latviešu pulku komandieņus: *pulkvežus Janumu, Krīpenu, Skaistlauku un pltn. Lobi,* pie kam pārrunās noskaidrojas, ka leģionāriem izsniedzamie ietērpa priekšmeti ir stipri nolietāti un ka arī paredzētās franču šautenes un automatiskie ieroči nav uzskatāmi par apmierinošiem." *(Protokols nr. 101.)*

*

30. aprīlī Latviešu leģiona stāba priekšnieks pulkv. A. Silgailis, pamatojoties uz Zemes pašpārvaldes 9. marta uzsaukumu latviešu vīriem iestāties Latviešu leģionā, publicē aicinājumu ārstiem, kas dzimuši 1918.—1912. gadam, pieteikties darbam Latviešu leģionā.

SS-Galvenās pārvaldes priekšnieks *SS-gruf. Bergers* savu 1943. g. 4. maija ziņojumu Himleram (Nirnbergas dokuments nr. 3303) par „rezervju stāvokli Austrumzemē" iesāk ar žēlošanos, ka „apmācības Latvijā neattīstās labvēlīgi tāpēc, ka ne mazāk kā 4 iestādes dod pa-

vēles: 1) Augstākais SS- un policijas vadītājs Austrumzemē, 2) SS-Vadības galvenās pārvaldes priekšnieks, 3) Ģenerālkomisārs Latvijā un 4) SS-Galvenās pārvaldes priekšnieks.*)

Pēc Bergera informācijas rezervju stāvoklis esot sekojošs:

a) Latviešu leģionam apzināti	20.827	vīri
no tiem	528	virsnieki
iesaukti	8.125	vīri
no tiem	300	virsnieki

No tiem 1.000 vīri, sakarā ar SS-reichsfīrera pavēli, esot izmainīti ar policiju.

b) Igaunijā, apzināti	8.734	vīri
iesaukti	6.224	vīri

(Raksta pilnīgu tekstu vācu valodā skat. grāmatas beigās.)

*

18. maija apspriedē ģenerāldirektori „noklausās *ģen. Bangerska, pulkvežu Plensnera* un *Silgaiļa* paskaidrojumus par virsnieku un instruktoru iesaukšanu un atzīst, ka principā valsts un pašvaldību dienestā nav aizturami virsnieki un instruktori, kas saņēmuši iesaukšanas pavēles. Izņēmuma gadījumos neatvietošanas apliecības var izdot tikai resora vadītājs." *(Protokols nr. 104.)*

*

21. maijā Iekšlietu ģenerāldirektors *Dankers* publicēja sekojošu rīkojumu:

Rīkojums

Visiem Latvijas robežās dzīvojošiem bijušiem Latvijas armijas un flotes aktīviem un rezerves virsniekiem, administrātīviem un sanitārvirsniekiem, dzimušiem 1894. gadā un jaunākiem, kā arī visiem bijušiem Latvijas armijas un flotes aktīviem un rezerves instruktoriem, administrātīviem un sanitārinstruktoriem (arī bijušiem Latvijas karaskolas kadetiem), dzimušiem 1892. gadā un jaunākiem, kuŗi vēl nebūtu izpildījuši reģistrēšanās pienākumu šī gada pavasarī izdarītā reģistrācijā apriņķos un pilsētās, neatkarīgi no viņu pašreizējās nodarbošanās, vēlākais līdz šī gada 5. jūnijam jāreģistrējas pēc dzīves vietas savā policijas iecirknī.

* Ar līdzīgu sūdzēšanos savukārt pusgadu vēlāk, 1943. g. 12. oktobrī, nāca arī ģenerālkomisārs Drekslers (skat. viņa rakstu 81. lpp.).

Reģistrējoties jāuzrāda personības apliecinājuma dokumenti (pase) un bij. Latvijas armijas kaŗa klausības dokumenti (kaŗa klausības apliecība, dienesta gaitas saraksts vai līdzīgi), ja tādi ir.

Reģistrēšanai nav pakļauti tikai kaŗavīri, kas pašlaik pilda dienestu Latviešu SS-brīvprātīgo leģionā, Latviešu brīvprātīgo bataljonos vai vācu kaŗaspēka vienībās.

Par atraušanos no reģistrēšanās draud sods pēc kaŗa laika likumiem.

Rīgā, 1943. g. 21. maijā.

Latvijas zemes pašpārvaldes vārdā
D a n k e r s,
Iekšlietu ģenerāldirektors.

25. maijā SS-Galvenās pārvaldes priekšnieks ogruf. G. Bergers raksta bargu vēstuli SS-staf. Hīrtesam (skat. II/372. lpp.) un pārmet, ka vēl nav ne latviešu brigādes, nedz divīzijas, un pavēl tādas līdz 1. jūnijam uzstādīt.

IEROČU-SS PAPILDINĀJUMU PĀRVALDE AUSTRUMZEMĒ — Rīgā, 1943. g. 4. jūnijā
Stabu ielā 18

Attiecas: Uzaicinājums virsniekiem.
15. (latviešu) SS-brīvprātīgo divīzijai.
Rīgā, Kliņģeru ielā 2a.

Noraksts: Latviešu SS-brīvprātīgo divīzijas ģenerālinspektoram,
Rīgā.

Ieroču-SS rezervju vadība Austrumzemē saņēmusi no Latviešu SS-brīvprātīgo divīzijas ģenerālinspektora vārdisku 200 virsnieku sarakstu ar lūgumu, viņus uzaicināt uz iesaukšanas pārbaudi.

Šie virsnieki 1.6., 3.6. un 4.6. uzaicināti iesaukšanas pārbaudei. Ar šo rezervju vadība Austrumzemē paziņo rezultātus:

	1.6.43.	3.6.43	4.6.43.	Kopā:
Uzaicināti	84	63	49	196
Ieradušies:	24	22	19	65
Derīgi:	19	15	10	44
Nav atbrīvoti:	3	4	6	13
Nederīgi:	2	2	1	5
Nosūtīti ārstam-speciālistam	—	1	2	3

Kā no rezultātiem redzams, tad no 196 uzaicinātiem virsniekiem tikai 65 ieradušies. No tiem tikai 25 ir gatavi tūlītējai iesaukšanai, kamēr 3 jāpārbauda vēl ārstiem — speciālistiem. Katrā gadījumā šie skaitļi neatbilst vēlamām iecerēm, un nākotnē jāatrod citi ceļi.

Ieroču-SS papildinājumu komandieris Austrumzemē

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Sakarā ar latviešu virsnieku uzaicināšanu uz iesaukšanas pārbaudi, jau 31. maijā Ģenerālinspektora stāba priekšnieks *plkv. A. Plensners* nosūtīja atpakaļ Ieroču-SS rezervju vadībai Austrumzemē 8 uzaicinājumus ar norādījumu, ka ģenerālinspektors kategoriski aizliedz viņa vārdā uzaicinājumus parakstīt pie Ģenerālinspekcijas nepiederošiem.

9. jūnijā latviešu leģiona ģenerālinspektors *ģen. Bangerskis* nosūtīja Ieroču-SS rezervju komandierim Austrumzemē sekojošu rakstu:

LATVIEŠU SS BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS — Rīgā, 9.6.1943. g. Nr. 320.

Attiecas uz: Virsnieku pieprasījumu.
Pamats: Jūsu raksts Adj.AZ.:Z/Za no 4.6.43.

Ieroču-SS rezervju komandierim Austrumzemē.

Noraksts: 15. Latviešu SS-brīvpr. divīzijai.

Kā redzams no Jūsu norādītā raksta, no 196 uzaicinātiem virniekiem uz iesaukšanas pārbaudi š.g. 1., 3. un 4. jūnijā ir ieradušies tikai 65 virsnieki vai apm. 33%.

Šis zemais procentuālais skaits ir izskaidrojams sekojoši:

1) Uzaicinājumi ierasties uz iesaukšanas pārbaudēm Latviešu pašpārvaldes un Ģenerālinspektora vārdā parakstīti no kāda SS-unteršarfīrera vai kāda cita Papildinājumu pārvaldes kantorista. Ar to atkrīt uzaicinājumos paredzētais morāliski saistošais pienākums un daudzi virsnieki paskaidro, ka viņi nedomā sekot kancelejas darbinieku — zemāko instruktoru parakstītiem uzaicinājumiem. Ka no mums parakstītie uzaicinājumi ir devuši labākus panākumus, pierāda š.g. 8. jūnijā izdarītā iesaukšanas pārbaude. Uz to no 26 uzaicinātiem virsniekiem ieradās 16 virsnieki vai 60%.
2) No 131 virsnieka, kas norādītajās dienās nav ieradušies uz iesaukšanas pārbaudi, 58 ir paziņojuši, ka viņi atrodas policijas dienestā, 1 ugunsdzēsēju dienestā un 8 ir uzrādījuši savu darba vietu — uzņēmumu neatvietojamo (UK) apliecības.

   Tas nozīmē, ka bez iesaukšanas pārbaudēs ieradušamies ir apzināti vēl 67 un tikai 64 nav paklausījuši uzaicinājumam. No pēdējiem, kā tas ir noskaidrots, daļa uzaicinājumu ir saņēmuši par vēlu, bet daži pēc uzrādītajām adresēm nav bijuši atrodami.

   Mēs lūdzam iesaukšanas sekmēšanai:

a) Novērst gadījumus, kad uzaicinājumus paraksta pie Ģenerālinspekcijas nepiederošas un uzdevumiem nepiemērotas personas.
b) Uzaicinājumus nosūtīt tā, lai uzaicinātie tos saņemtu piemēroti laikus.

No savas puses mēs atbalstīsim katru rīcību, kas veicinātu virsnieku ierašanos uz iesaukšanas pārbaudēm. Mēs esam starplaikā apspriedušies ar Paš-

pārvaldes ģenerāldirektoriem, kas būtu darāms ar tiem, kas uzaicinājumiem nepaklausa.

Ļoti svarīgi arī būtu, ja vadošās policijas iestādes atbrīvotu viņu dienestā esošos Latvijas armijas virsniekus no policijas dienesta. Patreiz daļa no viņiem pilda pat kārtības policistu pienākumus. Varbūt, ka viņus varētu atvietot ar citām personām.

Bez tam mēs esam noskaidrojuši, ka iesaukšanai nozīmēto virsnieku iedalīšanai vienībās notiek ar lielu nosebošanos. Virsnieki, kuŗu iedalīšana vienībās bija paredzēta jau pirms vairākām nedēļām, un, kas arī no darbavietām netiek aizturēti kā neatvietojami, joprojām nav iesaukti dienestā.

R. Bangerskis,
Leģ. brigadefīrers un ģenerālmajors.

IEROČU-SS PAPILDINĀJUMU PĀRVALDE AUSTRUMZEMĒ
Nod.: Kdr. Az.HI/Za.

Rīgā, 1943. g. 10. jūnijā
Stabu ielā 18

Attiecās uz: Pieprasījumu pēc virsniekiem.

Pamats: Jūsu raksts Nr. 320 no 1943. g. 9. jūn.

Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektoram.
Rīgā, Stabu ielā 12.

Zināšanai: 15. Latviešu SS brīvprātīgo divīzijai
Rīgā, Kliņģeŗu ielā 2a.

Atbildot uz Jūsu 1943. g. 9. jūn. raksta 1. nodalījumu, Papildinājumu pārvaldei nākās norādīt, ka runā esošie 196 uzaicinājumi katrā ziņā bija nosūtāmi ne vēlāk kā sestdienā, 1943. g. 29. maijā, lai uzaicinātie savlaicīgi ierastos uz iesaukšanas pārbaudi. Par nožēlošanu šīs sestdienas pēcpusdienā L-standartenfīrers Plensners vai kāds cits atbildīgs virsnieks nebija sasniedzami. Lai iesaukšanas pārbaudes tomēr varētu notikt, Papildinājumu pārvalde bija spiesta uzaicinājumus likt parakstīt kādam L-unteršarfīreram.

Attiecībā uz Jūsu raksta pēdējo nodalījumu mums jāziņo, ka par aptuveni 60 no iesaukšanai derīgiem atzītiem virsniekiem apgabalu komisāriem ir iesniegti iesaukšanas atlikšanas pieprasījumi, kuŗi vēl nav izlemti.

Sakarā ar teikto nevar būt runas, ka Papildinājumu pārvalde būtu novilcinājusi par dienestam derīgiem atzīto virsnieku iesaukšanu dienestā.

Hīrtes,
SS-standartenfīrers

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās)

Lai gan no Hitlera 10. februāŗa pavēles par Latviešu leģiona dibināšanu bija jau pagājuši vairāk nekā 3 mēneši, faktiski tāda leģiona vēl nebija, kas redzams arī no II grāmatas 372. lpp. publicētā SS-Galvenās

pārvaldes priekšnieka *SS-ogruf. Bergera* 25. maija raksta mobilizācijas daļas priekšniekam *SS-staf. Hīrtesam.* No šī raksta ir arī redzams, ka Berlīnes interesēs ir bijis jo ātrāk iegūt lielākas latviešu vienības frontes dienestam. Vairums līdz šim iesaukto latviešu jaunekļu bija aizgājuši vai nu darba dienestam, vai Kd bataljonu papildināšanai.

Neskatoties uz pieminēto Bergera bargo rakstu Hīrtesam, *ģen. Bangerskim* bija jāziņo Pašpārvaldes *1. jūnija apspriedē*, ka „no viņa pieprasīts atbalstīt 3.000 iesaucamo, kas pieteikušies dienestam leģionā, pārskaitīšanai armijas izpalīgos un Kd bataljonos. Ģenerālis atzīst, ka nav attaisnojama iesaucamiem dotā solījuma laušana."

Šai 1. jūnija apspriedē Pašpārvaldes ģenerāldirektori „pieņem arī zināšanai, ka vēl arvien nav skaidrības par ģenerāļa Bangerska pakļautību un ka vācu iestādes bieži kavējas ar pieteikušos latviešu virsnieku ieskaitīšanu leģionā." *(Protokols nr. 105.)*

8. jūnija apspriedē Pašpārvalde „atzīst, ka ģenerālinspektors Kaŗa skolas kadetiem, kas 1940. g. septembrī beiguši Kaŗa skolas I kursu un iestājušies vai iestājas Latviešu leģionā, var piešķirt ar iestāšanās dienu pirmo virsnieka dienesta pakāpi." *(Protokols nr. 106.)*

*

Šai jautājumā ģenerālinspektors 15. jūnijā griezās pie ģen. Jekelna ar sekojošu rakstu:

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS
Nr. 395

Rīgā, 1943. g. 15. jūnijā.

Augstākam SS- un policijas vadītājam Austrumzemē
SS-obergrupenfīreram Jekelnam.

Attiecas uz bij. Latvijas kaŗa skolas kadetiem.

Lieliniekiem okupējot Latviju, Rīgā pastāvēja latviešu kaŗaskola ar divgadīgu kursu. Šai kaŗaskolā uzņēma kaŗavīrus, kas bija izgājuši obligāto kaŗadienestu, sekmīgi beiguši instruktoru un virsnieku vietnieku kursus, paaugstināti par virsnieku vietniekiem, ar mazākais ģimnazijas izglītību.

Drīz pēc krievu ienākšanas Latvijas valdība paaugstināja par leitnantiem tos kadetus, kas bija beiguši 2 gadu mācības kursu. Tie kadeti, kas kaŗaskolā bija tikai 1 gadu, tika demobilizēti, tāpēc ka viņi negribēja palikt lielinieku pārņemtajā kaŗaskolā. Šos kadetus, kas ir pietiekami apmācīti, varētu

paaugstināt par virsniekiem, jo tie būtu labāks materiāls nekā rezerves virsnieki, kas ilgāku laiku bijuši ārpus dienesta.

Šo kadetu saraksts ir mūsu rīcībā. Lieta grozās apmēram ap 140 kadetiem. Vairāk nekā 40 ir lielinieku noslepkavoti vai aizvesti. Daļa kalpo Latvijas aizsardzības vienībās, kur tie jau paaugstināti, citi, kas pieteikušies leģionā, tiek ieskaitīti virsnieka vietnieka (Leg.-Hauptscharführer) dienesta pakāpē.

Lūdzu dot ģenerālinspektoram tiesības šos kadetus, kas pieteikušies vai pieteiksies leģionā, paaugstināt par leitnantiem.

Sarunā ar SS-brigf. von Pikleru saņemta arī viņa piekrišana.

Kā jau teikts, līdz ar to leģions iegūtu zināmu skaitu jaunu piemērotu virsnieku.

R. Bangerskis,
Leg. brigadefīrers un ģenerālmajors

Uz šo rakstu ģen. Jekelns atbildēja noraidoši:

AUGSTĀKAIS SS- UN POLICIJAS VADĪTĀJS AUSTRUMZEMĒ
J./Gy.

Jēkaba ielā Nr. 11
Rīgā, 25.6.43.

Latv. SS-brīvpr. leģiona Ģenerālinspektoram
leģ. brigādefīreram un ģenerālmajoram B a n g e r s k i m
R ī g ā.

Att.: bij. Latvijas kaŗaskolas kadeti.
Pamats: Jūsu 15.6.43. raksts Nr 395.

Jautājumu par bij. Latvijas armijas kadetu paaugstināšanu es pārrunāju 23.6.43. Vadoņa galvenā mītnē ar SS- reichsfīreru. SS- reichsfīrers apsolīja paaugstināšanu drīzumā izdarīt un dos attiecīgus norādījumus SS- Führungshauptamtam resp. SS-Personalhauptamtam, kas apstrādā paaugstināšanas jautājumus visam SS. Var rēķināties ar šī jautājuma drīzu nokārtošanos.

Nav paredzēts virsnieku paaugstināšanas tiesības nodot tālāk kādai SS jeb policijas dienesta vietai. Paaugstināšanu izdara vienīgi SS-reichsfīrers personīgi.

Jekelns,
SS-obergrupenfīrers un
pol. ģenerālis

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Ar 22. jūnija rakstu ģen. Jekelns bija paziņojis ģen. Bangerskim Himlera lēmumu par Latviešu leģiona organizāciju, kā arī par to, ko aptvers „kopjēdziens Latviešu leģions", un ka „visi Latviešu leģiona brīvprātīgie vīri, līdzīgi vācu kaŗavīriem, apbalvojami ar Dzelzs krustu vai Kaŗa nopelnu krustu." (Skat. II/81. lpp.)

Pašpārvaldes *13. jūlija apspriedē* „pieņem zināšanai, ka uz iekšlietu ģenerāldiektora *Dankera* ierosinājumu ģenerālinspektors griezies pie ģen. Jekelna ar iesniegumu Armijas ekonomisko veikalu nodot Latviešu leģionam, jo saņemta informācija, ka no Berlīnes ieradies kāda turienes tirdzniecības nama pārstāvis, lai ievadītu sarunas par veikala pārņemšanu." *(Protokols nr. 112.)*

Pašpārvaldes *14. jūlija apspriedē „pulkvedis Plensners* un *Dr. E. Bušs* ziņo par ārstu iesaistīšanas gaitu. Grūtības mēģināts pārvarēt ar tanīs gados dzimušo ārstu iesaukšanu, kuŗu gada gājumi tuvākā laikā paredzēti iesaistīt darba dienesta pildīšanā, t.i. 1912.—1918. g.

Pārrunājot sarežģījumus, kādi līdz ar to radušies Universitātes medicīnas fakultātei, jo lielākais vairums asistentu ir dzimuši šajos gados, apspriede atzīst, ka pašreizējos apstākļos visumā jāpieturas pie zināmu gadagājumu iesaistīšanas principa, atbrīvojot no iesaukšanas tos ārstus, kuŗi viņu pašreizējās vietās no lietderības viedokļa būtu uzskatāmi par neaizstājamiem. Lūdz Veselības kameras priekšsēdētāju nākt ar instrukcijas projektu.

Pulkvedis Plensners ziņo, ka Ukrainā esošo Kārtības sargu bataljonu iesaistīšana leģionā pagaidām vēl nav panākta, bet ka darba pienākuma pildīšanā iesaistītos 1912.—1918. g. dzimušos esot paredzēts nodot leģionam." *(Protokols nr. 114.)*

*

Ģen. Bangerskis 29. jūlijā izbrauca uz Smilteni pie varoņa nāvē kritušā *vltn. Antēna**) mātes izteikt viņai līdzjūtību, kā arī pateicību par izcili varonīga dēla izaudzināšanu. Ģenerālis pasniedza Antēna kundzei arī viņas dēlam piešķirtā Dzelzs krusta 1. pakāpes nozīmi un diplomu. Bez tam ģenerālis nodeva viņai no savā rīcībā esošiem līdzekļiem vienreizēju atbalstu RM 500 apmērā.

Ar 21. augusta rakstu ģen. Bangerskis informē ģenerāldirektoru padomi par virsnieku un instruktoru iesaukšanas (Pašpārvaldes 26. marta lēmums) gaitu:

* *Vltn. Antēns* 1941. g. no Carnikavas nometnes pievienojās nacionāliem partizāņiem. Pēc komūnistu padzīšanas bija savas dzimtās pilsētas Smiltenes komandants. Pēc tam Antēns, kā viens no pirmajiem, stājās brīvprātīgo rindās un devās uz fronti.

Līdz šim dienestam Latviešu leģionā iesaukti — 460 virsnieki un 800 instruktori.
Dažādu iemeslu dēļ no iesaukšanas atbrīvoti — 475 virsnieki un 487 instruktori.

Šai rakstā ģenerālinspektors norāda arī uz „nenormālo parādību, ka virsnieki un instruktori, kas par savu speciālitāti izvēlējušies kaŗa dienestu, tagad no dažādām iestādēm tiek uzskatīti par neaizstājamiem speciālistiem un tiek pārliecīgi plaši atbrīvoti no iesaukšanas leģionā. Tas attiecas kā uz latviešu, tā vācu iestādēm. Minētie apstākļi rada grūtības leģiona komplektēšanai ar virsniekiem un instruktoriem."

Kādā citā rakstā mēnesi vēlāk (20. septembrī) ģenerālinspektors norāda, ka „no virsniekiem vislielākā vajadzība ir pēc jaunākiem gados un dienesta pakāpēs, kādēļ to sagatavošanai būtu atveŗama latviešu Kaŗa skola ar saīsinātu apmācības kursu, kur varētu sagatavot jaunos virsniekus visa leģiona apmērā. Instruktoru sagatavošanu turpmāk savām vajadzībām varētu izdarīt pašas kaŗaspēka daļas."

Latviešu leģiona ģenerālinspektora stāba

1943. gada 20. augusta pārskats
par Latvijas pilsoņu iesaistīšanu kaŗa darbībā:

I.

Laikā no 1919.—1924. g. dzimušo vīriešu Latvijā skaitās apm. 60.000. No tiem š.g. marta un aprīļa mēnešos ārstu komisijā pārbaudīti un pieņemti dienestam:

1. Leģionā 17.000 + 5.500 (brīvpr.) =		22.500
No tiem: — saukti	17.000	
— nav saukti	5.500	
No sauktiem: — ieradušies	11.000	
— nav ieradušies	6.000	
2. Vācu armijas izpalīgos (nozīmēti)		12.700
	Kopā	35.200

II.

Laikā no 1918.—1912. g. dzimušo vīriešu Latvijā skaitās apm. 70.000. No tiem paredz praktiski iegūt armijai 2.000—3.000 cilvēku.

III.

Latviešu leģiona sastāvs uz 15.8.1943. g.:

	Virsn.	Instr.	Kar.	Kopā
Divīzijā	395	876	9.350	10.621
Brigādē	205	941	5.440	6.586
Policijas vienībās	374	1.976	7.360	9.710
269. robežsargu bataljons			497	497
672. sap. btl. (pied. vācu armijai)			600	600
	974	3.793	23.247	28.014

IV.

Dažādas vienības, kas neietilpst leģiona sastāvā:

283. krievu (Latvijas) bataljons		676 kar.
2 būvbataljoni	apm.	1.400 kar.
Izpalīgi vācu armijas vienībās	apm.	10.000 kar.
Kopā	apm.	12.076 kar.

V.

Pavisam kopā kaŗa darbībā iesaistīti apm. 40.000 Latvijas pilsoņu.

*

Kāds cits pārskats (diemžēl, bez datuma) par latviešu iesaistīšanu totālā kaŗā uzrāda sekojošu ainu:

Divīzijās	30.000	
Policijas vienībās	12.500	
Izpalīgos	11.000	
Robežsargos, vācu	400	
Ievainotie	3.000	
Aviācijā	300	
Jūŗas dienestā	50	57.250
Iesaukšanas stādijā	12.000	
Darba dienestā	3.000	
Darbos Vācijā	18.000	
Var vēl iesaukt	10.000	43.000
Kopā		100.250

Ģenerālinspektors *ģen. Bangerskis* 7. septembrī*) aicināja uz vakariņām virsnieku klubā Rīgas preses pārstāvjus. Dienesta atzīmē par to lasāms:

* 1943. g. 1. septembrī SS-reichsfīrers bija ģen. Bangerski paaugstinājis par ģenerālleitnantu (Gruppenführer).

— Tanīs ieradās divīzijas komandieris ģenerālmajors grāfs Piklers, Ostlandes virspavēlnieka pārstāvis (Ic) majors Davēns, ģenerālkomisāra propagandas nodaļas vadītājs Dreslers, DNB Rīgas nodaļas vadītājs Dr. Vinters, Deutscher Ostdienst pārstāvis Šmidts, DZiO galvenais redaktors Dr. Michels u.c. vācu pārstāvji. No latviešu preses piedalījās: provinces preses pārzinis F. Krusa, Daugavas Vanagu redaktors Z. Krastiņš, Jundas redaktors A. Klišāns, Tēvijas redaktori P. Kovaļevskis un A. Podnieks, Laikmeta redaktors E. Tūbelis, Daugavas Vēstneša pārstāvis E. Blekte, radiofona kaŗavīru pusstundas vadītājs L. Liepiņš u.c.

Sapulcējušos uzrunāja *ģen. Bangerskis*, cita starpā sakot:

„Lietišķa uzmanība un atsaucība, kādu līdz šim prese ir veltījusi kā latviešu pirmajiem cīnītājiem frontē, tā tagad leģionam, bija man galvenais pamudinājums pulcināt pie šī galda no vienas puses leģiona vadības pārstāvjus, no otras puses mūsu lielpilsētas preses un propagandas pārstāvjus, kā arī augstākās vācu militārās un civīlās varas preses pārzinātāju kungus.

Es ceru, ka savstarpējās pārrunās, brīvā domu izmaiņā šeit radīsies viens otrs jauns ierosinājums mūsu kopējiem centieniem un arī ciešāka savstarpēja saprašanās, kas kopējai lietai var nākt tikai par labu.

Reizē ar to es gribu pasvītrāt, ka mēs, kaŗavīri, piešķiŗam ārkārtīgi lielu nozīmi presei un augsti vērtējam un cienam to darbu, ko veicat Jūs šai lielajā vēsturiskajā cīņā pret cilvēces lielāko ienaidnieku — boļševismu. Šajā nozīmē arī Latviešu leģions ir pavairojis savu ieroču krājumu, jo es, kā leģiona ģenerālinspektors, esmu pārņēmis no Mākslas un sabiedrisko lietu departamenta frontes laikraksta „Daugavas Vanagi" izdošanu un sveicu šeit tā redakciju pilnā sastāvā.

Jūs paši zināt, ka Eiropas tautu cīnītājs savā attīstībā stāv uz tāda kultūras līmeņa, kuŗā garīgās prasības ir tikpat svarīgas kā prasības pēc dienišķas maizes. Šīs garīgās prasības apmierināt ir viens no Jūsu uzdevumiem. Bet jo sevišķi man jāpasvītrā, ka nekad nedrīkst aizmirst cīņās cietušos kaŗavīrus un kritušo tuviniekus. Tiem visvairāk vajadzīgs atbalsts un mierinājums.

Es esmu pārliecināts, ka tās saites, kas vieno fronti un aizmuguri, ar Jūsu palīdzību stāvēs stipri arī turpmāk." —

*

Pašpārvaldes *14. septembŗa apspriedē* „pārrunā leģiona komplektēšanu un atzīst, ka vispirms jāpanāk izpalīgu pārvietošana uz leģionu, jo arvien ienāk ziņas par nelielās grupās izkaisīto izpalīgu smagajiem dienesta apstākļiem un solītā izpalīgu pārskaitīšana leģionā uzdūrusies uz jauniem šķēršļiem. Nolemj griezties ar jaunu iesniegumu pie ģenerālkomisāra un lūdz ģenerālinspektoru nākt ar uzmetumu." *(Protokols nr. 129.)*

Pašpārvaldes *21. septembŗa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* un *ģen. Bangerskis* ziņo par ārstu, virsnieku un instruktoru iesaukšanu leģionā. Pieņem zināšanai, ka uz nedēļas beigām sagaidāma 900 jaunekļu atgriešanās no RAD Vācijā un ka to gada gājumi pakļauti obligātā darba pienākuma pildīšanai. Vācu iestādes paredzējušas tos iesaistīt leģionā." *(Protokols nr. 131.)*

SS-REICHSFĪRERS HIMLERS RĪGĀ

23. septembrī Rīgā ieradās *SS-reichsfīrers Himlers.* Pieņemšanā pie ģenerālkomisāra bija aicināts arī ģenerālinspektors *ģen. Bangerskis* ar stāba priekšnieku *plkv. Plensneru.* Sniedzam šeit Bangerska sarunu ar Himleru pēc plkv. Plensnera dienesta atzīmes:

— Pēc priekšā stādīšanās reichsfīrers Himlers lūdza ģenerālinspektoru un viņa stāba priekšnieku pie sava galda, pie kuŗa sēdēja arī Jekelns un formējamās latviešu divīzijas komandieris ģen. grāfs fon Piklers.

Ģenerālinspektors pateicās reichsfīreram par uzticību, apstiprinot viņu amatā un paaugstinot dienesta pakāpē.

Reichsfīrers, pēc pāris laipnības vārdiem: — viņam būtu dažas lietas, ko paziņot. Pirmkārt, viņš rūpēšoties, lai iesaucamā vecumā esošos, kas tagad nodarbināti dažos kaŗa saimniecības uzņēmumos, atbrīvotu iesaukšanai leģionā. Divīzija un brigāde tā iegūtu apm. 5.000 kaŗotāju.

Ģenerālinspektors: ar šiem dažiem tūkstošiem vien nepietiks. Tāpēc vispirms būtu jāatbrīvo vairāk par 12.000 latviešu, kas tagad kaŗaspēkā kā izpalīgi un šinī laikā jau ieguvuši kādas militāras priekšzināšanas.

Reichsfīrers: tā esot arī viņa vēlēšanās. Viņš jau panācis no fīrera attiecīgu rīkojumu. Diemžēl, tā izpildīšana prasot zināmu laiku, jo šie ļaudis esot jāapmaina ar citiem. Latviešu izpalīgi esot nodarbināti nevien kā braucēji un darba spēks, bet lielā vairumā arī

kā cīnītāji. Viņu priekšniecība esot ar tiem mierā un negribot tos atdot. Tālāk viņš gribot paziņot, ka brigādi atvilkšot no kaujas iecirkņa un pārveidošot par divīziju. No abām divīzijām, kuŗas novietošot frontes otrā iecirknī kopā, izveidošot korpusu.

Ģenerālinspektors: Tas silti apsveicams solis. Kas attiecas tomēr uz izpalīgiem, tad apiešanās ar tiem nav vienāda. Dažās vienībās, valodas grūtības dēļ, tiem jācieš apvainojumi. Latviešu izpalīgi bez tam izkaisīti visā Austrumfrontē. Vienības pārvietojot uz citu fronti, piemēram, rietumu fronti, šie izpalīgi nonāk ļoti smagā stāvoklī kā vides, tā citu iemeslu dēļ, latvieši grib cīnīties tikai pret komūnistu spēkiem un bieži dezertē. Viņam šo cilvēku liktenis stāvot ļoti tuvu, jo viņi apstākļu dēļ nonāk zem smagas apsūdzības. Tāpēc būtu vajadzīgs rīkojums, ka vienībām, kas no austrumfrontes tiek pārvietotas citur, jāatstāj savi izpalīgi šeit.

Reichsfīrers: viņš saprotot šo cilvēku stāvokli tālu no dzimtenes. Bet esot arī grūti vienībām, kas tiekot pārceltas, izdalīt no sava sastāva dažus simtus cilvēku. Viņš tomēr gādāšot, lai tie izpalīgi, kas aizvesti no dzimtenes, piemēram, uz Franciju vai citur, tiktu atsūtīti atpakaļ. Viņam vajadzētu tikai zināt, cik tādu izpalīgu esot un kur tie atrodoties. (Rodas jautājums, kā šīs ziņas iegūt.)

Ģen. grāfs Piklers: Te esot izpalīgu leitstelle. Viņš mēģināšot šīs ziņas neuzkrītošā kārtā iegūt tur.

Ģen. Jekelns: Ģenerālinspektoram vajadzētu būt iespējai sakopot ziņas par visiem latviešiem, kas ar ieročiem cīnās pret lieliniekiem. Pie ģenerālinspekcijas jānodibina arī izpalīgu kartotēka.

Reichsfīrers (uz ģenerālinspektora stāba priekšnieka piezīmi, ka kaŗaspēka vienības nedod vajadzīgās ziņas): Ziņas varētu iegūt no piederīgiem. Lai tie uzdod izpalīgu vārdu un lauku pasta numuru.

Jekelns: varbūt tāda veida uzaicinājumu varētu publicēt pat laikrakstos.

Ģenerālinspektors piezīmē: Viņš savā laikā iesniedzis ģen. Jekelnam ierosinājumu nozīmēt pie lielākām vienībām latviešu sakaru virsnieku, kas varētu rūpēties par izpalīgu kultūrālo u.c. vajadzību apmierināšanu.

Reichsfīrers: Atzīst ierosinājumu par labu un apsola rūpēties, lai vismaz pie katras armijas, ja ne korpusa, būtu tāds sakaru virsnieks. Latviešu brigādes darbība frontē esot sīki pārbaudīta virspavēlnieka stābā, kur tā guvusi vienprātīgu atzinību kā uzbrukuma, tā aizstāvēšanās posmos. Pats vadonis izteicies, ka tauta, kuŗai ir tik

krietni cīnītāji, pelnījuši sava ceļa nolīdzinājumu. Viņš pats (reichsfīrers) var teikt, ka Latviešu brigādes cīņas latviešus krietni tuvinājušas tam, ko viņš pazīst kā latviešu sirsnīgāko vēlēšanos — Latvijas valstij — un tās vietai jaunajā Eiropā.

Ģenerālinspektors: pateicas par šo ieskatu.

Reichsfīrers: viņš cienot katru, kas cīnoties pret lieliniekiem, un nevien lieliniekiem, bet arī krieviem vispāri, neatkarīgi no tā, kas būtu viņu priekšgalā. Viņš zinot, ka tāds esot arī latviešu uzskats, ka bīstami nevien lielinieki, bet krievi ar savu ekspansiju vispār. Cienīdams šo nostāju, viņš esot latviešu lietu ņēmis tieši savās rokās. Viņš esot radījis latviešu bataljonus, izveidojis tos tālāk par pulkiem, brigādi un divīziju, bet tagad gribot izveidot korpusu. Viņš gribot panākt, lai visi latvieši cīnītos vienkopus un pie savas zemes robežām. Latviešu korpusa izvēršanu viņš tāpēc esot paredzējis otrā līnijā, tieši aiz Latvijas robežām, kur tam, iepriekš sagatavotās pozicijās nākšoties uztvert daļu paredzamā krievu ziemas uzbrukuma. Korpusa iecirknis būšot apmēram pret Veļikije Luki rajonu. Latviešu lieta esot uz laba ceļa, un latviešu karavīrs varot būt pārliecināts, ka tas cīnoties par savu zemi, savu Latviju.

Ģenerālinspektors, pieskaņoties nocietinājumu jautājumam, norāda, ka pēc viņa ieskata tiem būtu pievēršama lielāka rūpība, cilvēku taupīšanas nolūkā, nekā nācies vērot. Brigādes pozicijas bijušas ļoti primitīvi izbūvētas. Tikai ar pietiekamu poziciju izbūvi var panākt spēku ietaupījumu.

Reichsfīrers: Tas tiesa. Tagad tam piegriežot lielāku vērību. Kas attiecoties uz Latviešu brigādes iecirkņa nocietināšanu, tad viņš šim uzdevumam jau devis 1000 strādniekus, lielāko tiesu no sagūstītiem bandītiem. Brigādes iecirknī tikšot izbūvēta nevien galvenā kaujas līnija, bet arī otra un trešā josla. Līdzīgā veidā tiekot izbūvēta tā līnija, kas paredzēta ziemas uzbrukuma atvairei.

Pēc tam sarunā ar ģen. grāfu Pikleru noskaidrojās, ka latviešu korpusa komandieris jau izraudzīts. Bez tam reichsfīrers pavēlējis arī visiem Latviešu leģionā esošiem vācu virsniekiem nest uz labās rokas latviešu vairodziņu ar uzrakstu „Latvija". —

23. septembrī ģenerālinspektors griezās pie Pašpārvaldes ar sekojošu rakstu:

---

* Ģen. Jekelna paziņojumu par nacionālo krāsu vairodziņa ar uzrakstu LATVIJA atļaušanu skat. II grāmatas 78. lpp.

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS

23. septembrī 1943. g.

Ģenerāldirektoru padomei.

Nāk priekšā gadījumi, kad leģionāri ar savu vecāku vai tuvinieku nāvi un citiem, no viņiem neatkarīgiem apstākļiem ir kļuvuši par lielāku saimniecību vienīgiem īpašniekiem un vadītājiem, vai savu ģimeņu vienīgiem darba spējīgiem apgādniekiem. Paši atrazdamies dienestā, karavīri bieži nespēj nokārtot savus mājas apstākļus un ir spiesti pamest saimniecības savam liktenim. Šādi atstātām karavīru saimniecībām no attiecīgām pašpārvaldes iestādēm vajadzētu piegriezt pienācīgu uzmanību, jo karavīrs, kas visu laiku ir spiests domāt tikai par saviem grūtajiem mājas apstākļiem, pārvēršas par sliktu karotāju un līdz ar to bojā visas karaspēka vienības noskaņojumu un kaujas spējas. Vadoties arī no pašreizējām tautsaimnieciskām un kara saimnieciskām interesēm, šādos ārkārtējos gadījumos būtu jāpanāk iespēja lielāku lauku saimniecību īpašniekus, vai citādi grūtībās nonākušo ģimeņu vienīgos apgādniekus, atbrīvot no dienesta leģionā.

Jāievēro arī tas, ka 1941. g., sakarā ar latviešu bataljonu dibināšanu tanīs pieteicās daļa aktīvāku lauksaimnieku, lai būtu palīdzīgi lielinieku padzīšanai. Toreiz viņi iestājās uz zināmu laiku un bija pārliecībā, ka pēc šī laika izbeigšanās tie varēs atkal atgriezties savās saimniecībās. Tas tomēr nenotika, jo viņus aizturēja arī pēc noteiktā termiņa notecēšanas un daļu viņu vēlāk iedalīja arī leģionā. Tā viņi ir atrauti no savām saimniecībām ilgāk, nekā to sākumā domājuši, un viņu saimniecībām draud pilnīgs sabrukums. Šādus, jau ilgāku laiku dienējušus lauksaimniekus, vajadzētu atbrīvot vispirmām kārtām.

Līdz šim tādas iespējas nebija, jo latviešiem vēl nav tādas iestādes nedz amata personas, kam būtu tiesības ārkārtējos gadījumos leģionārus atvaļināt no kara dienesta, kamdēļ visi šāda satura karavīru lūgumi ir bijuši jānoraida. Šāds stāvoklis rada dziļu sarūgtinājumu un dibinātu neapmierinātību leģiona karavīros, kuri labā pārliecībā brīvprātīgi iestājušies kara dienestā un uzskata, ka ārkārtējos gadījumos tiem būtu arī tiesības kara dienestu atstāt. Minētie apstākļi stiprā mērā atsaucas arī uz pašreizējām leģiona komplektēšanas iespējām.

Ņemot vērā šeit izteikto, lūdzu Jūsu gādību pie attiecīgām vācu iestādēm par tiesību iegūšanu ārkārtējos gadījumos atvaļināt latviešu brīvprātīgos karavīrus no dienesta policijas un leģiona vienībās, ar attiecīgiem norādījumiem kādām latviešu iestādēm vai amata personām šādas atvaļināšanas tiesības piekristu.

Šeit ieskatam pievienoju saraksti leģionāra Rikarda Jurjāņa atvaļināšanas lietā, kura sākta š.g. aprīļa mēnesī, bet līdz šim nav sekmējusies.

Pielikumā: 6 lapas.

Ģenerālis *R. Bangerskis*

ĢEN. BANGERSKIS PROTESTĒ PRET IESAUKŠANU VIŅA VĀRDĀ

Pašpārvaldes *5. oktobŗa apspriedē* „pieņem zināšanai, ka ģen. Bangerskis cēlis iebildumus pie ģen. Jekelna par iesaukšanas rīkojumu izsūtīšanu ģenerālinspektora vārdā, iepriekš nesazinoties un neizprasot viņa piekrišanu." *(Protokols nr. 134.)*

*

4. oktobrī ģen. Bangerskis bija iesniedzis ģen. Jekelnam sekojošu rakstu:

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS — Rīgā, 1943. g. 4. oktobrī Nr. 3170

Augstākam SS- un policijas vadītājam Austrumzemē.

Noraksts: Zemes pašpārvaldei.

Atgriezies 2. oktobrī no izbraukuma uz Volchovas fronti, šodien dabūju zināt, ka pie 1918.—1924. g. dzimušo jaunekļu iesaukšanas karŗa dienestā, iesaukšanas pavēles iesaucamiem tiek izsniegtas ar Latviešu leģiona ģenerālinspektora stūrstampu un it kā manā uzdevumā tās paraksta kāds SS- hauptsturmfīrers.

Tā kā es līdz šim nekādus iesaukšanas rīkojumus neesmu devis un nevienu neesmu pilnvarojis rīkoties manā vārdā, tad šādu patvarīgu rīcību nevaru atzīt un lūdzu Jūsu rīkojumu tādu pārtraukt.

Manas kā ģenerālinspektora tiesības un pienākumi nav nekur noteikti, un līdz šim tie ir izpaudušies galvenokārt morālas dabas pienākumu izpildīšanā, bez tiesībām karŗavīrus iesaukt dienestā, atvaļināt vajadzības gadījumā tos no dienesta vai piešķirt tiem atvaļinājumu.

Līdz šim vienmēr esmu gājis taisnus likumīgus ceļus un no tiem negribu novirzīties arī turpmāk, tāpēc lūdzu Jūsu steidzamu rīcību šinī lietā.

R. Bangerskis
SS- grupenfīrers un ieroču-SS ģenerālleitnants.

Otrā dienā pēc šī raksta iesniegšanas ģen. Jekelns aicināja ģen. Bangerski un viņa stāba priekšnieku plkv. A. Plensneru pie sevis.

Plkv. A. Plensnera dienesta atzīme:

— Šodien plkst. 16.15 ģenerālinspektors kopā ar stāba priekšnieku bija aicināti pie ģenerāļa Jekelna. Kā jau varēja saprast, izaicināšana stāvēja sa-

karā ar ģenerālinspektora protestu pret iesaukšanas pavēļu izrakstīšanu viņa vārdā un uzdevumā no kāda SS-hauptsturmfīrera resp. Ersatzkomando.

Ģen. Jekelns tūlīt arī piegāja pie šī jautājuma. Viņš neatzīst to veidu, kādā iesaukšanas pavēļu izrakstīšana notikusi, t.i. bez ģenerālinspektora piekrišanas un parakstot bez tam vēl uzaicinājumu no personas, kas nemaz ģenerālinspektoram nav pakļauta. Viņš tāpēc izsaucis pie sevis Ersatzkommando priekšnieku SS-staf. Hīrtesu. Tas viņam paskaidrojis, ka tāda veida iesaukšanas pavēļu izrakstīšana notikusi ar ģenerālinspektora stāba priekšnieka piekrišanu (tas neatbilst patiesībai — pie manas sarunas ar Hīrtesu bija klāt arī vēl pltn. Dr. Puriņš. Plkv. Plensners). Kā. tas arī nebūtu, viņš, ģen. Jekelns, neatrod par pareizu, ka ģenerālinspektora vārdā iesaukšanas pavēles paraksta ģenerālinspekcijai nepiederoša persona. To varētu gan stāba priekšnieks vai cits uz to pilnvarots ģenerālinspektora stāba virsnieks. Kas, turpretim, attiecoties uz pašu lietas būtību, tas ir, ka iesaukšana notiktu ģenerālinspektora vārdā, tad viņš to uzskatītu par apsveicamu un labu. Ar to iesaukšanai piedotu vairāk svara (Wichtigkeit) un arī ģenerālinspektora iešaltēšana šai lietā vēl vairāk izceltu viņa posteni.

Ģenerālinspektors: Viņš no savas puses nevar šādam uzskatam pilnā mērā piemēroties. Līdz šim viņa funkcijas bijušas vairāk morālas dabas. Viņš aicinājis jaunekļus izšķirties par labu leģionam, kad tie bijuši nostādīti izvēles priekšā — iet leģionā, izpalīgos vai piespiedu darbos. Kad šī izšķiršanās notikusi, viņam nav bijis vairs iespējas tālāk iedarboties. Tā ir noticis, ka daži jaunekļi, kas pieteikušies leģionam, iesaukti pavisam kur citur un citiem uzdevumiem (norāda uz tikko ienākušo žēlošanos par vienu šādu gadījumu).

Tāpat viņam nav nekādu tiesību uz iesaukto atvaļināšanu vai atvaļinājumu pagarināšanu. Ja viņam nav tiesību rīkoties ar iesauktajiem, tad viņam nevar būt arī tiesības un pienākuma iesaukt. Jau tagad tie, kas saņēmuši iesaukšanas pavēles viņa vārdā, nāk pie viņa no dažādām pusēm. Ko lai viņš tiem atbild, ja viņam nav nekādas tiesības ar iesaucamiem rīkoties?

Ģen. Jekelns: Uz šo lietu nevajadzētu skatīties no kāda sīka atsevišķa gadījuma, bet gan no kāda lielāka viedokļa.

Šis lielākais viedoklis ir tas, ka divīzijai un brigādei ir vajadzīgi cilvēki un tie ir jāņem. Divīzija un brigāde savukārt ir vajadzīgas pašas latviešu lietas labā. Jautājums ir tikai par to, kādā veidā mūsu vienību komplektēšanu praktiski labāk nokārtot.

Viņš zina, ka SS-reichsfīrers cenšas panākt austrumu ministrijā rīkojumu, ar kuŗu mūsu zemes pašpārvaldes tiesības tiks ievērojami pastiprinātas. Un sakarā ar latviešu tautas procentuāli lielāko iesaistīšanos cīņā pret lieliniecismu šīs tiesības būs plašākas, kā jebkuŗai citai okupētai zemei.

Šo tiesību kopībā ietilps arī ģenerālinspektora tiesības un pienākumi, nododot viņam visas iesaukšanas funkcijas.

Viņš tāpēc, to zinādams, nav steidzies ar viņam iesniegto ģenerālinspektora tiesību un pienākumu apstiprināšanu, izejot no tagadējā stāvokļa, jo pēc īsa laika tās būtu jau vairs neatbilstošas.

Ģenerālinspektors pateicas par šo ziņu un uzsveŗ, ka nav nekad šaubījies, ka latviešu tautas tiesības tiks ievērotas. Bet tā ir runa par nākotni. Viņam tomēr jārēķinās ar pašreizējo stāvokli, un viņš negrib satricināt to uzticību, kādu viņš latviešu tautā bauda. Ja viņam nav tiesību iesaucamos izvēlēties, un līdzi lemt par viņu tālāko likteni, tad viņš nevar arī iesaukumu parakstīt.

Ģen. Jekelns: Ja nu ģenerālinspektors tiešām to negribētu, tad viņš, kaut gan atzīstot, ka tāds veids būtu lietderīgs un vēlams un par tādu ir izteicies, cik viņam zināms, arī reichsfīrers, nevarētu un galvenais n e g r i b ē t u ģenerāli uz to piespiest. Viņš tomēr lūgtu šo lietu apspriest arī no politiskā viedokļa. Kamēr vēl nāk attiecīgi rīkojumi, var paiet laiks. Līdz tam laikam, ar ģenerālinspektora ieslēgšanos šai lietā, būtu jau tīri praktiski radies tāds stāvoklis, ka viena latviešu iestāde uzņemas funkcijas, kas atbilst zināmam valsts suverēnitātes tiesību (Hoheitsrecht) saturam.

Viņš norāda uz parallēli ar Igauniju, kur Pašpārvaldes vadītājs iesaucis vienu gadu un ģenerālinspektors pārņēmis iesaukšanas izvešanu. Tas bez šaubām ir jau zināms augstākas varas (Hoheitsrecht) pārņēmums un no šiem precedentiem tīri praktiski var izveidoties tālākie.

Ģenerālinspektors norāda, ka tā kā iesaukšana piekrīt Zemes pašpārvaldei, viņš pārrunās šo jautājumu ar pēdējo.

Ģen. Jekelns lūdz atbildi jau drīzi, bet tā ka iesaukšana nav atliekama, tad līdz ģenerālinspektora atbildei to turpinās līdzšinējā veidā, t.i. caur Ersatzkommando. Viņš vēlreiz norāda, ka Pašpārvaldes un ģenerālinspektora iesaistīšanās šai akcijā un, ja būs vajadzīgs, arī mobilizācija var tikai lielā mērā veicināt tā reālizēšanos praksē, ko mūsu tiesību labā pūlas panākt, piem., SS-reichsfīrers. Bez tam noskaidrojās arī, ka tādā gadījumā, ja iesaukšana notiks caur ģenerālinspektoru, viņam pats par sevi saprotams, piekrīt arī tiesība iesaucamos izvēlēties, resp. zināmu personu iesaukšanu atlikt un to vietā pieprasīt citas. —

*

Pašpārvaldes *7. oktobŗa apspriedē* „pārrunā leģiona un citu bruņoto vienību vajadzības pēc ārstniecības personāla un atzīst, ka savā laikā nodibinātai ārstu izvietošanas komisijai pie Veselības kameras jāturpina sava darbība. Pēc 1912.—1918. g. dzimušo ārstu kontingenta izsmelšanas pakāpeniski iesaistāmi agrākie gada gājumi. Ārstu izvietošanas komisijas lēmumi ir galīgi un tai savā darbībā līdz turpmākam jāturas pie Veselības kameras š.g. 9. jūlijā iesniegtās un iekšlietu ģenerāldirektora apstiprinātās kārtības.

Atzīstot, ka, ņemot vērā ārstu trūkumu bruņoto vienību un arī civīliedzīvotāju apkalpošanai, vēlams jauno ārstu izlaidumu Universitātē izdarīt jau 1. decembrī.

Ģen. Bangerskis ziņo, ka pēc viņa iebildumu saņemšanas par iesaukšanas rīkojumu izsūtīšanu ģenerālinspektora vārdā ģen. Jekelns bija izsaucis viņu pie sevis un licis priekšā uzņemties iesaukšanu, piezīmējot, ka līdz ar to jau mēs iegūtu zināmu daļu no suverēnām tiesībām, pēc kuŗām mēs tiecoties, bet kuŗu formālā izkārtošana vēl varot prasīt kādu laiku.

Pēc pārrunām nolemj atlikt šo jautājumu uz nākošo sēdi."

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS

Rīgā, 1943. g. 9. oktobrī
Nr. 3299

Augstākam SS- un policijas vadītājam Austrumzemē SS-obergrupenfīreram un pol. ģen. Jekelnam.

Attiecas uz iesaukšanu.

Pēdējā sarunā Jūs norādījāt, ka būtu vēlams, lai turpmāk iesaukšanas pavēles leģionā tiktu parakstītas no manis, resp. manā uzdevumā. Pārbaudot iesaukšanas jautājumu tuvāk, noskaidrojās, ka iesaukšana Latvijā notiek no dažādu iestāžu puses. Blakus Ersatzkommando Ostland der Waffen-SS Rīgā, kas jauniešus iesauc leģionam, vēl tagad turpina iesaukt izpalīgos Wehrmachtsbefehlshaber Ostland Leiter des Musterungsstabes; neatkarīgi no tam iesaukšanu izdara arī policijas iestādes (piem. tagad 120 cilvēkus Valmieras apriņķī) un beidzot vēl RAD. Iespējams, ka ir vēl arī kādas citas iestādes, kas iesauc pilsoņus kaŗa vai līdzīgā dienestā. Konstatēju gadījumus, kad viena un tā pati persona saņēmusi iesaukšanas pavēles no divi iestādēm. Šāda dažādība lielā mērā traucē iesaukšanas plānveidību un rada nezināšanu un apjukumu pašos iesaucamos, kā arī piederīgos.

Kā noskaidrojās tālāk, tad, neraugoties uz to, ka visi UK nozīmējumi attiecīgajiem gadiem it kā atcelti, 34 iestādes ir izsludinātas par tādām, kuŗās nodarbinātie cilvēki nav iesaukšanai pakļauti. Šinī sakarībā, cik man zināms, pašreizējā iesaukšana leģionā liekas sabrukusi, vai vismaz stipri dezorganizēta, jo šodien dažos pieņemšanas iecirkņos no simts izaicinātiem ir varēts izsniegt iesaukšanas pavēles tikai samērā nelielam skaitam (3—30%). Arī šis skaits nav uzskatāms par drošu, jo vairākas iestādes, kuŗu darbiniekiem iesaukšanas pavēles izsniegtas, atsūtījušas tās caur manu stābu atpakaļ. Droši vien citas iestādes būs tās nosūtījušas atpakaļ tieši Ersatzkommando. Ja pie šādas kārtības turpinātos iesaukšanas pavēļu izsniegšana manā vārdā, es nokļūtu ļoti neveiklā stāvoklī, jo nav pielaižams, ka kāda amata persona, kuŗa grib uzturēt savu autoritāti, izsniedz dokumentus, kas apzīmēti par p a v ē l i, bet kas nevienam nav saistoši.

Lai es varētu uzņemties iesaukšanas pavēļu izsniegšanu, lūdzu Jūsu gādību, lai:

1) Iesaukšana kaŗa vai līdzīgā dienestā visā Latvijā būtu pakļauta ģenerālinspektoram, kuŗa stābs sadarbībā ar darba pārvaldi sastāda iesaucamo sarakstus.

2) Iesaukšanas pavēles, kas izdotas ģenerālinspektora vārdā, būtu saistošas kā iesaucamai personai, tā visām darba vietām.

R. Bangerskis
SS- grupenfīrers un ieroču-SS ģenerālleitnants.

AUGSTĀKAIS SS- UN POLICIJAS VADĪTĀJS AUSTRUMZEMĒ
J./Gy

Rīgā, 9. oktobrī 1943. g.

Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektoram SS-grupenfīreram un ieroču ģenerālleitnantam Bangerskim, Rīgā.

Att.: Iesaukšana
Pamats: Jūsu 9.10.43. raksts un saruna 5.10.43.

Šodien, uzkavējoties man īsu laiku Rīgā, iepazinos ar Jūsu 9.10.43. rakstu. Par nožēlošanu es no tā saprotu, ka Jūs kā Latv. SS-brīvpr. leģiona ģenerālinspektors neatrodat par iespējamu, kā es to vēlējos, parakstīt iesaukšanas pavēles. Tāpēc es tikko devu rīkojumu Ersatzkommando Ostland komandierim ar šo brīdi, tāpat kā agrāk, iesaukšanas pavēles izdot paša piekritībā.

Jūsu vēlēšanos, iesaukšanu kaŗa un citā dienestā visas Latvijas apmērā izdarīt caur Jums, es nevaru izpildīt. Pie izdevības es par Jūsu rakstu referēšu reichsfīreram personīgi un lūgšu izšķirošu lēmumu.

J e k e l n s,
SS-obergrupenfīrers

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Šī ģen. Bangerska protesta rezultātā ģen Jekelns iesaukšanas pavēļu stūŗa spiedoga tekstu mainīja, „Generalinspekteur der Lettischen Legion" vietā liekot „Ersatzkommando der Lettischen Legion", kāda iestāde faktiski nemaz nepastāvēja.

*

12. oktobrī ģenerālkomisārs *Dr. Drekslers* griezās pie SS-reichsfīrera Himlera ar sekojošu telegrammu:

1. Rf. SS- lauku komandpunktam
2. SS- grupenfīreram Bergeram
SS- galvenā pārvaldē.

Slepeni

Reichsfīrer!

Es lūdzu Jūsu vēlēšanos iesaukt 5000 vīru latviešu SS divīzijā nekavējoties īstenot. Ar ieņemto Austrumapagabalu reichsministra lēmumu — saruna ar obergrupenfīreru Bergeru — būšot jāiesauc 8000 vīru.

Es devu pavēli iesaukt 6000 vīru no 1919.—1924. un 2000 no 1912.—1918. gada gājumam.

Sakarā ar labo un ātro sadarbību starp manu dienesta vietu un Austrumzemes iesaukšanas iestādi, iesaukšana varēja sākties jau 1943. g. 4. oktobrī.

Maniem dienesta vietas rīkojumiem kaŗa saimniecības inspekcija un Austrumzemes kaŗaspēka virspavēlnieks liek ceļā visasākās pretišķības, tāpat pa daļai novecojušies rīkojumi un noteikumi attiecas uz šo dienesta vietu rīcību.

Reichsministrs Spērs (Speer) ar 6.10.1943. telegrammu aizrādīja, ka latviešu iesaukšana nedrīkst iespaidot bruņošanās rūpniecību. Kā agrāk, tā arī vēl tagad es pieturos pie tā viedokļa, ka atiecībā uz Latviešu leģionu gada gājumi no 1919. —1924. vairāk nepieciešami kā ieroču nesēji un ka UK-stāvoklis atceļams, izņemot 20—30 proc. svarīgāko lietpratēju, ar ko būtu jāsamierinās kā kaŗa rūpniecībai, tā arī kaŗaspēkam.

Lauksaimniecības līdzšinējās iesaukšanās ir devusi divas trešdaļas, tādēļ tā visnotaļ jātaupa pa ražas novākšanas un rudens sējas nobeigšanas laiku.

Pašreizējais stāvoklis ir neciešams, kad bruņošanās rūpniecība un kaŗaspēka daļu iestādes draud aizliegt ierasties iesaukšanā; tāds stāvoklis noved pie kārtības sagraušanas.

Lūdzu Jūsu ātru iejaukšanos ar nolūku atcelt visus novecojušos rīkojumus, citādi manis dotie norādījumi nebūs izpildāmi, un leģionam vajadzīgo skaitu nevarēs iesaukt.

Rīgā, 12. oktobrī 1943.

Dr. Drekslers,
ģenerālkomisārs Rīgā

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Pašpārvaldes *15. oktobŗa apspriedē* „noklausās *ģen. Bangerska* ziņojumu par viņa sarunām un sarakstīšanos ar ģen. Jekelnu attiecībā uz iesaukšanu leģionā un pārunājot leģiona papildinājumu jautājumu, atzīst, ka zemes aizstāvēšanai nepieciešams reāls spēks, bet pašreizējai Zemes pašpārvaldei nav tiesiska pamata un praktiskas iespējas izdarīt piespiedu iesaukšanu.

Nolemj lūgt ģenerālkomisāru gādāt par izpalīgu pārvietošanu uz leģionu, nodot kārtības policiju Zemes pašpārvaldei un atļaut Pašpārvaldes delegācijai doties uz Berlīni." *(Protokols nr. 137.)*

ATKLĀTĪBAS DARBINIEKU IESNIEGUMS

16. oktobrī, sakarā ar ienaidnieka tuvošanos Latvijas robežām, vairāk nekā 40 latviešu izcilākie atklātības darbinieki griezās pie ģen. Bangerska ar sekojošu iesniegumu:

Augsti godājamam Latviešu leģiona Ģenerālinspektora kungam.

Kā Jums, augsti godātais ģenerāļa kungs, labi zināms, sakarā ar kaŗa joslas tuvošanos Latvijas robežām, plašus latviešu tautas slāņus pārņēmis atkal liels nemiers un bažas, ka eventuālas vēl tālākas frontes saīsināšanas gadījumā, mūsu zemi atkal varētu pārpludināt boļševiku masas, kas nozīmētu visas mūsu dzīves izpostīšanu un latviešu tautas bojā eju. Sakarā ar to daudzi mūsu sabiedrības pārstāvji domā, ka ir pienācis brīdis, kad vajag nopietni ķerties pie mēģinājuma organizēt latviešu tautas pašaizsardzību, un ka Jūs, augsti godājamais ģenerāļa kungs, dabiski būtu tā persona, kuŗai šai svarīgā lietā vajadzētu uzņemties iniciatīvu. Pēc šo daudzo sabiedrības locekļu domām būtu nepieciešami jau vistuvākā laikā saukt pie ieročiem visus, kas to spēj nest, lai izveidotu pēc iespējas lielāku latviešu armiju ar precīzu uzdevumu aizstāvēt latviešu zemes robežas pret boļševikiem resp. krieviem. Ir pats par sevi saprotams, ka šī organizēšanās un arī pati cīnīšanās pret boļševikiem varētu notikt tikai ar vācu armijas atbalstu un ciešā sadarbībā ar to.

Lai šo uzdevumu sekmīgi veiktu, tomēr būtu iepriekš jāņem vērā un jāapmierina zināmi psiholoģiski priekšnoteikumi. Lai gan tautā pastāv bažas, tomēr līdzšinējos apstākļos mobilizācija nebūtu populāra un nedotu pilnīgi apmierinošus rezultātus ne skaita, ne kvalitātes ziņā, jo var redzēt, ka daudzi mēģinātu izvairīties, un arī tie, kas neizvairītos, būtu zināmā mērā depresijas stāvoklī, jo tos māktu apziņa, ka viņiem nav pozitīva mērķa cīņai. Ja aizrādītu, ka šāds mērķis varētu būt vienkārši dzīvības glābšana, tad var redzēt, ka atradīsies tādi, kas domā, ka tie to spēj labāki panākt paši uz savu roku, veicinot tādā kārtā vispārēju demorālizāciju.

No otras puses tām aprindām, kas labi saprot stāvokļa nopietnību un gribētu darboties tai virzienā, kā stāvoklis to prasa, rokas ir saistītas, un tie nevar izlietot savu morālisko autoritāti, lai ar visu krūti iestātos par šo svarīgo aizsardzības organizēšanu, jo, tā kā aizrādījumu uz briesmām vien nepietiek, tiem nav citu pietiekoši spēcīgu argumentu, kuŗiem, lai varētu tautu pārliecināt, vajadzētu balstīties kādos pozitīvos mērķos. Ja minētās aprindas šādos apstākļos mēģinātu ierosināt plašāku kustību cīņas gara kāpināšanai,

to sirdis ar entuziasmu un liktu tiem ar lielu aparu iet cīpā pret saviem mūža ienaidniekiem - boļševikiem.

Tā ka visu šo norādīto latviešu vajadzību un vēlēšanos apmierināšana atkarīga no vācu okupācijas varas, tad mēs domājam, ka būtu lietderīgi griezties pie tās pārstāvjiem ar attiecīgu ziņojumu.

16.X.43, Rīgā.

Prof. P. Jurevičs
Prof. K. Straubergs
Prof. Ozols
Priv. doc. H. Vītols
K. Sīja.
Prof. P. Dāvis
K. Mīlenbahs
Prof. E. Blese
Prof. Kiparsky
a. prof. Hasan
Kārlis Straubergs
prof. Kundzin
Marius Vētra

Ass. prof. Fr. Grabis
Prof. P. Kiksaus.
Prof. Kaufmanis
Ģ. Ķīlis
Prof. Pīlārs
Dr. Pētersons
Celms. L. Lāčauts
G. Ernsteins
Dr. Kalniņš
K. Mantnieks.
Jānis Sīlis
Ārst. prof. L. Alksnis
J. Jēgermanis.
Prof. Teodors Celms

Ģ. Ķīlis
Vinters Ēglītis
Kārlis Skalbe
Prof. J. Straumanis

tad vairāk vai mazāk sarūgtinātā un neuzticības pilnā tauta redzētu viņos tikai personīgi ieinteresētus vācu aģentus un uzlūkotu viņu runas par parasto svešas intereses aizstāvošas propagandas izpausmi, kuŗai netiek piegriezta vērība un kuŗa nerod vajadzīgo atbalstu. Tāpēc šī pašaizsardzības organizēšana var cerēt uz pilnu panākumu tikai tad, ja tiktu apmierinātas tās mūsu tautas visu šķiru ilgas un vēlēšanās, kuŗu piepildīšanās sagaidīšana lika visiem latviešiem ar tādu sajūsmu apsveikt vāciešu ienākšanu Latvijā 1941. gadā. Šī visu mūsu tautas locekļu vienmēr degošā un neatvairāmā dvēseles prasība, bez kuŗas piepildīšanās tie nejūtas spējīgi vest cilvēku cienīgu dzīvi un tāpēc ir garā nospiesti, ir, kā Jums labi zināms, Latvijas valsts suverēnitātes restaurācija, kuŗu ar viltu un varmācību nomāca boļševiki. Vienīgi, ja tiktu atkal atjaunota Latvijas valsts, kas juridiski, nekad nav pārstājusi pastāvēt, tad tas dotu visiem latviešiem pozitīvus centienu mērķus, pildītu to sirdis ar entuziasmu un liktu tiem ar lielu sparu iet cīņā pret saviem mūža ienaidniekiem — boļševikiem.

Tā ka visu šo norādīto latviešu vajadzību un vēlēšanos apmierināšana atkarīga no vācu okupācijas varas, tad mēs domājam, ka būtu lietderīgi griezties pie tās pārstāvjiem ar attiecīgu ziņojumu.

16. X. 43, Rīgā.

Prof. P. Jurevičs
Prof. K. Straubergs
Jūlijs Roze
Inž. Arturs Ozols
Priv. doc. H. Vītols
N. Sēja
Prof. P. Dāle
Ģen. V. Tepfers
R. Veidemanis
Prof. E. Blese
Prof. E. Zariņš
K. Ķezberis
Ārk. prof. Asaris
J. Zalcmanis
Augusts Kuraus
K. Ozoliņš
Ārk. prof. K. Ābele
Mariss Vētra
Ārk. prof. Fr. Gulbis
Prof. P. Ķiķauka
Ad. Kaktiņš
Dr. Žanis Katlaps
Inž. A. Bulle
Prof. P. Starcs
A. Skrebers
Dr. V. Ginters
J. Celms
Archib. T. Grinbergs
Dr. Ed. Sturms
Inž. A. Priednieks
R. Kuraus
K. Raudive
Jānis Siliņš
Ārk. prof. L. Āboliņš
T. Seglenieks
Prof. T. Celms
Edvins Mednis
Viktors Eglītis
Kārlis Skalbe
Prof. K. Kundziņš
L. Liberts

Ģen. Bangerskis šo iesniegumu nodeva ģen. Jekelnam ar sekojošu pavadrakstu:

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS

Rīgā, 1943. g. 27. oktobrī
Nr. 020/Slepeni

Augstākajam SS- un Policijas vadītājam Austrumzemē SS-obergrupenfīreram un policijas ģenerālim Jekelnam,
Rīgā.

Šī gada 25. aktobrī pie manis ieradās Latviešu zinātnieku, saimniecisko un sabiedrisko darbinieku delegācija ar iesniegumu, parakstītu no apm. 40 latviešu aprindās labi pazīstamām un iecienītām personām.

Tā kā latviešu tautā ievērojamāko personu nostājai ir liela nozīme, es biju ļoti iepriecināts par viņu siltu atbalstu Latviešu leģionam, it sevišķi tāpēc, ka par nožēlošanu es nereti saduros arī ar cita veida domām.

Kā es jau reiz jums mutiski ziņoju — man šķiet, ka mūsu kopējā lieta cieš no tā apstākļa, ka latviešu sabiedrības iespaidīgākām aprindām nav pieiets ar nepieciešamu izpratni, lai tās pievērstu mūsu kopējai lietai. Tuvāka saskare ar šīm aprindām, ar viņu pārstāvjiem, kas iesniegumu ir parakstījuši, kaut vai tikai personīga pārruna ar Jums, būtu ļoti vēlama un es būtu Jums ļoti pateicīgs, ja Jūs piekristu šādām pārrunām, kad tas Jums iespējams.

Priekšnoteikumi vislielākai spēku iesaistīšanai, uz ko viņi norāda savā iesniegumā, ir ar ārkārtēju nozīmi un mums visiem labi zināmi. Jūs, Obergrupenfīrer, šinī ziņā esiet daudz pūles pielikuši un Jūs personīgi dzirdējāt SS-Reichsfīreru tos pieminot kā visu latviešu labākās ilgas.

Šo iemeslu dēļ es nododu Jums minēto iesniegumu Jūsu labvēlīgai zināšanai un tālākai rīcībai, cerībā, ka ar to varētu būt pakalpots lietas vēlamai attīstībai.

R. Bangerskis,
SS-grupenfīrers un ieroču-SS ģenerālleitnants

25. oktobrī ģenerālkomisāra vietnieks *Dr. von Borke* un *ģenerālis Šrēders* vienlaicīgi publicēja uzaicinājumu reģistrēties visiem 1923. un 1924. g. dzimušiem jaunekļiem:

Paziņojums

Pamatojoties uz 1941. g. 19. decembŗa noteikumiem par darba pienākuma ievešanu ieņemtajos austrumu apgabalos (VBl. RMOst. 1942. g. 5. lpp.; ABl. Rīgā 1942. g. 172. lpp.; Rīk. Vēstn. 1942. g. 270. num.) un uz izpildnoteikumiem, kas pie minētiem noteikumiem izdoti, visi 1923. un 1924. gadā dzimušie vīrieši uzaicināti pieteikties. Jāpieteicas arī tiem šajos gados dzimušiem, kas līdz šim, pamatojoties uz savu kaŗa saimniecisko neaizstājamību vai aiz citiem iemesliem (piem. nederības dēļ), bija atstāti vai atbrīvoti no pārbaudes.

Pieteikšanās vietu un laiku paziņos SS- un policijas vadītājs Latvijā.

Par neierašanos sodīs pēc augšminētiem noteikumiem.
Šie noteikumi stājas spēkā 1943. g. 25. oktobrī.

R ī g ā, 1943. g. 22. oktobrī.

Ģenerālkomisāra Rīgā vietā
Dr. Dr. von Borke

U z s a u k u m s

Pamatojoties uz ģenerālkomisāra Rīgā 1943. g. 22. oktobŗa paziņojumu, visi 1923. un 1924. g. dzimušie vīrieši uzaicināti ierasties Latviešu leģiona pārbaudes komisijā prefektu resp. apriņķu priekšnieku izsludinātās vietās, dienās un stundās, līdzi ņemot vajadzīgos personības dokumentus un tīri kopti.

Šis uzaicinājums jāpilda visiem minētos gados dzimušiem jaunekļiem, arī tiem, kuŗi kaŗa saimniecisku apstākļu, jeb citu iemeslu dēļ (kā piem., nederīgi) līdz šim bija atstāti, jeb atbrīvoti līdz turpmākam rīkojumam.

Līdz jāņem pārtika 1 dienai.

Visiem, kas pēc šīs pieteikšanās tiks atbrīvoti (atstāti) personības dokumentos (pasē) ierakstīs atzīmi par atbrīvošanu, kas noderēs kā pierādījums policijas kontrolei, ka attiecīgais pilsonis pieteicies pārbaudes komisijai.

Rīgā, 1943. g. 22. oktobrī.

Šrēders,
SS- un policijas vadītājs Latvijā.

ĢEN. BANGERSKIS APMEKLĒ JAUNIESAUKTOS

Ltn. Zegnera dienesta atzīme.

— Latviešu SS-brīvpr. leģiona ģenerālinspektors ģenerālis B a n g e r s k i s 1943. g. 4. novembrī Artilerijas kazarmēs apskatīja jauniesauktos leģionārus, kas pirms mēneša atgriezās no darba dienesta Vācijā. Klāt bija plkv. Silgailis un leitnants Zegners.

1. Jauniesauktos darba dienesta vīrus ieskaita tagad leģionā, kur sadalīšanu, apģērbšanu u.t.t. kārto pltn. Kozlovskis, vltn. Grinbergs un virsseržants kapr. Tomsons.
2. Pašlaik bija ieradušies 167 jauniesaucamie, kas pa lielākai daļai jau ietērpti leģiona formā. Drēbes visi saņēmuši jaunas, ar ļoti retiem izņēmumiem. Katrs saņēmis 2 maiņas veļas. Kazarmēs visi ieradušies privātās drēbēs, kuŗas pēc ietērpšanas formā tiks nogādātas atpakaļ piederīgiem. Pltn. Kozlovskis solīja rīdziniekus pakāpeniski atvaļināt uz laiku, lai varētu aiznest privātās drēbes piederīgiem. Provincē dzīvojošiem tikšot sagādāts iesaiņošanas materiāls, lai drēbes varētu nosūtīt pa pastu.

3. Jaunkareivji novietoti iespējami labākās telpās, kuŗas pa daļai kurina. Dežuranti telpās no pašu jauno vidus.
4. Paredzēts, ka sestdien, 6.11.43., kad būs sanākuši un apģērbti visi paredzētie 260 vīri, tie izbrauks uz instruktoru mācībām Vācijā.
5. No darba dienesta Vācijā pirms mēneša atgriezās 800 vīri, kas tagad tiek iesaukti leģionā un sadalīti sekojoši:
   260 — Artilerijas kazarmēs izbraukšanai uz instruktoru apmācībām Vācijā (labākie un spējīgākie),
   300 — Bolderājā instruktoru skolā un
   240 — iesaukti papildu bataljonā Jelgavā sadalīšanai pa pulkiem.
6. Pēc jaunkareivju izteicieniem tie, kas ieradušies kazarmās 1. novembrī, šo pirmo dienu iztikuši ar savu uzturu. Siltu ēdienu saņēmuši 2. novembrī pusdienā. Atnākušie 2. novembrī saņēmuši siltu ēdienu jau tās pašas dienas vakariņās; atnākušie 3. novembrī — tūliņ pēc ierašanās.
7. Kaŗavīriem nekādu sūdzību neesot, tomēr garastāvoklis ne visai možs. Jūtams, tie nelabprāt brauc uz Vāciju.
8. Ģenerālinspektors uzrunāja kaŗavīrus, izsakot savu prieku par labajām atsauksmēm, ko viņš dzirdējis par viņiem kā darba dienesta vīriem. Ģenerālinspektors uzaicināja kaŗavīrus mācīties un piesavināties visu labo, jo esot paredzēts pēc sekmīgām attiecīgo mācību beigām viņus paaugstināt par virsniekiem. Ģenerālinspektors pieminēja jaunformējamo Latviešu korpusu, un ka jaunais korpusa komandieris jau šodien bijis pie ģenerālinspektora. Ģenerālinspektors šķīrās no kaŗavīriem cerībā dzirdēt par viņiem tik pat labas atsauksmes kā līdz šim un novēlēja tiem labas sekmes un panākumus. —

10 GADA GĀJUMU IESAUKŠANA

Pašpārvaldes ģenerāldirektoru *10. novembŗa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka viņš 9. novembrī kopā ar Darba departamenta direktoru *Reinhardu* bijuši uzaicināti pie ģenerālkomisāra, kuŗš paziņojis, ka fīrers noteicis 1915.—1924. g. dzimušo vīriešu iesaukšanu kaŗa dienestā Latvijā un Igaunijā. Rīkojums saņemts caur Austrumu ministriju. Esot vēlams, ka iesaukšanu izdarītu Zemes pašpārvalde. Uz Dankera atbildi, ka latvju tauta jau iesaistīta cīņā ar lieliniekiem un apņēmusies šo cīņu arī turpināt, bet tā saistāma ar latvju tautas ilgu piepildīšanos, ģenerālkomisārs paskaidrojis, ka viņam šis mērķis — cīņa par Latviju — ir zināms. Viņš domājot, ka mums esot jau doti diezgan tālejoši solījumi, arī šis akts nostiprināšot mūsu pozicijas, un mēs droši vien iegūšot savu patstāvību. Ģenerāldi-

rektors Dankers tad tālāk pateicis, ka gadījumā, ja mēs uzņemtos iesaukšanas izdarīšanu, tai būtu pakļaujami arī izkaisītie izpalīgi un dažādās vācu iestādēs un uzņēmumos strādājošie, kas līdz šim uzskatīti par neaizstājamiem. Iesaukšana būtu arī jāizdara latviešu iestādēm, un kārtības policija būtu nododama Zemes pašpārvaldei. Uz to ģenerālkomisārs atbildējis, ka viņš piekrītot šīm prasībām, bet to izlemšana neesot atkarīga no viņa un arī uzņēmumos būšot jāatstāj līdz 20% no iesaucamo skaita kā neaizstājami. Uz direktora Reinharda izteikto jautājumu par ārpus Latvijas dažādās akcijās iesaistīto Kd bataljonu atsaukšanu pašu zemes sargāšanai ģenerālkomisāra vietnieks Dr. v. Borke atbildējis, ka to varēšot mēģināt panākt.

Atzīstot, ka iebrukuma draudi ir pieauguši un vienību dibināšana zemes aizsardzībai ir visai nepieciešama, bet, ņemot vērā vācu okupācijas varas viedokli par mūsu zemes tiesisko stāvokli, mums nav tiesības iesaukšanu izdarīt, apspriede nolemj jautājuma pārrunām noturēt vakarā jaunu apspriedi." *(Protokols nr. 144.)*

Tās pašas dienas vakara apspriedē ģenerāldirektors *Dankers* iepazīstina klātesošos ar sekojošu ģenerālkomisāra rakstu:

ĢENERĀLKOMISĀRS RĪGĀ — Rīgā, 1943. g. 9. novembrī.

Personīgi.

Iekšlietu ģenerāldirektora kungam,
Rīgā.

Es atsaucos uz mūsu šīsdienas sarunu un pilnvaroju Jūs izdot attiecīgus rīkojumus un izkārtot iesaucamo pārbaudi gada gājumiem no 1915.—1924. gadam.

Šo rīkojumu izpildīšanā Jums tiek garantēts katrs vācu iestāžu atbalsts.

Dr. Drekslers

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Ģenerāldirektors Dankers šodien bijis steidzami uzaicināts pie ģenerālkomisāra vietnieka Dr. v. Borkes, kurš intersējies par iesaukšanu un piebildis, ka šis nebūtu īstais brīdis uzstādīt kādas prasības, jo tas varētu tikai sabojāt labos uzskatus par mūsu tautu vācu vadošās aprindās. Dr. v. Borke esot runājis ar Austrumzemes bruņoto spēku virspavēlnieku par izpalīgu nodošanu leģionam, kas praktiski laikam gan nebūšot izdarāms. Sīkāku datu par iesaucamo gada gājumu paredzamo izlietāšanu viņam neesot. Šo lietu kārtošana esot SS-

iestāžu uzdevums. Solīts, ka iesaucamie domāti Latviešu leģionam un ka ieroču-SS Ersatzkommando pie iesaukšanas izpildīšot tikai blakus pienākumus.

Atzīstot, ka iesaukšanu izdarīs neatkarīgi no tam, vai Zemes pašpāravlde piedalās vai ne, debatēs izvirzās jautājums — kāda pieeja vislabāk saglabātu mūsu tautas dzīvo spēku un veicinātu zemes pasargāšanu no lielinieku iebrukuma. Pretim izteiktiem būtiskas dabas apsvērumiem, bez kuŗu noskaidrošanas iesaukšana formāli nav iespējama, ģen. Bangerskis nostāda reālo apdraudējumu no austrumiem, kas mums dod tiesību ķerties pie ieročiem savas tautas un zemes aizstāvēšanai, negaidot ģenerālkomisāra rīkojumu, kādu tam nav tiesība dot. Pietiek, ja viņš šādu soli atļauj. Ģen Bangerska viedoklim pievienojas visi pārējie apspriedes dalībnieki un jautājuma galīgu izšķiršanu atliek uz sēdi, kuŗā varēs piedalīties visi ģenerāldirektori." *(Protokols nr. 145.)*

12. novembŗa apspriedē „pārrunā jautājumu par 10 gada gājumu pakļaušanu kaŗaklausībai un pieņem zināšanai, ka iekšlietu ģenerāldirektors šinī sakarībā nolicis visu apriņķu un pilsētu vecāko, apriņķu lauksaimniecības vadītāju un policijas priekšnieku, centrālo iestāžu vadītāju un atsevišķu sabiedrības pārstāvju kopsanāksmi." *(Protokols nr. 146.)*

14. novembŗa apspriedē „pārunā 10 gada gājumu iesaukšanu. Ģenerāldirektors *Kviesis* uzsveŗ, ka Pašpārvalde to savā vārdā nevar izdarīt, jo tādas kolleģiālas iestādes nav, bet ir tikai atsevišķi ģenerāldirektori un nevar iesaukšanu izdarīt arī pēc Latvijas likumiem, jo tos lielinieki ir atcēluši. Revolūcionārs ceļš nebūtu ejams. Ģenerālkomisāra pilnvara izdarīt iesaukšanu ir adresēta iekšlietu ģenerāldirektoram, un tikai tam ir tiesība to darīt ģenerālkomisāra pilnvarojumā, un, gadījumā, ja šāda iesaukšanas vajadzība vispār tiktu atzīta, iekšlietu ģenerāldirektors to nevarētu izdarīt Pašpārvaldes uzdevumā, bet varētu gan atsaukties uz ģenerāldirektoru piekrišanu.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* atgādina, ka ir daudz sasāpējušu jautājumu, kuŗus 2 gadu laikā esam velti centušies atrisināt, ka aizsardzības spēku dibināšana ir nepieciešama, bet tā būtu saistāma ar mūsu prasībām, kuŗu neizpildīšanas gadījumā visiem ģenerāldirektoriem vajadzētu atkāpties.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* atsaucas uz daudzajiem agrākiem iesnie-

gumiem; jārēķinās, ka arī tagad uzstādītās prasības tik drīz netiks izpildītas. Ko tad darīt? Briesmas ir lielas, un arī mūsu atbildība ir liela.

Ģenerāldirektors *Leimanis* uzsver, ka nopietnais brīdis prasa aktīvitāti, likumiskā puse nav izšķirīga, mūsu jaunekļus tā kā tā paņems. Jārūpējas, lai vismaz mēs pie šīs lietas varētu būt klāt.

Ģenerālis *Bangerskis* aizrāda: ienaidnieks ir pie vārtiem, un pašreiz nav citas varas, kas to varētu aizturēt, kā vienīgi vācu armija. Lieki iesaukšanas jautājumu debatēt, vai mums uz to tiesības, vai atzīt šādas tiesības citiem.*)

Noslēgumā ģenerāldirektors *Dankers,* atsaucoties uz apspriedē izteiktiem dažādiem viedokļiem, izsakās, ka viņš nevar uzņemties atbildību par nekā nedarīšanu zemes aizsardzības lietā tik nopietnā brīdī, un, kaut arī ģenerālkomisāra raksts attiecībā uz iesaukšanu ir adresēts viņam personīgi, viņš lūdz pārējo ģenerāldirektoru piekrišanu, bez kuŗas viņš smago pienākumu uzņemties nevar.

Apspriede atzīst, ka iekšlietu ģenerāldirektora rīkojums par iesaukšanu pamatojams uz ģenerālkomisāra pilnvarojumu un visu Pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanu un lūdz iekšlietu ģenerāldirektoru paziņot ģenerālkomisāram, ka tas uzņemas rīkojuma izsludināšanu par 10 gada gājumu pakļaušanu kaŗaklausībai. Ģenerālkomisāram iesniedzams arī visu ģenerāldirektoru parakstīts raksts ar norādījumiem uz priekšnoteikumiem, bez kuŗu izpildīšanas pašpārvalde neuzskata par iespējamu turpināt savu darbu." *(Protokols nr. 147.)*

15. novembŗa apspriede, „sakarā ar 10 g. gājumu iesaukšanu, atzīst, ka, lai neatstātu jaunekļus bez latviešu vadības, iesaukšanai būtu pakļaujami arī virsnieki un instruktori neatkarīgi no to vecuma, un uz ģenerāldirektora Kviešа priekšlikumu nolemj lūgt ģenerālkomisāra rakstisku pilnvaru šim solim." *(Protokols nr. 148.)*

---

* Pie šī lēmuma *ģen. Bangerskis* piebilst (Mana mūža atmiņas III/65. lpp.) „Mans viedoklis bija, ka pilnvara nav pavēle, nav uzspiests akts, un, ja kāds izprasa pilnvaru, tad viņš ir atbildīgs līdz ar pilnvaras devēju. Tā tad Zemes pašpārvalde ne sabiedrības, ne tiesas priekšā nevarētu mazgāt rokas nevainībā un teikt, ka vācieši piespieduši izdarīt iesaukšanu. Vienīgi varbūt kaŗā cietušo kaŗavīru stāvoklis būtu sliktāks tad, ja iesaukšanu izdarītu Zemes pašpārvalde uz savu iniciātīvu, bet ne uz vācu okupācijas varas rīkojumu vai pilnvaru pamata."

SAPULCE UNIVERSITĀTES AULĀ

Universitātes aula, kas savās sienās pieredzējusi daudz svinīgu un nopietnu stundu nozīmīgas sanāksmes, 1943. gada 15. novembrī atkal bija lieciniece šādam nopietnam brīdim. Latvijas pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektora *ģenerāļa O. Dankera* aicinātiem Latvijas pašpārvaldes vadītājiem darbiniekiem, apriņķu un pilsētu pašvaldību pārstāvjiem un citiem latviešu sabiedrības izcilākajiem pārstāvjiem paziņoja lēmumu par 1915.—1924. g. dzimušo vīru un jaunekļu iesaukšanu Latviešu leģionā.

Pēc A. Kalniņa atskaņotās ērģeļu prelūdijas sapulcējušos uzrunāja *ģenerālis Dankers*. Viņš paziņoja, ka pēc ģenerālkomisāra Rīgā uzdevuma un ar Zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru vienbalsīgu piekrišanu viņš izšķīries iesaukt Latviešu leģionā no 1915.—1924. g. dzimušos vīrus un jaunekļus. Ģenerālis gaŗākā runā pamatoja šī soļa nepieciešamību. Ir jāaizstāv dzimtene un latviešu tauta pret Maskavas jauno mēģinājumu iedzīt to atkal verdzībā un jānovērš, lai, pretēji Staļina šais dienās teiktajiem vārdiem, latvieši atkal nekļūtu par padomju pilsoņiem un jauni mocekļi negultos čekas upuŗu kapenēs. Mums visiem atkal no jauna ir jāapzinās, ka ir tikai viens ceļš — cīņas ceļš. Tādēļ, ka stāvoklis tik nopietns, ir jāiesauc šie jaunie gada gājumi, lai tie īstā laikā būtu tur, kur tiem jābūt — uz austrumu robežas, cīņā pret boļševismu. Latviešu kaŗavīrs neies iekaŗot pasauli, bet sargāt to, kas ir viņa daļa, kas tiem pieder pēc tiesas un taisnības.

Pēc ģen. Dankera runas klātesošie nodziedāja tautas lūgšanu *Dievs, svētī Latviju!*

Tad Latviešu leģiona ģenerālinspektors *ģenerālis Bangerskis* plašā runā apsveica Pašpārvaldes lēmumu dot leģiona rīcībā vīrus, kas vajadzīgi turpmākām sekmīgām cīņām. Ģenerālis sīki attēloja stāvokļa ainu, kādu viņš redz kā latviešu leģionāru pārstāvis un pauda apņēmīgo gribu, neskatoties uz visiem upuŗiem, cīnīties par latviešu tautas un zemes eksistenci un nākotni.

„Man ir nācies dzirdēt domas, kuŗas īsumā, bet arī visā kailumā varētu formulēt tā: Mēs gribam savu valsti, bet mēs gribētu, lai to mums iedotu gatavu un nodrošinātu, jo mūsu pašu ir par maz un mūsu asinis par dārgām, lai tās izlietu," teica sirmais ģenerālis un turpināja: „Mani kungi, es uzskatu tādu domu nevien par politisku nejēdzību, bet arī par amorālu. Tautu tiesības neiegūst biržās un spekulācijās, bet pasaulē lietu kārtība vēl vienmēr ir tāda, ka šīs tiesības

jāapzīmogo ar sarkano asiņu zīmogu, lai arī cik dārgas šīs asinis. Domāt, ka kāda cita tauta, vienalga, vai tas būtu kāds „ziemeļu bloks" vai cits kāds mistiks veidojums, atrastu savas asinis par lētākām un ar tām gribētu aizstāvēt mūsu dzīvības un tiesības, būtu uz neko nepamatots mūsu gļēvums un citu varonības apgalvojums.

Jums, mani kungi, kā Latvijas pašpārvaldes vadošiem darbiniekiem un latviešu sabiedrības redzamākiem pārstāvjiem šinī apziņā jāvieno un jāstiprina mūsu tauta, kas divreiz jau par daudz cietusi no boļševikiem, lai ar pretestību un cīņas gara mazināšanu tai vēl trešo reizi neliktu izbaudīt nāvējošos boļševisma skāvienus."

Pēc kopīgi nodziedāta koraļa — Dievs Kungs ir mūsu stipra pils — sapulcējušies dziļi aizkustināti atstāja daudz līdzīgu nopietnu brīžu pieredzējušās universitātes telpas.

*

Pirms nepilnām trim nedēļām uz līdzīgu sanāksmi igauņu tautas vadošās personas bija Tallinā aicinājis Igaunijas iekšlietu ģenerāldirektors *Dr. Mäe* un paziņojis, ka „viņš ar Vācijas valsts varas atļauju" iesauc kaŗa dienestā 1925. g. dzimušos Igaunijas pilsoņus un ka iesaukšanu saskaņā ar Igaunijas likumiem uzdots izdarīt leģiona ģenerālinspektoram *ģen. Soodla,* kam piešķirtas visas tās tiesības, kādas Igaunijas likumos paredzētas armijas virspavēlniekam un kaŗa ministram.

*

16. novembrī iekšlietu ģenerāldirektors *Dankers* saņēma no ģenerālkomisāra sekošu viņa 9. novembŗa raksta papildinājumu:

ĢENERĀLKOMISĀRS RĪGĀ — Rīgā, 16.11.43.

Iekšlietu ģenerāldirektoram,
ģenerālim Dankera kungam,
Rīgā.

Papildinot manu 1943. g. 9. novembŗa rakstu, pilnvaroju Jūs, bez gada gājumiem 1915.—1924., apzināt un apmācīt arī visus bij. Latvijas armijas virsniekus un instruktorus.

Dr. Drekslers.

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Uz to Iekšlietu ģenerāldirektors atbildēja ar sekojošu rakstu:

IEKŠLIETU ĢENERĀLDIREKCIJA Rīgā, 1943. g. 16. novembrī
Nr. 5501

Ģenerālkomisāram Rīgā,
Valsts padomniekam Dr. Drekslera kungam.

Attiecas uz: Iesaukšanu kaŗa dienestā.
Pamats: Jūsu 1943. g. 9. un 16. novembŗa raksti.

Ievērojot pieaugošos lielinieku iebrukuma draudus mūsu zemē, es esmu nolēmis Latviešu leģiona ieroču-SS vienību papildinājumam izdot rīkojumu gadagājumu 1915. līdz 1924., kā arī visu agrāko Latvijas armijas un flotes virsnieku un instruktoru apzināšanai un iesaukšanai kaŗa dienestā.

Rīkojuma izvešanu dzīvē ir paredzēts saskaņot ar Latvijas republikas attiecīgiem likumiem un noteikumiem, pie kam kaŗa ministra resp. virspavēlnieka tiesības un pienākumi piekrīt Latviešu SS-brīvpr. leģiona ģenerālinspektoram.

Pielikumā: 1 Zemes pašpārvaldes iesniegums.

Dankers,
Iekšlietu ģenerāldirektors

Ģenerālkomisārs 23. novembrī paziņoja iekšlietu ģenerāldirektoram, ka viņam pret iesniegto rīkojumu par Latvijas valsts pavalstnieku iesaukšanu aktīvā kaŗa dienestā *„nav nekādu iebildumu"* un, ka raksta pēdējo nodalījumu viņš *„pieņēmis zināšanai"*.

24. novembrī iekšlietu ģenerāldirektors *Dankers* izdeva sekojošu *rīkojumu par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kaŗa dienestā:*

RĪKOJUMS PAR LATVIJAS PILSOŅU IESAUKŠANU AKTĪVĀ KAŖA DIENESTĀ*)

Ģenerālkomisāra Rīgā pilnvarojumā un ar visu Latvijas zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanu nosaku:

1. §

Visi bij. Latvijas armijas un flotes virsnieki un instruktori, kā arī visi 1915., 1916., 1917., 1918., 1919., 1920., 1921. 1922., 1923. un 1924. gadā dzimušie vīrieši, kas līdz 1940. g. 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki, pakļauti iesaukšanai aktīvā kaŗa dienestā Latviešu SS-leģionā.

---

* Par šī rīkojuma papildināšanu skat. 121. lpp.

2. §

Iesaukšanu aktīvā kaŗa dienestā izrīko Latviešu leģiona ģenerālinspektors, iesaucot pēc vajadzības veselus gadagājumus, atsevišķas katēgorijas vai arī izdarot individuālu iesaukšanu.

3. §

Iesaukšana izdarāma, piemērojoties Latvijas kaŗaklausības un kaŗavīru dienesta likumiem, kas bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā, pie kam šinīs likumos paredzētās kaŗa ministra un armijas virspavēlnieka tiesības attiecīgi piekrīt Latviešu leģiona ģenerālinspektoram.

4. §

Iesauktie aktīvā kaŗa dienestā skaitās ilgstošā atvaļinājumā no savām darba vietām. Tiem ir tiesības mēneša laikā pēc atvaļināšanas no aktīvā kaŗa dienesta atgriezties savā darbā.

5. §

Kas izvairās no iesaukšanas pats, vai attur vai pamudina citus uz to, nododams sevišķai kaŗa tiesai un sodāms pēc Latvijas kaŗa un kaŗa stāvokļa likumiem, kas bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā.

Sevišķas kaŗa tiesas sastāvu un tiesāšanas kārtību nosaka Iekšlietu ģenerāldirektors saziņā ar Latviešu leģiona ģenerālinspektoru, izdodot par to atsevišķu rīkojumu.

6. §

Latviešu leģiona ģenerālinspektors izdod šā rīkojuma izvešanai nepieciešamos priekšrakstus un instrukcijas.

7. §

Šis rīkojums stājas spēkā ar 1943. g. 25. novembri.

R ī g ā, 1943. g. 24. novembrī.

D a n k e r s,
Iekšlietu ģenerāldirektors.

IEKŠLIETU ĢENERĀLDIREKCIJA Rīg., 1943. g. 25. novembrī

Latviešu leģiona Ģenerālinspektoram.

Pamatojoties uz šodien izsludināto Rīkojumu par Latvijas pavalstnieku iesaukšanu aktīvā kaŗa dienestā, es pagodinos Jūs lūgt uzņemties to pienākumu izpildīšanu, kas Jums paredzēti saskaņā ar augšminēto rīkojumu.

Dankers,
Ģenerāldirektors

Pamatojoties uz šo rīkojumu, ģenerālis Bangerskis par iesaukšanas pirmo dienu noteica Rīgā — 6. decembri, bet provincē — 13. decembri.

*

Pašpārvaldes *30. novembŗa apspriedē* „noklausās *ģen. Bangerska* un *plkv. Plensnera* ziņojumu par priekšdarbiem iesaukšanas izdarīšanai un par domstarpībām ar vācu iestādēm attiecībā uz iesaukšanas technisko pusi, iesaukšanas laiku un gadiem, neaizstājamo saraksta sastādīšanu u.t.t. Atzīst, ka ģenerālinspektoram jāturpina stingri turēties pie viedokļa, ka šinīs jautājumos noteikšana pienākas mums." *(Protokols nr. 151.)*

7. decembŗa apspriedē „iztirzā projektu par Sevišķas kaŗa tiesas nodibināšanu. Ģenerāldirektors *Kviesis* jautā, vai nevarētu iztikt bez šāda jauna iestādījuma, nododot lietas mūsu parastām tiesām. Tāds viedoklis nerod piekrišanu, jo jaunais iestādījums mums dotu iespēju pārņemt pamazām pašu rokās arī daļu no tām lietām, kādas pašreiz iztiesā vācu tiesas. Nolemj nodot projektu pārstrādāšanai juristu komisijai pie Tieslietu ģenerāldirekcijas." *(Protokols nr. 152.)*

14. decembŗa apspriedē „pieņem projektu par Sevišķas kaŗa tiesas nodibināšanu un par tiesāšanas kārtību tanī. Ģenerāldirektors *Kviesis* paliek pie atsevišķām domām. Viņš atzīst par nepielaižamu atļaut Sevišķai kaŗa tiesai kā augstāko soda mēru piespriest nāves sodu. Sodu likumā kā augstākais soda mērs paredzētie 4 gadi pārmācības nama ir pietiekoša represija. Noziedzīgos nodarījumus, kas paredzēti Sodu likuma XII nodaļā, ar drošākām garantijām var iztiesāt vispārējās tiesas iestādes, neizdarot iepriekšēju izmeklēšanu un steidzamības kārtībā iztiesājot tās ārpus parastās kārtas." *(Protokols nr. 153.)*

IESLODZĪJUMA NOMETNE SALASPILĪ

Ltn. Zegnera dienesta atzīme:

— 1943. g. 7. decembrī Latv. leģiona ģenerālinspektors *ģen. Bangerskis,* pltn. Karlsona, divīzijas vecākā tiesneša SS-hstuf. Tofārna un ltn. Zegnera pavadībā izbrauca uz Darba un audzināšanas nometni Salaspilī (Arbeits-

und Erziehungslager Salaspils)*) inspicēt tur soda izciešanai ievietotos leģionārus.

Pltn. Karlsons ziņoja, ka sakarā ar SS- tiesas hauptamta Minchenē priekšrakstu visi leģionāri, kuŗi sodīti ar cietuma sodu augstāk par 3 mēnešiem, soda izciešanai ievietoti Salaspils nometnē. Turpretim sodi līdz 3 mēnešiem izciešami disciplinārā rotā (Strafkompanie).

(Ģen. Bangerska atzīme: „Kur tāda rota ir, jo Rezerves brigādē Jelgavā neoficiāli ir 1 vads.")

Salaspils nometnē iebraucām 8.45. Pēc kāda laiciņa nometnē ieradās nometnes komandants SS-ostubaf. Krauze. Pēc sazināšanās ar SD komandieri SS-ostubaf. Langi nometnes komandants iepazīstināja ģenerālinspektoru ar notiesāto leģionāru novietni un sodu izciešanas kārtību.

Pēc novietnes komandanta ziņām nometnē patlaban ievietoti 204 kaŗavīri, no kuŗiem 101 latvietis un pārējie 103 igauņi un lietuvieši. Latvieši sastādās no 70 ieroču-SS un 31 policijas vienību leģionāriem.

Kaŗavīri novietoti atsevišķā barakā, tomēr viņus pilnīgi izolēt, lai viņiem nebūtu jānāk saskarē ar politiskiem ieslodzītiem, nav iespējams. Tāpēc vispār nebūtu vēlams šinī nometnē kaŗavīrus ievietot. Tomēr sakarā ar to, ka nometne Dancigā-Mackavā ļoti pārpildīta, bija jāievieto šeit.

Būtu vēlama atsevišķa nometne tikai kaŗavīriem, lai būtu iespējams noteiktiem zināmu laiku nodarboties ar militāro apmācību.

Pēc nometnes komandieŗa paskaidrojumiem, kaŗavīru barakās apcietinātie sadalīti 3 vados, kuŗiem vecākie no pašu vidus. Arī darbā iziet atsevišķās kolonnās, ne kopā ar politiskiem.

Neatkarīgi no darba, ko kaŗavīri strādā, nometnes komandants visus kaŗavīrus ieskaitījis ilga vai smaga darba strādnieku grupā, kāpēc viņi saņem uztura papilddevas.

Kaŗavīri saņem dienā: gaļu — 50 gr., taukvielas — 22 gr., maizi — 330 gr., kartupeļus — 150 gr. u.c. Piederīgie kaŗavīriem sainīšus tieši nodot nevar, bet var piesūtīt pa pastu.

---

* Salaspils nometne atradās apm. 20 km no Rīgas, starp Rumbulas un Salaspils dzelzceļu stacijām. Tā bija izbūvēta pēc tanī laikā Vācijā esošo koncentrācijas nometņu parauga un sistēmas. Tās pilnīgu izbūvi pabeidza 1942. g. augustā.

Salaspils nometne skaitījās par politisko un kaŗa laikā notiesāto likumu pārkāpēju (arī latviešu kaŗavīru) soda nometni. Tā nosusinātā Salaspils purvā aizņēma lielu platību ar vairākkārtīgiem dzeloņstiepļu žogiem, aizsprostiem un sargu torņiem. Visapkārt nometnei bija uzstādīti prožektori, kas naktīs spilgti apgaismoja žogus. Torņos bija iebūvēti grozāmi staru kūļu metēji un novietoti automatiskie ieroči.

Pati nometne bija sadalīta vairākos apļos. Ārējā aplī bija novietotas apsardzības un administrācijas barakas. Nākošā aplī visi tie, kam sods bija ar noteiktu termiņu. Trešā aplī uz ilgāku laiku notiesātie kriminālnoziedznieki. Pašā nometnes vidū bija novietoti politiskie „noziedznieki", kas bija arī visstingrāk apsargāti.

Nometnē ieslodzīto skaits svārstījās starp 5000—6000 cilvēku un tos apsargāja sevišķas SD daļas un izmeklētas SS vienības.

Sarunā ar nometnes komandantu ģenerālinspektors izteica domu, ka kaŗavīri būtu arī šķirojami ne tikai pēc soda ilguma, bet arī pēc nodarījuma rakstura, jo piem. biedra apzagšana daudz smagāks pārkāpums nekā, piem., neatļauta šaudīšana iereibušā stāvoklī. Pēdējie varētu ātrāk tikt atbrīvoti un nosūtīti uz kaŗaspēka vienībām atpakaļ.

Salaspils nometne bija agrāk padota tieši SD komandierim Rīgā, bet tagad, līdzīgi visām šāda veida nometnēm Vācijā, padota — Valsts drošības galvenai pārvaldei (Reichssicherheits Hauptamt) Berlīnē.

Latv. brigādei un divīzijai katrai ir sava lauku tiesa (Feldgericht), kuŗa iztiesā visas lietas par savu vienību kaŗavīriem. Šinīs dienās šāda lauku tiesa nodibināta arī pie kaujas vienības „Kampfgruppe Jeckeln".

Ja turpretim brigāde, divīzija un Kampfgruppe Jeckeln atrodas ārpus Latvijas, resp. frontē, tad lietas par leģionāru noziedzīgiem nodarījumiem, ko leģionāri pastrādājuši, atrodoties dzimtenē (atvaļinājumā, komandējumā, apmācībā u.t.t.) piekrīt dzimtenes tiesai (Heimatgericht), kas konkrētā gadījumā ir SS- un policijas tiesa XVI (SS- und Polizeigericht XVI) Rīgā, Lāčplēša ielā 28 vai tās nodaļa (Zweigstelle) Rīgā, Vācu ordeņa gatvē 8.

Iepriekšējā apcietinājumā (lietas izmeklēšanas laikā) leģionārus ievieto vai nu Rīgas centrālcietumā, vai Armijas virssardzē (Wehrmacht Haftanstalt) Citadelē.

Rīgas centrālcietums padots SD komandierim ostubaf. Langem, kuŗš ierādījis kaŗavīru ievietošanai vienu cietuma korpusu, t.i. IV korpusu. Visi šinī korpusā ievietotie kaŗavīri skaitās SS- un policijas tiesas rīcībā.

Praktiski leģionāri visu viņiem piespriesto sodu neizcieš, bet gan vienīgi zināmu daļu, parasti — pusi. Kāda soda daļa jāizcieš un kāda tiek nosacīti atlikta (ausgesetzt), to nosaka tiesas kungs (Gerichtsherr), nododot spriedumu izpildīšanai Sodus līdz 6 mēnešiem cietuma parasti uzliek tiesas kungs ar sodīšanas pavēli, bez tiesas. —

(Ģen. Bangerska atzīme: „Ierosināt jautājumu par to, lai kaŗavīriem būtu soda rotas, kur tos stingrā režīmā apmācītu un pēc tam sūtītu uz fronti, ja vien tie nav nodarījuši kādu apkaunojošu noziegumu kā zādzību, laupīšanu, dezertēšanu pie pretinieka, banditismu.")

*

Ģenerālinspektors *ģen. Bangerskis* 18. decembrī nosūtīja SS-Vadības galvenai pārvaldei Berlīnē sekojošu telegrammu:

— Ar ģenerālkomisāra Rīgā uzdoto iesaukšanu Latviešu leģionā, kuŗas izdarīšana uzdota man, bija paredzēts uz rezerves bataljonu Jelgavā nosūtīt 2000 jauniesaucamo. Iesaukšanu uz rezerves bataljonu Jelgavā būs jāpārtrauc ietērpa un apbruņojuma trūkuma dēļ, jo šodien 700 jaunpienākušiem bataljonā šo lietu trūkst. Tāpat tur trūkst jebkādu transporta līdzekļu uztura un kuri-

nāmā materiāla pievešanai. Lūdzu Jūsu steidzamu rīcību, lai iesaucamie rezerves bataljonā Jelgavā būtu apgādāti ar ietērpu, apbruņojumu un transporta līdzekļiem un iesaukšana nebūtu jāpārtrauc. —

ĢEN. BANGERSKIS PĀRBAUDA APMĀCĪBAS BOLDERĀJĀ

Ltn. Zegnera dienesta atzīme.

Latviešu leģiona ģenerālinspektors *ģen. Bangerskis* 1943. g. 22. decembrī izbrauca uz Bolderāju pārbaudīt apmācību gaitu grupu un vadu kom. kursos. Līdz brauca *kpt. Ziemelis* un *ltn. Zegners.*

Instr. un vadu kom. skolā ģenerālinspektors ieradās plkst. 11.50, un viņu sagaidīja skolas priekšnieks *pltn. Jansons.*

Pārrunās ar skolas priekšnieku pltn. Jansonu noskaidrojās sekojošais:

1. Skolā pastāv 2 kursi — grupu kom. un vadu kom. kursi. Abi kursi sākušies 1943. g. 1. nov., un paredzēts izbeigt 1944. g. 1. febr. Pēc skolas priekšnieka domām 3 mēneši nav pietiekošs laiks, lai jaunkareivjus apmācītu par instr. — grupu kom. Būtu ļoti vēlams kursu apmācības laiku pagarināt vismaz par 1 mēnesi.
2. Skolas stati līdz šim nav vēl apstiprināti. Apmācību centra vadītājs vācu pltn. Gartjē aizbraucis šo jautājumu kārtot uz Berlīni, bet pagaidām nav vēl atgriezies.
3. Grupu kom. kursā 235 kursanti, vadu kom. kursā 117 kursanti. Kursanti uz skolu atkomandēti no divīzijas pulkiem un atsev. div. vienībām.

   Pēc Ziemassvētkiem notiks zināšanu pārbaude, lai varētu konstatēt, ko un kā kursanti līdz šim mācījušies.

   Paredzams, ka vada kom. kursu sekmīgi beigs apm. 100 kursantu. Apm. 15 kursanti ļoti labi māk vācu valodu; daļa — vidēji. Vācu val. skolotājs Akmeņkalējs pasniedz kursantiem vācu valodu — 5 st. nedēļā.
4. Saimnieciskā ziņā sākumā skola bijusi piedalīta kādam vācu saimniecības btlj., turpretim tagad pašiem savs saimniecības priekšnieks SS-ostuf. Rieck, un patstāvīga saimniecība. Sakarā ar to uzlabojusies arī kaŗavīru apgāde un uzturs.
5. Mācības līdzekļu ziņā būtu nepieciešami daudzi papildinājumi. Visai skolai ir tikai 2 patšautenes (43. g. mod.), tā tad daudz par maz.

   Vidējo granātmetēju — 4 gab., vieglo granātmetēju (kal. 5 cm) 6 gab., bet tos izņem no apgrozības. Mašīnpistoles 26 gab., pietiekoši; tāpat pistoles. Ir olveidīgās rokas granātas, bet trūkst kāta rokas granātas.

   Instr. kursā visiem ir šautenes (vācu sist.), bet vadu kom. kursā tikai 60 šautenes, jo pulki daudziem instruktoriem, atkomandējot uz skolu,

Ģen. Bangerskis kādas latv. vienības skatē 1943. g. vasarā

nav devuši līdz šautenes. No brigādes tieši nav neviens komandēts uz šiem kursiem. Ir 10 bij. brigādes kaŗavīri, kas uz šiem kursiem atkomandēti no veselības atgūšanas rotas.

6. Kursantu apgāde visumā laba. Visiem ir 2 pāri zābaku, 2 p. veļas, puloveris, katram 2 segas. Nav palagu un galvas maisu pārvalku. Kaŗavīru veļas mazgāšanu uzņēmusies kāda veļas mazgātava Rīgā. Dažiem kaŗavīriem trūkst nacionālās krāsas vairodziņu. Atsevišķiem kaŗavīriem mētelis par gaŗu vai par īsu. Vērojama nevienveidība uzkabē.
7. Skolai ir savs ārsts un neliela ambulance, pēdējā gan daudz par mazu. Trūkst sanitārās paketes. Izolācijas kamerā ievietoti 5 slimnieki ar cūciņu. Trūkst zobārsta.
8. Skolas bibliotēkā apm. 400 grāmatu. Laikrakstus saņem pietiekoši — piem. „Tēvija" 265 eksempl.
9. Virtuve visumā iekārtota labi. Pusdienās 22.12.43. izsniedza vakariņu devu — manna piena zupu.

Tā kā 22.12.43. paredzēts eglītes vakars, tad vakariņās izsniegs pusdienas devu — gulašu ar kartupeļiem un biešu salātiem.

Pēc pārunām ar skolas priekšnieku ģenerālinspektors ieradās apvidū pie instruktoru kursa, kas pašlaik beidza kaujas mācības — trieciena grupas apmācību.

Latviešu leģionāru apmācības Bolderājā

Skolas stābs: komandieris — *pltn. J. Jansons,*
Adjutants — *ltn. P. Janelsiņš,*
Sev. uzd. virsn. — *ltn. V. Pāns.*
Stāba rotas komandieris — *vltn. V. Juraids.*
Grupu komand. kursa vad. — *kpt. K. Zālītis.*
Vadu komand. kursa vad. — *kpt. J. Kleinbergs.*

ĢEN. BANGERSKIS BERLĪNĒ

Pēc SS-Galvenās pārvaldes priekšnieka *ogruf Bergera* aicinājuma *ģen. Bangerskis*, stāba priekšnieka *plkv. Plensnera* pavadībā, 7. janvārī ieradās Berlīnē.

Plkv. A. Plensnera dienesta atzīme par ģenerālinspektora sarunām Berlīnē 1944. g. 7., 8. un 10. janvārī:

— Sakarā ar Ersatzkommando vadītāja SS-standartenfīrera Hīrtesa paziņojumu, ka SS-obergrupenfīrers Bergers gribētu iesaukšanas lietas pārrunāt ar ģenerālinspektoru, ģenerālinspektors, ievērojot, ka sakrājušies samērā daudzi jautājumi, ko vajadzētu noskaidrot, sava stāba priekšnieka pavadībā 7.1. izlidoja uz Berlīni.

Tūlīt pēc ierašanās Berlīnē, obergrupenfīrers 7.1. vakarā pieņēma ģenerālinspektoru. Pie sarunas bija klāt bez abiem minētiem vēl arī grupenfīrers Jirss (Bergera palīgs), plkv. Plensners, staf. Hīrtess un stubaf. Brills (apm. gruf. Jirsa stāba priekšnieks).

Ogruf. Bergers sarunu ievada ar to, ka viņš gribējis ar ģenerālinspektoru pārrunāt iesaukšanas lietu. Kas tur esot, ka neejot, kā vajadzīgs? Kāpēc no apm. 11.000 pārbaudīto iesaukti tikai 5.000. Ģenerālinspektors paskaidro, ka pārējie ir vai nu frontes dienestam nederīgi, vai viņu iesaukšana atlikta saimniecisku apstākļu dēļ, (UK), kas ļoti plaši praktizēts, tā ka varēts iesaukt tikai nepilnus 40%. Tad Bergers iesaucās, ka „UK" tak atcelti. Uz ģenerālinspektora paskaidrojumu, ka šai lietā galvenām kārtām rīkojies Ersatzkommando, ogruf. Bergers skaļi pārmet Hīrtesam, ka tas neko neziņojot. Hīrtess taisnojas.

Bergers: tagad iesaukšana jānoorganizējot kārtīgi. Jānodibinot Latvijā zināms skaits Wehrkreiskommando ar attiecīgu skaitu Meldeamtu pie katra, kā tas esot Vācijā. Wehrkreiskommando lai būtu pakļauti Hīrtesam, un darbotos pēc Vācijas prakses un likumiem. Ģenerālinspektoram piekristu vispārējā uzraudzība. Nevarot ģenerālinspektoru atraut no viņa lielajiem pienākumiem un apkraut ar sīkumiem.

Ģenerālinspektors: Piekrīt Wehrkreiskommando, kas atbilstu agrākām Latvijas kaŗa apriņķu pārvaldēm, nodibināšanai. Tādu pārvalžu būtu apm. 6—7. Nepiekrīt, ka tās būtu pakļautas Ersatzkommando, resp. Ersatzinspekcijai. Norāda, ka iesaukšana Latvijā pārdzīvojusi kādas 3 fazes. Vispirms brīvprātīgie, tad piespiešana iestāties leģionā vai izpalīgos („Tos mēs visus dabūsim atpakaļ!", iesaucas Bergers). Tagad iesaukšana nostādīta uz atklātiem, tiesiskiem pamatiem, piesaistot pie tās ģenerālkomisāra pilnvarā Zemes pašpārvaldi. Zemes pašpārvalde nodevusi iesaukšanas izdarīšanu ģenerālinspektoram. Iesaukšana izdarāma saskaņā ar Latvijas kaŗa klausības likumiem. Lai iesaukšanu nodrošinātu, paredzēts noorganizēt sevišķu kaŗa tiesu to sodīšanai, kas no iesaukšanas izvairās. Grozīt šo kārtību nozīmētu panāktā vietā radīt atkal agrāko sajukumu. Tagadējais nokārtojums darīts kopējās lietas labā. Noārdot to, nozīmētu ne tikai radīt agrāko sajukumu, bet to vēl pavairot, jo cilvēki saprastu to, ka iesaukšana nav vairs pašu latviešu lieta, ka no tās latviešu iestādes novēršas.

Pēc ilgākām pārunām, kuŗās ogruf. Bergers un viņa palīgs cenšas vēlreiz norādīt uz ģenerālinspektora it kā tiešajiem pienākumiem latviešu kaŗavīru cīņas spara celšanā un galīgās uzvaras panākšanā, bet ģenerālinspektors norāda uz savām šaurajām faktiskajām iespējām šai ziņā un uz to, ka iesaukšana acumirklī ir vienīgā iespēja, kur viņš uz ģenerālkomisāra un Zemes pašpārvaldes lēmuma pamata var iedarboties, vienojas par zināmu kompromisu, ko ogruf. Bergers formulē:

> Iesaukšanu izdara ģenerālinspektora dienesta vieta, nodibinot vajadzīgo skaitu (apm. 6—7) kaŗa apriņķa pārvalžu (Wehrkreiskommando).

Hauptamts caur Ersatzinspekciju tikai nosaka cik un uz kurieni nosūtāmi. Tāpat Ersatzinspekcija ir noteicēja kaŗa saimniecisko uzņēmumu darba spēka nodrošināšanā. Kas attiecas uz visām pārējām iesaukšanas atlikšanām (pašpārvaldes un kultūras iestādes, saimnieciskie un ģimenes apstākļi), tad ir izšķīrēja ģenerālinspektora dienesta vieta pati, kā šos apstākļus labāk pārzinoša.
Attiecīga rīkojuma projektu izstrādās rītu (t.i. 8.1.) pie gruf. Jirsa, piedaloties ģenerālinspektora stāba priekšniekam.

Dažas raksturīgākās vietas pārrunās:

Ogruf. Bergers: Viņš ir kompetents tikai iesaukšanas jautājumā. Bez tam viņš ir piedalīts arī Austrumministrijai, tā ka var darīt caur to zināmu iespaidu uz mūsu lietām. Ja ir citi jautājumi, tad tie pārrunājami ar ogruf. Jitneru.

Uz *ģenerālinspektora* mēģinājumu attēlot apstākļus, kādos viņam jādarbojas, ogruf. Bergers pārtrauc negaidot ģenerālinspektoru: Viņi (domājams SS-vadība) gribējuši jau mūs nostādīt tūlīt pavisam citā politiskā situācijā (parādot latviešiem vajadzīgo pretimnākšanu). Tas nav sekmējies, bet varot būt pārliecināti, ka to, ko SS gribot, to vēlāk vai agrāk arī panākot. Lieta vēl neizkārtojusies tāpēc, ka Eiropas jaunuzbūves pamatiem vajadzīgs vienādīgs plāns. Katra tauta, kas lējusi tās panākšanai savas asinis, kā piemēram latvieši un igauņi, dabūšot savu tiesu. „Bet leišu kungi, ar tiem būs citādi!", izsaucas Bergers. Būšot kopīgas lietas. Piemēram ārpolitika, kaŗaspēks, muitas robeža. Varot būt droši, latviešu virsnieki arī viņiem turpmāk būšot vajadzīgi, jo viņi paši tak nevarot apmācīt latviešu kaŗavīrus jau valodas grūtību dēļ vien. Saimnieciski, kultūrāli un tiesu lietās mēs būšot autonomi, tāpat arī valodas ziņā. Protams, par to vēl vajagot prast klusēt, bet viņš varot teikt, ka pienākšot diena, kad arī nekādu komisāru mums vairs nebūšot, ne valsts-, ne ģenerāl-, ne novadu komisāru. Viņi tak neesot krievi! Nekādu vergu viņiem nevajagot. Vismaz par tādiem viņi negribot pārvērst latviešus. Viņi gribot, lai jauna pārbaudījuma priekšā jaunā Eiropa varētu stāvēt stipra un viengabalaina.

Lai nedomājot, ka mūs grib apkrāpt, tikai tagad izlietojot, piemēram, ģenerālinspektoru kā maskēšanas līdzekli. Pret to viņš, Bergers, esot ar visu būtību. Ģenerālinspektoram esot liels uzdevums, iesaistot latviešu tautu, panākt kopējo uzvaru.

Uz *ģenerālinspektora* jautājumu, ar kādiem līdzekļiem lai viņš to sekmē, ja viņam nav nekādu tiesību un ja grib atņemt vēl vienīgo reālo tiesību, kas viņam piešķirta caur Zemes pašpārvaldi, iesaukšanu.

Nekādu noteiktu norādījumu Bergers nedod. Ģenerālkomisāram un Zemes pašpārvaldei iesaukšanas lietā nekā neesot ko teikt. Vadonis pavēlēšot, piemēram, iesaukt 25. gadu, un tas būšot jādara. Viņš, Bergers, gribot panākt stāvokli, kad vadonim varēšot ziņot, ka vismaz 7% latviešu tautas

iesaistīta cīņā. Tad varēšot uzskatīt par pienākušu laiku arī politisku jautājumu nokārtošanai. „Jūs esat spiesti cīnīties vēl vairāk nekā mēs. Mēs varam atkāpties, bet kas būs ar jums?"

Ģenerālinspektors aizrāda, ka laukstrādnieku trūkums bijis arī agrāk un, ka boļševiku laikā daudz tūkstoši iedzīvotāju gājuši zudumā.

Bergers nekā nezina, ka mums katru gadu trūcis laukstrādnieku. Nezināja arī, ka pie mums iepludināts tik daudz krievu. „Nu tad skataities, ka viņi jums nesataisa bērnus!" Uz mūsu repliku, ka bērnus viņi mums nesataisīs, bet banditus gan, — Bergers saka, ka jārūpējas par aizsargu apbruņošanu.

Bergers atzīst, ka mūsu tagadējā piedalīšanās karā ar apm. 50.000 cilvēkiem esot sasniegums. Jēdziens Latviešu leģions vairs nepastāvot — „Ist längst überholt." Esot tikai attiecīgās vienības, divīzija, brigāde. Sarunas noslēgumā: „Ak cik grūti ar jums sarunāties un kādi jūs aizdomu pilni!"

Uz *ģenerālinspektora* atvainošanos par ilgo aizkavēšanu: —

„Jūs nemaz neaizkavējat! Ir jāizrunājas. Brauciet 1 reizi katras 4 nedēļas." Atvadoties pasniedz ģenerālinspektoram sainīti ar saldumiem aizvešanai uz mājām. Daži draudzīgi komplimenti stāba priekšniekam.

Pēc novietošanas viesnīcā (Russischer Hof) Hīrtess stāsta, ka Bergers gribējis viņu jau atlaist. Viņš paturēts tikai uz ogruf. Jekelna iestāšanos.

*

Otras dienas rītā plkst. 9.00 nolikta apspriede noteikumu izstrādāšanai pie gruf. Jirsa.

Stāba priekšniekam un Hīrtesam ierodoties, gruf. Jirsa vēl nav. Stubaf. Brills iepazīstina ar dažās rindās uzmestu vakardienas sarunu rezultātiem.

Stāba priekšnieks ceļ iebildumus pret formulējumu, ka visas „UK" piešķiršanas piekrīt Ersatzinspekcijai un norāda uz faktisko nokārtojumu šai lietā vakar, pēc kuŗa Hīrtesam piekrīt tikai karā saimnieciski uzņēmumi, bet pārējais ģenerālinspektoram. Brills saka, ka tas runātu pretim reichsfīrera noteikumiem. Stāba priekšnieks atbild, ka to viņš nezina, bet cik tālu ir runa par vakardienas apspriedi, tad tā fiksējama tā, kā tā bijusi.

Pirms plkst. 10.00 ierodas Jirs, un sāk no jauna norādīt, ka ģenerālinspektoram piekrīt citi uzdevumi, ka mēs lāgā laikam neizprotam jēdzienu „ģenerālinspektors".

Stāba priekšnieks norāda, ka ģenerālinspektora jēdziens pie mums tiešām nav nekur noskaidrots tādā virzienā, kas tad īstenībā ir Latviešu leģiona ģenerālinspektors? Nekur viņa tiesības un pienākumi vēl nav fiksēti. Latviešu sabiedrība skatās uz viņu kā uz savu augstāko pārstāvi visos jautājumos. Tādā pašā garā ģenerālinspektora uzdevumus ir paskaidrojis arī ogruf. Jekelns, teikdams, ka viņš nav centies panākt ģenerālinspektora tiesību un pienākumu noteikšanu, jo dzīve tās jau būtu pārsniegusi. Viņš skatoties uz ģenerālinspektoru kā uz potenciālu Latvijas karā ministru, ja tā varētu teikt.

Arī Zemes pašpārvalde, nokārtojot iesaukšanas lietu, ir šīs tiesības iesaukšanas ziņā, saskaņā ar Latvijas kaŗa un kaŗaklausības likumiem, piešķīrusi ģenerālinspektoram. Dodot iesaukšanai likumīgas, no pašas latviešu Pašpārvaldes izejošas un uz latviešu kaŗa un kaŗaklausības likumiem pamatotu mobilizācijas veidu, bija gribot, negribot jāatrisina jautājums, kam piekrīt šais likumos paredzētās kaŗa ministra un armijas virspavēlnieka pilnvaras. Tātad Latviešu leģiona ģenerālinspektors ir tiešām kas vairāk nekā tikai inspicējoša amatpersona.

Jirss: Viņš nezinot, kā ogruf. Jekelns to domājis, bet attiecībā uz iesaukšanu arī ogruf. Jekelnam neesot nekas sakāms. To noteicējs esot vienīgi SS-hauptamts. Ģenerālinspektors pie hauptamta nepiederot. Viņš tur vispār neskaitoties. Ģenerālinspektors esot pilnīgi neatkarīgs. Ja viņš gribētu izdarīt iesaukšanu, tad būtu pārskaitāms hauptamtā. Iesaukšanai jānotiekot nevis pēc latviešu bet vācu likumiem. Latvija nevarot būt nekāds izņēmums. Visā vācu valstī iesaukšana notiekot pēc vieniem un tiem pašiem noteikumiem.

Stāba priekšnieks: Latvija vēl nav reichā formāli ieskaitīta un tāpēc izņēmums ir nepieciešams. Mēs, latvieši, jau esam izņēmums tai ziņā, ka esam, laikam, vienīgā okupētā zeme, kas izdara kārtīgu mobilizāciju. Iespējama un sabiedrībai pieņemama tā ir tikai uz pašu latviešu likumiem un ar pašu latviešu starpniecību. Galvenais tak ir dabūt cilvēkus. Cits viss liktos blakus lieta. Tāpēc ir jāsaprot vietējie apstākļi.

Jirss: Jūs neesat vienīgie, kas mobilizē. To tak dara arī rumāņi un ungāri. To darīs arī igauņi, norvēģi un citi („Tak ne pēc vācu likumiem?", ieminas stāba priekšnieks). „Jā, pēc vācu likumiem!"

Uz stāba priekšnieka norādījumu, ka lai kā tas arī būtu, ir jārēķinās ar to, ka tāda veida iesaukšana, kāda ir nokārtota tagad, dod panākumus, bet citāda, piemēram, no Ersatzinspekcijas puses un pēc vācu likumiem jau tā maz populāro iesaukšanu padarīs vēl nepopulārāku, gruf. Jirss saka, ka tādā gadījumā viņš nāk ar šādu priekšlikumu:

> Iesaukšanu izdara ģenerālinspektors. Ģenerālinspektors attiecībā uz iesaukšanu tiek pakļauts hauptamtam. Ersatzinspekcija tiek likvidēta.
>
> Ar vācu noteikumiem saistīto formalitāšu nokārtošanai ģenerālinspektora stābam tiek piekomandēti no hauptamta attiecīgi palīgi (Führungsstab).

Vai ar šādu atrisinājumu mēs būtu mierā?

Stāba priekšnieks atbild, ka domā, ka ģenerālinspektoram pret šādu atrisinājumu principiālu iebildumu nebūs.

Stubaf. Brills vēl liek priekšā, lai arī ģenerālinspekcija piekomandētu kādus virsniekus hauptamtam latviešu lietu kārtošanai. Stāba priekšnieks atzīst, ka arī tas būtu ļoti vēlams.

Ogruf. Jirss saka, ka par tādu atrisinājumu viņam tomēr vispirms jāsazinās ar ogruf. Bergeru. Viņš tūlīt piezvana un acīmredzot saņem noraidošu atbildi. Jirss paziņo, ka ogruf. Bergers teicis, ka tas nekādi neesot pieņe-

mams, jo tad ģenerālis Bangerskis būtu vispirms jāuzņem vācu pavalstniecībā.

Stubaf. Brills uzmet savu projektu, kas ir visumā tāds, kādu to izgatavo arī vēlāk.

Stāba priekšnieks ceļ pret to iebildumus un iesniedz priekšlikumu:

1. Iesaukšana Latvijā visām iercču SS- un policijas vienībām piekrīt Latviešu leģiona ģenerālinspektoram.
   Bez ģenerālinspektora piekrišanas nevar notikt Latvijas territorijā nekāda cita iesaukšana.
2. Iesaukšanas techniskai izpildīšanai ģenerālinspektors nodibina 6—7 kaŗa apriņķu pārvaldes (Wehrbezirkskommando). Kaŗa apriņķu pārvaldes pakļautas tieši ģenerālinspektoram un ietilpst ģenerālinspekcijas statā.
3. Iesaukšanas notiek saskaņā ar attiecīgiem Latvijas likumiem.
4. Ģenerālinspekcija saņem no Ersatzinspekcijas norādījumus, cik iesaukto, kad un uz kurieni nosūtāmi.
   Ersatzinspekcija nosaka „UK" kaŗa saimnieciskos uzņēmumos.
   Iesaukšanas atlikšanu visos pārējos uzņēmumos, kā arī lauksaimniecības, pašvaldības, kultūrālās iestādēs u.t.t. vai ģimenes apstākļu dēļ izlemj ģenerālinspektora dienesta vieta. —

*

Pašpārvaldes *1944. g. 18. janvāŗa apspriedē ģen. Bangerskis ziņoja* „par braucienu uz Berlīni pie SS-Galvenās pārvaldes sakarā ar domstarpībām ar vietējām SS iestādēm attiecībā uz Latvijas pilsoņu iesaukšanu, pie kam arī Berlīnes SS vadība nostājusies uz viedokļa, ka galvenā noteikšana iesaukšanā nododama SS-Ersatzinspekcijai Rīgā, pret ko no mūsu puses celti noteikti iebildumi, un šinī jautājumā šodien pie ģen. Jekelna nolikta apspriede, kuŗā ģen. Bangerskis nodomājis pieteikt savu atteikšanos no tālākas iesaukšanas, ja tā tiktu saistīta ar mums nepieņemamiem noteikumiem." *(Protokols nr. 158.)*

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS — 19. janvārī 1944. g. Nr. 876 M/R

Augstākam SS- un policijas vadītājam Austrumzemē.

Noraksts: VI SS-brīvpr. korpusa komandierim.
15. Apm. un rezerves brigādei.

Sakarā ar 1915.—1924. g. dzimušo iesaukšanu, tiek iesaukti arī krievu tautības pilsoņi. Latviešu SS- brīvprātīgo brigādes vadība jau vairākkārt izteikusies, ka viņa negrib krievu piejaukumu latviešu vienībām. Pēdējās die-

nās brigāde ir atsūtījusi atpakaļ uz rezerves bataljonu Jelgavā apm. 200 krievu tautības jauniesauktos, atsakoties tos pieņemt. Tas rada grūtības ar krievu tautības iesaukto pārvietošanu. No otras puses, krievu tautības leģionāri ir izteikuši vēlēšanos dienēt vienībās ar krievu komandas valodu, jo daļa viņu latviski neprot. Šo viņu vēlēšanos atbalsta arī krievu lietu pilnvarotais pie ģenerālkomisāra un izteicis lūgumu, lai pie Latviešu leģiona nodibinātu atsevišķas krievu vienības. Ja iesauks visus paredzētos gadus, šo Latvijas krievu skaits var sasniegt vairākus tūkstošus.

Tādēļ atzīstu, ka minētais priekšlikums par atsevišķu krievu vienību nodibināšanu pie leģiona būtu atbalstāms un reālizējams.

Tā kā pietiekošs skaits krievu valodu protošu virsnieku un instruktoru būtu atrodams, tad arī no šīs puses nav paredzamas grūtības. Lūdzu tāpēc Jūsu rīkojumu un gādību, lai jau tagad pie Ersatzbrigādes Jelgavā tiktu formētas krievu rotas, kuŗas tad pēc vajadzības kopēji vai atsevišķi piedalītu Latviešu divīzijai vai brigādei, vai arī kā kopēju atsevišķu vienību pie korpusa.

R. Bangerskis,
SS- grupenfīrers un ieroču-SS ģenerālleitnants.

KĀRTĪBAS POLICIJAS KOMANDIERIS PIE SS- UN POLICIJAS KOMANDIEŖA LATVIJĀ

Rīgā, 1944. gada 24. janvārī.

V/I A 10.02/44

Attiecās uz: Latviešu vienību personālā sastāva atsvaidzināšanas sagatavošanu

Pamats: Augstākā SS- un policijas komandieŗa 1944. gada 21. janvāŗa mutisks rīkojums.

A) Apmaiņai pret jaunākiem vīriem ir paredzami:

1. Par krimināliem uzskatāmie
2. Dienestā atkārtoti sodītie

} Kuŗu labošanās nav vairs paredzama arī piešķiŗot tiem iespēju attaisnot sevi, piedaloties kaujās.

3. Slimie, kuŗus par kaŗa dienestam nederīgiem atzīs pārbaudei nodibināta komisija.
4. Kauju dienestam vecuma dēļ nederīgie, sākot ar 1905. gadā dzimušiem un vecākiem, ja tie nevēlas dieiestu brīvprātīgi turpināt, virsnieki un instruktori vienīgi tādā gadījumā, ja ir iespējams dot līdzvērtīgus atvietotājus.
5. Sakarā ar svarīgiem pamatojumiem kaŗa saimniecības labā:
   a) Virsnieki un instruktori, ja var tikt doti līdzvērtīgi atvietotāji.

b) Kareivji no 1906. līdz 1914. gadu gājumiem vienīgi vissvarīgākos gadījumos.
Kareivji no 1915. līdz 1924. gada gājumiem vienīgi izņēmuma kārtā.

B) Izdarot šķirojumus, piemērojama stingra mēraukla. Mērķis ir: Vienību vadības nodrošināšana un paturēt vienībās iespējami visus kaujas spējīgos karavīrus.
Ģimenes un saimnieciskie apstākļi var tikt ievēroti vienīgi izņēmumu gadījumos. Šādos gadījumos latviešu tautas kopībai savstarpēji jārūpējas par izpalīdzēšanos. Šinīs jautājumos tiek izdotas aprūpes virsnieka pavēles policijas dienesta vietām dzimtenē.

C) Apmaiņu izvešana notiks pēc atsevišķas pavēles izdošanas. Līdz tam nekādas atlaišanas no dienesta vai atvaļinājumu došana nav pieļaujama. Ārstu komisijai jāizdara veselības pārbaudes jau otrā dienā pēc pavēles saņemšanas.

D) Vācu sakaru virsniekiem vai vienību komandieņiem jāiesniedz man un Latviešu policijas sakaru virsniekam sekojoši ziņojumi:
1. Vēlākais 4. dienā pēc pavēles saņemšanas viņu atrašanās vietās:
a) Par apmaināmo skaitu saskaņā ar A, uzrādot atsevišķi virsniekus, instruktorus un kareivjus.
b) Pie vienībām paliekošo virsnieku, instruktoru un kareivju skaitu, sadalot pēc gadu gājumiem, dzim. 1905. g. un vecākus, no 1906. līdz 1914. g. un no 1915. līdz 1924. g.
c) Ar atzinumu par virsnieku un instruktoru apmaiņas iespējām ar īsu attiecīgo virsnieku raksturojumu.
d) Personāla stāvokli attiecībā uz ārstiem, sanitāriem, veterināriem, zirgu apkalējiem, ieroču meistaru palīgiem, saimniecības ierēdņiem, rēķinvežiem, kurpniekiem, drēbniekiem, vācu personālu u.t.t., norādot arī vajadzīgo skaitu.
2. 6. dienā pēc pavēles saņemšanas:
Pieprasījumi saskaņā ar A 5., ar saviem atzinumiem.

Šrēders,
Kārtības policijas majors

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Pašpārvaldes *apspriedē 25. janvārī* „noklausās *ģen. Bangerska* ziņojumu par viņa 18. janvāra apmeklējumu pie ģen. Jekelna. Pēdējais izteicies ļoti atzinīgi par policijas pulka kaujas darbību pie Nēveles un teicies braukt pie Himlera, lai panāktu savās rokās visu jautājumu koncentrēšanu attiecībā uz leģionu šeit uz vietas. Ar to būšot vieglāki izkārtot visas lietas, atbilstoši mūsu apstākļiem un vēlēju-

miem. Himlers cenšoties izvest mums labvēlīgu līniju, un mums ar savu stāju tam jāpalīdzot. Ģenerālinspektoram esot jāturpina iesaukšana, un, tikai, ja ģen. Jekelnam neizdošoties aizstāvēt Berlīnē mūsu viedokli, varētu ierosināt jautājumu par iesaukšanas kārtošanas atpakaļnodošanu Ersatzkommando. Himlers esot pavēlējis ģen. Jekelnam atvilkt mūsu policijas vienības no frontes un izlietāt kārtības un drošības uzturēšanai pašu zemē. Bet otrā dienā pēc Jekelna izlidošanas tomēr pieprasīta 3 jaunu policijas bataljonu saformēšana no pagastu aizsargiem nosūtīšanai uz austrumu robežu.

Pieņem zināšanai, ka ģenerālinspektors lūdzis ģen. Jekelnu atļaut dažādās soda nometnēs atrodošos latviešu karavīrus sakopot atsevišķā vienībā, lai pakļautu tos militārai apmācībai vēlākai nosūtīšanai frontes vienībām.

Noklausās iekšlietu ģenerāldirektora 1. palīga *Pommera* ziņojumu par vācu kārtības policijas komandiera prasību formēt jaunus bataljonus no aizsargiem un policistiem, kā arī par viņa apmeklējumu pie ģen. Šrēdera, kurš izteicies, ka aizsargus varētu arī neņemt un policijas bataljonos iesaistītos aizsargus, izņemot iesaucamos gados esošos, atlaist mājās, ja mēs nodotu policijas bataljonu papildināšanai vajadzīgo skaitu iesaucamo.

Apspriede atzīst, ka pag. gada 24. novembra iesaukšanas rīkojumu varētu paplašināt ar piezīmi, ka iesaucamos var iedalīt arī robežapsardzībā, kuru vācu iestādes it kā paredzējušas nodot Zemes pašpārvaldei un policijas savrupdienestā, kur jūtams liels darbinieku trūkums, bet noraida jaunu kontingentu došanu slēgtām policijas vienībām. Tās līdz šim daudzkārt izlietātas tālu aiz pašu zemes robežām un uzdevumiem, kādiem mūsu brīvprātīgie nebija pieteikušies." *(Protokols nr. 159.)*

*

Plkv. Plensnera dienesta atzīmes par ģen. Bangerska 27.1.44. g. sarunu ar ģen. Jekelnu:

— Šodien plkst. 11.00 *ģenerālis Jekelns* bija uzaicinājis pie sevis *ģenerālinspektoru, ģen. Šrēderi, viceiefu Matīsenu,* un *plkv. Hīrtesu.* Ģenerālinspektoru pavadīja *plkv. Plensners.*

Ģen. Jekelns iepazīstināja ar stāvokli: Ienaidnieks ziemeļu sektorā ir guvis sekmes, kuru tālākā iedarbība vēl nav skaidri nosakāma. Uzbrūkot no ziemeļiem un austrumiem vispārējā virzienā uz Lugu, tas cenšas panākt 18. armijas ielenkšanu. Iespējams, ka būs tāpēc jāizdara vēl teritoriāli frontes iztaisnojumi. Vācija savu kaujas potenciālu it nebūt nav zaudējusi, un Jekelns atgriežas no Berlīnes ar ievērojamu plusu savā optimistiskajā

uztverē. Vadonis tomēr, rēķinoties ar iespējamībām rietumos, grib, lai austrumi tiktu galā paši ar saviem spēkiem, pie tiem uzdevumiem, kas šeit piekrīt. Frontes līnijai šeit 100 km uz priekšu vai atpakaļ nav nekādas izšķirīgas nozīmes no Vācijas viedokļa. Lai gan viņš, Jekelns, arī šodien var atkārtot to pašu, ko viņš ģenerālinspektoram jau teicis, proti, ka vadonis Baltijas telpu lieliniekiem neatdos,būtu tomēr noziegums neparedzēt visus gadījumus un neizlietāt šīs telpas aizsargāšanai visus līdzekļus. Igaunijai un Latvijai tāpēc savas zemes aizsargāšanai jāparedz un jāizlietā visas iespējas. Un šīs zemes to var. Vadonis tās nostādījis izvēles priekšā — vai nu darīt visu iespējamo un palīdzēt ar maksimālo enerģiju, vai arī šo iespēju palaist garām. Zieme|frontes virspavēlnieks jau ir stājies pie Igaunijas iesaistīšanas pilnos apmēros, jo uzskata šo zemi par sev pakļautu. Ģen. Jekelnam še ir savi iebildumi, jo viņš uzskata latviešus un igauņus par SS-reichsfīrera rīcībā esošiem. Šai sakarībā viņš rītu izlidos pie ģenerālfeldmaršāla v. Kichlera. Sarunā ar to viņš lūdzis piedalīties arī ģenerālkomisāru Licmani (Litzmann).

Ģenerāļa Jekelna nolūks ir radīt no latviešiem un igauņiem valni, kas vajadzības brīdī varētu nodrošināt savas zemes robežas. Tāpēc būs nepieciešami reģistrēt, pārbaudīt veselības ziņā un vajadzības gadījumā iesaukt visus ieročus nest spējīgos agrāk Latvijas armijā dienējušos kaŗavīrus. Viņš domā, ka šeit tomēr nebūs nepieciešamība iet tik tālu, kā tas ir Vācijā, un iesaukt vecākus par 1900. gadā dzimušiem. Varbūt varēs ierobežoties ar 1906. vai 1908. gadā dzimušiem kā vecāko iesaucamo robežu. Vadonis grib redzēt, vai Latvija un Igaunija piedalīsies šai cīņā ar visiem spēkiem, vai ne.

Viņš šodien telegrafējis SS-reichsfīreram, lai — sakarā ar ģen. Kubiliūnas priekšlikumu, atļauj leišu vienību dibināšanu. Tās viņš nodomājis izlietāt cīņai ar banditiem, un latviešus, kā arī igauņus, no šī uzdevuma atbrīvot, atstājot savas tēvijas sargāšanai.

Ģenerālis Jekelns lūdz ģenerālinspektoru 24 stundu laikā nākt ar konkrētu priekšlikumu ierosinātā iesaukšanas jautājumā. Lūdz ģenerālinspektoru izteikties.

Ģenerālinspektors: Lai varētu dot atbildi, ir svarīgi zināt dažus priekšnoteikumus, bez kuŗu nokārtošanas iesaukšana varētu būt nesekmīga.

1. Kā domāts iesaucamos izlietāt, resp. vai tie domāti jau pastāvošu ieroču-SS un policijas vienību papildināšanai, vai arī domāts dibināt jaunas vienības? Jaunu policijas vienību formēšana neatrastu piekrišanu, jo policijas vienību jau pietiekami liels skaits un daļa to atrodas Vidus- vai Dienvidkrievijā.

Ģen. Jekelns paskaidro, ka tās domātas ārpus to vienību papildināšanas, kas jau pastāv. Kādā veidā noorganizēs šo papildu spēku, par to izšķiršana piekrīt vienīgi viņam — ģen. Jekelnam. Viņš domā, ka pietiks ar apm. 20.000 cilvēku, kuŗus iesauks tikai vajadzības gadījumā. Pagaidām tie skaitīsies tikai uz papīra, kā reģistrēti un pārbaudīti. Kas attiecas uz organizāciju, tad šos jautājumus, kad lieta būs tik tālu nobriedusi, viņš pārrunās ar

ģenerālinspektoru un ir pārliecināts, ka visas ģenerālinspektora vēlēšanās varēs ievērot. Piem., attiecībā uz apbruņojumu, viņš jau ir deklarējis, ka vairs neradīs nevienu vienību, kas nav pilnīgi apbruņota ar vācu ieročiem. Arī apģērbu un apbruņojuma ziņā lieta būs pienācīgi nokārtota, jo viņa rīcībā būs apm. 40.000 komplektu (SS-uniformas). To, viņš cer, pietiks, jo no latviešiem viņš nodomājis ņemt 20.000, bet no igauņiem 10—15.000, domājams 15, jo igauņi līdz šim mazāk iesaistījušies.

2. *Ģenerālinspektors* šai pašā sakarībā gribētu drošību, ka latviešu vienības tiks izlietātas tikai savu robežu nosargāšanai un ka piem. 19. divīzija, kuŗai tagad draud nošķiršana, tiks pievienota 15. divīzijai, t.i. korpusam, bet netiks arī vēl turpmāk izlietota atsevišķi.

Ģenerālis Jekelns: Viņš var izteikt noteiktu pārliecību, ka šīs vienības tiks izlietātas tikai ziemeļu frontes sektorā, t.i. no Baltijas jūŗas līdz Drisai. Eventuāla izlietāšana Ukrainā pilnīgi izslēgta. Robežu aizstāvēšana tomēr nenozīmē, ka tai vajadzētu notikt tieši uz savas robežas, bet lietderīgāk, ja vien iespējams, pārnest to ienaidnieka territorijā. Viņš pieturas pie likuma, ka Ziemeļu frontes iecirknis igauņu un latviešu vienībām sadalāms tā, ka igauņi būtu pa kreisi, bet latvieši — pa labi, t.i. pretim savas zemes robežām. Protams, kaujas darbībā var notikt arī nogriezumi un pārgrupējumi, bet tas būs izņēmums. Bez tam, ja igaunis sargās Latvijas territoriju, bet latvietis igauņu — galu galā tie sargās kopēju telpu. Var jau būt, ka 19. divīziju tagad pavirza uz Igaunijas pusi. Principā, tā, protams, tiks novirzīta pie sava korpusa.

3. *Ģenerālinspektors* tālāk pieteic, ka jauna tik plaša mobilizācija, kas galvenām kārtām skārs laukus, atstās mājas bez latviešu vīriešiem, kur jau tagad daudzie krievu gūstekņi un bēgļi izturas izaicinoši. Sievietes vien ar tiem netiks galā.

Ģen. Jekelns: Lai aizsargi šauj nost visus tos, kas izturas izaicinoši. Viņš tos segs ar savu galvu, t.i. uzņemsies atbildību par sekām. Lai ģenerālinspektors uzņemas aizsargu noorganizēšanu. Viņš tos pakļaujot viņam. Lai ģenerālinspektors nodibinot tūlīt pie sava stāba attiecīgu nodaļu. Tāpat lai sievietes apmācot rīkoties ar ieroci. Lai šaujot bezkaunīgos krievus nost, bez lielas ceremonijas. Gan tad pārējie palikšot maziņi. Viņš uzņemoties arī šeit pilnu atbildību, tas ir tādu gadījumu segšanu. — Mūsu stāvoklis esot vēl labāks nekā Vācijā, kur tiešām uz laukiem palikušas gandrīz vienīgi sievietes daudzo gūstekņu un ārzemju strādnieku vidū.

Ģenerālinspektors uz to iebilst, ka tur nav banditu un norāda, ka lauksaimniecības darbi tik plašu iesaukšanu dēļ būs ārkārtīgi traucēti.

Ģen. Jekelns: 2—3 mēnešus zemes darbus Latvijā vēl nevarēs izdarīt. Pa to laiku stāvoklis jau būs nokārtojies, un viņš ir pārliecināts, ka ļoti daudzi iesauktie tad varēs atgriezties savās saimniecībās.

Ģenerālinspektors aizrāda, ka aizsargus nodomāts pakļaut Iekšlietu ģene-

rāldirekcijai (to pasvītrā arī *Šrēders),* tāpēc nebūtu vajadzības tos pakļaut ģenerālinspektoram.

Ģen. Jekelns: Nu tad lai Jums piekrīt dienesta uzraudzība. Ģenerālis Šrēders lai šo lietu nokārto. Visu, ko Jūs, ģenerālinspektor, aizsargiem prasīsit, es sagādāšu.

Vicešefs Matīsens: Viņš lūgtu norādījumu, vai šī iesaukšana domāta tikai uz 2—3 mēnešiem, pēc kam iesauktie varēs atgriezties darbā. Tas ļoti svarīgi no darba spēka izvietošanas viedokļa.

Ģen. Jekelns: To viņš noteikti tomēr nevar apgalvot. Tas būs atkarīgs no apstākļiem.

Matīsens: Ja to noteikti nevar apgalvot, tad jārēķinās, ka šī cilvēku darba spēka var trūkt arī turpmāk, un atiecīgi tam jāiekārtojas. Tas nav viegls uzdevums.

Ģen. Jekelns: Protams, tā ir sarežģīta lieta, bet fīrers mūs pakārs, un ar pilnu tiesību, ja mēs nebūsim darījuši visu.

Matīsens: Viņš tikko atgriezies no Igaunijas un pārzina arī turienes apstākļus. Arī tur šis jautājums būs ne mazāk sarežģīts. Protams, kas jādara, tas jādara. Skaidrs ir gan viens, ka kaŗa rūpniecībai strādājošie uzņēmumi nevarēs dot nekā. *(Ģen. Jekelns:* „Svītrāt!") Tāpat dzelzceļš un pasts ir patstāvīgi un uz cilvēku nodošanu neielaidīsies. *(Ģen. Jekelns:* „Svītrāt!") Tātad viss galvenais smagums gulsies uz laukiem, kam tomēr jāveic ļoti svarīga loma kaŗa saimniecībā.

Ģen. Jekelns atkal norāda, ka varēs apmierināties tikai ar apm. 20.000 cilvēku un ka patlaban ir ziema, kad lauku darbi ir ierobežoti, bet ienaidnieks tuvu. Tāpēc jādara tas, ko tagadējais stāvoklis prasa. Viņš griežas pie ģenerālinspektora un sagaida, ka tas darīs visu jautājuma nokārtošanai. Kas attiecas uz pašu iesaukšanu, tad viņš ir runājis ar ogruf. Bergeru. Ersatzinspekciju pārņems viņš, ģen. Jekelns, personālūnijā ar savu tagadējo amatu. Visās iesaukšanas lietās tāpēc jāgriežas pie viņa, un tās nokārtojamas ar viņu. Visu kaŗaspēku daļu papildinājumu pieprasījumi ģenerālinspektoram jānovirza viņam. Kas attiecas uz kaŗa tiesu, tad par to vēl rīkojuma no Berlīnes nav, bet to lietu iztiesāšana, kas aptveŗ iesaukšanu līdz iesaukšanas pavēles izrakstīšanai, piekritīs ģenerālinspektoram ar savu tiesu.

Viņš lūdz piestādīt attiecīgus tiesas statūtus un štātus, kā arī mūsu iebildumus pret Minchenes viedokli rakstiski.

Kas attiecas uz amnestiju, tad to viņš iesaukšanas lietā grib attiecināt līdz 1.1.44., pie kam Centrālcietumā atrodošos novietos vienā bataljonā, kuŗā būs sevišķa stingrība, bet nekā cilvēku pazemojoša. Šis bataljons nosūtāms uz fronti, bet bez kāda sevišķi apkaunojoša apzīmējuma, jo vācieši turas pie uzskata, ka frontē cīnīties ir kaŗavīra gods, bet nevis sods.

Ģen. Jekelnam paskaidro, ka Centrālcietumā sēdošie ir nevis tie, kas izvairījušies no mobilizācijas, bet gan atradušies patvaļīgā prombūtnē no savas daļas. Amnestijas priekšlikums ir domāts tiem.

Ģen. Jekelns: Labi, viņš klusi, uz savu atbildību šo lietu nokārtos un apcietinātos pārņems tādā bataljonā, kā tikko runāts.

Uz *ģenerālinspektora* jautājumu, kā nodomāts nokārtot gaisa aizsardzības jautājumu, par kuŗas priekšnieku iecelts *plkv. Krīpens, ģen. Jekelns* paskaidro, ka ģen. grāfs Piklers, gribēdams pārcelt plkv. Kripēnu, šādā veidā šo lietu gribējis nokārtot, pret ko viņš tūlīt protestējis. Gaisa aizsardzība jau ir nokārtota un pastāv ar savu priekšnieku un atiecīgu skaitu latviešu virsnieku.

Viņš, ģen. Jekelns, saprot, ka daži vecāki virsnieki slimības vai gadu dēļ ne pilnā mērā atbilst frontes prasībām. Šie cilvēki tāpēc nav vainojami. Lai tos nosūta viņa rīcībā, un viņš gādās, ka tie saņems savai dienesta pakāpei atbilstošu amatu. —

*

Latviešu leģiona ģenerālinspektora ģen. R. Bangerska 1944. g. 15. pavēle) par dienesta pakāpēm:*

1. §: Ieskaitot kaŗavīrus dienestam Leģionā, atzīt viņiem paaugstinājumus kaŗavīru dienesta pakāpēs, kas izdarīti Latvijas armijā līdz 1940. g. 5. augustam, vācu armijā, kā arī latviešu slēgtās policijas vienībās un drošības policijas slēgtās vienībā.

Policijas kārtības dienestā (Schutzmannschaft d. Einzeldienstes) iegūtās dienesta pakāpes Leģionā nav ņemamas vērā.

2. §: Ārstus, zobārstus, veterinārārstus un farmaceitus ar pabeigtu augstskolas izglītību un Latvijas Kaŗaskolas rezerves leitnantu nodaļu beigušos kaŗavīrus ieskaitīt dienestam Leģionā kā leitnantus, ja vien tie nav jau ieguvuši augstāku dienesta pakāpi.

Vecākums leitnanta dienesta pakāpē minētiem skaitāms no iestāšanās dienas Leģionā.

3. §: Latvijas Kaŗaskolas 1. kursu beigušos kadetus un virsnieku vietnieku kursus beigušos, bet vēl nepaaugstinātos kaŗavīrus dienestam Leģionā ieskaitīt kā virsnieku vietniekus, ja vien tie nav ieguvuši augstāku dienesta pakāpi.

4. §: Kaŗa laika ierēdņi, dienestam Leģionā ieskaitāmi tajā dienesta pakāpē, no kuŗas tie paugstināti par kaŗa laika ierēdņiem, bet ne zemāk par seržanta dienesta pakāpi. Kaŗa ierēdņi dienestam Leģionā ieskaitāmi attiecīgā virsnieka dienesta pakāpē.

5. §: Medicīnas un veterinārmedicīnas fakultāšu studentus, kuŗi nobeiguši visus kursu priekšmetus un praktiskos darbus, bet vēl nav izturējuši vai nobeiguši valsts pārbaudījumus, ieskaitīt dienestam Leģionā virsseržanta dienesta pakāpē, ja tos nozīmē amatā savā speciālitātē.

---

* Pavēlei trūkst izdošanas datuma.

Pašpārvaldes *28. janvāŗa apspriedē* „ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka vakar ģen. Jekelns kādā apspriedē, kuŗā no mūsu puses piedalījušies ģen. Bankerskis un plkv. Plensners, paziņojis, ka Ļeņingradas —Novgorodas rajonā padomju kaŗaspēkam izdevies vairākās vietās iedragāt frontes līnijas. Stāvoklis ir nopietns, un jādomā par mūsu spēku pavairošanu robežu nodrošināšanai. Ģen. Jekelns uzskatot par nepieciešamu iesaukt papildus vēl ap 20.000 latviešu un tikpat daudz igauņu, kam ģenerālkomisārs jau piekritis, un pirms dažām minūtēm pie ģenerāldirektora Dankera ieradies ģen. Šrēders un nodevis viņam šādu rakstu:

ĢENERĀLKOMISĀRS RĪGĀ — Rīgā, 1944. g. 28. janvārī

Personīgi

Iekšlietu ģenerāldirektora kungam, Rīgā.

Es paplašinu manu līdzšinējo 1943. gada 9. novembŗa pilnvarojumu, attiecinot pārbaudi un iesaukšanu kaŗa dienestā Latviešu SS- leģionā un robežsargos uz gada gājumiem 1914. līdz 1906.

Ģenerālkomisāra vietā
Šrēders,
SS- brigadefīrers un policijas ģenerālmajors

Plkv. Plensners atreferē vakardienas sanāksmes gaitu pie ģen. Jekelna, kuŗš paziņojis, ka, neskatoties uz lielinieku sekmēm, jaunas kaŗaspēka rezerves Ziemeļu frontei nav paredzētas un tāpēc mums pašiem pastiprinātā kārtā jāiesaistās zemes aizstāvēšanā. Pēc ģen. Jekelna domām varētu papildus uzstādīt 20.000 vīru. Par ietērpšanu un apbruņošanu viņš gādāšot. Tie varēšot uztvert lielinieku spiedienu, kā tas izdevies policijas pulkam pie Nēveles. Šos spēkus paredzēts izlietāt tikai Latvijai un Igaunijai piegulošā frontes joslā.

Uz mūsu iebildumiem, ka pilsētnieki pa lielākai daļai iesaistīti kaŗam svarīgos uzņēmumos un tāpēc sagaidāms, ka galveno kontingentu dos lauki un līdz ar to vēl vairāk samazināsies ražošanas spējas un pavairosies nedrošība iekšzemē, ģen. Šrēders atbildējis, ka pēc 2—3 mēnešiem šie cilvēki varēšot atkal atgriezties mājās, ko gan noteikti tas solīt nav varējis. Ģen. Jekelns izlidojis šinī jautājumā uz Igauniju, un lūdzis atbildi līdz ar iesaukšanas plānu 24 stundu laikā, uzdodot ģen. Šrēderam nokārtot uzdevuma formālo pusi. Kas attiecas uz tehnisko jautājumu kārtošanu, tad SS-iestādes paredz nodibināt

Rīgā Ersatzinspekciju, kuŗa būs pakļauta tieši ģen. Jekelnam, pašu iesaukšanu atstājot ģenerālinspektoram.

Ģenerāldirektors *Kviesis* atgādina, ka mēs novembrī, nerēķinoties ar lietas tiesisko pusi, piekritām iesaukšanai ticībā, ka mēs paši ar to varēsim pēc iespējas taisnīgi izdarīt, bet nupat no Ersatzkommando un Ģenerālkomisāriāta saņemtie raksti no jauna liecina, ka mēs tiekam atstumti no praktiskās līdzdarbības, mūsu rīkojumus anulē un visu noteikšanu patur vācu iestādes. Ja vajadzīgas robežu apsardzības daļas, tad tanīs var ietilpināt līdzšinējos policijas bataljonus, bet nevar prasīt jaunas vienības. Lauku mājās tagad vairāk krievu nekā latviešu.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* saka, ka nevar noliegt, ka esam bieži vīlušies, bet mūsu doma pie leģiona dibināšanas bija — radīt zināmu apbruņotu kodolu. Vai tagad nebūtu pienācis laiks to paplašināt? Attiecībā uz 16. novembŗa iesniegumu ģenerālkomisārs jau vārdiski izteicies, ka uz dažiem jautājumiem atbildi var dot tikai Berlīne un ka viņš cerot drīz tādu saņemt. Ja mēs novembrī varējām piekrist iesaukšanai, tagad grūti motivēt atteikšanos. Varbūt pietiek ar 5 gadiem.

Ģenerāldirektors *Leimanis* norāda, ka pašas vācu iestādes, kā tas redzams no saņemtiem rakstiem, noraida mūsu plānveidīgo iesaistīšanos iesaukšanas izdarīšanā un, kamēr nav skaidrības, nav brīnums, ka daudzi izvairās un līdz ar to tie, kas paklausa, bieži tiek nostādīti par muļķiem.

Pulkvedis Plensners paskaidro, ka, salīdzinot ar frontē esošo vācu vienību skaitlisko sastāvu un ņemot vērā līdzšinējos piedzīvojumus, nebūtu pārāk zemu jānovērtē kaŗaspēka nozīme, kādu mēs varētu uzstādīt. Protams, jāpanāk Pašpārvaldes autoritātes uzturēšana, lai atsevišķas vācu iestādes nevarētu no sāniem iejaukties. Arī pret projektu par Sevišķas kaŗa tiesas nodibināšanu SS augstākā vadība cēlusi iebildumus, jo tā nozīmējot latviešu kaŗa jurisdikcijas nodibināšanu. Mūsu līdzšinējie zaudējumi samērā ciešami, liktos, ka būtu jācīnās pret iebrukuma draudiem, ja mēs piesakām savas tiesības uz šo zemi. Pret augošo nedrošību ģen. Jekelns solās apbruņot aizsargus un tos pakļaut ģenerālinspektoram, pie kam nepaklausības gadījumos katrs saimnieks lai šaujot uz vietas gūstekņus nost, viņš tādu rīcību segšot. Tiem, kas līdz šim izvairījušies no kaŗa dienesta, ģen. Jekelns esot paredzējis amnestiju. Labāki būtu, ja mēs paši iesauktu, mēs varētu

izvēlēties dienestam vecākos gadagājumus, kamēr vācieši grib vairāk jaunākos, kas darbā vieglāk aizstājami.

Kontroles šefs *Vanags* izsakās, ka pirms nav skaidrības par mūsu tiesisko stāvokli, mums nav praktiskas iespējas ko izdarīt, jo pašlaik katra vācu dienestpersona mums var dot rīkojumus. Ja vācu pārvalde mums nevar uzticēties, mēs nevaram savā vārdā uzņemties jaunas iesaukšanas.

Ģenerāldirektors *Dankers* uzsver, ka arvien no jauna piedzīvotas vilšanās un grūtības nedrīkst ļaut mūsu personīgam sarūgtinājumam ņemt virsroku, bet mums katrā atsevišķā gadījumā objektīvi jāapsver, kas vairāk atbilst mūsu tautas interesēm. Atstāt lietas viņu pašplūsmei vai mēģināt ko darīt, lai panāktu iespējami labāko atrisinājumu. Attiecībā uz savu 26. janvāŗa apmeklējumu Ģenerālkomisāriātā, ģenerāldirektors Dankers paskaidro, ka prasījis ģenerālkomisāra vietniekam Simmam, kā saprotams kāds ģen. Jekelna raksta noslēgums, ka par pārmaiņām policijas pakļautībā pagaidām lai nekā nepublicējot, jo uz 1. februāri esot sagaidāmi arī citi pārkārtojumi iekšējā pārvaldē, Simms atbildējis, ka pašlaik tiekot strādāts pie Pašpārvaldes tiesību paplašināšanas projekta. Piem., esot paredzēta Saimniecības kameras pakļaušana Saimniecības ģenerāldirekcijai, kādēļ lielāka iespaida dēļ vēlams paziņot visas pārmaiņas vienlaicīgi." *(Protokols nr. 160.)*

29. janvāŗa apspriedē „ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka viņš vakar plkst. 16 apmeklējis ģenerālkomisāra vietnieku Simmu, lai izteiktu tam nesaprašanu par pēdējiem diviem Ģenerālkomisāriāta un Ersatzkommando rakstiem, kas satur mums nepieņemamus norādījumus attiecībā uz iesaukšanu. Simms atbildi tūliņ nav varējis dot, bet šī rīta apspriedē paziņots, ka abi raksti vairs neesot spēkā, jo panākts jauns nokārtojums ar ģenerālinspektoru.

Ģen. Bangerskis informē apspriedi par aizvakar un vakar pie ģen. Jekelna notikušām apspriedēm, pie kam pēdējā no tām piedalījies arī ģenerālkomisārs Tallinā *Licmanis* un Igaunijas 1. zemes direktors *Dr. Mäe*. Ģen. Bangerskis cēlis iebildumus pret vācu amatpersonu iejaukšanos iesaukšanas izdarīšanā, gan attiecībā uz neaizstājamības noteikšanu, gan attiecībā uz dažādiem rīkojumiem par zināmu katēgoriju, piem., aizsargu, brīvprātīgo ugunsdzēsēju un tml. neiesaukšanu, uz ko ģen. Jekelns atbildējis, ka viņš ņemšot Ersatzkommando savā pakļautībā un ka viņš akceptēšot visu, ko ģen. Bangerskis darīšot iesaukšanas izvešanai. Ģen. Jekelns izteicies, ka mums jāradot

aizsardzības valnis, kas varētu uztvert varbūtējos ienaidnieka iebrukumus. Igaunijas Dr. Mäe bez noteikumiem piekritis vienas divīzijas uzstādīšanai. Ģen. Bangeskis atbildējis, ka attiecībā uz mums jautājuma principiālā izšķiršana pienākas Zemes pašpārvaldei. Mēs nekad neesam vairījušie no cīņas ar lieliniekiem, bet mums nedod iespēju pašiem šo uzdevumu kārtot. Mūsu prasība cita starpā ir, ka vienībām jābūt ne mazākām kā pulka sastāvā un tās nav nosaucamas par policijas vienībām, kāds vārds pēc mūsu ieskatiem nepiestāv kaŗaspēka daļām, kuŗu uzdevums aizstāvēt savu zemi pret ārējo ienaidnieku. Pārtraucama arī 1926. g. jaunekļu iesaistīšana RAD, lai vēl jo vairāk neiztukšotu mūsu dzimtās sētas un, iesaukšanas techniskais aparāts drīkst saņemt rīkojumus tikai no ģenerālinspektora. Pēc ģen. Bangerska domām iesaukšana būtu jāizdara, ja vien izdotos nodrošināt nepieciešamos priekšnoteikumus.

Ģeierāldirektors *Skujēvics* atzīst, ka nav nozīmes runāt par techniskas dabas jautājumiem, kamēr nav saņemta atbilde uz mūsu 16. novembŗa iesniegumu, jo principiālā puse arvien vēl nenoskaidrota. Mēs nevaram kārtot šādas lietas no gadījuma uz gadījumu, izlīdzoties ar ielāpiem. Mums jāpiedalās cīņā pret lieliniekiem, bet mums jāprasa noteikta skaidrība un kārtība.

Kontroles šefs *Vanags* domā, ka principā varētu piekrist mūsu tautas apbruņošanai, bet tad nepieciešams rakstisks solījums, ka jaunformējamās vienības netiks sūtītas uz citiem frontes iecirkņiem, bet izmantotas kā rezerve pašu robežu nosargāšanai, ka iesaukšanā neiejauksies vācu iestādes un ka Zemes pašpārvaldei vispār tiks dotas plašākas tiesības.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* izsakās, ka vēstures priekšā mums būs jānes atbildība par mūsu nostāju pašreizējā brīdī, un, lai cik slikti mums citos apstākļos klātos, ja lielinieki ienāktu, mūsu tauta tiktu iznīcināta. Aiziet no Pašpārvaldes darba šodien nebūtu vietā. Mums jāraksta, ka pie zināmu techniskų noteikumu ievērošanas mēs esam ar mieru iesaistīt mūsu cilvēkus.

Ģenerāldirektors *Kviesis aizrāda*, ka blakus praktiskai pieejai jautājumam ir arī politiskā puse, kuŗu mēs nevaram neņemt vērā un par kuŗu mums ir jāatbild. Nevaram atstāt gluži novārtā arī tiesisko pusi. Pagājušo reizi rīkojums par iesaukšanu nāca no fīrera, kas šoreiz to devis?

Ģenerāldirektors *Dankers* atgādina, ka ārpus visiem pārējiem apsvērumiem stāv fakts, ka lielinieki tuvojas mūsu robežām un iespēja-

mība, ka mobilizējot visus spēkus, mēs varbūt varētu tos aizturēt, šeit mūsu lielākā atbildība. Ja mēs atteiktos no iesaukšanas un vāci bez mums varētu fronti noturēt, kāds tad būtu mūsu stāvoklis?

Kontroles šefs *Vanags* atzīst, ka, neskatoties uz mūsu neapskaužamo stāvokli, mums citas izejas nav kā turpināt mūsu tautas interešu aizstāvēšanu, kamēr tas vien iespējams Pašpārvaldes apjomā.

Apspriede vienojas, ka ģenerāldirektors Dankers dosies pie ģenerālkomisāra, lai gūtu atbildi uz vairākkārt pacelto jautājumu, vai vācu iestādes uzskata Latviju par Padomju Savienības sastāvdaļu vai ne. Gadījumā, ja Vācija mūs uzskata par Padomju Savienības sastāvdaļu, mēs no tiesiskā viedokļa nevaram uzņemties iesaukšanu." *(Protokols nr. 161.)*

Pašpārvaldes *1. februāŗa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka viņš 29. janvārī plkst. 17 apmeklējis ģenerālkomisāra vietnieku Simmu un paziņojis tam, ka Pašpārvalde principā neatsakās no jaunu gadagājumu iesaistīšanas zemes aizsardzības darbā, bet nevar iesaukšanu izdarīt pirms no ģenerālkomisāra nav saņemts apstiprinājums, ka Vācija mūs neuzskata par Padomju Savienības sastāvdaļu. Bez tam mums svarīgi zināt, no kurienes nāk norādījums par 1914.—1906. g. dzimušo vīriešu iesaukšanu; arī pieprasītais daudzums — 20.000 vīru pašreizējos apstākļos uzskatāms par pārāk lielu. Simms atzinis mūsu pirmo prasību par pamatotu, uz otru jautājumu nav varējis dot atbildi, bet attiecībā uz iesaucamo skaitu atgādinājis, ka mēs savā laikā piedāvājuši daudz lielāku kontingentu. Uz to ģenerāldirektors Dankers atbildējis, ka starplaikā mūsu uzstādītā norma jau tieši vai netieši ir iesaistīta kaŗa vešanā. Simms paziņojis, ka viņš informēšot ģenerālkomisāru, kuŗa atgriešanās no Vācijas esot sagaidāma nākošā dienā. Atbildi ģen. Dankers saņemšot no paša ģenerālkomisāra.

Ģenerāldirektors Dankers ģenerālkomisāra aicinājumu neesot saņēmis, bet vakar Simms to lūdzis plkst. 16 pie sevis un paziņojis, ka viņš visus mūsu jautājumus cēlis priekšā ģenerālkomisāram un ka pēdējais licis pateikt, ka mēs uz savu 16. novembŗa iesniegumu galveniem jautājumiem dabūšot atbildi, kuŗa mūs apmierināšot, un lai mēs sakarā ar ģenerālkomisāra 28. janvāŗa iesaukšanas pilnvarojuma rakstu pagaidām vēl nekā neuzsākot.

Pieņem zināšanai, ka Ersatzkommando atkal anulējusi 4 virsniekiem izsniegtās iesaukšanas pavēles un ka ģen. Bangerskis paziņojis

ģen. Jekelnam, ka viņš pārtrauks tālāko iesaukšanu, ja Ersatzkommando lēmums netiks atcelts.

Pieņem zināšanai, ka pretēji ģenerālkomisāra informācijai 1926. gadā dzimušo jaunekļu iesaistīšana RAD arī šogad notiek spaidu kārtā un lūdz ģenerāldirektoru Prīmani spert vajadzīgos soļus šīs nebūšanas novēršanai." *(Protokols nr. 162.)*

Pašpārvaldes *2. februāŗa apspriedē* „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka ņemot vērā nopietno stāvokli frontē, viņš ierosinājis šo sēdi, lai noskaidrotu, vai nebūtu laiks spert kādus aizsardzības soļus, vai arī, lai vienotos, cik ilgi vēl varētu gaidīt. Bez tam pirms pusstundas ģenerālkomisāra vietnieks Simms to aicinājis pie sevis un paziņojis, ka ģenerālkomisārs lūdzis stāties tagad pie viņa 28. janvāŗa iesaukšanas pilnvarojuma reālizēšanas, piezīmējot, ka rīkojumu tādu pilnvarojumu dot saņēmis no galvenās nometnes un ka šī rīta apspriede pie reichskomisāra, kuŗā piedalījies arī ģen. Jekelns, piekritusi iesaucamo skaita samazināšanai līdz 10.000 vīriem, atstājot ģenerālinspektoram visu noteikšanu attiecībā uz neaizstājamību. Mēs saņemšot vēl šodien rakstisku apliecinājumu, ka Latvija ar vācu kaŗaspēka ienākšanu vairs neesot uzskatāma par Padomju Savienības sastāvdaļu. Uz ģenerāldirektora Dankera jautājumu, vai mēs varētu izsludināt iesaukšanu paši savā vārdā, Simms pēc īsas pārdomāšanas atbildējis, ka ģenerālkomisāram pret to nebūtu nekas pretim.

Ģen. Bangerskis paskaidro, ka jaunos iesaucamos nav domāts ietilpināt leģiona SS vienībās, kuŗu lielums atkarīgs no Berlīnes, un kas pakļautas frontes vadībai, pie kam tanīs ieskaitītiem kaŗavīriem praktiski jāpaliek dienestā līdz kaŗa beigām. Domāts dibināt kādu atsevišķu ģen. Jekelnam pakļautu divīziju, par kuŗas nosaukumu vēl nav panākta vienošanās. Vienība uzskatāma tikai par pagaidu vienību, un līdz ar to pastāv iespēja, ka tās piederīgie pēc saspīlējuma likvidēšanas varētu tikt atkal atlaisti mājās.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* atzīst, ka stāvoklis sakarā ar lielinieku ofensīvu ir kritisks, jāspeŗ ārkārtīgi soļi, jādod uzsaukums tautai, un visiem jāiesaistās. No piedāvātiem ieročiem nevar atteikties.

Ģenerāldirektors *Leimanis* pievienojas, ka iesaukšanas priekšdarbi jāuzsāk un jāpanāk, lai jaunformējamās daļas netiktu nosauktas par policijas vienībām.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* saka, ka viņš stāv par nesaudzīgu cīņu ar lieliniekiem, bet, ņemot vērā pāgājušos divos gados daudzkārt

deklarētos ieskatus, mums jānogaida solītais atbildes raksts, sanākot uz sēdi kaut vai pusnaktī. It īpaši Zemes pašpārvaldei jābūt skaidrībā par to, vai vāci mūsu zemi uzskata vai neuzskata par Padomju Savienības sastāvdaļu. Līdz ar to arī mobilizāciju būs iespējams izlemt.

Arī ģenerāldirektors *Kviesis* ieteic nepārsteigties, bet nogaidīt ģenerālkomisāra atbildi.

Ģen. Bangerskis ziņo, ka ģen. Jekelns un ģen.maj. Šrēders viņam vairākkārt teikuši, lai viņš organizējot aizsargus, lai gan savā laikā, iesniegtos Aizsargu organizācijas statūtus skatot cauri vācu SS- un policijas vadītājam Latvijā, noraidīta Aizsargu organizācijas pakļaušana ģenerālinspektoram, un šo viedokli atbalstījuši daži pakalpīgi apriņķu priekšnieki. Ģen. Bangerskis lūdz tam steidzami proponēt kandidātu aizsargu priekšnieka amatam, pretējā gadījumā viņš būs spiests tādu pats nozīmēt. Bez tam viņš lūdz atbalstīt pašreiz notiekošo iesaukšanu leģionā ar kādu uzsaukumu, jo attiecīgo dienestvietu iesaukšanas rīkojumi vien neatstājot vajadzīgo iespaidu. Beidzot viņš lūdz apsvērt jautājumu par varbūtēju civīliedzīvotāju evakuācijas plānu.

Apspriede nolemj nogaidīt ģenerālkomisāra atbildes rakstu." *(Protokols nr. 163.)*

Tās pašas dienas otrā apspriedē „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka šodien saņēmis šādu ģenerālkomisāra rakstu:

ĢENERĀLKOMISĀRS RĪGĀ Rīgā, 1944. gada 2. febr.

Iekšlietu ģenerāldirektora kungam Rīgā.

Uz Jūsu 1943. gada 16. novembŗa iesniegumā paceltiem jautājumiem, cik tālu tas neskar tīri militāras lietas, mana atbilde ir sekojoša:

Par cik kaŗa dienestā iesauktie gada gājumi ir derīgi dienestam, tie ir ieskaitāmi kā Latviešu leģiona piederīgie tieši vai netieši savas latviešu dzimtenes aizstāvēšanai pret Padomju Savienības un viņas sabiedroto uzbrukumiem. Latviešu kārtības policija ir iekļauta Zemes pašpārvaldē pie Augstākā SS- un policijas komandieŗa notikušajās pārņemšanas sarunās, kuŗās Jūs personīgi bijāt klāt.

Es esmu atkārtoti atbalstījis SS- grupenfīreru Bangerski viņa centienos, lai Latvijas ģenerālapgabala piederīgie tiktu iesaukti kaŗadienestā kārtīgu iesaukšanu veidā, kā arī panākt atrisinājumu to Latviešu policijas bataljonu un armijas izpalīgu jautājumā, kuŗi cīnās ārpus Zieme|frontes robežām. Šīs pūles, kā tas arī Jums ir zināms, sevišķi pēdējā laikā nav palikušas bez panākumiem.

Es esmu pilnvarots Jums paziņot, ka sakarā ar Latvijas ģenerālapgabala ieņemšanu no vācu karaspēka, Latvija nav vairs uzskatāma par Padomju Savienības sastāvdaļu. Bez tam es arī nepārtraukti pūlos panākt iespējami ievērojamus uzlabojumus iedzīvotāju apgādē ar pārtikas vielām un patēriņa precēm iespējamību robežās.

Drekslers

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Iztirzājot šo rakstu, apspriede atzīst, ka tas stipri neskaidri formulēts un atstāj jautājumu par vācu uzskatiem attiecībā uz mūsu agrāko un arī tagadējo starptautiski tiesisko stāvokli nenoskaidrotu, jo ģenerālkomisārs tikai paziņo, ka ar vācu karaspēka ienākšanu Latvija vairs nav uzskatāma par Padomju Savienības sastāvdaļu. Apspriedei nav arī pieņemams rakstā pretēji mūsu iesniegumam izteiktais spriedums, ka Latviešu leģions domāts ne tikai tiešai bet arī netiešai savas zemes aizsardzībai un ne tikai pret lielinieku, bet arī pret to sabiedroto uzbrukumiem, jo tas teorētiski pielaiž mūsu leģionāru izlietošanu kaut kur Eiropas stūrī.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* atzīst, ka 16. novembŗa iesnieguma galvenie priekšnoteikumi mobilizācijai nav atzīti un tāpēc viņš, pamatojoties uz mūsu minētā iesnieguma deklarēto nostāju, nevar piekrist tālākām iesaukšanām Latvijas zemes pašpārvaldes vārdā. Tas tomēr nenozīmē, ka viņš nestāvētu par cīņu pret lieliniekiem, bet mobilizācija jāizdara varai, kuŗai tādas pilnvaras, resp. tiesības, ir. Varbūt to var izdarīt okupācijas vara vai arī iekšlietu ģenerāldirektors, kā tas jau notika pag. gada 24. novembrī. Tāpēc viņš esot spiests mobilizācijas lēmuma pieņemšanā atturēties.

Ģenerāldirektors *Kviesis* izsakās, ka viņam kā tieslietu ģenerāldirektora pienākumu techniskajam izpildītājam nebūtu tiesību piedalīties politiski tik svarīgā iesaukšanas jautājuma formālā izlemšanā un tāpēc viņš no izlemšanas atturas.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* aizrāda, ka stāvoklis ir citāds nekā 16. novembrī, jo lielinieku uzbrukuma draudi kļuvuši akūti. Tāpēc nevaram šodien savu posteni atstāt. Tam pievienojas arī ģenerāldirektori *Dankers* un *Leimanis*. Mūsu aizsardzības spēku pastiprināšanu neviens neapstrīd, un iekšlietu ģenerāldirektors paziņo, ka viņš rītdien nāks ar iesaukšanas rīkojuma projekta galīgo redakciju." *(Protokols nr. 164.)*

Pašpārvaldes ģenerāldirektoru *3. februāŗa apspriedē* „pieņem zināšanai iekšlietu ģenerāldirektora rīkojuma tekstu par 1914.—1910. g.

dzimušo vīriešu pakļaušanu iesaukšanai Latviešu leģiona robežapsardzības vienībās.

Piekrīt iekšlietu ģenerāldirektora uzsaukuma tekstam stāties tēvijas aizsargu rindās.

Noklausās *ģen. Bangerska* ziņojumu par zemes aizsardzībai spertiem soļiem." *(Protokols nr. 165.)*

*

Rīkojums.

Papildinot savu 1943. g. 24. novembŗa rīkojumu par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kaŗa dienestā (Rīk. Vēstn. 275. nr.), noteicu sekojošo:

I

Rīkojums attiecināts arī uz 1910., 1911., 1912., 1913. un 1914. g. dzimušiem vīriešiem, kas līdz 1940. g. 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki, pie kam viņi pakļauti iesaukšanai Latviešu robežapsardzības vienībās.

II

Šis papildinājums stājas spēkā 1944. g. 4. februārī.

Dankers,
Iekšlietu ģenerāldirektors

Nākošā dienā, 5. februārī, iekšlietu ģenerāldirektors šo rīkojumu attiecināja arī uz 1906., 1907., 1908. un 1909. g. dzimušiem.

Tanī pašā dienā arī Latviešu leģiona ģenerālinspektors *ģenerālis Bangerskis* publicēja sekojošu rīkojumu par 1906.—1914. g. dzimušo vīriešu iesaukšanu Latviešu leģionā:

„Pamatojoties uz 1944. g. 4. un 5. februāŗa papildinājumu pie 1943. g. 24. novembŗa rīkojuma par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kaŗadienestā, uzdodu pilsētu prefektiem un apriņķu policijas priekšniekiem iesaukt aktīvā kaŗadienestā Latviešu leģiona robežu apsardzības vienībās visus 1906., 1907., 1908., 1909., 1910., 1911., 1912., 1913. un 1914. g. dzimušos vīriešus, kas līdz 1940. g. 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki. Rīgas un Liepājas prefektiem reizē ar to izdarīt arī 1921., 1920. un 1919. g. dzimušo vīriešu reģistrāciju un medicīnisko apskati.

Iesaukšanu izvest reizē ar 1915. un 1916. g. dzimušo iesaukšanu vai tūliņ pēc tam."

*

ĢEN. BANGERSKA SARUNA AR ĢEN. ŠRĒDERU

Ģen. Bangerskis, izmantojot gadījumu, kad 1944. g. 5. februārī bija ieradies pie *ģen. Šrēdera* pārunāt Aizsargu organizācijas atjaunošanu, jautāja arī ģen. Šrēderam sakarā ar tuvākā laikā paredzamām lielākām iesaukšanām, kā ģen. Šrēders domājot nokārtot telpu jautājumu jauniesaucamajiem, jo viņam kā ģenerālinspektoram jau tagad jādodot norādījumi iesaukšanas komisijām, uz kurieni un cik lielā skaitā nosūtīt jauniesaucamos.

Ģen. Šrēders paskaidroja, ka šis jautājums jau esot atrisināts saziņā ar apgabalu komisāriem. Pulkvedim Hīrtesam esot sīkas ziņas, kuŗās pilsētās esot brīvas telpas un cik lielu kaŗavīru skaitu uz katru vietu var nosūtīt. Tā ka acumirklī pie plkv. Hīrtesa esot plkv. Plensners, tad arī viņi šo jautājumu sīkāk pārrunājot.

Tad *ģen. Bangerskis* pieskārās jautājumam par apģērbu un apbruņojumu jauniesaucamiem. Cik viņam esot zināms, arī policijas 22. un 25. btl., kas atbrauca no frontes ar krievu ieročiem, vēl arvien nav saņēmuši vācu apbruņojumu. Tāpat 316. btl. Bolderājā bijis paredzēts izsniegt vācu ieročus, bet tie nupat saņēmuši krievu karabīnes, pie tam ļoti sliktā stāvoklī. Grūtības radot arī apavu jautājums.

Attiecībā uz virsnieku kadriem ģen. Bangerskis paskaidroja, ka virsnieku rezerves gandrīz visas būs izsmeltas, vēl varbūt labākā gadījumā varēs dabūt apm. 150—200 virsnieku. Pārējie tad ir tādi, kas jau ļoti sen (apm. 1920. g.) atstājuši aktīvo dienestu un tāpēc nepiemēroti.

Pēc ģen. Bangerska domām virsnieku kadru papildināšanai būtu vēlams par virsniekiem paaugstināt tos instruktorus, kas beiguši vada komandieŗu kursus Bolderājā, bet līdz šim nav vēl paaugstināti.

Ģen. Šrēders paskaidroja, ka par tērpiem, apaviem un vācu sistēmas apbruņojumu jau esot gādāts. Pašlaik esot krājumā 25.000 kaŗavīriem vācu apbruņojums, apavi un ieroču-SS tērpi.

Arī pēc ģen. Šrēdera domām virsnieku trūkums esot sāpīgi sajūtams. Gadījumā, ja nebūšot iespējams dabūt pietiekoši latviešu virsnieku, būšot jāpiesaistot vācu virsnieki. Jautājumu par vadu komandieŗu kursu beigušo paaugstināšanu un tāpat visus pārējos jautājumus ģen. Šrēders tūliņ pieteikšot ģen. Jekelnam un pēc apspriedes ar ģen. Jekelnu, pēc apm. stundas, ieradīšoties ģen. Bangerska stābā turpināt iesāktās pārrunas. — (No ltn. Zegnera dienesta atzīmes.)

*

Pašpārvaldes *8. februāŗa apspriedē* „iepazīstas ar reichskomisāra norādījumiem ģenerālkomisāram, kādu uzņēmumu darbinieki atbrīvojami no iesaukšanas, un, ņemot vērā, ka vesela rinda uzņēmumu, kuŗi galvenokārt strādā vācu vajadzībām, var paturēt visus, vai gandrīz visus, savus iesaukšanai pakļautos darbiniekus, nolemj, ka arī publiskā dienesta iestādēm tiesība paturēt, ieskaitot 1943. g. 17. decembrī apstiprinātā sarakstā paredzētos, līdz 50% no iesaucamo skaita, izņemot virsniekus un virsn. vietniekus, pie kam apliecībām jābūt Rīgā ar attiecīgā ģenerāldirektora, bet provincē ar augstākā tiešā priekšnieka parakstu.

Noklausās *ģen. Bangersska, plkv. Plensnera* un *dir. Reinharda* paskaidrojumus par iesaucamo darbinieku neaizstājamības izlemšanas technisko norisi, pie kam no paskaidrojumiem izriet, ka Ersatzkommando nevar anulēt iesaukšanas pavēles, bet tai gan tiesības ierosināt iesaukšanas atlikšanas vai neaizstājamības atzīšanas lēmumu grozīšanu.

Ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka nupat no Ģenerālkomisāriāta zvanījis kamrers Bartens un interesējies, kā ir ar rīkojumu par Sev. kaŗa tiesas nodibināšanu. Pārrunās izskan doma, ka ģenerālkomisāra atbildes uz Pašpārvaldes 16. novembŗa un 28. decembŗa iesniegumiem nedod skaidrību par mūsu pavalstniecību, un apspriede lūdz ģenerāldirektoru Dankeru paziņot ģenerālkomisāram, ka šādos apstākļos nav iespējams rīkojumu publicēt." *(Protokols nr. 166.)*

Tās pašas dienas *otrā apspriedē* „noklausās ģenerāldirektora *Dankera* ziņojumu, ka viņš pēc šī rīta sēdes devies uz Ģenerālkomisāriātu, lai paziņotu, ka apspriede, sakarā ar vācu neskaidro atbildi mūsu pavalstniecības jautājumā, nevar piekrist rīkojuma izsludināšanai par Sev. kaŗa tiesas nodibināšanu, uz ko ģenerālkomisāra vietnieks Simms atbildējis, ka rīkojuma projekts jau savā laikā pieņemts un apstiprināts un tas nav vedams sakarā ar ģenerālkomisāra šinīs dienās sniegtām atbildēm uz Pašpārvaldes 16. novembŗa un 28. decembŗa iesniegumiem, par kuŗām varot atsevišķi runāt un kuŗās esot jau skaidri pateikts, ka ar vācu kaŗaspēka ienākšanu Latvija vairs nav Padomju Savienības sastāvdaļa un ka ģenerālkomisārs pavēlējis rīkojumu izsludināt, pretējā gadījumā tas vilkšot savas konsekvences.

Pārrunās ģenerāldirektors *Dankers* aizstāv viedokli, ka juridiskas dabas strīdi mums šodien neko dot nevar. Līdz asumiem nebūtu jānoiet, un ar Pašpārvaldes aiziešanu tautai nebūtu pakalpots.

Ģenerāldirektors *Kviesis* atzīst, ka nevar nodibināt speciālu kaŗa tiesu tiesāšanai par atraušanos no iesaukšanas, kas izsludināta tik neskaidros pavalstniecības apstākļos, un ka viņš paliek pie savām atsevišķām domām, kuŗas savā laikā protokolētas, rīkojuma projektu pieņemot ģenerāldirektoru apspriedē.

Ģenerāldirektors *Leimanis* nepiekrīt ģenerālkomisāra uzskatam, ka rīkojuma izsludināšanai nav nekāda sakara ar saņemtām atbildēm uz Pašpārvaldes iesniegumiem. Pielaiž, ka rīkojumu varētu publicēt, svītrājot pantu par piespriežamo sodu paaugstināšanu līdz nāves sodam, un domā, ka jautājumu par aiziešanu vai palikšanu vajadzētu izlemt atkarībā no tā, kādā veidā izpaudīsies vācu nostāja saimnieciskā laukā sakarā ar viņu paziņojumu, ka mēs vairs neesot uzskatmi par Padomju Savienības sastāvdaļu.

Ģenerāldirektors *Skujēvics* atgādina, ka mēs visu laiku esam centušies izvairīties no asumiem, bet abi ģenerālkomisāra raksti ir pietiekama motivācija soda paaugstināšanas panta svītrāšanai.

Apspriede nolemj paziņot ģenerālkomisāram, ka tā piekrīt rīkojuma projekta par Sev. kaŗa tiesas nodibināšanu izsludināšanai, svītrājot tanī 2. pantu par soda mēra palielināšanu, līdz ar to pieteicot atsevišķu iesniegumu attiecībā uz jautājumiem, kādi paceļas sakarā ar ģenerālkomisāra atbildes rakstiem uz Pašpārvaldes 16. nov. un 28. dec. memorandiem." *(Protokols nr. 167.)*

9. februāŗa apspriedē „ģenerāldirektors *Dankers* ziņo, ka vakar apmeklējis ģenerālkomisāra vietnieku Simmu un paziņojis, ka Pašpārvalde piekritusi rīkojuma projekta publicēšanai par Sev. kaŗa tiesas nodibināšanu, ja ģenerālkomisārs neceltu iebildumus pret 2. panta svītrāšanu, un ka Pašpārvalde nolēmusi izteikt atsevišķā rakstā savu viedokli attiecībā uz nesen saņemtām atbildēm, pieteicot, ka ģenerāldirektori būtu ar mieru iesniegt savus atlūgumos, ja pēc ģenerālkomisāra ieskatiem ražena sadarbība būtu kļuvusi neiespējama. Simms atbildējis, ka ģenerālkomisāra nolūks nav bijis nostādīt mūs šādas izšķiršanās priekšā un ģenerālkomisāra lēmumu tas paziņošot.

Šorīt ģenerāldirektors no jauna apmeklējis Simmu, kuŗš paziņojis, ka ģenerālkomisārs vēlas rīkojuma publicēšanu negrozītā veidā un gaidot līdz šovakaram plkst. 18 atlūgumos no tiem ģenerāldirektoriem, kuŗi šādai publicēšanai nevarētu piekrist.

Ģen. Bangerskis ziņo, ka šorīt plkst. 9 to apmeklējis Simms, lai informētos par viņa viedokli rīkojuma izsludināšanas jautājumā.

Ģen. Bangerskis viņam atbildējis, ka, rīkojuma projektu sastādot, ģenerālinspektora stābs bijis par 2. pantu, jo viņš tad nav zinājis, ka vāci nodomājuši mūs apzīmēt jaunās personas apliecībās par Padomju Savienības pilsoņiem, kādā gadījumā tas vispār nebūtu uzņēmies iesaukšanas izvešanu. Tagad viņš neesot bijis klāt pie sarunām par 2. panta svītrāšanu, viņš konsekvences nevilktu, ja to darītu, bet viss rīkojums pēc viņa domām esot vajadzīgs ne tāpēc, ka vāci to pieprasot, bet tāpēc, lai piespiestu respektēt iesaukšanas rīkojumu.

Ģen. Bangerskis tālāk informē apspriedi, ka sakarā ar vācu likumiem SS- un policijas tiesai pakļauti ne tikai kaŗavīri, kas jau ieskaitīti vienībās, bet arī pilsoņi, kas nav paklausījuši uzaicinājumam ierasties uz iesaukšanu, līdz ar to mūsu Sev. kaŗa tiesas nenodibināšanas gadījumā mūsu pilsoņi varētu nonākt vācu SS- un policijas tiesā, kuŗas piespriežamo sodu apmērs nav ierobežots. Tagad, kur viss cits jau izdarīts, nebūtu nozīmes, ņemot vērā pašreizējā stāvokļa nopietnību, nostādīt šo lietu principiālā plāksnē. Neapšaubāmi, ka skaidrība politiskā laukā jāpanāk, bet to nevajadzētu saistīt ar Sevišķās kaŗa tiesas nodibināšanas rīkojuma izsludināšanu vai neizsludināšanu.

Ģenerāldirektors *Dankers* liek priekšā revidēt vakardienas lēmumu, laiks pārāk nopietns, jādara viss, lai stiprinātu fronti. Jāizbeidz pavirša pieeja iesaukšanas rīkojumam, vēl jo vairāk tāpēc, ka mums ir pārliecība, ka Sev. kaŗa tiesu mēs nododam rokās, kuŗām visvairāk rūp mūsu dzīvā spēka pasargāšana.

Ģenerāldirektors *Prīmanis* pievienojas, ka rīkojums būtu jāizsludina agrāk pieņemtā veidā un šī jautājuma dēļ nevajadzētu atkāpties. Varbūt varētu kādā neoficiālā sanāksmē pārrunāt ar ģenerālkomisāru visus jautājumus un tad iesniegt arī rakstiski mūsu domas.

Ģenerldirektors *Leimanis* izsakās, ka, neskatoties uz mūsu zemē valdošiem nelabvēlīgiem saimnieciskiem un politiskiem apstākļiem, kas stipri nomāc mūsu cīņas un darba sparu, mums tomēr jāspeŗ visi soļi mūsu zemes aizstāvēšanai un tādēļ varētu piekrist, ņemot vērā vēl no kaŗavīriem dzirdētos apliecinājumus, rīkojuma par Sev. kaŗa tiesas nodibināšanu izsludināšanai negrozītā veidā, atstājot jautājumu par atlūgšanos no amatiem atklātu un griezties no jauna pie ģenerālkomisāra, lai panāktu skaidrību pēdējos iesniegumos paceltos jautājumos.

Ģenerāldirektors *Kviesis* paziņo, ka viņš paliek pie savām pag. gada 14. dec. apspriedē pieteiktām atsevišķām domām par Sev. kaŗa tiesas nodibināšanas nevajadzību.

Tā kā neviens no pārējiem ģenerāldirektoriem iebildumus pret minētā apspriedē pieņemto rīkojuma projekta tekstu neceļ, tas uzskatāms par pieņemtu un līdz ar to atkrīt vakardienas apspriedes atzinums par 2. p. svītrāšanu." *(Protokols nr. 168.)*

AUGSTĀKAIS SS- UN POLICIJAS VADĪTĀJS
AUSTRUMZEMĒ

H./Gy. 9. februārī

Ģenerālkomisāram Rīgā,
— Preses nodaļai —
R ī g ā.

Att.: Latviešu SS-brīvprātīgo leģions
Pamats: Turienes 19.1.1944. un 27.1.1944. raksti.

Uzskats, ka blakus apzīmējumam „Latviešu SS-brīvprātīgo leģions" pastāv vēl blakus jēdziens „Latviešu leģions", ir maldīgs. Visas no latviešu vīriem saformētās ieroču-SS un policijas vienības pieder pie „Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona". Tā ieroču-SS vienības, kā, piemēram, 15. latv. SS-brīvprātīgo divīzija, kā arī visi latviešu policijas bataljoni ir „Latviešu SS-brīvprātīgo leģiona" sastāvdaļas.

Es tādēļ lūdzu lietot presē, kamēr SS-reichsfīrers nebūs noteicis cita veida nokārtojumu, tikai vienīgi šo apzīmējumu, ciktāl lieta attiecas uz kopējo jēdzienu.

Attiecībā uz SS dienesta pakāpju apzīmējumu lietošanu, man šķiet, vēlamāk turpināt līdzšinējā veidā, tā ka tiek pielietoti vienīgi vācu apzīmējumi.

J e k e l n s,
SS-obergrupenfīrers un policijas ģenerālis

(Vācu teksts pielikumā grāmatas beigās.)

Pašpārvaldes ģenerāldirektoru *15. februāŗa apspriede* „noklausās *ģen. Bangerska* ziņojumu, ka pretēji viņa prasībai, iesaukt nedaudzus gada gājumus bez kādiem izņēmumiem, uz vācu iestāžu norādījumu pamata izsludinātā daudzu gadu gājumu iesaukšana ar lielu skaitu atbrīvojamo katrā gada gājumā izsaukusi, kā jau bija sagaidāms, lielu nemieru, atstājot negātīvu iespaidu uz tautas morālo stāju un izsaucot bieži vien dibinātus pārmetumus par vienpusīgu pieeju neatvietojamības izlemšanā. Lielas grūtības sagādā virsnieku jautājums, jo aktīvo virsnieku kontingenti puslīdz izsmelti un jārēķinās ar atbrīvošanas cīņu laika rezerves virsniekiem, kuŗi jau sen atstājuši armijas rindas, bet atļauja dibināt kaŗa skolu vai virsnieku sagatavošanas

1944. g. 11. februārī archibīskaps T. Grīnbergs griezās pie iekšlietu ģenerāldirektora ar sekošu rakstu:

Ev.-lut.
Baznīcas Virsvalde
1944. g. 11. februārī
Nr. 136.

SAŅEMTS
Iekšlietu ģenerāldirekcijā
1944. g. 14. II.
Nr. 339

Iekšlietu ģenerāldirektoram
ģenerālim D a n k e r a kungam.

Augsti godājamais kungs !

Turēdams par savu nealiekamu pienākumu rūpēties par mūsu karavīru garīgo apkopšanu frontē un slimnīcās, un apspriedis šo lietu mācītāju un prāvestu sanāksmes un vērā ņemdams, ka pēc pašreizējās mobilizācijas izvešanas stipri pieaugs mūsu karaspēka vienību skaits, atrodu par nepieciešamu griezties pie Jums, augsti godājamais kungs, ar lūgumu rūpēties par to, lai mūsu ev.luterticīgo karavīru garīgā apkopšana tiktu visdrīzākā laikā noorganizēta sazinā ar ev.lut.Baznīcas virsvaldi.

Šinī brīdī, kad mūsu karavīriem ar ieročiem rokās jāaizstāv tauta un tēvzeme, ir no svara, ka visi saņem stiprinājumu karavīra pienākumu pildīšanai no tām spēka krātuvēm, kas atveras kristīgai ticībai.

Ev.-luteriskā kristīgā baznīca un tauta stāv aiz saviem karavīriem ar savām lūgšanām.

Izsaku savu cerību, ka Jūs, augsti godājamais kungs, darīsit iespējamo mūsu lūguma realizēšanai.

Latvijas ev.lut.Baznīcas archibīskaps
un Baznīcas virsvaldes prezidents: T. Grünbergs

Latv. SS-Brīvpr. Leģ.
Ģenerālinsp. Lietu
ienācis 1944. g. 16. II.
Nr. 3116. VI

iekšlietu ģenerāldirektora uzdevumā

14.2.1944
Nr. 234

kursus no vāciem arvien vēl tiek liegta.*) Nav arī vēl saņemta no ģen. Jekelna atbilde uz priekšlikumu iecelt *pltn. Dzenīti* par aizsargu *priekšnieku*, lai gan vāci šo jautājumu līdz šim visādi steidzinājuši. Pie triju robežapsardzības pulku komandieņu priekšāstādīšanās ģen. Jekelns vakar no jauna teicis, lai nedomājot, ka šos pulkus sūtīšot tieši kaujās. Tos novedīšot 30 km viņpus mūsu robežas starp Pleskavu un Drisu, kur tiem būšot jāizbūvē nocietinājumu līnija, lai tur uztvertu varbūtējus frontei cauri izlauzušos ienaidnieka spēkus. Izpalīgu atbrīvošana atduļoties uz šķēršļiem, no kādas vācu divīzijas saņemta atbilde, ka tās sastāvā 48% latviešu un ja tos atlaistu, divīzija paliktu bez cilvēkiem."

LATVIEŠU SS-BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTOORS — Rīgā, 1944. g. 26. februārī.

Augstākam SS- un policijas vadītājam.

Attiecas: Vācu darba pārvaldes 1944. g. 22. februārī izdotie noteikumi par neatvietojamības noteikšanas kārtību.

Kad, atgriezies no Berlīnes, es Jums pieteicu brauciena rezultātus un arī vēlāk, kad es pārņēmu Ersatzkommando funkcijas, tad pārrunās ar Jums un ģenerālkomisāru Rīgā tika nospraustas galvenās līnijas *neatvietojamības* jautājumu izlemšanas kārtībā. Saskaņā ar to *neatvietojamības* jautājumu izlemšana piekristu visumā ģenerālinspektoram kā Ersatzkommando un kaļa apriņķu pārvaldēm, izņemot vienīgi kaļa saimniecības uzņēmumus — par kuļu UK-lietām lemj attiecīgās vācu iestādes.

Šie principi visumā atbilst arī tai agrākai kārtībai, kāda pastāvēja, kamēr iesaukšnau kārtoja Ersatzkommando Austrumzemē SS-staf. Hīrtesa vadībā. Tā, piem., Austrumzemes reichskomisāra 22.11.43. izdotie noteikumi nosaka: „UK pieprasījumu izlemšana piekrīt Ersatzkommando, kas no sevis pilnvaro attiecīgas reichskomisāra darba izvietošanas iestādes un proti — novada komisāra darba pārvaldes — šo jautājumu izkārtot."

Praksē, kā tas notika pie 1922.—1924. gadagājumu iesaukšanas, Ersatzkommando Austrumzemē pilnīgi atņēma darba pārvaldēm UK-jautājumu kārtošanu un izlēma visus jautājumus pati patstāvīgi.

Tagad man nākuši zināmi vācu pārvaldes 22.2.44. izstrādātie „Pamatnoteikumi UK-lietu kārtošanai", no kuļu teksta izriet, ka tos izstrādājusi SS-papildinājumu inspekcija Austrumapgabalā kopīgi ar ģenerālkomisāra Rīgā III Aso nodaļu.

---

* Tanī vietā ģen. Jekelns 14. februārī paziņoja, ka SS-reichsfīrers 11. februārī paaugstinājis par leitnantiem 59 bij. Latvijas armijas instruktorus.

Leģiona ģenerālinspekcijai par šādu noteikumu izstrādāšanu līdz šim nekas nav bijis zināms, un neviens no man pakļautiem darbiniekiem noteikumu izstrādāšanā nav pieaicināts.

Šie noteikumi nosaka pilnīgi kaut ko citu, nekā tas bija paredzēts. Pēc šiem noteikumiem visus jautājumus par UK-lietām izlemj vācu iestādes, proti — „Arbeitsverwaltung", kas tad savu lēmumu paziņo kaļa apriņķu priekšniekiem. Kaļa apriņķiem šis lēmums ir saistīgs. Viņiem atliek vienīgi šo lēmumu parakstīt un ar savu parakstu un zīmogu paziņot jautājuma ierosinātājam un attiecīgai latviešu darba pārvaldei. Iznāk tā, ka ģenerālinspektoram, resp. kaļa apriņķa priekšniekam, jāspēlē vienīgi izkārtnes loma, kas uz ārieni sedz vācu darba pārvaldes rīcību.

Šādai kārtībai es nekādā ziņā nevaru piekrist, jo tā nav savienojama nedz ar lietderību, nedz dienesta pildīšanas pamatprincipiem. Ja reiz es esmu uzņēmies kādus pienākumus, tad arī es tos pildu un kārtoju pats, caur man padotām iestādēm un personām. Citu iestāžu un personu parallēla iejaukšanās no malas, kā tas jau arī tagad daudzkārt pierādījies, vienīgi traucē darba norisi un rada apstākļus, kas sabojā visu lietu.

Arī tīri no principiālā viedokļa man jāatzīst, ka jaunizstrādātos noteikumos paredzētā kārtība, ja tā tiktu ievesta, ir zināmā mērā neuzticības izteikšana man un maniem latviešu līdzstrādniekiem. Kamēr pastāvēja vācu Ersatzkommando, tad UK-jautājumu izlemšanu uzticēja tai, turpretim Latviešu leģiona ģenerālinspektoram to uzticēt nevar.

Šādu viedokli pastiprina arī šo jauno noteikumu beigās punktā F pieminētā kaļa apriņķu pārvalžu organizācija. Tur par lielu pārsteigumu atrodu, ka katram kaļa apriņķa priekšniekam piedots pa vienam Ersatzinspekcijas „atbildīgam vīram", kuŗi ir instruktoru dienesta pakāpēs vai pat kareivji, t.i. sākot ar hscha un beidzot ar strm. Ja jau kaļa apriņķu priekšnieki pakļauti man kā Ersatzkommando, tad sakaru uzturēšana nepieciešama manam stābam ar kaļa apriņķu priekšniekiem, bet ne augstākai instancei, kāda ir Ersatzinspekcija. Tagad tur norīkotos instruktorus gan neviens par sakaru vīriem atzīt nevar, jo tādi tur ir lieki. Ja tos tur ieliktu, tad tos uzskatītu par ieliktiem novērotājiem, kas radītu savstarpēju neuzticību un varētu novest pie nevēlamiem pārpratumiem.

Man ir jau nācis zināms, ka Ersatzinspekcija, apejot Ģenerālinspekciju kā centrālo iestādi, dod vispārēja rakstura rīkojumus tieši kaļa apriņķu priekšniekiem, kā piem., to darījis hstuf. Sonne ar saviem 23.2.44. norādījumiem par UK-jautājumu izlemšanu. Uzskatu, ka priekšrakstus man padotām iestādēm un personām varu dot vienīgi es, vai manis pilnvarotas personas.

Lūdzu Jūsu steidzamu rīkojumu,

1. Lai minētie noteikumi par UK-jautājumu izlemšanu tiktu atcelti un pārstrādāti tā, lai atbilstu sākumā nospraustām pamatlīnijām, proti, ka UK-jautājumu izlemšana piekrīt attiecībā uz virsniekiem un virsnieku vietniekiem — Latviešu leģiona ģenerālispektoram, bet attiecībā uz instrukto-

riem un kareivjiem — kaŗa apriņķu priekšniekiem, izņemot vienīgi kaŗa rūpniecības iestādes, kuŗu UK-jautājumu izlemšana piekristu attiecīgām vācu iestādēm.

2. Lai turpmāk visu tādu jautājumu izlemšanā un attiecīgu jautājumu izstrādāšanā, kas stāv sakarā ar man uzliktiem pienākumiem, tiktu pieaicināts es jeb mans pārstāvis.
3. Lai piekšraksti, man padotām iestādēm un personām tiktu virzīti caur ģenerālinspektoru.
4. Lai tiktu atmesti kā lieki un nevajadzīgi „atbildīgie sakaru vīri" pie kaŗa apriņķu pārvaldēm.

R. Bangerskis
SS- grupenfīrers un ieroču-SS ģenerālleitnants

DAŽI SKAITĻI

Virsnieku skaits līdz 45 g. vecumam.

Iesaukti un iedalīti kaŗaspēka daļās	—	869	
Uzdots vēl iesaukt	—	172	1.041
Atbrīvoti no iesaukšanas kā neatv. darbā	—	103	
Atbrīvoti no iesaukšanas kā pol. darbinieki	—	199	302
Nav saukti kā neatv. darbā	—	33	
Nav saukti kā ilgi promesoši no dienesta	—	116	149
Nederīgi aktīvam kaŗa dienestam			112
Atvaļināti no dienesta			60
		Kopā	1.664
Virsnieki vecāki par 45 gadiem vēl atrodas rezervē apm.			1.460
3.2.1944.		Kopā	3.124

1943. g. decembrī un 1944. g. pirmajos 3 mēnešos pārbaudīti un iesaukti dienestā 1906.—1924. g. dzimušie:

Pakļauti iesaukšanai kopskaitā		181.439
Nav saukti uz pārbaudi*)		42.711
Pārbaudīti		138.728
No pārbaudītiem iesaukti:		
Leģionā	42.092	
Aviācijā	239	
Flotē	303	
Kopā		42.634

* Trūkst ziņu par Rīgas pils. kaŗa apriņķi.

Atzīti par nederīgiem		15.168
Atzīti par derīgiem ārrindā		21.015
Atvaļināti veselības uzlabošanai		8.749
Nosūtīti uz slimnīcu pārbaudei		4.744
Iesaukšana atlikta saimn. apst. dēļ*):		
Uz noteiktu laiku	11.964	
Uz nenoteiktu laiku	23.328	35.292

Līdz 1944. g. 29. februārim iesaukti bija iedalīti:

266-E polic. bataljonā Bolderājā	2.555
283. policijas bataljonā Daugavpilī	893
Policijas pulkā Liepājā, Nīcā un Rucavā	1.156
Robežapsardzības pulkos Rīgā	12.400
4. Robežapsardzības pulkā Tukumā	2.750
5. Robežapsardzības pulkā Kuldīgā	3.328
2. apmācības pulkā Rīgā, Kara skolā	2.152
3. apmācības pulkā Paplakā	1.752
SS-Gren. apm. un papildus brigādē Jelgavā	716
Ģenerālinsp. stābā (virsn.v. un med. pers.)	440
Aviācijā	57
Flotē	167
Dažādi	403
Kopā	28.769

Līdz 1944. g. 1. janvārim bija krituši, miruši un bez vēsts pazuduši:

	Virsn.	Instr. un kar.	Kopā
Leģionā	12	340	352
Pol. vienībās	30	795	825
Kopā	42	1.135	1.177

* Trūkst ziņu par Rīgas pils. kara apriņķi.

Latvijas nacionālo krāsu vairodziņš uz latviešu leģionāru labās rokas augšdelma

LATVIEŠU BRIGĀDES FORMĒŠANA UN CĪŅAS

1943. gada janvārī SS-reichsfīrers Himlers, apmeklējot Ļeņingradas frontes sektoru, bija pavēlējis internacionāla sastāva 2. SS-motorizēto kājnieku brigādi, kuŗā ietilpa arī divi latviešu Kd bataljoni (19. un 21.), pārveidot par Latviešu brigādi (skat arī II/122. lpp.). 8. februārī Ļeņingradas frontes sektorā ieradās arī 16. bataljons. Šie trīs latviešu bataljoni tad arī 8. februārī kļuva par pamatu jaunajai Latviešu brigādei (2. lett. SS-Freiw. Brigade).

Līdz ar šo triju bataljonu iekļaušanu brigādē tos pārdēvēja:

21. Liepājas bataljonu (skat II/111. lpp.) par I/Latv. leģiona bataljonu (I/Lettische Legion) un par tā komandieri iecēla *kapt. K. Šnēbergu* no 270. bataljona, bet viņš bataljona komandēšanu pārņēma no vācu sakaru virsnieka pol.hptm. Jakoba *(Jacob)* tikai 12. aprīlī.

19. Latgales bataljonu (skat II/123. lpp.) par II/Latv. leģiona bataljonu, kuŗu līdz 25. martam komandēja vācu sakaru virsnieks SS-hstuf. Breimanis *(Breyman)*, bet pēc tam *pltn. K. Aperāts.*

16. Zemgales bataljonu (skat. II/43., 89. un 134. lpp.) par III/Latv. leģiona bataljonu, kuŗu kopš 1941. g. 12. decembŗa ar dažiem pārtraukumiem komandēja *kapt.* (vēlāk majors) *R. Kociņš.* Tieši pārskaitīšanas laikā brigādē bataljonu komandēja šī bataljona komandieŗa a.p.i. *kapt. J. Ozols.*

Par 2. SS-mot. kājnieku brigādes komandieri 1943. g. marta mēneša sākumā SS-brigf. un ieroču-SS ģmaj. Klingemaņa vietā iecēla SS-brigf. un ieroču-SS ģmaj. von Šolcu *(v. Scholtz)*, austriešu kavalerijas virsnieku, kuŗu uz īsu laiku nomainīja SS-staf. Rohde, bet 3. septembrī to nomainīja SS-staf. Šuldts *(Schuldt).*

1943. g. 1. aprīlī no Rīgas ieradās Krasnoje-Selo rajonā apm. 1.000 latviešu jauniesaukto jaunekļu. Tos bija paredzēts šeit apmācīt un sadalīt starp jaunformējamās 2. Latviešu SS-brīvprātīgo brigādes vienībām.

Šos juaniesauktos 8. aprīlī apmeklēja *ģen. Bangerskis* (skat. 58. lpp.). Izmantojot šo gadījumu, ģenerālis apmeklēja arī brigādes instruktoru skolu un lazareti.

Instruktoru skolas sastāvs bija komplektēts no brigādē iedalīto latviešu bataljonu labākiem instruktoriem, kas pēc kursa beigšanas paredzēti kā apmācītāji formējamos pulkos.

Brigādes lazaretē apmeklējuma laikā ārstējās 15 ievainoti latviešu kaŗavīri. Lazaretes vecākais ārsts izteica ģenerālim vēlēšanos, lai lazareti jau vistuvākā laikā pārņemtu latviešu medicīniskais personāls.

Kapt. R. Veckalniņš savā dienesta ziņojumā par šo inspekcijas braucienu raksta:

„Slēdzienā par jauno leģionāru un reizē ar to arī leģionā iedalīto batalponu apmeklējuma iespaidiem būtu jāpasvītrā sekojošais:

1. Sekmīgas apmācības *izvešanai* un pilnīgai sagatavošanai par kaujas spējīgām vienībām abi saformējamie pulki jāatvelk no tuvās frontes aizmugures uz attālākām novietošanas vietām. Apmācībai un saformēšanai jādod vismaz 2—3 mēnešu laiks.

2. Jāpanāk vislabākā kaŗavīru apgāde ar uzturu, apģērbu un apbruņojumu.

3. Visdrīzākā laikā jāizdod latviešu valodā svarīgākie reglamenti un apmācības priekšraksti.

4. Jānoorganizē laikrakstu un grāmatu apgāde kultūrālām vajadzībām."

Leģiona formēšanas (t.s. ģen. Hansena) stāba priekšnieks SS-hstuf. Brejmanis *(Breymann)* 1943. g. aprīļa sākumā savā 12. pavēlē noteica dienesta pakāpju pielīdzināšanu leģionā:

Kareivis	— (Schutzmann)	— Leg. Schütze
Dižkareivis	— (Unterkorporal)	— Leg. Sturmann
Virsdižkareivis	— (Vicekorporal)	— Leg. Rottenführer
Kaprālis	— (Korporal)	— Leg. Unterscharführer
Seržants	— (Vicefeldvebel)	— Leg. Oberscharführer
Virsseržants	— (Komp. feldvebel)	— Leg. Hauptscharführer
Virsn. vietn.	— (officier-Stellv.)	
Virsn. vietn. ar vairāk nekā 12 g. dienestu		— Leg. Sturmscharführer

Zīmīgs šai pavēlē ir norādījums, ka „SS zīmju nēsāšana uz apkak-

15. un 19. latviešu un 20. igauņu divīzijai paredzētās pazīšanas zīmes

les leģiona piederīgiem noliegta, jo SS-reichsfīrers latviešu leģionāriem paredzējis citu zīmi."

Šī „cita zīme" bija 19. divīzijai — veca latviešu rūnu zīme un 15. divīzijai — bij. Latvijas armijas saulīte. 1944. g. bija pieņemtas arī pazīšanas zīmes (uz satiksmes līdzekļiem, ceļa norādījumiem u.t.t.) ieroču-SS divīzijām, bet tās nepaspēja ievest vispārējā lietošanā.

Latviešu leģiona stāba priekšnieka (no 1944. g. 8. jūlija) *pulkv. A. Silgaiļa* kādā aprakstā par Latviešu leģiona tapšanu teikts:

— Pakļautība kādai ārpus vērmachta pastāvošai militārai organizācijai — Ieroču-SS — bija tikai formālas dabas. Pasaules uzskata un partijas politikas ziņā latviešu leģionam nebija nekā kopēja ar nacionālsociālismu. Leģionā nenotika arī nekāda pasaules uzskata audzināšana vai mācīšana nacionālsociālisma vai tml. izpratnē. Kā zināms, nacionālsociālisms un īpaši ieroču-SS noliedza reliģiju un baznīcu. Turpretim Latviešu leģionā tā bija godā. Katrai daļai bija savs mācītājs, katoļiem katoļu mācītājs. Arī latviešu leģionāru zvēresta formula pamatā atšķīrās no ieroču-SS zvēresta formulas. Latviešu leģionāri nodeva savu zvērestu „Dieva vārdā" un zvērēja paklausību vācu vērmachta virspavēlniekam tikai cīņā pret boļševismu.

Ārpus visa tā pastāvēja vēl arī tīri ārējas atšķirības starp Latviešu leģionu un ieroču-SS. Latviešu leģionam SS zīmotņu vietā bija latviešu nacionālās zīmotnes: vai nu vecā latviešu rūnu zīme (19. latv. divīzijai), vai bij. Latvijas armijas nozīme — uzlēcošā saule (15. latv. divīzijai). Bez tam latviešu leģionāri nesa uz labās rokas augšdelma Latvijas nacionālās krāsas ar uzrakstu „Latvija". Arī no vācu puses vienmēr tika uzsvērts, ka mēs, latvieši, nekādi SS vīri neesam, bet gan tikai leģionāri, vai, kā vēlāk oficiālais apzīmējums bija „ieroču grenadieŗi". Latviešu leģionāriem bija pat noliegts nēsāt ieroču-SS zīmotnes. Arī latviešu leģiona piederīgo dienesta pakāpju nosaukumi atšķīrās no ieroču-SS piederīgo. Pirms īstās ieroču-SS pakāpes apzīmējuma parasti tika likti burti SS, piemēram, SS-Scharführer u.t.t. Turpretim leģionāru dienestu pakāpes parasti tika apzīmētas: Leg.-Scharführer u.t.t., vēlāk Waffen-Scharführer u.t.t. Latviešu leģionā iekšējā satiksmē parasti dienesta pakāpes apzīmēja pēc agrākās Latvijas armijas apzīmēju-

miem: kaprālis, kapteinis u.t.t. Arī vērmachta vienībās uzrunāja latviešu leģionārus ar armijas dienesta pakāpēm, ne ar ieroču-SS pakāpēm. —

Arī pirmais Latviešu leģiona stāba priekšnieks *pulkv. A. Plensners* raksta „Laika" 1966. g. 6. augusta numurā:

— Nesen lasīju polemiku par dienesta pakāpēm. Kāds izteicās, ka leģionā mūsu virsnieki paaugstināti SS pakāpēs. Kāds cits atsaucās, ka viņš tādus gadījumus nezina. Arī es tādus nezinu. Līdz 1944. gada janvārim gan likās, ka divi tādi gadījumi ir. Pirmkārt, ģenerālim Bangerskim bija paziņots, ka viņš paaugstināts par SS-grupenfīreri un ieroču-SS ģenerālleitnantu. Nododot attiecīgo telegrammu, grāfs Piklers ar sevišķu uzsvaru teica: „Ka jūs paaugstinās par grupenfīreri, to es zināju. Bet ka jūs paugstinās par SS-grupenfīreri — to gan nezināju." Līdzīgs paziņojums bija kādam citam latviešu virsniekam. Viņi tad arī labā ticībā abus burtus pie savas dienesta pakāpes varēja lietot. Mēs, citi, sākumā bijām Leg. (legiona) rotenfīreri, šarfīreri, štandartenfīreri un citādi fīreri, b e z SS burtiem dienesta pakāpes apzīmējumam priekšā vai beigās. Vēlāk „Leg." atvietoja ar „Waff.-Gren.", bet arī bez SS burtiem. Tā bija atšķirības uzsvēršana. Vēlāk Berlīnē, 1944. g. janvārī man paskaidroja, ka ne ģenerālis, ne cits kāds no mums nav pārņemti SS sastāvā. Lai varētu pārņemt, tad attiecīgā persona vispirms būtu pārņemama vācu pavalstniecībā. Piederība SS pakļautībai nekādā ziņā nenozīmējot piederību SS organizācijai. Diemžēl, „godu", ko mums nepiešķīra SS vadība, mums vēlāk sāka piešķirt citi . . .

Pāris vārdu arī par SS apzīmējumu, kas bija piekabināts mūsu un citu tautu lielajām formācijām. Esmu bez panākumiem mēģinājis pretoties tam, ka tas, kas oficiāli nav bijis, ikdienišķā kūtrībā pārvēršas par oficiālu. Tā runā par vācu SS divīzijām un par latviešu, igauņu vai kādas citas nevācu tautības SS vienībām, it kā tās vismaz nosaukumā būtu līdzīgas. Oficiāli arī nosaukumos bija atšķirība, kas norādīja, ka šīs vienības īstenībā nav SS, bet, kā to varbūt visīsāk varētu apzīmēt, tikai p i e SS. Vācu vai citu ģermāņu vienībām SS apzīmējums bija priekšā, piem., 5. SS-Panzerdivision „Wiking". 6. SS-Gebirgsdivision „Nord", u.t.t. Cittautu vienībām SS burti tika piekārti nosaukuma beigās, ar piekabinājumu „der", piemēram: 14. Waffen-Grenadierdivision der SS (galiz. Nr. 1), *15. Waffen-Grenadierdivision der SS* (lett. Nr. 1), Osttürkischer Waffenverband der SS u.t.t. SS galvenās pārvaldes 1945. g. 26. marta uzskaitē minētas trīspadsmit tādas „pie SS" divīzijas un vairākas citas lielākas daļas. Liktos tikai sīkums apzīmējumu atšķirībā, tomēr tas pavisam nebija sīkums, bet diezgan asprātīgi uztverts veids, uzskatāmi parādot principiālo un stāvokļa atšķirību. „Der SS" vienības un paaugstinājumi SS pavēlēs vienmēr bija minēti atsevišķā nodaļījumā. —

Arī angļu autors *J. Keegan* savā grāmatā *Waffen-SS: the asphalt*

soldiers raksta, ka SS-divīziju nosaukums atkarājies no rasiskā sastāva: tās divīzijas, kas sastāvējušas no vācu brīvprātīgiem, sauktas par *SS-Divisionen*, tās, kas sastāvējušas no ģermāņu rases brīvprātīgiem — par *SS-Freiwilligen Divisionen* un tās, kas sastāvējušas no cittautiešiem, galvenokārt austrumeiropiešiem — par *Divisionen der Waffen-SS*.

Pirmajā grupā bija 14 divīzijas, otrajā — 11 un trešajā grupā — 16 divīzijas, to starpā 2 latviešu un 1 igauņu divīzija.

1. LATVIEŠU GRENADIEŖU PULKS

1943. g. aprīļa sākumā Krasnoje-Selo ieradās par 1. Latv. grenadieŗu pulka (SS-Freiw. Rgt. 1/lett.) komandieri ieceltais *pltn. V. Veiss**) ar adjutantu *kapt. N. Galdiņu* un stājās pie pulka formēšanas.

2. SS-mot. kājnieku brigādes komandieris ieroču-SS ģmaj. von Šolcs ar 18. aprīļa pavēli nr. 1705/43 noteica, ka „no latviešu 16., 19. un 21. bataljoniem pie 2. SS-mot. kājnieku brigādes uzstādītam Latviešu SS-brīvprātīgo leģionam piešķirts sekojošs nosaukums:

1. Latviešu SS-brīvprātīgo pulks, pie kam bijušais
21. Liepājas bataljons nosaukts par
I/1. Latviešu SS-brīvprātīgo pulku,
19. Latgales bataljons par
II/1. Latviešu SS-brīvprātīgo pulku,
16. Zemgales bataljons par
III/1. Latviešu SS-brīvprātīgo pulku."

1. Latviešu SS-brīvpr. pulka stābs novietojās Dūderhofas muižā, dažus km no Krasnoje Selo. Visi trīs pulkam paredzētie bataljoni atradās Ļeņingradas frontes sektora pirmajās līnijās. Tos bija pare-

* *Pltn. Voldemārs Veiss* (dzim. 1897. g.) jau kā skolnieks bija piedalījies brīvības cīņās Kalpaka bataljona Studentu rotā (kur kaujas nopelnu dēļ paaugstināts par leitnantu) un vēlāk kā rotas komandieris Latgales partizānu pulkā. 1937. g. viņš beidza Augstāko kaŗa skolu Rīgā un pēc tam līdz 1939. g. Jelgavā komandēja bataljonu. 1939. g. sākumā valdība viņu izraudzīja par militāro atašeju Tallinā un Helsinkos. 1941. g. pēc komūnistu padzīšanas no Latvijas pltn. Veiss organizē latviešu pašaizsardzības spēkus un no 1941. g. decembŗa bija iekšlietu ģenerāldirektora ģen. Dankera vietnieks un iekšējās drošības galvenais direktors. Ar 1943. gada 1. augustu paaugstināts par pulkvedi.

dzēts ieskaitīt jaunformējamā 1. latv. grenadieŗu pulkā tikai pēc to atvilkšanas no pirmajām līnijām. Tādēļ pltn. Veiss savas pirmās rūpes veltīja jauniesauktiem latviešu kaŗavīriem, kuŗus latviešu un vācu virsnieki un instruktori apmācīja tiešā frontes aizmugurē. No 20. līdz 30. aprīlim pltn. Veisam bija jāveic arī viss pulka formēšanas darbs: galīgi jānoorganizē pulka stābs, jāpārveido bataljoni u.t.t. Bija zināms, ka jau maija mēneša sākumā visu 2. latviešu brigādi pārvietos uz kādu citu kaujas iecirkni, Volchovas rajonā.

Aprīļa mēneša beigās pulkā iedalītos bataljonus sapulcināja Krasnoje Selo rajonā. Pēc to atvilkšanas no frontes līnijas jaunais pulks gan ļoti maz atgādināja slēgtu kaujas vienību. Blakus rūdītiem kaujiniekiem rotas tagad bija papildinātas ar jauniesauktajiem jauniešiem. Visur pa vidu jaucās brigādes stāba vācu virsnieki un instruktori, vairāk gan kavēdami, nekā palīdzēdami pulka saformēšanā.

1. latv. grenadieŗu pulka komandējošais sastāvs 1943. g. aprīļa beigās bija sekojošs:

Pulka komandieris — *pltn. V. Veiss*
Adjutants — *kapt. N. Galdiņš*
Saimniecības priekšnieks — *SS-ostuf. F. Puchards*
Vec. ārsts — *kapt. Dr. R. Straumanis*
I bataljona komandieris — *kapt. K. Šnēbergs*
II bataljona komandieris — *pltn. K. Aperāts*
III bataljona komandieris — *majors R. Kociņš.*

Bez tam vēl bija Kājnieku lielgabalu (13.) rota, Prettanku lielgabalu (14.) rota, Sapieru (15.) rota un Riteņbraucēju resp. Slēpotāju (16.) rota.

Par vācu sakaru virsniekiem pulkā darbojās austrieši — *SS-hstuf. Breimanis* un *SS-hstuf. Breimiers.*

2. LATVIEŠU GRENADIEŖU PULKS

Drīz pēc pltn. Veisa Ļeņingradas sektorā ieradās arī par 2. Latviešu grenadieŗu pulka (SS-Freiw. Rgt. 2/lett.) komandieri ieceltais *pltn. K. Lobe**) ar adjutantu *kapt. Melceri* un stājās pie pulka formēšanas no 18., 24. un 26. latviešu bataljoniem.

24. Talsu bataljonu (skat. II/145. un 132. lpp.) 11. aprīlī no frontes atvilka uz aizmuguri apmācībām un 18. aprīlī ieskaitīja 2. Latv. grenadieŗu pulkā par I bataljonu (I/2. Latv. SS-brīvpr. pulks). Bataljonu tai laikā komandēja *kapt. A. Skrauja.*

18. Kurzemes bataljons (skat. II/44. un 142. lpp.) 2. pulka formēšanas laikā atradās Baltkrievijā. Maija mēneša vidū tas atgriezās Rīgā. Te bataljona komandēšanu no vācu sakaru virsnieka pol. majora E. Ercuma pārņēma 7. jūnijā *kapt. V. Grants.* Bataljonu jau 1. jūnijā ieskaitīja 2. pulkā kā II bataljonu. 10. jūnija vakarā bataljons 532 vīru sastāvā izbrauca tieši uz Volchovas frontes sektoru.

26. Tukuma bataljons (skat. II/152., 103. un 136. lpp.) aprīļa pirmajās dienās ieradās Ļeņingradas frontes sektorā no Novgorodas. 19. aprīlī to ieskaitīja 2. pulkā kā III bataljonu. Bataljonu tai laikā komandēja vācu sakaru virsnieks SS-hstuf. K. Wichmanis, līdz 1943. gada maija mēnesī to nomainīja *kapt. E. Stīpnieks.*

2. Latviešu grenadieŗu pulka komandējošais sastāvs pēc formēšanas nobeigšanas 1943. g. 1. jūlijā bija sekojošs:

Pulka komandieris — *pltn. K. Lobe*

Adjutants — *vltn. P. Kvālbergs*

Saimniecības priekšnieks — vācu *vltn. Hamels*

Vec. ārsts — *kapt. Dr. E. Rode*

Vec. vet. ārsts — *ltn. L. Veitiņš*

I bataljona komandieris — *kapt. A. Skrauja*

II bataljona komandieris — *kapt. V. Grants*

III bataljona komandieris — *kapt. E. Stīpnieks*

---

* *Pltn. Kārlis Lobe* (dzim. 1895. g.) beidzis Kaŗa skolu, 1. Pasaules kaŗa laikā cīnījies kā rotas komandieris 2. Rīgas strēlnieku pulkā un pēc tam Kolčaka armijā Sibirijā. 1919./20. g. kādu laiku Imantas pulka komandieris. 1932. g. beidzis Augstāko kaŗa skolu Rīgā. 1939./40. g. 2. Ventspils kājn. pulka stāba priekšnieks un 1941. g. Latv. pašaizsardzības spēku stāba priekšnieks. Paaugstināts par pulkvedi 1944. g. 20. aprīlī.

18. Kurzemes bataljons pēc iekļaušanas 2. latv. pulkā uzlādējas ešalonā, lai 1943. g. 10. jūnijā dotos uz Volchovas frontes sektoru

2. latviešu pulks savā iekšējā dzīvē dēvējās par *Imantas pulku* un paturēja arī ne tikai bataljona agrākos nosaukumus, bet arī rotas nosauca dažādos Latvijas vietvārdos:

I Talsu bataljona
1. rotu par Abavas rotu,
2. rotu par Stendes rotu,
3. rotu par Ventas rotu,

II Kurzemes bataljona
4. rotu par Ārlavas rotu.
5. rotu par Kuldīgas rotu,
6. rotu par Skrundas rotu,
7. rotu par Ēdoles rotu,

III Tukuma bataljona
8. rotu par Dundagas rotu,
9. rotu par Durbes rotu,
10. rotu par Tērvetes rotu,

2. Latv. brigādes komandieris ogruf. Šolcs, pltn. Veiss un ltn. Videnieks inspekcijas braucienā

11. rotu par Jaunpils rotu,
12. rotu par Smārdes rotu,
13. rotu par Hercoga Jēkaba rotu,
14. rotu par Dobeles rotu un
15. rotu par Alšvangas rotu.

Pulkam atrodoties Volchovas frontes sektorā, pulka frontes aizmugurē pacēlās senlatvju „Mežotnes pils" un „Imantas sēta".

Vienlaicīgi ar brigādes pulkiem 1943. g. martā formējās arī Artilerijas divizions *kapt. V. Grāveļa* vadībā, Sanitārā rota *majora Dr. J. Rublovska vadībā* un citas brigādes vienības.

Artilerijas divizionam kadrus ņēma no kājnieku bataljonu artileristiem, kā arī no jauniesauktiem artilerijas virsniekiem, instruktoriem un kareivjiem. Vispirms izveidoja diviziona stābu un divas baterijas. Pēc kaŗavīru papildinājumu saņemšanas no 15. artilerijas pulka Jelgavā maija mēnesī saformēja arī pārējās diviziona baterijas.

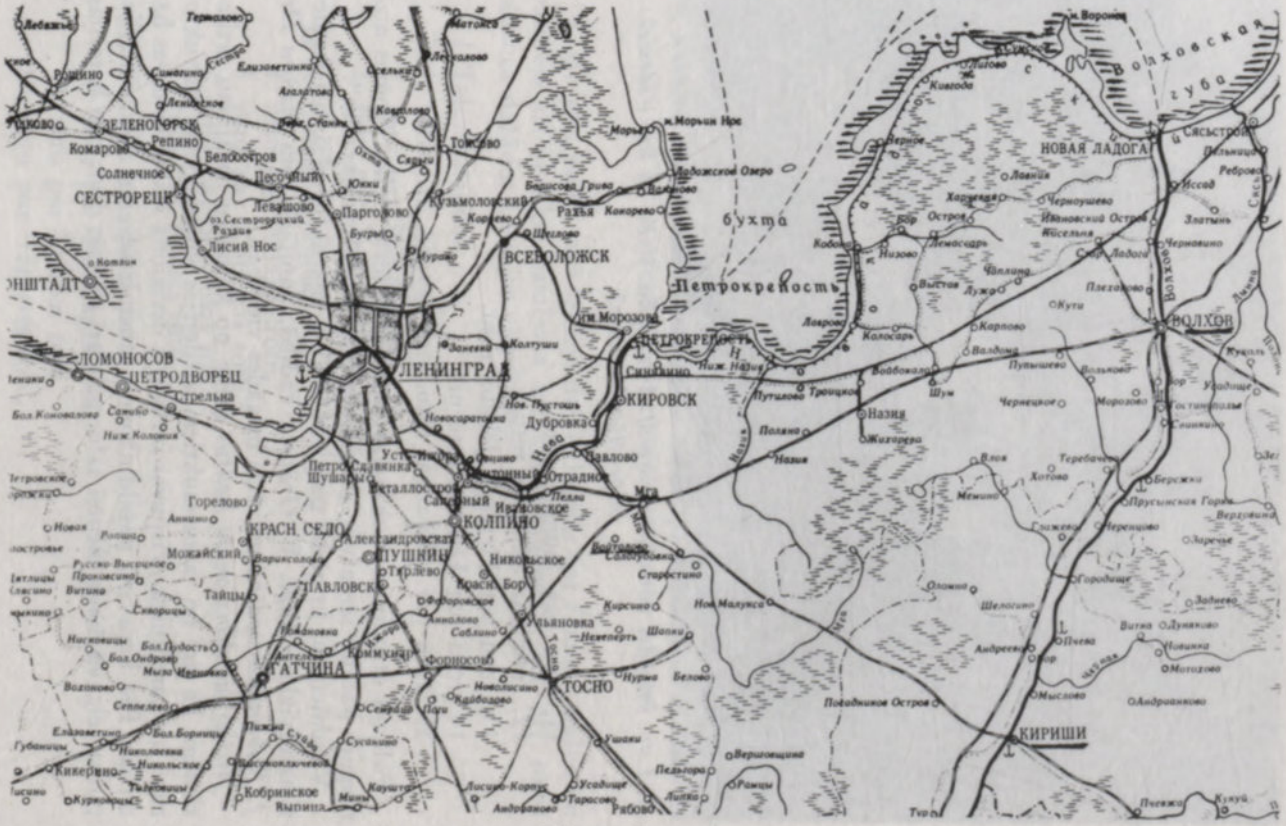
ЛЕНИНГРАД
ЛОМОНОСОВ
ПЕТРОДВОРЕЦ
СЕСТРОРЕЦК
ЗЕЛЕНОГОРСК
КРАСН. СЕЛО
ПУШКИН
ПАВЛОВСК
ГАТЧИНА
КОЛПИНО
ТОСНО
КИРОВСК
ПЕТРОКРЕПОСТЬ
Петрокрепость
ВСЕВОЛОЖСК
НОВАЯ ЛАДОГА
ВОЛХОВ
КИРИШИ
Волховская губа
бухта

Schēma Nr. 1

LATVIEŠU KAŗAVĪRI VOLCHOVAS FRONTES SEKTORĀ

2. Latviešu brigādes vienības no Ļeņingradas frontes sektora nedēļas laikā, no 1943. gg. 29. aprīļa līdz 5. maijam, pa daļām pārveda uz Volchovas frontes sektoru Krečno rajonā, Volchovas upes kreisajā krastā. (Skat. schēmas Nr. 1., 2. un 3.) Uz turieni pārvietojās arī 2. SS-mot. grenadieŗu brigādes stābs.*). Brigādi šinī laikā komandēja ģenerālmajors Šolcs *(Scholtz)*.

Lai gan vēl pat vienību formēšana nebija nobeigta, nemaz nerunājot par tikai 3 nedēļu ilgām apmācībām, kas noritēja tuvā frontes aizmugurē, jaunajai brigādei bija tūliņ lielā steigā jāieņem apm. 15 km plats un stipri apdraudēts frontes iecirknis.

Ceļā no Krasnoje Selo uz jauno frontes iecirkni brigādes ešaloni brauca desmitus kilometrus cauri vientuļiem mežu masīviem, kuŗiem abās pusēs gar dzelzceļa uzbērumu līgojās pēdām dziļš ūdens. Pavasaŗa palos bija pārplūdis viss, — meži, klajumi, purvi. Gluchaja-Keres stacijā, apmēram 25 km ziemeļos no Novgorodas, Brigādes kaŗavīriem bija jāpārkāpj lauku dzelzceļā, kuŗš praktiski bija uzbūvēts pāri purvam uz pāļu tilta. Kilometriem tāļu apkārt bija tikai ar ūdeni pieplūdis purvs un sīks mežs bez nevienas sausas vietas. Bija tikai ūdens klajumi, salauzītais mežs, kas bija piekaisīts sadragātiem kaujas ratiem un sarkanarmiešu līķiem, — viss tas ietekmēja pulka

---

* Šo brigādi par Latviešu SS-brīvprātīgo brigādi (Lett. SS-Freiw. Brigade) oficiāli pārdēvēja tikai, tai atrodoties Volchovas frontes sektorā, 1943. g. 18. maijā. Tā paša gada 8. novembrī brigādi nosauca par 2. Latviešu SS-brvīvpr. brigādi un pulkus par 39. un 40. SS-brīvpr. grenadieŗu pulkiem. Kad 1944. g. 22. martā 2. Latv. SS-brīvpr. brigādi pārformēja par 19. Latviešu SS-brīvprātīgo divīziju, pārdēvēja arī 1. resp. 39. pulku par 42. un 2. resp. 40. pulku par 43. SS-brīvpr. grenadieŗu pulku.

VOLCHOVAS AINAS

Kur nebija koku, tur Volchovas purvos zāle sniedzās pāri vīru galvām.

Stukasu izrauta bedre. Tādās bedrēs bija sasviesti Vlasova armijas kritušie kaŗavīri.

„Peldošais transports". 1. Pusdienu piegāde priekšējām līnijām. 2. Krievu šķūtnieks piegādā sienu

kaŗavīrus, it īpaši jauniesauktos, kas jutās, it kā būtu nonākuši pasaules galā. Šinī rajonā 1942. gada vasarā bija notikusi t.s. Vlasova armijas ielenkšana un iznīcināšana.

Volchovas upe, kas savieno Ilmeņa un Ladogas ezerus, 1943. g. veidoja daļu kaujas līnijas, bet posmā starp Novgorodu un Čudovu, kur novietoja latviešu brigādi (no Teremec Kurdļandskij līdz Spaskaja Poļistj, 1. pulks kreisajā un 2. pulks labajā pusē), fronte bija upes rietumu krastā, krieviem izliecot vācu pusē apm. 8 km dziļu tiltagala poziciju. Pret šī tiltagala centru, ap Spaskajas Poļistj ceļu mezglu un ciema drupām atradās latviešu frontes iecirkņa smagumpunkts.

Frontes līnija latviešu brigādes iecirknī turējās uz šaura skausta: Novgorodas-Čudovo šosejas un dzelzceļa. Abās pusēs dažus km platajai sausākai joslai bija purvs, kuŗā virs biezas blīvas māla kārtas bija dažas pēdas melnzemes. Pavasarī purvam pārplūstot, māls neļāva ūdenim notecēt. Tādēļ visi ceļi un ēkas bija jābūvē uz pāļiem. Pa šādu pāļu stigu tusnīja arī mazais frontes dzelzceļš.

Vēlāk ūdens pamazām noplaka, purvs kļuva sausāks, bet ne pārejams, jo arī aizmugures biezokņi bija pilni vācu un krievu mīnām. Sausums nesa vēl arī citu ļaunumu: izžuva dziļās granātbedres, atklādamas savu bieži vien drausmīgo mantojumu. Purvā tvanoja saldeni nepatīkama dvinga.

Tā paša ūdens dēļ arī vēlāk tikai daļa latviešu ierakumu bija ierakumi vārda īstā nozīmē. Iecirkņa ziemeļdaļā, kuŗu komandēja *pltn. K. Aperāts*, un kur atradās Spaskaja Polistj klosteŗa slavenās drupas — latviešu *Alkazārs*, ierakumi bija iegrauzušies vīra dziļumā. Tālāk uz dienvidiem, attālinoties no ceļa joslas, tie izlīda virs zemes, un posteņus no lodēm sargāja atsevišķas baļķu patvertnes, kuŗas savienoja pašķidra sīku koku — „blende". Pēdējās vietā latvieši gan vēlāk uzcēla solīdāku krūšsegu. Vispār, poziciju izbūve un nostiprināšana pirmajos mēnešos bija latviešu kaŗavīru svarīga nodarbība, jo priekšgājējas vienības bija vairāk paļāvušās uz laimi nekā drošību.

*

Par latviešu kaŗavīru pārcelšanos uz Volchovas frontes sektoru pastāsta 1. pulka II bataljona 6. rotas *ltn. J.A. Bērziņš**):

— Pienāca diena, kad mums bija jāatstāj mierīgā piefrontes somu sādža Ļeņingradas frontes sektorā un jādodas ceļā. Uzlādēšanās notika nākošajā

* Tagad DV CV ģenerālsekretārs Minsterē.

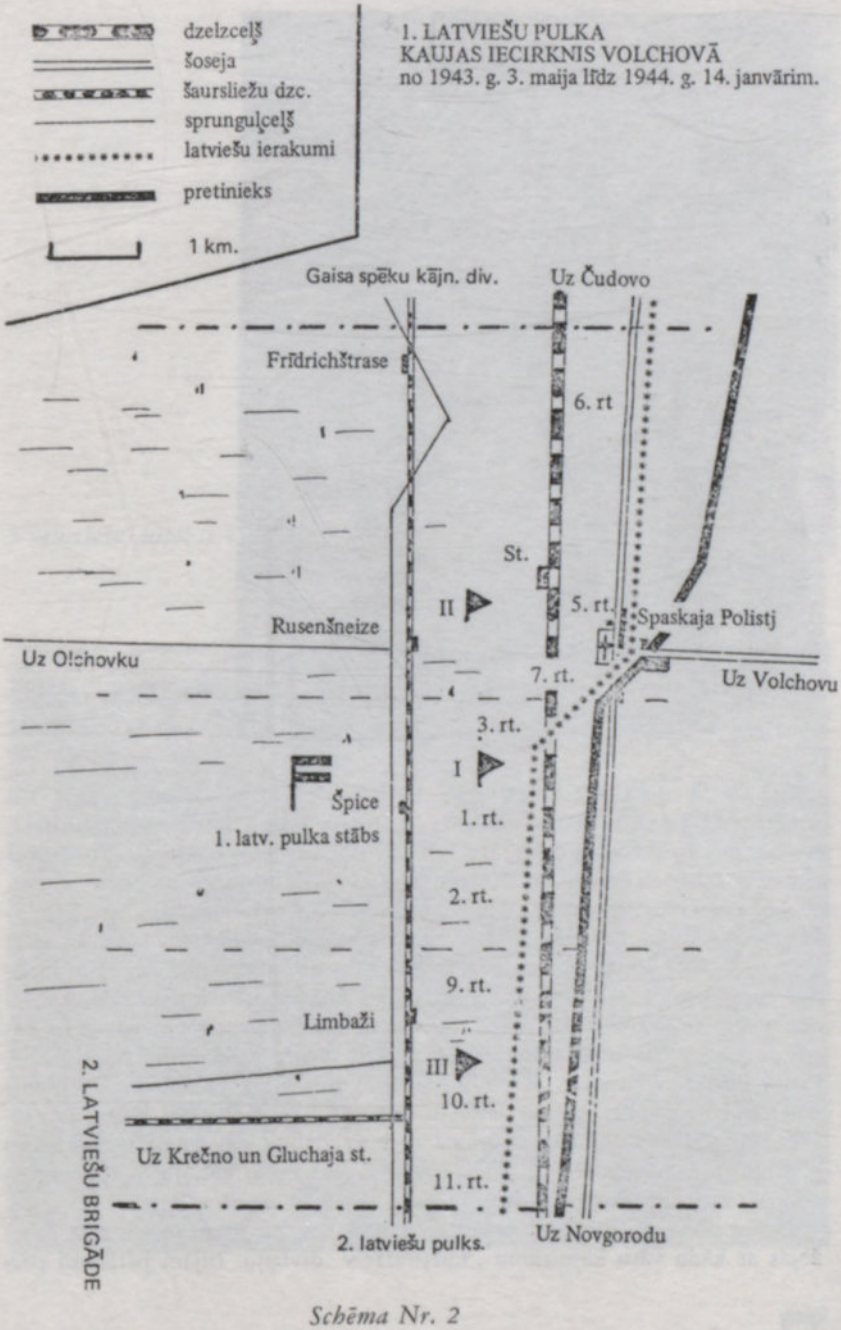
dzelzceļš
šoseja
šaursliežu dzc.
sprungulceļš
latviešu ierakumi
pretinieks
1 km.
1. LATVIEŠU PULKA
KAUJAS IECIRKNIS VOLCHOVĀ
no 1943. g. 3. maija līdz 1944. g. 14. janvārim.
Gaisa spēku kājn. div.
Uz Čudovo
Frīdrichštrase
6. rt
St.
II
5. rt.
Spaskaja Polistj
Rusenšneize
Uz Olchovku
7. rt.
Uz Volchovu
3. rt.
I
Špice
1. latv. pulka stābs
1. rt.
2. rt.
9. rt.
Limbaži
III
10. rt.
Uz Krečno un Gluchaja st.
11. rt.
2. latviešu pulks.
Uz Novgorodu
2. LATVIEŠU BRIGĀDE

Schēma Nr. 2

Pirmais no labās puses ģen. Vlasovs

stacijā uz D no Duderhofas, apm. 10 km pārgājiena attālumā. Bija 30. aprīlis, kad vienība uzsāka gājienu. 1. maija vakarā ieradāmies Gluchaja-Kerest, kur palikām pa nakti, lai 2. maija rītā, ar mazo bānīti — Volchovas ekspresi dotos uz jaunajām līnijām. Jau pēc dažām minūtēm bijām purvā, pa kuŗu uz krustām šķērsām saliktiem gulžņiem, gāzelēdamies, virzījās šis mazais šaursliežu vilciens. Sēdēju uz kāda vagona platformas kopā ar *vltn. Pēteri Antēnu,* un, tā ka vagons bija piekrauts ar lielu kaudzi dažādām mantām un municiju, tad sēdētāji kaudzes galā bija spiesti stipri uzmanīties, lai nenoveltos ūdeņainajā dūksnājā. „Ekspresis" gāzelēdamies un šņākdams devās arvien dziļāk šai „pasaules galā", kā to vācieši pareizi bija nokristījuši. Pirmā lielākā pietura bija Krečno, kur vēlāk bija brigādes stābs un galvenais pārsienāmais punkts un kur latviešu ārsts *Dr. A. Morovskis,* Latvijas universitātes docents, strādāja brīnuma darbus, glābjot neticamus ievainošanas gadījumus. Aizmugurē jau palika „Špice", bet mūsu bataljons vēl arvien nebija sasniedzis savu nolādēšanās vietu. Beidzot pienāca arī tā.

Bijām nozīmēti brigādes pašā kreisajā spārnā, un mūsu — 6. rota robežojās ar kādu vācu kājniekotu „Luftwaffe's" divīziju. Bijām patīkami pār-

Vlasoviešu atliekas Volchovas purvos

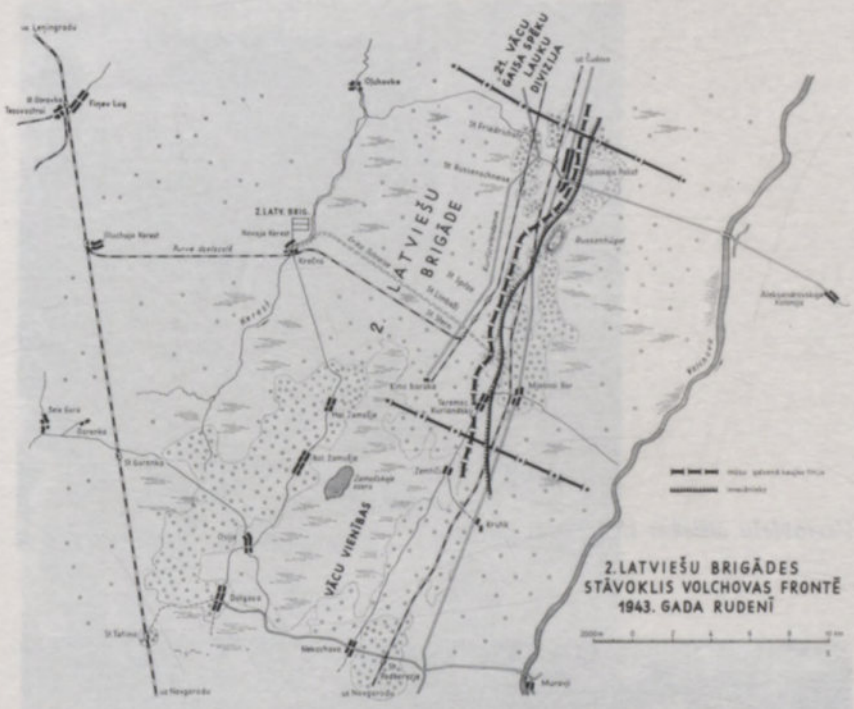

Schēma Nr. 3

steigti, ka mūsu rotas iecirknis bija ārpus „slapjā" purva uz cietzemes Spaskaja Polistj rajonā. Aizmugurē mums gāja kādreizējā Novgorodas—Volchovstrojas dzelzceļa līnija, bet tieši grāvju rajonā, tai parallēli, šoseja.

Ienaidnieks bija 200—800 m tālu, un likās, ka iecirknis būs tīri patīkams. Manu vadu nozīmēja rotas labajā spārnā, kas robežojās ar 5. rotu, kuŗu komandēja *vltn. Antēns* un kuŗa atradās bataljona centrā — Alkazāra rajonā. Alkazārs bija kāda klosteŗa drupas, kuŗām ienaidnieka ierakumi pienāca 40 m attālumā.

Tālāk no 5. rotas iecirkni ieņēma *kapt. Ž. Kāna* — 7. rota, kuŗu dēvēja arī par studentu rotu, jo, to saformējot pilnīgi no jauna Duderhofā, lielā mērā komplektēja no studentiem, kas bija pēdējā brīdī iesaukti. 7. rotā atradās 6 vai 7 no Universitātes Sporta airētāju astotnieka. 8. (smago), rotu, komandēja *kapt. J. Ābols*. Bataljona komandieris bija *pltn. K. Aperāts*, adjutants — *ltn. V. Jukovics*. Mūsu — 6. rotas komandieris, bija *vltn. A. Aļļis*, ļoti nopietns, apzinīgs un drošsirdīgs virsnieks, jau pirms leģiona dibināšanas apbalvots ar Dzelzskrustu. Pilnīgs alkohola pretinieks un tomēr īsā laikā jau bija ieguvis visas vienības simpatijas.

Kāda latviešu vienība ceļā uz Volchovas frontes sektoru, gaida Volchovas mazo bānīti Gluchaja Kerestj stacijā

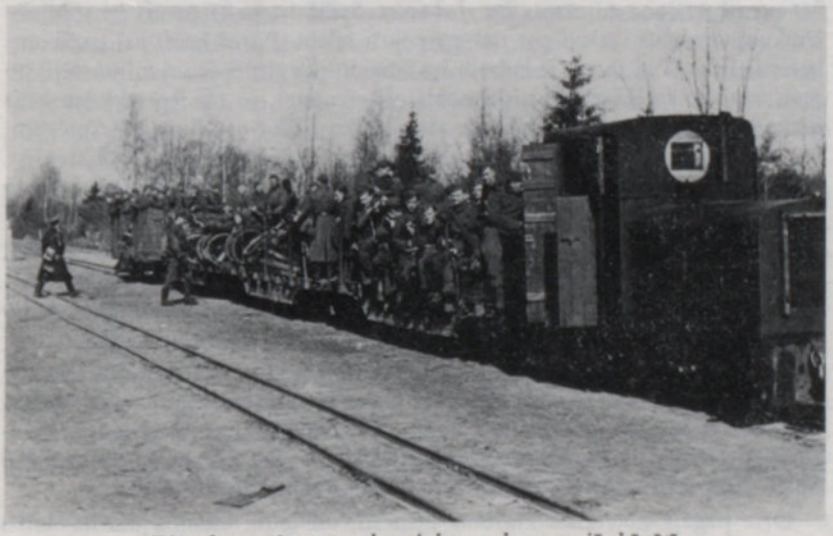

Riteņbraucēju un sakarnieku vads mazajā bānītī

Bataljona ieņemtais iecirknis bija apm. 5—6 km platumā, pie kam mūsu rotas iecirknis vien bija pāri par 2 km, jo skaitījās mierīgākais un drošākais.

Sākām lēnām iekārtoties: labojot pozicijas, izbūvējot jaunas ieroču ligzdas un veicot citus nepieciešamos darbus. Mūsu ierakumus šķērsoja maza, brūnu ūdeni, upīte. Kādā aizsegā esošā bunkurā, upītes malā iekārtojām pirti ar lāvu un īstu sutu. Pērties varēja lieliski, bet noskalošanās bija jāizdara ārpus pirts. Šī procedūra bija visnepatīkamākā, jo kamēr noskalojās un apģērbās, tikmēr visa miesa bija odu sakosta. Tie saviem plikajiem upuriem bruka virsū milzīgiem bariem. Vispāri odi bija mūsu lāsts, jo tie līda gaŗām apģērbam, koda sejā un rokās un siltajās dienās bija pilnīgi neciešami. Posteņi lietoja speciālus moskitu tīklus uz sejām un vilka cimdus rokās. Bunkuru priekšā, bundžās, kūpēja nepārtraukti dūmi, lai odi netiktu bunkuros. Ik pa laikam tos sita un dzina no bunkuriem ārā. Vārdu sakot, vedām nepārtrauktu cīņu ar odu bariem, kuŗa gan bija pilnīgi bezcerīga līdz rudenim, aukstākam laikam.

Ienākot Volchovā, saņēmām stingru pavēli kādu laiku atturēties no jebkādas izlūkošanas, lai ienaidniekam nerastos iespējas saņemt kādu gūstekni un tā uzzināt par mums kā jaunajiem viņu pretiniekiem.

Šo absurdo pavēli jau pēc pāris nedēļām pārkāpa viens no lieliskākajiem mūsu pulka virsniekiem — 5 rotas komandieris *vlt̄n. P. Antēns.*

18. maija rītā pēkšņi dzirdam lielu kaujas troksni Alkazāra rajonā. Izrādās, ka Antēns gribējis uz savu roku likvidēt krievu ierakumus, kas pienāca viņa rotas galvenai kaujas līnijai uz apm. 40 m attālumu. Sastādītas divas trieciengrupas, katra apm. 10 vīru sastāvā, no kuŗām vienu vadījis viņš pats, bet otru bataljona adjutants *ltn. Jukovics.* Spējā trieciena tuvais ienaidnieka ierakums ieņemts, krievi pat nav paspējuši izšaut. Pirmā brīdī arī pasākums licies lielisks. Tad tomēr iedarbojusies ienaidnieka artilerija un mīnmetēji, un savu zaudēto ierakumu burtiski noklājuši ar uguni, jo tas iepriekš jau bijis piešauts. Liekas, ka skaidrības par savu tālāko rīcību nav bijis arī Antēnam: vai iegūto ienaidnieka ierakumu paturēt, vai atiet. Kavēšanās bijusi liktenīga, jo kad A. izšķīries par atiešanu uz saviem ierakumiem, tad lielākā daļa no grupas bija jau smagi cietusi. Arī pats Antēns jau ievainots stāvējis atklāti un gaidījis, kamēr grupa atiet. Pēc tam meties skriešus atpakaļ, bet skrējienā kāda ienaidnieka mīna sprāgusi viņam blakus un viņu nonāvējusi.

No 22 trieciena dalībniekiem tikai 5 atgriezās neskarti, pārējie bija smagi vai viegli ievainoti un vairāki krituši. Ievainots bija arī V. Jukovics.

Tā neapdomība, pārgalvība paņēma vienu no vislabākajiem mūsu jaunajiem virsniekiem, kas citādi bija pats miers un ar savu kluso raksturu un drošsirdību bija arī ļoti iemīļots visā pulkā. Antēnu kopā ar saviem kritušajiem trieciena grupas dalībniekiem apglabāja varoņu kapos pie pulka stāba Spicē. Pēc nāves viņam piešķīra 1. šķiras Dzelzskrustu.

Drīz pagāja noteiktais klusuma mēnesis, un mūsu vienība uzsāka dzīvu izlūku darbību. Es ar grupu vada vīru katru nakti gāju ārā, un mēs sīki izpē-

Vlt̄n. Pēteris Antēns

tījām savu un ienaidnieka priekšlauku. Taisni priekšlauka vidū starp mūsu un ienaidnieka pozicijām tecēja Polistj upīte. Upīte bija padziļa un tikai retās vietās pārbrienāma. Otrā krastā stāvēja sašauts tanks un vecs traktors. Tā kā bija novērots, ka dažreiz no tiem šauj ienaidnieka snaiperi, nolēmām tos abus uzspridzināt. Sīki izpētījām pārejas pār upīti un labākās pielīšanas iespējas abiem objektiem. Kāds izlūkošanas gājiens beidzās gandrīz traģiski, jo nebijām pamanījuši, ka pēkšņi atradāmies ienaidnieka mīnu lauka vidū. Seši vīri bijām starp mīnām, ienidnieka ierakumu priekšā. Viss tomēr beidzās labi, jo izlīdām no mīnu lauka, nevienu no tām neuzspridzinot. Tomēr daļa no mīnām bija jānovāc, lai atbrīvotu vismaz ceļu mūsu nodomātam pasākumam līdz tankam un traktoram.

Kad viss likās skaidrs, tad apbruņojušies ar diviem 8 kg tola lādiņiem un vadiem, devāmies uzspridzināšanas gājienā. Kad bijām jau pārkļuvuši upītei, pielīduši tankam, lai zem tā novietotu spridzināmo lādiņu, pamanījām, ka ienaidnieka kaŗavīri pavisam tuvu tankam — savu ierakumu priekšā veic kautkādus rakšanas darbus. Likās, ka viss pasākums pajuks, kad pēkšņi tie savus darbus pārtrauca un pazuda savos ierakumos.

Kad spridzekļi bija novietoti, līdām uz upītes pusi, no kuŗas graviņas apm. 20—30 m attālumā ar baterijas palīdzību bija nolemts veikt mūsu uzdevumu. Atskanēja apdullinošs troksnis, un spridzinātāji metās uz upītes pārejas vietu, kur tos sagaidīja pārējie grupas vīri event. upītes pārejas nodrošināšanai. Kad bijām otrā krastā, tad redzējām, ka uzdevumu bijām izpildījuši tikai pa pusei, jo gaisā bija uzgājis tikai traktors, bet tanks palicis neskārts.

Kritušo varoņu izvadīšana

Pltn. Veiss atvadās no vltn. Antēna, no viņa pa kreisi stāba rotas riteņbr. vada k-ris vserž. K. Šteinbergs

Atgriezties tomēr vairs nevarējām, jo nenaidnieks uztraukts šāva raķetes un tūlīt atklāja mīnmetēju uguni pa upītes ieleju. Šis pasākums tomēr bija labs treniņš tiem vada kaŗavīriem, kas frontē bija ieradušies īsi pirms pāriešanas uz Volchovu. Un daudzreiz, izvēloties izlūku grupas sastāvu, dzirdēju teicienu: „Kas jums, leitnanta kungs, ir pret mani, ka neņemat mani līdz?!" Kaŗavīru sastāvs bija ļoti labs, un visi tvīka pēc darbības un kaujas, kas, esot mierīgā iecirknī, likās tik viļinoša.

Bija arī traģiski — komiski momenti. Kāds bunkurs saucās — „Visu pa tīro!" Tā kādā reizē, kad bija izdota šņaba deva un dzeršana iekrita šim bunkuram, vīri arī nekavējās to ātri patērēt. (Citi bunkuri tādās reizēs pārņēma viņu posteņus.) Kāds no vairāk „ierāvušiem" izrāva granātas sprūdu un, pielicis granātu pie otra auss, teicis „paklausies kā šņāc". Skaidrākais no bara bija vēl laikā granātu no rokām izrāvis un pametis zem lāviņas, kur tā eksplodējot tomēr visus 6 bunkura vīrus ievainoja, kaut ne smagi. Bunkura nosaukums vēl ilgi daudziem palika atmiņā sakarā ar šo notikumu.

Tad manu vadu izņēma no ierakumiem un pārcēla uz bunkuriem apm. 300—400 m attālumā no dzelzceļa līnijas, novietojot 2. līnijā. Tur atradās jau no 2. pulka viens mīnmetēju vads *ltn. L. Šņukuta* vadībā un viens prettanku lielgabalu vads ar *ltn. T. Purpēteri.* Ar ltn. Šņukutu dzīvoju vienā bunkurā un ļoti iedraudzējos. Īss gan bija šis laiks būt ar viņu kopā, jo apm. pēc 10 dienām nācām atpakaļ uz ierakumiem. Pirms tam gan piedzīvojām lielu nelaimi, jo zaudējām rotas komandieri *vltn. Aļļi.*

Tas notika 18. jūnijā. Metās jau krēsla, kad rotas komandpunktā ieradās bataljona ziņnesis ar vēsti, ka vakarā paredzama 2 vācu spiegu atgriešanās no pretinieka puses. Viņiem vajadzēja ierasties pa strauta ieplaku, kas šķērsoja mūsu pozicijas. Spiegiem bija noteikta arī parole. Rotas komandieris vltn. Aļļis saņēmis ziņu, devās uz norādīto vietu, lai informētu posteņus pie strauta ieplakas. Viens no tiem atradās ļoti sliktā pozicijā ar ierobežotu novērošanas loku, jo priekšā apm. 15 m attālumā sākās mazs paugurs, kas radīja kā redzes, tā šaušanas ziņā neķerlauku. Šo posteni ieņēma piedalītās smagās rotas ložmetējnieki. Ar uguni šo frontālo neķerlauku pārvaldīja kāda patšautene no flanka. Lai novērstu nepatīkamo situāciju, līdz jaunās pozicijas izbūvei naktī priekšlauka krūmos izlika slēpni. Kad tovakar vltn. Aļļis devās pie saviem posteņiem, bija jau krēsla, bet slēpnis vēl nebija izlikts. Viss šī iecirkņa priekšlauks bija krūmains un pat dienā slikti pārredzams. Informējis posteņus par gaidāmajiem pārnācējiem, rotas komandieris lēni soļoja atpakaļ uz savu bunkuru. Viņš vēl nebija sasniedzis bunkura eju, kad pie ieplakas atskanēja rokas granātu sprādzieni, kliedzieni un ieroču uguns. Aļļis metās skriešus uz notikuma vietu. Te gaisā izšāvās sarkana raķete un pār mūsu ierakumiem nogūlās ienaidnieka mīnmetēju sprostuguns. Pēdējais ilga tikai kādu minūti, klādams šauru joslu strauta tuvumā, bet tas bija ļoti blīvs un nesa mūsu vienībai lielu postu. Krita rotas komandieris *vltn. Aļļis* ar savu

Pusdienas izsniedzot

Frontes frizieris darbā

Pltn. V. Veiss pie sav bunkura Špicē

Pltn. V. Veiss uzrunā jaunpienākušos kaŗavīrus. Aiz viņa raksturīgā Volchovas purva ainava

ziņnesi, smagās — 8. rotas grupas komandieris un 1 kareivis, smagi ievainoja šī iecirkņa vada komandieri *kadetu J. Bišu* un vēl 6 kareivjus.

Vēlāk noskaidrojās, ka pēc tam, kad rotas komandieris bija posteņus atstājis, no strauta ieplakas pēkšņi pacēlušies 2 stāvi, tuvodamies mūsu ierakumiem. Domādams, ka nācēji ir pieteiktie spiegi, postenis, neatklājot uguni, pielaidis tos ložmetēju ligzdas tuvumā un vaicājis paroli. Tai brīdī abi nācēji izsvieduši vairākas granātas, jo ar savu saucienu postenis precīzi parādījis savu atrašanās vietu. No granātām viens posteņa vīrs bija nonāvēts, otrs ievainots. Pēdējais vēl paspējis ievilkties satiksmes ejā un izglābties no gūsta. Ienaidnieka vienīgais ieguvums bija nolaupītais ložmetējs. Paņēmuši ložmetēju un atgriezušies pie strauta ieplakā, iebrucēji izšāva raķeti, dodot signālu mīnmetēju sprostam. Patšautenes postenis strauta otrā pusē nekavējoties atklāja pa ieplaku uguni. Pēc tam izsūtītā izlūku patruļa noskaidroja, ka abus pārdrošos iebrucējus pavadījusi un segusi vesela grupa: atrada pamestus ieročus, asiņainus pārsiešanas materiālus u.c.

Laikam gan vācu spiegus krievi bija notvēruši un no viņiem uzzinājuši pāriešanas vietu. Sadursme bija sagādājusi mums smagus zaudējumus. Bijām zaudējuši rotas komandieri — vienmēr smaidīgo, sirsnīgo un tiešām drošsirdīgo vltn. A[]i. Viņš bija sācis savas kauju gaitas 21. bataljonā pie Ļeņingradas, izcīnīdams smagās 1942. g. jūlija kaujas. 1943. gada februārī, nodibinoties brigādes 1. pulkam Duderhofā, A. pārnāca uz mūsu bataljonu. Ar savu neviltoto draudzību, gādību un atklāto valodu viņš ātri ieguva visas vienības kaŗavīru simpatijas. Netikām redzējuši, ka viņš lietātu alkoholu, turpretī katrs zināja, cik A[]is dievbijīgs. Viņa ģimene bija aizvesta 1941. g. jūnijā. Tikai pēc ilgas meklēšanas bataljona ārsts atrada sīku šķembu, kas bija viņam ieurbusies pakrūtē, atnesot nāvi.

Tā atkal 18. datums, mūsu bataljona melnā diena, bija atnesis smagu zaudaējumu. Februārī šinī dienā aizsaules pulkiem bija piepulcēts *vltn. P. B[]odāns,* maijā — *vltn. P. Antēns* un tagad jūnijā arī *vltn. A. A[]is.* Pēdējā vietā par rotas komandieri nāca 1. vada komandieris *ltn. O. Melbārdis.*

Frontē atpakaļ ierados ap jūlija vidu un atradu priekšā lielas pārmaiņas: komandieris vairs nebija ltn. Melbārdis, bet *vltn. G. Šeibelis,* kas bija pārcelts no III bataljona. Mans draugs „Melnais", kā Melbārdi saucām, bija kādu dienu šņaba iespaidā nevajadzīgi izsaucis trauksmi, zvanījis bataljona komandierim. Pēc tam ticis atcelts no amata un nosūtīts uz III bataljonu. Jaunais rotas komandieris vltn. Šeibelis bija ļoti bailīgs vīrs, no bunkura ārā nāca tikai tad, kad ierakumos ieradās pltn. Veiss vai pltn. Aperāts. —

Ltn. Bērziņa atmiņas papildina *kadets Ints Vanadziņš:*

— Blakus rūpēm par pulka kaujas līnijas nostiprināšanu, pulka komandieris *pltn. Veiss* centās personīgi iepazīt katru savu kaŗavīru. Pulka virsnieku sastāvs bija labs. II bataljonā bez allaž rāmā, nosvērtā un paļāvīgā *pltn. K. Aperāta* bija rūdīti rotu komandieŗi: 5. rotu komandēja *ltn. P. Antēns,*

Moskītu tīkli Volchovā bija nepieciešami

kas krita kā viens no pirmajiem kādā maija mēneša trieciena pasākumā (skat. iepr. lpp.), 6. rotu — *vltn. Alļis.* I bataljonu komandēja *kapt. K. Šnēbergs,* kas vēlāk krita. Viņa dēls, par virsnieku kļuvis, krita vēlāk Kurzemē. Rotu komandieŗi bija: *kapt. V. Reinholds, kapt. E. Laumanis, kapt. Ž. Jansons* un *vltn. V. Graumanis* — visi drošsirdīgi un varonīgi virsnieki, kas izpelnījās augstas atzinības zīmes. Vienīgais pltn. Veisa pulka bataljona komandieris, kam kaŗa laime smaidījusi līdz galam, ir pltn. (toreiz majors) *R. Kociņš,* vēlākais (6. latv.) gren. pulka komandieris. Stingrs un nopietnas dabas, viņš savā bataljonā turēja priekšzīmīgu disciplīnu. Beidzis Latvijas kaŗa akadēmiskos kursus, viņš bija viens no vērtīgākiem Veisa virsniekiem, kuŗa padomu Veiss allaž vērtēja augstu.

Augumā neliels, tāpat kā Kociņš, arī akadēmisko kursu absolvents, bija pulka djutants *kapt. N. Galdiņš,* Raksturā viņš tomēr bija pilnīgi citāds: skaļš, kustīgs, asprātīgs, īsts dzīvsudrabs. Kaŗavīri viņu sevišķi nemīlēja, jo tā joki dažkārt bija pārprotami. Kad Veisu iecēla par brigādes kājnieku priekšnieku, Galdiņš kļuva par 1. pulka komandieri, bet Veisa acīs arī tad palika „enfant terrible", kas jāuzmana. Galdiņš, kas vēlāk Kurzemē saņēma augstus ordeņus un atzinību par varonību, krita gūstā un Ļeņingradā nošauts. Krituši arī abi Veisa Volchovas stāba virsnieki *vltn. A. Bergs*—agrā-

kais Jātnieku pulka virsnieks un *ltn. R. Indāns*, jauns zēns, ko, pildot 7. rotas komandieŗa amatu, gabalos saraustīja krievu mīna septembŗa kauju otrā dienā.

Taču *plt. Veisa* interese par saviem vīriem gāja pāri virsniekiem — līdz pēdējam postenim ierakumu pirmajā līnijā. Ievērojis, ka 7. rotas vadā kopā sagadījušies kādi desmit Universitātes Sporta airētāji, Veiss vadu iesauca par airētāju vadu, bet rotu — par studentu rotu. Diemžēl, airētājus piemeklēja drūms liktenis — pašu jautrāko un nebēdīgāko no tiem — *medicīnas studentu Bičevski* nogalināja mīna jau 1943. g. jūlijā, bet pārējie krita septembrī vai atkāpšanās kaujās no Volchovas.

Pulka kaŗavīrus stipri ietekmēja Veisa personīgā drosme. Nekad viņš no saviem ļaudīm neprasīja to, ko nebūtu bijis gatavs darīt pats. Arī attieksmēs ar padotajiem viņš bija smalkjūtīgs, iecietīgs un korrekts. —

K.P. FRONTES TEĀTRIS PIE 2. LATVIEŠU BRIGĀDES VOLCHOVĀ

8. augustā uz Volchovas frontes sektoru izbrauca Kaŗavīru Palīdzības Frontes teātris. Par šo braucienu *ltn. J. Zegners* 30. augustā ziņo Latviešu leģiona ģenerālinspektora štāba priekšniekam:

— 5. augustā saņēmu uzdevumu vadīt K.P. frontes teātri „Bunkurteātris" braucienā uz Volchovas apkārtni pie 2. Latv. brīvpr. brigādes.

Izbraucām no Rīgas 8.8.1943. plkst. 15.30 virzienā Valka—Pleskava—Luga—Novgoroda.

Teātŗa trupas dalībnieku garastāvoklis labs, brauciena apstākļi vilcienā labi — mūsu rīcībā vesels pasažieŗu vagons; 30 cilvēkiem, rekvizītēm un sainīšiem gan nedaudz par šauru, tomēr apmierinoši.

Pa ceļam stacijās dubultkvartets „Dzintarzeme" un „3 Vinteri" skandina dziesmas, karikatūrists Keišs rāda savu zīmēšanas māku.

9.8.43. plkst. 10.45 pārbraucām robežu pie Izborskas. Plkst. 11.30 iebraucām Pleskavā, saņēmām pienākošos apgādi un kantīni, tāpat siltas pusdienas un kafiju.

Tanī pašā dienā plkst. 24.00 izbraucām tālāk uz Lugu. Tur iebraucām nākošā rītā plkst. 09.30; saņēmām atkal siltas pusdienas. Telefoniski sazinājos ar 2. brigādi — propagandas daļas vadītāju SS-ustuf. Sturcu *(Sturz)*, kas apsolīja vakarā uz staciju Mojka sūtīt pretim autobusus.

No Lugas izbraucām plkst. 16.47, st. Mojkā bijām plkst. 21.00, kur, kā runāts, sagaidīja SS-ustuf. Sturcs ar autobusu un smago mašīnu. Pārsēžamies un braucām tālāk uz Selo-Gora, kur pārnakšņojām.

Latviešu kaŗavīru kapi Volchovā pie stac. Špice

11.8.43. plkst. 10.00 devām pirmo izrādi ievainotiem un slimajiem. Pēcpusdienā sniedzām otru izrādi. Šeit, Selo-Gorā, atrodas brigādes sanitārā rota, kuŗu komandē *maj. Rublovskis.*

12.8.43. plkst. 05.15 izbraucām tālāk ar autobusu uz Gluchaja-Kerestj, no kurienes plkst. 07.00 ar Volchovas purva vilcienu devāmies tālāk uz 1. pulku. Gluchaja-Krestj mūs sagaidīja 1. p. stāba rotas kom. *vltn. Baumanis,* kas mūs pavada līdz 1. pulkam.

1. pulkā (st. Špice) ieradāmies plkst. 10.30. Pēc īsa brīža mūs apsveikt ieradās pulka kom. *pltn. Veiss.* Apskatījām p. stāba novietojumu, varoņu kapsētu u.t.t. Paēdām kopējas pusdienas kopā ar pulka stāba virsniekiem. Pēc tam devāmies uz trupai paredzēto apmešanās un izrāžu vietu pie artilerijas diviziona, kuŗu komandē *kapt. Grāvelis.*

Izrādes sākām 13.8.43., katru dienu dodot 2 izrādes. Skatuves apstākļi apmierinoši — uzcelta brīvā dabā īpaša skatuve; laiks arī pieturējās labs. Trijās dienās trupas priekšnesumus redzēja artileristi, 1. pulka I un III btlj., arī dažas tuvākās vācu vienības. Kaŗavīri sevišķi apmierināti.

15.8.43. plkst. 18 aizbraucām ar mašīnām tālāk uz II btlj., pie *pltn. Aperāta.* Laiks slikts — līst.

16.8.43. turpinājām priekšnesumus. Izrādes vieta — kino baraka no mūsu dzīves vietas apm. 3,5 km, turp mūs aizveda mašīnās.

Vienu izrādi sniedzām Olchovkā sapieŗu rotai.

18.8.43. pēc pēdējās izrādes 1. pulkā atvadīšanās vakars — kopējas vaēariņas apm. 60 pers. (Pavisam 1. p. sniedzām 11 izrādes.)

19.8.43. plkst. 12 ar speciālvilcienu devāmies uz 2. pulku. Tur ieradāmies plkst. 15.30, mūs sagaidīja p. kom. *pltn. Lobe* ar dažiem virsniekiem un transporta līdzekļiem. Devāmies uz netāļo 2. p. stābu — Imantas sētu.

Plkst. 20.10 izbraucām ar autobusu uz Krečno dienvidus nometni, kur

Kāda Volchovas purva aina. Kreisā pusē redzams iznīcināts krievu tanks

kino barakā mums klātas atvadu vakariņas. Pie galda sēžot, mums rādīja kino filmu.

Vakarā plkst. 23.30 ieradās no trupas atvadīties brigādes komandiera v.p.i. *SS-staf. Rohde.* Viņš savā uzrunā pateicās trupai par tās uzupurēšanos un sniegumu viņa brigādes latviešu karavīriem. Viņš arī uzsvēra, ka dzirdējis par trupas priekšnesumiem ļoti daudz sevišķi labas atsauksmes.

Īsos vārdos pateicos brigādes komandierim par pretimnākšanu trupai un par iespēju latviešu karavīriem dažas stundas sniegt aizmiršanos un atpūtu.

25.8.43. plkst. 00.30 šķīrāmies un ar autobusu devāmies atpakaļceļā uz dzimteni. Plkst. 06.20 ieradāmies st. Mojka un plkst. 07.00 devāmies ar vilcienu tālāk caur Lugu uz Pleskavu. Pleskavā ieradāmies plkst. 16.15; saņēmām pienākošos apgādi, kantīnes daļu un siltas pusdienas ar kafiju.

Plkst. 18.20 izbraucām no Pleskavas un Rīgā, Zemitānu stacijā, iebraucām 26.8.43. plkst. 14.40. —

Otrreiz *Frontes teātris* apmeklēja latviešu cīnītājus Volchovas frontes sektorā no 1943. g. 29. decembŗa līdz 1944. g. 14. janvārim. 1943. g. beigās tur latviešu karavīrus apmeklēja arī rakstniece *Ilze Kalnāre.*

*

Lai gan visu 1943. g. vasaru nekāda lielāka frontes kauju darbība brigādes iecirknī nenotika, tomēr arī šai laikā latviešu vienībām, sevišķi 1. pulkam, bija zaudējumi — krituši un ievainoti. Tā, piem., laikā no 18. maija līdz 4. jūnijam pie Mostki I bataljons vien zaudēja 6 kritušos un 43 ievainotos karavīrus. Daudzi varonīgi latviešu karavīri saņēma arī apbalvojumus. Tā, 4. jūnijā ar Dzelzskrusta 2. šķiru apbalvoja 1. pulka I bataljona 4. rotas komandiera a.p.i. *kapt. Ž.*

Ieeja Imantas sētā. „Mežotnes pils". „Mežotnes pils" projektu sastādījis un būvi vadījis vltn. Vilnis

39.(1. latv.) gren. pulka I bataljona frontes sektorā

Jansonu un 3 citus rotas kaŗavīrus, 19. jūlijā Dzelzskrusta 2. šķiru saņēma 1. pulka komandieris *pltn. V. Veiss*, 30. jūlijā ar Dzelzs krusta 1. šķiru apbalvoja I bataljona 2. rotas komandieri *vltn. V. Graumani* un ar 2. šķiru I bataljona komandieri *kapt. K. Šnēbergu* un *serž. A. Allažu*, 3. augustā Dzelzskrusta 2. šķiru saņēma I bataljona 1. rotas 7 kaŗavīri.

Arī 2. pulka iecirknī šai „klusajā periodā" trieciengrupu un dažādu ieroču darbība bija samērā aktīva. Par patērētās municijas daudzumu liecina šī pulka II bataljona ieraksti kaŗadarbības dienas grāmatā. Tā, piemēram, 21. julijā atzīmēts sekojošs municijas patēriņš šai dienā: 11.355 šauteņu un ložmetēju patronas, 1.400 MP patronas, 66 šauteņu granātas, 156 5 cm mīnas, 39 8 cm mīnas, 3 apgaismošanas raķetes un 7 krītširmju izplētņu raķetes. Apmēram tik pat liels municijas patēriņš bataljonam bijis šai laikā katru dienu.

Ienaidnieks šāva ne tikai ar mīnām un svina lodēm (arī sprāgstošām), bet arī ar propagandas lapelēm. Diendienā kāds žīds lauzītā latviešu valodā skaļrunī aicināja bataljona kaŗavīrus pāriet sarkano pusē un solīja „mierīgu" darbu aizmugurē. Vēlāk arī draudēja, ka

Skaļruņu uzstādīšana propagandas „cīņai". Priekšā ar spieķi vītn. Bergs

pret brigādes karavīriem laidīšot sarkano latviešu divīziju. Mūsu karavīri aģitāciju uzņēma ar smiekliem un apšaudīja aģitātora poziciju ar ienaidniekam atņemtām mīnām.

Vēlāk, rudenī un ziemā arī mūsu vienības sāka propagandai izmantot skaļruņus. Par to jau pieminētajā 2. pulka II bataljona dienas grāmatā 7. un 8. decembrī rakstīts:

„Uz mūsu skaļruņu propagandu ienaidnieks reaģē ar atsevišķiem ugunsbrāzieniem. Propagandas vešanai ar skaļruņiem un elektrisku aparātūru ieradusies korpusa propagandas nodaļa. Propagandas saturs: Lielniecisma kritika, lielniecisms kā nacionālo valdību ienaidnieks, krievu attiecības ar citām tautām, kādēļ Baltijas valstis iesaistījušās cīņā pret lielniecismu, ko lielnieki darījuši Baltijas valstīs. Skaļruņi atradās 7. rotas iecirknī."

28. jūlijā 2. pulka III bataljona *v.v. Ž. Butkus* kopā ar *virskapr. Šneidemani* un *dižk. Pabērziņu* ar mīnām iznīcināja kādu ienaidnieka bunkuru. Par to 19. augustā v.v. Butkusu apbalvoja ar Dzelzskrusta I šķiru un pārējos divus karavīrus ar 2. šķiru. 11. augustā v.v. Butkusa trieciengrupa atkal iebruka ienaidnieka pozicijās un saņēma

Latviešu kaŗavīru grupa ar diviem krievu gūstekņiem

gūstā 2 ienaidnieka kaŗavīrus. Uzbrukumā ievainoja 11 trieciengrupas vīrus.

1. septembŗa agrā rītā 2. pulka II bataljona 7. rotas iecirknī pārnāca 4 krievu pārbēdzēji: 1 leitnants, 1 seržants un 2 kareivji. Pārbēdzēji pārnesa līdzi vienu ložmetēju. Tie stāstīja, ka boļševiku rotās esot tikai 46—55 vīri, vairums vecāki gados un jau vairākkārt ievainoti. Municijas piegāde esot ļoti vāja. Snaiperi lietojot trokšņa slāpētājus un sevišķu maztrokšņa municiju. Krievi cītīgi gatavojoties gāzu kaŗam, kuŗa sākšanu gaidot no vācu puses. Sievietes tiekot nodarbinātas tuvākā aizmugurē kā telefonistes un arī kā snaiperes. Pārbēdzēju bataljons pēdējās 6 nedēļās esot zaudējis 57 vīrus. Gara stāvokli lielinieki cenšoties uzturēt ar visādiem meliem, piem., poļitruki stāstot, ka latvieši pie pirmā uzbrukuma pārnākšot krievu pusē.

Pārņemot Volchovas pozicijas no vācu vienībām, brigāde tās atrada galīgi neizbūvētas. Neskatoties uz mežaino un purvaino apvidu, brigādes kaŗavīri tās 1943. g. vasarā izbūvēja par priekšzīmīgām pozicijām, tanī pat laikā papildinot savu trūcīgo apmācību un nesot frontes dienestu pirmajās līnijās. Ar savu aktīvitāti un varonīgiem

Maj. R. Kociņš un pltn. K. Aperāts

izlūkošanas iebrukumiem brigādes latviešu kaŗavīri izpelnījās toreiz kā augstākās vācu kaŗaspēka vadības, tā arī visas latviešu tautas lielāko atzinību.

„ALKAZĀRA" KAUJAS

Tas, ko *vltn. Antēns* gribēja nokārtot jau maijā, ienākot brigādei Volchovas frontes sektorā, to arī pulkv. Veiss ar brigādes komandieri vpulkv. Šuldtu atzina rudens sākumā par nepieciešami nokārtojamu, jo 1. pulka pozicijas bija pārāk apdraudētas no krievu rokās iepretim Spaskaja Polistj esošiem uzkalniem. Tādēļ nolēma šos uzkalnus ar kauju ieņemt un ienaidnieku no tiem padzīt.

Uzbrukuma sākumu nolika uz 2. septembri un tā vadību uzticēja 1. latv. pulka II bataljona komandierim *pltn. K. Aperātam,* viņa rīcībā paredzot sekošus spēkus: 2 rotas *(vltn. Ozola un Indāna)* no 1. pulka II bataljona, 1 rotu *(vltn. Rabenko)* no I bataljona un pusi 4. rotas *kapt. Ž. Jansona* vadībā. Bez tam 2 artilerijas baterijas no *kapt. V. Grāveļa* diviziona un 10 baterijas no vācu vienībām. Bija solīta, bet izpalika vācu triecienlidmašīnu piedalīšanās.

Šo pltn. Aperāta vadībai pakļauto vienību uzdevums bija samērā šaurā iecirknī artilerijas atbalstā ieņemt mūsu frontes priekšā esošos uzkalnus, kuŗus ienaidnieks ieņēma ar 137. divīzijas vienībām.

Pirms uzbrukuma sākuma visu iepriekšējo nakti līņāja smalks lietus, izmērcējot izejas pozicijās novietotos vīrus līdz ādai. Atausa mitrs, dūmakains 2. septembŗa rīts. Plkst. 9 sākās mūsu artilerijas uguns, kas pārgāja nepārtrauktā dunoņā, kuŗā vairs nebija iespējams atšķirt atsevišķus grāvienus. Pēc laika uguni pārnesa uz priekšu, un mūsu vīri aiz šīs sienas devās uzbrukumā. Pretinieka fronti pārrāva vairāk nekā divu kilometru platumā un jau pēc neilga laika sasniedzot visus paredzētos punktus. Uzbrukuma laikā krita 5 mūsu kaŗavīri.

Pēc mūsu zibenīgā trieciena ienaidnieka pusē valdīja pilnīgs apjukums. Pēc pirmā pārsteiguma ienaidnieks sāka tomēr nikni aizstāvēties, un gandrīz katru bunkuru nācās ieņemt sīvā tuvcīņā. Sākās arī spēcīga ienaidnieka artilerijas un mīnmetēju uguns, un nepārtrauktas „Staļina ērģeļu" kārtas noklāja apvidu.

Kaujas par augstienēm ievilkās vairākas dienas. Ienaidnieku dzīvi atbalstīja bumbveži un kaujas lidotāji zemlidojumos, apšaudot klāja ieročiem mūsu ierakumus. Uguns brāzmai sekoja ienaidnieka kājnieku triecieni, kas turpinājās līdz pat 9. septembrim. 18 reizes mainījās ienaidnieka triecieni ar mūsu prettriecieniem. Ienaidnieks pievilka arī tanku spēkus, bet tie purvainā apvidus dēļ cīņās nespēja piedalīties. Arī mūsu vienībām no Rīgas ieradās papildinājumi.

Par šīm „Alkazāra" kaujām *kaŗa ziņotājs J. Gulbis* rakstīja:

— 1943. gada rudens pie Volchovas. Kādas vecas klosteŗa drupas ar visu nocietinājumu sistēmu ir kā vientuļa sala vētrainā jūŗā. Kas gan var atminēt un izskaitīt visus tos trakojošā ienaidā aurojošo boļševiku viļņus, kas dienām un naktīm bez mitas un apstājas veļas pret mīnu viesuļos aizbērtajiem un sagrautajiem ierakumu grāvjiem. Veļas, lai tad kā triecienu dabūjuši atsīktu atpakaļ, bangotos un triektos no jauna . . .

Ir brīži, kad nakts tumsā sāk trakot kauja. Jau pirmajās minūtēs tiek sa-

Kāda klosteŗa drupas — latviešu Alkazars

rauti sakaru vadi, un atsevišķas rotas, palikušas bez saskares, cīnās pret ienaidnieku rindām, kas veļas un lien, rāpo un triecas. Šāviņu troksnī un sprādzienos viss liekas sagriezies varenā viesulī, kur nevar vairs izšķirt, kas savējs, kas ienaidnieks. Taču komandieris *pltn. Aperāts* dzelžaina miera pilns. Viņš tik paņem no galda mašīnpistoli, iziet ārā, brīdi paklausās un zina visu.

„Tas man vēl no pirmā kaŗa gadiem," viņš tikai nosaka, „pēc trokšņa vien zinu, kas tur notiek — sakari tad var arī nebūt".*

Un tiešām, tūdaļ atskan īsas, apsvērtas pavēles, un boļševiku uzbrukums saplok.

Dienām ilgi klosteris iztur desmitkārtīgu pretinieka pārspēku un dienām ilgi neviens neatmin, kad komandieris pēdējo reizi gulējis. Vienalga, dienu vai nakti, viņš sēž savā komandpunktā vai apstaigā pirmās līnijas.

Kādreiz īsi pirms gaidāmā boļševiku uzbrukuma komandieris iegriežas kādas rotas iecirknī. „Tos atvairīt gan šoreiz maniem zēniem nebūs pa spē-

* *Pltn. K. Aperāts* (dzim. 1891. g.) Pirmajā pasaules kaŗā cīnījies 2. Rīgas strēlnieku pulkā un vēlāk, brīvbas cīņu laikā, Kalpaka bataljonā. Latvijas armijā dienējis Kurzemes divīzijā kā sakaru priekšnieks, vēlāk Sakaru bataljona komandieris. Pēc boļševiku padzīšanas 1941. g. jūnijā noorganizējis 1700 vīru stipru partizānu grupu Vecgulbenē, ar kuŗu iztīrījis mežus no boļševiku bandām un atbrīvojis Lejasciemu un Api. 1942. g. Aperāts komandēja 26. Tukuma pašaizsardzības spēku bataljonu.

Oberf. Šuldts un plkv. Veiss 1944. g. pavasarī

kam," vaļsirdīgi atzīstas rotas komandieris, pārlaizdams skatu retajām rotas rindām. Taču komandieris ir atkal auksta miera pilns. Viņš ātri apsveŗ, novērtē un īsi nosaka: „Jūs noturēsit gan, pavisam droši!" Un tik pārliecinoši ir šie vārdi, ka jaunie kaŗavīri jūt sevī ieplūstam kaut ko no viņa miera, drosmes un paļāvības. Uzbrukumam sākoties, atvairīšanas uguns spars ir tik drausmīgs, ka triecienvilnis izšķīst, pirms tas īsti sācis velties.

Dienām un naktīm novietnes klosteŗa drupās stāv neieņemamas un neiedragājamas, līdz apsīkst visi boļševiku triecieni. —*)

Šajās, t.s. Alkazāra, kaujās ienaidnieks bija upurējis divu latviešu bataljonu iecirknī vien 3 savas divīzijas. Arī mūsu zaudējumi bija smagi — ap 140 kritušo un 600 ievainoto. Vissmagāk cieta 1. pulks, bet vēlāk arī vienības no 2. pulka un arī dažas vācu rotas, kas bija nākušas palīgā.

Kā to noskaidroja brigādes stāba izlūkošanas nodaļa, mūsu 2. septembŗa uzbrukumu ienaidnieks bija noturējis par plaša vācu uzbrukuma sākumu visā Volchovas frontē. Tādēļ krievi lielā steigā atvilka rezerves no citiem frontes iecirkņiem un ievadīja kaujā pat savas

* Laikrakstā „Tēvija" 1943. g. 2. oktobrī.

Pltn. Veiss 1. bataljona komandpunktā ar jaunapbalvotiem Dzelzskrusta kavalieriem. 2. no labās bataljona komandieris kapt. Šnēbergs

39.(1. latv.) gren. pulka kaŗavīru apbalvošana 1943. g. 13. septembrī

toreiz tik nedaudzās lidmašīnas. Tomēr par spīti šiem krievu nesamērīgi pārākiem spēkiem, mūsu kaŗavīri noturēja iegūtās augstienes.

Jau 146. lpp. minētais *ltn. J.A. Bērziņš* stāsta:

„Arī es dažas dienas biju pārcelts uz Alkazāru, kaut mūsu rotu kā blakus stāvošo atstāja tikpat stipru, jo bija jābaidās no krievu atslogošanas uzbrukumiem arī mūsu iecirknī. Man bija jāpiesakās pie kaujas tiešā komandieŗa, mūsu bataljona komandieŗa pltn. Aperāta, kas lielā mierā Alkazāra pagrabā mani saņēma teikdams: „Ak tu dēls, arī atnāci mums palīgā." Katru dienu kaujas iecirknī bija redzams arī plkv. Veiss. Vairākas reizes arī brigādes komandieris Šuldts. Kādā drusku mierīgākā brīdī abi bija pakāpušies Alkazāra drupās, lai tālskatiem papētītu priekšlauku, kad ienaidnieka prettanka lielgabala granāta trāpīja drupas tikai nedaudz augstāk par viņu galvām. Šuldta mieru tas nevarēja iztraucēt, jo, apklustot Veisa balsij, viņš jautāja: „Kāpēc, pulkvedi, jūs neziņojat tālāk?" Abi bija reti drošsirdīgi virsnieki, un tāpēc saprašanās abu starpā bija ļoti laba. Šuldts, tāpat Veiss, par visu augstāk stādīja drošsirdību. Pat Veisa pretinieki par viņu saka, ka viņš bijis ļoti apdāvināts virsnieks: elastīgs, enerģisks, godkārīgs, darbīgs un drošsirdīgs. Tieši šī elastība, savienota ar diplomāta spējām, viņam deva lielas priekšrocības attiecībās ar vāciešiem. Tai pašā laikā viņš bija ļoti uzmanīgs, sirsnīgs arī attiecībās ar padotiem. Tāpēc ne par velti katrs 2. brigādes kaŗavīrs, kuŗam bija bijusi tieša saskare ar plkv. Veisu, viņu ļoti cienīja."

Par varonību un drosmi kaujas laukā ar 1. šķiras Dzelzskrustu apbalvoti šādi Volchovas septembŗa kauju dalībnieki: pltn. Valdemārs *Veiss*, pltn. Kārlis *Lobe*, pltn. Kārlis *Aperāts*, kapt. Kārlis *Šnēbergs*, ltn. Miervaldis *Ādamsons*, ltn. Rūdolfs *Gaitars*, ltn. Viktors *Jukovics*, ltn. Kārlis *Lamberts* un kareivis Roberts *Lapiņš*.

Ar 2. šķiras Dzelzskrustu apbalvoti kopskaitā 19 virsnieki un 85 instruktori un kareivji.

Pēc „Alkazāra" kaujām 1. pulka komandieris *pltn. V. Veiss* pulka 79. pavēlē raksta:

„Par uzbrukuma sagatavošanu pulka iecirknī D. no Spaskaja-Polistj, uzbrukuma sekmīgu izvešanu un ienaidnieka vairākkārtēju pretuzbrukumu atvairīšanu jauniegūtajā K.L. ar pulka un piedalītām vienībām š.g. 4. septembrī kaujas laukā tiku apbalvots ar Dzelzskrusta I šķiru.

Ar šo apbalvojumu mūsu augstākā vadība ir atzinusi pulka kaujas gatavību, pulka leģionāru drosmīgo un varonīgo cīņas stāju notikušajā kaujā, kas devis spīdošu šīs kaujas rezultātu. Mana visdziļākā pateicība varonīga-

jiem pulka leģionāriem, kas ierakstījuši zelta lapu netikai pulka, bet gan visa leģiona — latvju karavīra cīņas vēsturē.

Mūsu kritušo cīņas biedru nestais upuris ir ķīla turpmākām pulka uzvarām par latvju tautas nākotni un mūsu dzimtenes drošību."

„Alkazāra" kauju pirmajās dienās 1. pulka III (agr. 16. Zemgales) bataljona komandiera a.p.i. *kapt. V. Reinholds* raksta bataljona 64. pavēlē:

64. PAVĒLE.

1. Latviešu SS-brīvprātīgo pulka III bataljonam.
1943. g. 4. septembrī.
Austrumu frontē.

1. §

Zemgales bataljona karavīri!

Šodien šeit, Volchovas purvā, mēs atzīmējam sava bataljona otru gadadienu. Ja bataljona dzīves gājums nav ilgs, tad toties tas ir sevišķi bagāts pārdzīvojumiem un bagāts varoņu darbiem.

Bataljons pēc ierašanās frontes joslā, tūliņ, veic sekmīgi dzelzceļu apsardzību un cīnās ar partizāniem. Pēc neilga laika bataljona dažas vienības piedalās cīņā pret regulāriem boļševiku spēkiem pie Ilmenes ezera, Staraja-Rusas, pie Holmas un citur. Un no šī gada sākuma piedalās Ļeņingradas aplenkuma aizstāvēšanā, un tagad cīnās Volchovas purvos, jau kā 1. latv. SS-brīvpr. pulka sastāvdaļa.

Šis pārdzīvotais laiks, kaujas apstākļi un sākumā nepilnīgā apgādes jautājuma nokārtošanās, ir prasījusi no katra bataljona karavīra milzu spējas un piepūli. Par ko liecību dod bataljona karavīriem piešķirtais kuplais goda zīmju skaits:

1.	Dzelzs Krusts 1. šķira	1 gab.
2.	Dzelzs Krusts 2. šķira	32 „
3.	Karja nopelnu Krusts 2. šķira ar šķēpiem	9 „
4.	Trieciena nozīme	61 „
5.	Ostmedaļa	70 „
6.	Austrumu Karja Ord. 2. šķ. bronzā ar šķēpiem	62 „
7.	Austrumu Karja Ord. 2. šķ. bronzā	33 „
8.	Sevišķās Atzinības raksts	63 „

Šinī dienā lai atceramies savus kritušos cīņu biedrus, kas atdevuši dārgāko to mērķu sasniegšanai, ko prasa no mums mūsu tēvu zeme — Latvija. Šos varoņus lai nedalīti salīdzinām ar tiem, kas pirms gadu simteņiem krita; ar tiem, kas dažus desmit gadus atpakaļ nolika savas galvas tēvu zemei brīvību karodami. Un tagad mūsu zemgaliešu un pārējo bataljonu kritušie cīnī-

tāji kopā ar saviem priekšgājējiem uzspiež nedzēšamu zīmogu vēstures lapaspusēs. Šīs asinis lietas dzimtenes, tēvu zemes un tautas labā, ir tās nesaraujamās saites, kas mūs vieno latviešu kopībā, pagātni ar tagadni mūžīgās Latvijas nākotnes labā. Šinī dienā arī lai atceramies ievainotos draugus slimnīcās, atpūtas vietās un kas jau atgriezušies mūsu vidū, vēlot veselību viņiem.

Cīņa vēl nav galā. Tā mums jāturpina kopā ar Lielvāciju un tās sabiedrotajiem. Vēl priekšā stāv daudzas grūtības. Ņemot vērā pavadītos divus gadus un to piedzīvojumus, esmu pārliecināts, ka zemgaliešu bataljona kaŗavīri, sekojot slaveno senču piemēram un tradicijām, daudz jo daudz darīs vēl latvju tautas labā un vairos latvju vīru un ieroču slavu. Dievs, svētī Latviju!

Bataljona komandieŗa a.p.i.

Leg.hstuf. *Reinholds.*

Pēc šīm, t.s. „Alkazāra" kaujām frontē iestājās atkal samērā kluss periods. Abas puses aprobežojās vienīgi ar izlūku gājieniem un trieciengrupu darbību.

Jau 6. septembrī cīņās nogurušās 1. pulka vienības iebrukuma rajonā sāka nomainīt 2. pulka vienības, pareizāk — 1. un 2. pulka vienības apmainījās viena ar otru. Pēc pulku apmaiņas tagad stāvoklis brigādes frontē bija sekojošs: brigādes kreisajā spārnā 2. grenadieŗu pulks, labajā spārnā 1. grenadieŗu pulks. Pa labi Novgorodas virzienā fronti ieņēma vācu kaŗaspēka daļas, tāpat arī pa kreisi Čudovas stacijas virzienā.

Visa šī Alkazāra kaujas iecirkņa komandēšanu ar 1943. g. 10. septembri pārņēma 2. pulka komandieris *pltn. K. Lobe*

2. pulka *dkar. K. Zirnis* savā atmiņu stāstā raksta:

— *Pulka komandieris K. Lobe* jeb Imanta, kā mēs viņu saucām,*) bija visu mīlēts. Savā lēnā, bet drošā gaitā, viņš vairākkārt aizrādīja: „Zēni, neesiet tik pārgalvīgi, mēs nedrīkstam ar savām dzīvībām spēlēties, mums nākotnē katra dzīvība būs dārga." Viņš skuma par katru kritušo.

Reiz kapt. Grants sūtīja mani ar vēstuli pie Lobes. Biju tikko saņēmis savu kantīnes devas šņabi un kārtīgi sametis pa lampu. Nonācis Imantas sētā, atradu tur priekšā viesus. Nodevu vēstuli un gaidīju atbildi. Laipnais mājas tēvs arī drusku pacienāja, tas man bija par daudz — es nolūzu. Otrā rītā

---

* Volchovas cīņu laikā 2. pulkā populārs bija kāds pantiņš, ko draudzīga humora atzinībā bija sacerējuši pulka kaŗavīri:

Imanta nevaid miris,
Viņš tikai izliekas,
Viņš bārdu nodzinis,
Par Lobi uzdodas.

Pltn. K. Lobe ar kapr. Vīburgu pie Dobeles rotas bunkura „7 onkulīši"

Lobe teica: „Es domāju, ka tu esi kārtīgs vīrs, iedevu vienu šņabi, tūliņ beigts kā cālis." Lai mans gļēvums nekļūtu zināms bataljona komandierim Grantam, kas disciplīnas ziņā bija ļoti stingrs, Lobe uzņēmās vainu uz sevi.

Reiz atkal, kādu vakaru nākot no līnijām, novārtījies ar māliem un apaudzis ar bārdu, satieku pulkvedi. Viņš sniedz man roku, draudzīgi uzsit uz pleca un nosaka: „Ziķera zēns, tikai apaudzis kā tīģers."

Septembŗa dienās pa kreisi sāk vārīties kaujas elle, nevar vairs izšķirt atsevišķus šāvienus. 1. pulks pārgājis uzbrukumā un ielauzies ienaidnieka līnijās. Troksnis nemitas, tas turpinājas vairākas dienas. Mums jāiet biedriem palīgā. Mūsu vietās paliek vācieši.

Imanta veda savus zēnus cīņā. Viņš teica: „Tā vieta nav tik svarīga, bet svarīgs tas, ka tā pirkta ar mūsu asinīm, un tādēļ tā mums jāpatur. Es zinu, imantieši to arī paturēs."

Cīņas turpinājās, desmit dienas, uzbrukumi mainījās ar pretuzbrukumiem, līdz beidzot sarkanie smago zaudējumu dēļ pārtrauca atgūšanas mēģinājumus un sāka nomierināties. Latviešu kaŗavīrs nebija pārspējams.

Kādā dienā viesojās mūsu sirmais tēvocis *ģenerālis Bangerskis*. Uz viņa jautājumu: kāds cīņas gars? Mēs visi kā viens atbildējām, ka labs. Ģenerālis apmeklēja arī „Alkazāru" un, nākot uz aizmuguri, dabūja iekrist dubļos, jo sarkano maksis bija paņēmis uz grauda, tikai gan mazliet par augstu. —

Dažas zīmīgas epizodes pastāsta arī I bataljona *v.v. G. Odiņš:*

— Mana pirmā sastapšanās ar pulkvedi bija Volchovas frontē 1943. g. maija sākumā, un pulkvedim tā bija pirmā sastapšanās ar pulku. Biju toreiz vada komandieris 2. rotā, un bijām jau iegājuši Volchovas purva pozicijās — apgabalā, kuŗā varēja atrast latviskas pēdas: mūsu bataljona komandpunkts atradās vietā, kur kādreiz bijusi sādža Teremec Kurlandskij (Kurzemes pils), tagad gan, protams, noārdīta līdz pamatiem.

Mūsu pirmā satikšanās mūsu rotai bija ne sevišķi patīkama, un varbūt arī Lobem tā nebija patīkama; vēlāk gan viņš to nekad nelika manīt. Rota atradās rezerves pozicijās, un rotas komandieris *vltn. Kvietiņš* bija aizgājis uz priekšējām līnijām izlūkot prettriecienu virzienus. Mēs ar vada komandieri cirsserž. agr. *Andersonu,* izmantojām klusumu un sauļojāmies. Sēdējām sporta biksītēs un atgaiņājāmies no odiem, kad pa tipisko „knipeldambi" (koku taciņa pār purvu) pamanījām nākam trīs virsniekus, acīm redzami, augstākas pakāpes. Laika apģērbties vairs nebija, un man bija jādodas ar ziņojumu tāpat puskailam. Atnācējus nebiju agrāk redzējis un vācu valodā sāku ziņojumu, kad vīrs ar pulkveža zīmotnēm latviski uzprasīja, vai viņu nepazīstot? Mēs ar Andersonu samulsumā saskatījāmies — tas bija pulkvedis Lobe, kas ieradies pārņemt pulku un tagad bija adjutanta un vācu sakaru virsnieka pavadībā. Pēdējo nevērodams, pulkvedis turpināja sarunu latviski. Mūsu samulsums kļuva vēl lielāks, kad nobira jautājumi par priekšgrupu poziciju, vienību dziļumu, apšaudes laukiem, mīnu sprostiem un citām kaŗa teorijas problēmām. Samulsums bija ne tāpēc, ka mēs nevarējām uz jautājumiem atbildēt, bet vienkārši tāpēc, ka Volchovā nebija ne izveidojumu poziciju dziļumā, ne apšaudes lauku, un mīnu aizsprosti nebija zināmi pat tām vācu vienībām, kas tos bija likušas. Tas bija apvidus, kas normālajā kaŗa teorijā nebija paredzēts. Kad ieradās rotas komandieris, arī tas stāvokli glābt nevarēja — mēs bijām eksāmenā „izkrituši" un vēlāk pārrunājām, ka mūsu rotu pulkvedis tāpēc nekad lāga neieredzēs. Bet notika citādi — pulkvedis ļoti ātri iedzīvojās īpatnējos Volchovas apstākļos, nepiedienīgos tērpos sastaptos kaŗavīrus ar ļaunu nepieminēja un rota tomēr ieguva viņa simpatijas, visvairāk pateicoties vltn Kvietiņa personai, kuŗu apglabājot, pulkvedis teica, ka gulda zemes klēpī „Imantas krietnāko kaŗavīru".

1. pulka II bataljona pirts Volchovā. Ūdeni pievadīja ar krievu gāzu masku elpojamām caurulēm

Peldētava bumbas izrautā bedrē

Majors A. Skrauja (1938. g. uzņ.)

Pulkvedis gan iedzīvojās Volchovas apvidus prasībās, bet ne vācu diktētajā vienību numerācijā un vāciskajā terminoloģijā. Kad man reiz vēlāk pulkvedim vajadzēja ziņot par mūsu „trosu" (saimniecisko vienību) stāvokli, tūlīt dabūju aizrādījumu, ka es laikam domājot „vezumus". Tā nebija sīkumainība, kas pulkvedim Lobem lika pasvītrāt latvisko, bet gan konsekventa nostāja, ik brīdi parādot arī valodā, ka esam latviešu kaŗavīri, kas cīnās par savu tēvzemi. Atdzīvinot pirmo Imantas pulka atceri, pulka komandpunkts tika dēvēts par „Imantas sētu", bataljonus un rotas pazina ne pēc numuriem, bet pēc latviešu vietu vārdiem: Talsu bataljons, Stendes rota u. tml. Arī uzrunās kaŗavīriem pulkvedis pasvītrāja latvisko momentu mūsu cīņā. It sevišķi atceros viņa Jāņu uzrunu 1943. gada vasarā, lai gan klāt bija arī vācu novērotāji. Tā mēs, kā Volchovas mierīgajā periodā, tā Alkazāra kauju laikā septembrī un atejot pa ziemu smagās kaujās ar ienaidnieku, paturējām acīs, ka esam Imantas kaŗavīri.

Arī militārā audzināšanā pulkvedis ne reizi vien rādīja savu ietekmi kritiskās situācijās. Tā 6. februāŗa meža kaujā pie Veljaševa Gora pulkvedis parādījās pirmajās līnijās dažus simts metru no ienaidnieka, kad bijām nepārredzamā apvidū iedzinušies ar ķīli krievu pozivijās un dzirdējām sev flankos krievu „urrā" saucienus. Pulkveža parādīšanās atdeva pašapziņu, kas

40.(2. latv.) gren. pulka virsnieki, no labās: kapt. Grants, kapt. Stīpnieks, ltn. Siļķe un vltn. Vabulis

vainagojās pulkam ar panākumiem — tika iznīcināta pretinieka divīzija, saņemot gūstā divīzijas sakaru un sanitāro rotu, divīzijas artileriju un milzumu citu trofeju.

Bet nevien panākumiem bagātos brīžos pulkvedis parādījās pirmajās līnijās — 1944. g. 24. februārī, kad divu bataljonu komandieri *(majors A. Skrauja,* I btlj. un *kapt. V. Grants,* II btlj.) bija krituši, kad mūsu bataljona rotas komandēja instruktori, un kad tomēr pavēle bija „par katru cenu" noturēties vēl vienu dienu, pulkvedis atkal parādījās pirmajās strēlnieku līnijās un palīdzēja atturēt vācu vienību atraušanos flankos. Panākumi bija jūtami smagās atiešanas beigu posmā, kad izrādījās, ka neviena imantiešu vienība nekad nebija ielenkta un visas sasniedza uztverošās pozicijas pie Pleskavas. Kad, kā mūsu bataljona sedzošās rotas komandieri:s, ziņoju pulkvedim par pēdējo vienību ierašanos, bija patīkami dzirdēt pašpaļāvīgo piezīmi: „Lobi tik viegli neielenks." Krievu radio jau bija ziņojis par latviešu brigādes iznīcināšanu. —

ĢEN. BANGERSKIS APMEKLĒ VOLCHOVAS FRONTES SEKTORU

Latviešu leģiona ģenerālinspektors *ģen. R. Bangerskis* 27. septembŗa rītā devās inspekcijas braucienā uz Latviešu brigādi Volchovas frontes sektorā. Ģenerālinspektoru pavadīja vācu *pulkv. Theuermans*, *kapt. Ziemelis* un *ltn. Zegners*.

Latviešu brigādes stābā Krečno ziemeļu nometnē ģenerālinspektoru sagaidīja brigādes komandieris ar Ozollapu vainagu pie Dzelzskrusta Bruņinieku pakāpes apbalvotais ieroču-SS virspulkv. Šuldts *(Schuldt)*. Pēc pārrunām par stāvokli un inspekcijas iespējām, ģenerālinspektors apmeklēja brigādes galveno pārsienamo punktu-slimnīcu, kuŗu vada ķirurgs *Dr. A. Marovskis*.

Bez Dr. Marovska slimnīcā vēl strādā *Dr. Īve* un *Dr. Rublovskis*, kā arī 5 latviešu žēlsirdīgās māsas un 3 medicīnas studenti-praktikanti. Kaut grūtos apstākļos, tomēr Dr. Marovskis izveidojis galveno pārsiešanas punktu par īstu lauku lazareti, ar iespēju uzņemt līdz 100 slimnieku. Pašlaik ārstējas 40 ievainotie.

Šinī sanitārā punktā novietoti smagi ievainotie, kuŗi nepanes transportu un kuŗiem jāizdara kādas ķirurģiskas operācijas. Smagi ievainotie iekšējos organos novietoti otrā brigādes sanitārā punktā, kuŗš atrodas Tesovo-Stroi. Arī šis sanitārais punkts padots sanitārās rotas komandierim, kuŗš savukārt padots brigādes vecākam ārstam.

Sanitārā rota sastāv no 3 vadiem. Rotā ap 300 kaŗavīru. Viņi transportē ievainotos un slimos kaŗavīrus, veic dažādus darbus, būvē jaunas barakas un apkalpo sanitāros punktus.

Brigādes sanitārā punktā Krečno ir 3 operāciju galdi. Līdz šim visas sarežģītās operācijas ar sekmēm veic Dr. Marovskis. Uz 15 galvas smadzeņu operācijām bijis tikai 1 miršanas gadījums. Tagad ar korpusa pavēli aizliegta Krečno sanitārā punktā operēt galvas smadzenes. Būtu vēlams panākt šī aizlieguma atcelšanu, vismaz attiecībā uz latviešu kaŗavīriem, jo, piem., transportējot galvā ievainoto ar lidmašīnu uz aizmuguri, daudzreiz jau var būt par vēlu. Ievainoto miršanas gadījumā tos guldot zārkā, ar pajūgu aizvedot uz kapsētu „Lager Süd" un tur apglabājot.

Ir sava atutošanas iestāde--pirts, kur 20 min. laikā dezinficē no GKL nākošo kaŗavīru drēbes. No apaļiem baļķiem purvā izbūvēta arī virtuve un produktu noliktava. Ir arī koka barakas — ārstu un māsu dzīvokļi, cik iespējams, labi. Nav ugunsdzēšamo aparātu (Mi-

Brigādes komandieris Šuldts pēc 1943. g. septembŗa kaujām, klātesot ģen. Bangerskim, apbalvo latviešu kaŗavīrus

nimax). Ir pašiem savs elektriskās strāvas avots — bencīna motors, un tāpēc katru vakaru visās sanitārā punkta barakās deg elektrība līdz plkst. 23.00.

1943. gada 29. septembŗa rītā ģenerālinspektors izbrauca brigādes komandieŗa pavadībā ar drezīnu uz 1. pulka stābu. Pēc pārrunām un vispārējā stāvokļa apsvēruma pie 1. pulka komandieŗa pulkveža Veisa brigādes komandieris pasniedza ģenerālinspektora klātienē 1. pulka kaŗavīriem piešķirtos Dzelzskrustus. Kaŗavīrus uzrunāja brigādes komandieris un ģenerālinspektors, norādot uz stāvokļa nopietnību un pateicoties par dienestu un kaujās parādīto izturību un varonību, kas par latviešu kaŗavīru labo slavu atkal reiz liek runāt ārpus mūsu dzimtenes robežām.

Pēc tam ģenerālinspektors brigādes komandieŗa, 1. pulka komandieŗa un pulkveža Theuermaņa pavadībā izgāja apskatīt 1. pulka III bataljona komandpunktu un kādas rotas pozicijas. Pulka kaŗavīru garastāvoklis visumā labs. Ar apgādi kaŗavīri apmierināti, uzturs samērā labs. Tagad uzturā saņem arī kartupeļus, kuŗu līdz šim trūka. Atsevišķi kaŗavīri gan izteicās, ka maizes deva varētu būt lielāka.

Ģen. Bangerskis un plkv. Veiss pie latviešu kaŗavīriem Volchovā

1. pulka zaudējumi pēdējās septembŗa kaujās — 70 kaŗavīri krituši un apm. 350 ievainoti.

Pēc pusdienām ģenerālinspektors ieradās 2. pulka stābā pie pulka komandieŗa *pltn. Lobes.* Tur pulka komandieris sniedza vispārējā stāvokļa pārskatu un ziņojumu par pulka kaujas darbību. Brigādes komandieris pasniedza pltn. Lobem piešķirto 1. pakāpes Dzelzs krustu. Pēc tam brigādes komandieris ģenerālinspektora klātienē pasniedza pārējiem 2. pulka kaŗavīriem piešķirtos Dzelzskrustus. Kaŗavīrus uzrunāja brigādes komandieris un ģenerālinspektors. Pēc tam ģenerālinspektors brigādes komandieŗa, 2. pulka komandieŗa un pulkveža Theuermaņa pavadībā izgāja apskatīt 2. pulka 1. rotas novietojumu un pozicijas. Šinī laikā sākās diezgan spēcīga ientidnieka automātisko ieroču un mīnumetēju uguns, kas ilga 20 minūtes. Parādījās arī 4 ienaidnieka lidmašīnas.

Pievakarē ģenerālinspektors ieradās 2. pulka III bataljona komandpunktā un apskatīja 9. un 11. rotu kaŗavīrus. Šīs rotas novietotas pulka rezervē, lai vajadzības gadījumā varētu izdarīt prettriecienus. Rotu un vadu komandieŗi personīgi izlūkojuši prettriecienu

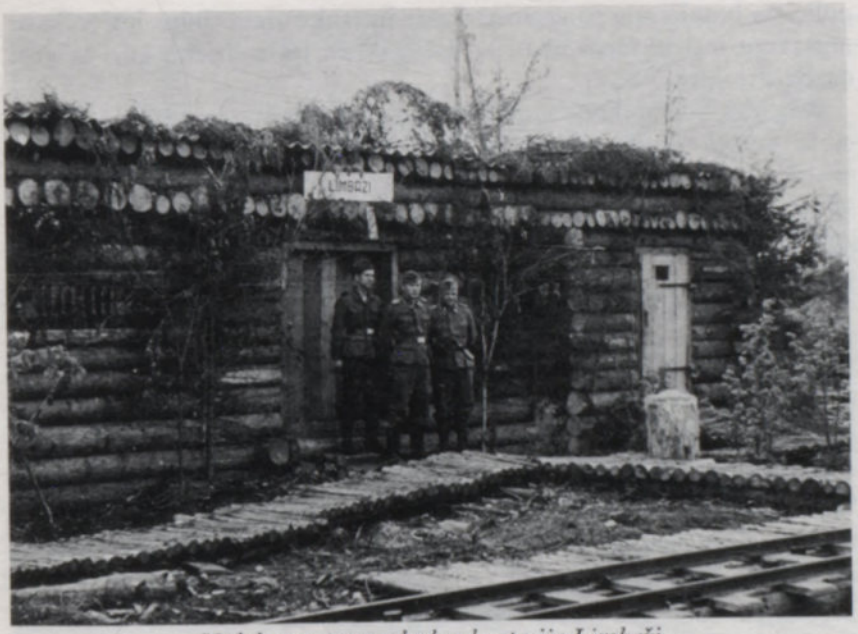

Volchovas purva dzelzceļa stacija Limbaži

virzienus un var ar savām vienībām ierasties galvenā kaujas līnijā vēlākais 30 minūšu laikā.

2. pulka kaŗavīru garastāvoklis labs. Ar apgādi kaŗavīri apmierināti. Ēdiens labs un pietiekamā vairumā.

Pulka zaudējumi pēdējās septembŗa kaujās — 75 kritušie un 288 ievainotie.

Vakarā ģenerālinspektors atgriezās brigādes stābā.

30. septembŗa rītā ģenerālinspektors ieradās pie 2. pulka 9. rotas. Rotas sostāvā ļoti daudz jaunu kaŗavīru — 18 gadus veci, bet jau piedalījušies daudzās kaujās. Ģenerālinspektors uzrunāja kaŗavīrus, pateicoties pēdējiem par kaujas nopelniem, un lūdza viņus arī turpmāk būt par priekšzīmi un paraugu jaunajiem, neliedzot tiem padomus un aizrādījumus no saviem kauju pieredzējumiem.

Pēc tam ģenerālinspektors apskatīja 1. un 2. rotas 280 jaunatnākušos no 15. divīzijas pulkiem, kas šeit ieradušies pirms dažām dienām. Pašlaik notika ierindas apmācība.

Apmācības gaitu traucē piedzīvojušu instruktoru trūkums. Daudzi apmācītāji paši nav beiguši instruktoru kursus, bet tikai dienestā

policijas bataljonos paaugstināti par instruktoriem. Būtu ļoti vēlams sagatavot instruktorus no tiem spējīgākiem leģionāriem, kuŗi beiguši darba dienestu Vācijā.

Brigādes komandieris norādīja uz vajadzību jaunkareivjiem apmācībās vairāk vērības piegriezt cīņai ar tankiem, parādot praktiski šaurās, dziļās bedres, kas pasargā no tankiem. Svarīgi esot kareivjos novērst bailes no tankiem. Tāpat vairāk vērības piegriezt ierakšanās darbiem un poziciju izbūvei.

Ģenerālinspektors uzrunāja jaunkareivjus, norādot nepieciešamību mācīties un cīnīties par mūsu nākotni, pieminēdams labās atsauksmes par latviešu kaŗavīru līdzšinējo labo stāju.

Apgādes ziņā 2. pulkā būtu nepieciešami novērst dažādus trūkumus:

1. Pulkā sevišķi jūtams instruktoru trūkums, jo arī pēdējās kaujās vislielākie zaudējumi starp instruktoriem. Nepieciešams visdrīzākā laikā rūpēties par instruktoru kadra papildinājumu.

2. Pulkam pēc stātiem pienāktos 830 zirgu, bet pašlaik ir apm. tikai 100. Tāpat trūkst aizjūgu un ratu.

3. Stipri sajūtams pulkā transporta līdzekļu trūkums, jo grūti pat no dzimtenes sūtītos sainīšus izvadāt pa atsevišķām pulka vienībām.

4. Pēc noteikumiem katram kaŗavīram vajadzētu saņemt zābakus (gaŗos) un šņorzābakus, t.i. katram kaŗavīram 2 pāŗi apavu. Tomēr līdz šim tie vēl nav saņemti. Bez tam šņorzābaki (tanki) Volchovas apstākļos pilnīgi nepiemēroti, derīgi tikai gaŗie zābaki. Vēlams būtu, lai katram kaŗavīram būtu pat 2 pāŗi gaŗo zābaku.

6. Nepieciešama būtu atpūta kadram, kas nāk no policijas bataljoniem, jo tie nav atpūtušies no paša kaŗa sākuma.

6. Ievainoto iznešanai no GKL trūkst nestavu. Nepieciešams tās visdrīzākā laikā sagādāt, vai arī gumijas riepu ratiņus (pēdējie gan ievainotos tricinātu, braucot pa koka ceļiem).

7. Ieroču ziņā pulks pietiekami apgādāts.

8. Laikrakstu trūkums lazaretēs.

Plkst. 09.40 ģenerālinspektors ieradās Oļchovkā pie 1. pulka jaunkareivju apmācības rotas (300 jaunkareivju — komandē virsleitnants Šeibelis). Ģenerālinspektoru šeit sagaidīja 1. pulka komandieris pulkvedis Veiss.

Pašlaik izdarīja kaujas apmācības—priekšlauka novērošana un aprakstīšana. Jaunkareivjiem pēc ierašanās brigādē šī bija 4. apmācības

Brigādes sanitārais punkts

diena. Pēc 10 dienu apmācības jaunkareivji tikšot sadalīti pa rotām starp veckareivjiem tālākai apmācībai.

Ģenerālinspektors sarunājās ar kādu kareivi-dienienieku, kas dienējis sarkanarmijā, saņemts gūstā un tagad dien leģionā.

Turpat netālu ģenerālinspektors apmeklēja un uzrunāja 1. pulka 6. un 7. rotas kaŗavīrus, kas visvairāk piedalījās nesenajās kaujās, kā arī cietuši vislielākos zaudējumus un pašlaik atrodas rezervē.

Pēc tam brigādes komandieris ģenerālinspektora klātienē apbalvoja vēl 11 1. pulka kaŗavīrus ar Dzelzskrustu.

Plkst. 11.50 ģenerālinspektors ieradās pie Atsevišķā artilerijas diviziona 3. baterijas, kur viņu sagaidīja diviziona komandieris *kapt. V. Grāvelis* un baterijas komandieris *kapt. E. Kessels.*

Katrā baterijā 4 lielgabali, moderni un ļoti labā stāvoklī. Par to saņemšanu jāpateicas bij. brigādes komandierim ģen. Šolcam. Lielgabalu kalibrs — 10,5 cm, sniedz līdz 12 km, kadence 6 šāvieni minūtē. Granātas labas, nesprāgstošas nav novērotas. Municijas ir pietiekami. Pēdējās septembŗa kaujās izlietāti 8000 šāviņi. Iepriekšējai

artilerijas sagatavošanai pirms trieciena bija paredzēts tikai 140 šāviņi.

Pēc diviziona komandiera datiem divizionam trūkst: 5 virsnieku, 61 instruktors, 164 kareivju.

Katrā baterijā pašlaik 6—8 instruktori, bet pēc štātiem vajadzīgi 30.

Zirgu divizionā pašlaik 182, trūkst vēl 353 zirgu. Latviešu veterinārārsts divizionam ir — Dr. Baltiņš. Apgādes ziņā kaŗavīri apmierināti. Pa kauju laiku brigāde saņem apgādes papildinājumu paciņas (Grosskampfzulage). Saturā: cigaretes, šokolāde, biskvīti, konfektes un degvīns. Jaunpienākušajiem maizes deva esot nedaudz par mazu. Agrāk esot trūcis gaŗo zābaku, tagad visi saņēmuši labus gaŗos zābakus. Brigādes komandieris pasniedza *vltn. Holanderam* kā pirmam artilerijas virsniekam piešķirto Dzelzskrustu.

Pēc tam ģenerālinspektors atgriezās brigādes stābā un pēc pārrunām ar brigādes komandieri par inspekcijas rezultātiem plkst. 15.30 izbrauca uz korpusa stābu Roglicos*) pie ģen. Hercoga. Pārrunās ar korpusa komandieri pēdējais izteica prieku, ka viņam padotā korpusā ietilpst tik kaujas spējīga un drošsirdīga vienība kā Latviešu SS-brīvprātīgo brigāde. Pēc pārnakšņošanas otrā rītā ģenerālinspektors izbrauca uz Lugu. Pulkv. Theuermanis aizbrauca atpakaļ uz brigādi, lai sīkāk noskaidrotu latviešu kaŗavīru vajadzības un sekotu jaunkareivju apmācībām.

Chrapzy sādžā ģenerālinspektors apmeklēja kādu 122. divīzijas lauku lazareti, kur ārstējas arī 13 ievainotie un 17 slimie latviešu kaŗavīri. Ir vācu un igauņu māsas. Latviešu personāla nav. Labi nostādīts lazaretes zobārstniecības kabinets, kur pagatavo mākslīgus zobus ar modernākiem līdzekļiem (Kunstharz). Latviešu avīžu un grāmatu nav. *Redaktors Krastiņš* solīja nokārtot.

„Ortslazarett 2 Luga" ievietoti 400 vācu, igauņu, ukraiņu un 40 latviešu kaŗavīri. Ir vairākas igauņu māsas un latviešu māsa *Marta Snikere*, kuŗa darbojas zobārstniecības kabinetā. Lazaretē pacienti paliek tik ilgi, kamēr tie ir transportspējīgi pārsūtīšanai uz tālāko aizmuguri. Telpas labas, ēdiens arī labs. Grāmatas un laikrakstus nesaņemot, par to redaktors Krastiņš solījās rūpēties.

Pleskavā ģenerālinspektors apmeklēja armijas korpusa galveno ārstu, lai pārunātu jautājumu par latviešu ievainoto transportu. Tādi gadījumi, kā latviešu ievainoto nosūtīšana uz Viļņu vai citām Polijas

* Skat. schēmu 220. lpp.

Virszemes bunkurs Volchovā

pilsētām turpmāk vairs nenotikšot, bet visi ievainotie pēc iespējas tikšot nosūtīti ārstēšanai uz Latviju. Varbūt tomēr būtu nepieciešams Pleskavā kāds latviešu ārsts vai virsnieks, kas kārtotu ievainoto evakuācijas lietas.

Pēc tam ģenerālinspektors apmeklēja kādu lazareti Pleskavā (Kriegslazarett 916, Block 3), kur strādā 2 latviešu ārsti — *Dr. A. Osītis*, un *Dr. R. Līcis*, kā arī 15 latviešu žēlsirdīgās māsas. Pavisam Pleskavā darbojoties ap 80 latviešu māsu.

Pavisam III blokā ir 300 gultas. 9 latviešu kaŗavīri 2. oktobrī pārsūtīti uz Rīgu. No leģiona palikuši vēl tikai 2 ievainotie. Liela daļa slimnīcas inventāra jau iesaiņota evakuācijai. Šeit ievietoti ļoti daudz ievainoto krievu brīvprātīgo kaŗavīru. Ir arī kaukāzieši un kazachi. Krievi nedisciplinēti un neuztur tīrību. Ļoti labi šeit jūtas igauņu ievainotie kaŗavīri, kuŗu stāja ir priekšzīmīga. Avīžu un grāmatu ir pietiekami.

Heeresgruppe Nord Oberquartermeister 4-b Pleskavā solīja dot rīkojumu par to 50 latviešu ievainoto kaŗavīru, kuŗi atrodas Viļņā,

Meža nometnes savešana kārtībā

— pārvešanu uz Latviju. Kā arī rūpēties un gādāt, lai turpmāk latviešu ievainotos, pēc iespējas, sūtītu ar sanitārvilcieniem uz Latviju.

Pēc pārnakšņošanas Pleskavā, 2. oktobrī ģenerālinspektors izbrauca atpakaļ uz Rīgu.*) —

*

Ar SS-reichsfīrera 1943. g. 29. septembŗa pavēli *pltn. V. Veisu* paugstināja pulkveža (Leg. standartenfīrera) dienesta pakāpē, skaitot jau ar 1. augustu. Bet tas pulkā kļuva zināms tikai oktobŗa mēneša otrā pusē.

7. oktobŗa rītā ienaidnieks uzbruka apmēram bataljona stiprumā 1. grenadieŗu pulka I bataljonam un tam piedalītai tā paša pulka 6. rotai, kuŗu komandēja *ltn. J. Bērziņš*. Ienaidnieka uzbrukumu atvairīja, tam zaudējot ap 50 kritušos un 8 gūstā saņemtos. Zaudējumi bija arī mūsu vienībām. Smagi ievainoja I bataljona komandieri

*) Inspekcijas norises pārskats no *kapt. Ziemeļa un ltn. Zegnera* kopīgi sastādītās *dienesta atzīmes*.

Kapt. Ž. Jansons (no kr.) un kapt. Šnēbergs pēc 1943. g. sept. kaujām

kapt. K. Šnēbergu, kas mira no ievainojumiem 9. oktobrī. Bataljona komandēšanu pārņēma *kapt. Ž. Jansons.*

Šo kauju augstu novērtēja brigādes komandieris Šuldts, par ko liecina viņa personīgā ierašanās 6. rotas iecirknī un Dzelzskrustu pasniegšana jau nākošajā dienā.

15. oktobrī I bataljona komandiera a.p.i. *kapt. Ž. Jansons* dienas pavēlē informēja bataljona kaŗavīrus par brigādes komandiera kapteinim Šnēbergam veltītiem piemiņas vārdiem un pulka komandiera lēmumu par I bataljona nosaukšanu kapteiņa Kārļa Šnēberga vārdā.

1. pulka I bataljona 1943. g. 15. oktobŗa dienas pavēles pilns teksts:

Pavēle Nr. 32.

I./1. Latv. SS-brīvpr. pulka
Komp. 15. oktobrī 1943. g.

§ 1.

Š. g. 7. X plkst. 04.20 sākās ienaidnieka ugunsbrāziens un nedaudz vēlāk uzbrukums. Saņēmis pirmās ziņas par ienaidnieka rīcību, btl. komandieris nekavējoties deva vajadzīgos rīkojumus, bet pats devās uz notikumu vietu.

Netālu no komp. viņu smagi evainoja. Vēl smagi ievainots būdams, viņš deva vajadzīgos rīkojumus cīņai. 9.X.43. plkst. 03.15 mūsu komandieris mira. Par *leg.hstuf. Šnēberga* dzīvi un darbiem vislabāko liecību dod 1. pulka Nr. 93 pavēlē teiktie vārdi.

§ 2.

Izsludinu zināšanai brigādes komandieŗa 9. oktobŗa diena spavēli Nr. 30/43 tulkojumu:

Drošsirdīgais 1. latv. SS-brīvpr. pulka I. btl. komandieris leg.hstuf. K Š n ē b e r g s vadot savu btl. atvairīšanas kaujā pret ienaidnieku, tika š.g. 7.X. smagi ievainots.

No cīņā gūtiem ievainojumiem leg.hstuf. Šnēbergs miris š.g. 9.X. plkst. 03.15, kaŗa lauka lazaretē Krečno.

Divas tundas pēc leg.hstuf. Šnēberga ievainošanas viņa 20 gadus vecais dēls pieteicās pie manis, lai stātos kaŗa dienestā sava tēva vietā.

Šeit kaŗavīra gars!

Lai brigādes latviešu un vācu SS kaŗavīri ņem piemēru no šī drošsirdīgā virsnieka, lai 1. pulka I. btl. dara godu savam kritušajam drošsirdīgajam komandierim.

Es nekad neaizmirsīšu šo bruņiniecisko latviešu virsnieku.

Šuldts
SS-standartenfīrers

§ 3.

Korpusa komandieris *ģenerālis Hercogs* personīgi izteica līdzjūtību par pulka zaudējumu leg.hstuf. Šnēberga miršanas gadījumā.

§ 4.

Godinot varoņa nāvē mirušā I. btlj. komandieŗa Dzelzskrusta I. un II. šķiras kavalieŗa leg.hstuf. Kārļa Šnēberga piemiņu, nosaucu

I. bataljonu leg.hstuf. Kārļa Šnēberga vārdā.

Šo apzīmējumu lietot pulka iekšējā dzīvē. Lai ikvienam pulka leģionāram grūtajās cīņās dod sparu pārvarēt šīs grūtības gaišais un varonīgais leg.hstuf. Šnēbergs; savas tautas rītdienai veltītais cīņas un darba piemērs.

V. Veiss
Leg. obersturmbanfīrers un
pulka komandieris

Ž. Jansons
Leg.hauptsturmfīrers un
bataljona komandieŗa a.p.i.

Pēc oktobŗa kaujām, 1943. gada rudenī, Latviešu brigādes frontē vairs nekādas lielākas kaujas nenotika. Abi pulki palika līdzšinējos

Pltn. N. Galdiņš

iecirkņos: kreisajā spārnā 2. pulks un labajā spārnā 1. pulks. Visu laiku notika vienīgi abpusēja trieciengrupu darbība un izlūkošana. Rezerves vienības izdarīja aizmugurē kaujas mācības, trenējoties triecienu izvešanā. Arī ar komandējošo sastāvu izdarīja apmācības uz kartes, sagatavojot komandieŗus darbībai atiešanas apstākļos, jo visas pazīmes rādīja, ka atiešana no līdzšinējām pozicijām būs nenovēršama.

*

1943. g. oktobŗa mēneša vidū *pulkv. V. Veisu* iecēla par brigādes kājnieku priekšnieku un 1. pulku plkv. Veisa vietā īsu laiku komandēja *pltn. K. Aperāts*, bet pēc viņa saslimšanas pulka komandēšanu 11. novembrī pārņēma *majors R. Kociņš*. Bet, arī pēdējam saslimstot, pulka komandēšanu 16. decembrī pārņēma līdzšinējais pulka adjutants *kapt. N. Galdiņš*, kuŗš starplaikā komandēja II bataljonu. 1. pulka adjutanta vietu uzdeva izpildīt *vltn. A. Bergam*.

Brigādes un arī divīzijas kājnieku priekšnieka amats apmēram

1943. g. jūlija kaujās iegūts krievu vieglais tanks, kas latviešu karavīriem kalpoja kā vilcējs. Pie tanka no kr.: kapt. Galdiņš, pltn. Aperāts un šoferis Palks

lidzinājās bij. Latvijas armijas divīzijas komandiera palīga amatam. Tam bija uzticēta visu brigādes kājnieku daļu apmācības pārraudzība, poziciju izbūve, apgādes daļu inspicēšana u.t.t. Pulkvedis Veiss tagad bija praktiski visu brigādes latviešu augstākais latviešu priekšnieks. Bruņots ar kaujinieka pieredzi, pulkvedis Veiss tagad vairs necentās griezt ceļu brigādes stāba vācu personālam. Viņš juta, ka viņu respektē, un centās šo respektu izmantot savu karavīru labā. Brigādes vadībā pulkv. Veisa iespaids bija ļoti liels, kaut gan brigādi komandēja tik spēcīga personība kā virspulkvedis Šuldts.

1943. g. 8. novembrī brigādes 1. pulku pārdēvēja par 39. grenadieru pulku (1. latv.) un 2. pulku par 40. grenadieru pulku (2. latv.).

Apstākļus Volchovas frontes sektorā labi raksturo daži citāti no 40.(2. latv.) pulka Kurzemes (II) bataljona dienas grāmatas:

Izdegušais vilciens frontes tuvumā

— Sevišķas atzīmes par bataljona atrašanās laiku dienvidos no Spaskaja Polistj.

10.9.1943. — 15.10.1943.

Sākot ar 10. septembri, rotu strēlnieki pavada diennaktis atklātos bunkuros un „āpšu alās", neskatoties uz samērā vēso un mitro laiku, jo pastāvošos kaujas apstākļos izbūvēt bunkurus nav iespējams. Tikai pamazām, sākot ar oktobŗa mēnesi, radās pirmie bunkuri un līdz ar to reizē ar palīgspēku — baltkrievu strādnieku „pulka" sapieŗu un aktīvu paša bataljona strēlnieku līdzdarbību tiek uzsākta kaujas žoga izbūvēšana 6. rotas iecirknī.

Šo apstākļu dēļ ap 90—95% kaŗavīru ir utu apsēsti, kādēļ radās vajadzība pēc pirts, kādas bataljona iecirknī un aizmugurē nav. Ar pirts izbūvi un visu kaŗavīru novietošanu bunkuros higiēniskais stāvoklis uzlabojas.

Pēc bataljona un pulka ārsta novērojumiem kaŗavīri stipri noguruši, pie kam daļa noguruma noteikti attiecināma uz nepietiekošām pārtikas devām — olbaltuma trūkumu pārtikā.

Kaŗavīru garastāvoklis ir možs. Kaŗavīri ar sevišķu pacietību panes sāpes ievainošanas gadījumos. Pēc ārsta izteicieniem nav bijis neviena gadījuma, kuŗā pie samaņas esošais ievainotais būtu vaidējis vai kliedzis.

Prettanku lielgabals „Guna" pozicijās

15.10.1943. — 18.11.1943.

Bataljona zaudējumi: 8 krituši, 1 pazudis bez vēsts, 55 ievainoti (no pēdējiem 20 palikuši ierindā) un 48 slimi. No slimajiem 10 saslimuši ar gripu, 6 ar plaušu karsoni, 9 ar reimatismu, 4 ar ausu iekaisumu, 3 ar sirdi, 3 ar nierēm un 3 ar gremošanas organu slimībām. Ambulatoriski ārstējušies 25 ādas slimnieki. Kaŗavīri stipri cieš no apsaldēšanās.

Kaŗavīri miesīgi un garīgi stipri noguruši, tomēr cīņas spējas nav mazinājušās. Jūtams nepilnīga uztura iespaids. Garastāvoklis možs un labs.

% zaudējumi vienībās: stābam — 8,9% ievainoto. No ierakumu stipruma: 5. rotai — 3,2% krituši un 15,9% ievainoti; 6. rotai — 1,1% krituši un 14,1% ievainoti; 7. rotai — 3,4% krituši un 30% ievainoti; 8. rotai — 2% krituši un 8,5% ievainoti no ierakumu stipruma.

Uz 17. novembri bataljonā bija 310 kaŗavīri. —

Mājīgs stūrītis frontes tuvumā

18. NOVEMBRIS VOLCHOVĀ

40.(2. latv.) grenadieŗu pulka komandieris *pulkv. K. Lobe* raksta „Latvijas" 1963. g. 18. novembŗa numurā:

„Klāt bija 18. novembris un mūsu brīvvalsts svētku diena. Imantiešiem svētku norises kārtība bija zināma. Svētku runai bija paredzētas piecas minūtes, ar sākumu tieši pulksten 12.

Saskaņā ar svētku norises noteikumiem vienību komandieŗi ar busoles palīdzību noteica virzienus uz Latvijas zemi, lai svinīgajā klusuma brīdī visu skati ar auguma fronti būtu vērsti tieši virzienā pret tēvu zemi.

Vietās, kuŗas bija segtas no ienaidnieka zemes novērošanas, bija uzvilkti gan lieli, gan mazi mūsu nacionālie valsts karogi, un tie bija vai pie ik bunkuŗa. Ar katru mirkli tuvojās divpadsmitā stunda, un pacilāts saviļņojums cēla krūtis spēcīgiem elpas vilcieniem, tā ka sarunājoties dažam drebēja balss. Grupu komandieŗi un ieroču priekšnieki raudzījās pulksteņos.

Tad pulkstenis 12. Ļaudīm acīs asaras, un kā ar kādas mūžības rokas mājienu viss visā pulka plašajā frontē uz mirkli apklusa, un tanī pašā sekundē atskanēja briesmīgs uguns brāziens. Tad viss sastinga. atkal klusumā, un roku pie cepures viss pulks stāvēja pagriezts ar muguru ienaidniekam, bet

skatu virzienā uz tēvu zemi. Lielais klusuma brīdis ilga divas minūtes. Tad atkal pēkšņi atskanēja jauns uguns brāziens pa iepriekšējiem mērķiem, un svētku runa Latvijas brīvvalstij Volchovas purvā bija izskanējusi, gluži bez viena vārda.

Svētku runas laikā pulka vadība ar vienību pārstāvjiem, egļu zaru vainagiem un vienību tēvu zemes smilts urnām, cirstām Volchovas baltajā bērzā, atradās Volchovas Brāļu kapos. Pēdējam uguns brāzienam izskanot, Brāļu kapos pēkšņi sacēlās īsa, milzīgi spēcīga vētra. Tā saķēra kritušās sausās lapas, pacēla tās gandrīz stāvus gaisā un aiznesa Latvijas virzienā. Klātesošie klusēdami skatījās dabas parādībā, bet kāds bijīgā balsī teica: „Vai tiešām šīs zemes pelni dodas līdzi atbrīvotajām dvēselēm uz tēvu zemi, pametot šeit tikai trūdu dvašu?"

Imantas sētā nebija līdzekļu sarīkot svētku mielastu, apsveicējiem pasniedza tikai vīnu kādā traukā. Kad iestājās vakars un Latvijas karogi bija nolaisti, komandieris atstāja Imantas sētu un devās uz Tukuma sētu, kur namatēvs bija sarīkojis svētku mielastu. Uz savu roku rīkoti mielasti bija vairākās sētās. Nakts frontē pagāja mierīgi. Ienaidnieks, redzams, bija lielā neziņā."

LATVIEŠU SS BRĪVPRĀTĪGO LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS

28. decembrī 1943. g.
Nr. 5208.

2. Latviešu SS-brīvprātīgo brigādes komandierim
SS-oberfīreram Š u l d t a m.

Augsti godātais Oberfīrer!

Neraugoties uz manu sirsnīgāko vēlēšanos brigādes pieprasīto virsnieku un leģionāru papildinājumus nosūtīt Jūsu rīcībā līdz Jaunam gadam, tomēr man nav izdevies.

No 60 priekš brigādes iesauktiem virsniekiem līdz šim ieradušies 30, bet apģērbt no tiem izdevās tikai 15, kuŗi arī Jūsu rīcībā nosūtīti. Pārējiem 15 vēl trūkst ietērpa priekšmetu, kuŗu sagādāšana rada lielas grūtības. Ceru, ka pēc Jaunā gada virsnieku papildināšana ies sekmīgāk.

Jūsu pieprasīto pulkv. Rapu viņa dienesta priekšniecība neatbrīvo, par ko Jums pieteiks arī pulkv. Veiss. Par pulkv.ltn. Jurko atbrīvošanu šodien iesniedzu rakstu ģen. Šrēderam.

Leģionāru Jums nosūtīts tikai 1700 jeb 57% no vajadzīgā skaita, kas izskaidrojams ar Jūsu vēlēšanos saņemt galvenā kārtā lauciniekus. Pārējie sekos pēc svētkiem. No sabiedrības puses man jādzird lieli pārmetumi, kāpēc iesauktie jaunieši netiek apmācīti šeit Latvijā, bet tos neapmācītus sūta projām, kā tauta saka „uz fronti". Es jau zinu, ka Jūsu vēlēšanās ir pēc iespējas sekmīgāk veikt iesaucamo apmācības, izmantojot gatavus apmācības kadrus, bet sabiedrībai to grūti izprast.

No savas puses nožēloju, ka brigādes jauniesaukto rezerves vienības atro-

Atvaļinājumā braucēji

das izklaidētas un tāļu no brigādes, vietām pat tuvāk Ļeņingradas frontei kā brigādei. Bez tam, izņemot pavisam niecīgu procentu, jauniesauktie vācu valodu neprot, kāpēc, izmantojot vienīgi vācu apmācītājus, apmācību gaitā var rasties lielākas grūtības un žēlošanās no apmācāmo puses, ka viņi nostādīti bezizejas stāvoklī. Labi zinādams, ka Jūs kā gādīgs tēvs darāt visu, lai Jums pakļautos jauniešus nostādītu iespējami labvēlīgākos apstākļos, tomēr lūdzu vēl apsvērt, vai paredzētais latviešu virsnieku skaits — 1 uz atsevišķi novietotu nometni — norādītos apstākļos — nebūtu par mazu un vai latviešu kadru nebūtu iespējams pavairot, ja ne virsnieku skaita ziņā, kuŗu, kā man ir jau zināms, brigādei trūkst, tad vismaz attiecībā uz instruktoriem. Brigādei, man šķiet, instruktoru nevarētu trūkt, jo tā no jauniesausamiem instruktoriem ir atteikusies.

Izmantojot šo gadījumu, novēlu Jums un Jums pakļautai brigādei visu labāko un tālākus panākumus jaunajā — 1944. gadā.

R. Bangerskis
SS-grupenfīrers un ieroču-SS ģenerālleitnants.

Uz šo ģen. Bangerska rakstu brigādes komandieris atbildēja ar sekojošu 9. janvāŗa rakstu:

ŠULDTS
SS-OBERFĪRERS
2. LATV. SS-BRĪVPR. BRIGĀDES
KOMANDIERIS

R/As
Brigādes komandpunktā
9.1.1944.

Latviešu SS-brīvpr. leģiona
Ģenerālinspektoram
SS-grupenfīreram B a n g e r s k i m.

Ļoti godātais Grupenfīrer!

Es padevīgi pateicos par laimes vēlējumiem Jaunā gadā un sirsnīgi atbildu Jums un latviešu tautai ar to pašu.

Tālākam vēstules saturam es atbildu sekojoši:

1) Pārmetums, ko Jums taisa atklātība, ka jaunkareivji nosūtīti uz fronti bez apmācības, var būt tikai riebīga rīdīšana un pēc manām domām būtu viegli atspēkojama ar preses starpniecību. Īstenība ir pilnīgi pretēja! Latviešu dzimtene un tās rīcībā esošie virsnieki un instruktori nespēj jaunkareivjus apmācīt tā, kā to prasa kaŗa apstākļi austrumu frontē. Trūkst attiecīgo zināšanu un pieredzējumu. Ja es jaunkareivjus lieku šeit, tālu aiz frontes, apmācīt, tad pulkvedis Veiss un es, bez tam vēl latviešu virsnieki, pārrauga apmācības, tad Jūs, grupenfīrer, un latviešu tauta varat būt pārliecināti, ka apmācības notiks tik labi un pamatīgi, ka vēlāka iesaistīšana kaujā prasīs mazākos asins upuŗus no Jūsu tautas, grupenfīrer. Man ir pienākums rūpēties, lai zaudējumi būtu iespējami mazi un panākumi iespējami lieli. To es varu panākt tikai tad, ja jaunkareivji priekšzīmīgi apmācīti. Jūs pats, grupenfīrer, savā beidzamā apciemojumā brigādē redzējāt un aizrādījāt, ka kareivji *vāji* apmācīti. Tas ir neatbildīgi, *jo katra vāja apmācība maksā asinis.*
2) Es to apsveiktu — un Jūsu vēlēšanās ir pilnīgi manējā — ja apmācības bataljona rīcībā varētu nodot *ne tikai vienu,* bet pēc iespējas *daudz* latviešu virsnieku un instruktoru. To brigāde personāla trūkuma dēļ nespēj. Vainīgi pie tā ir vienīgi latviešu virsnieki, kuŗi, kā man ziņots, lielā skaitā atrodas Latvijā, bet nožēlojamā kārtā nenāk uz fronti. Tas ir vienīgais iemesls, kādēļ Jūsu vēlēšanos, grupenfīrer, nevar izpildīt. Pie brigādes esošie latviešu virsnieki līdz pēdējam nodarbināti. Daži kungi nav pilnīgi veseli, tomēr lazaretē neiet, jo viņi zina, ka viņu latviešu dzimtenes nākotne izšķiŗas frontē *un ne Rīgā!* Latviešu dzimtene nevar aptvert, kas šiem kungiem jāveic, jo citādi brigādē nebūtu tāds virsnieku trūkums. Es piezīmēju, ka ieradušies virsnieki vēl nav iesaistāmi

VĀCU ZIEMEĻFRONTE 1943. GADA BEIGĀS

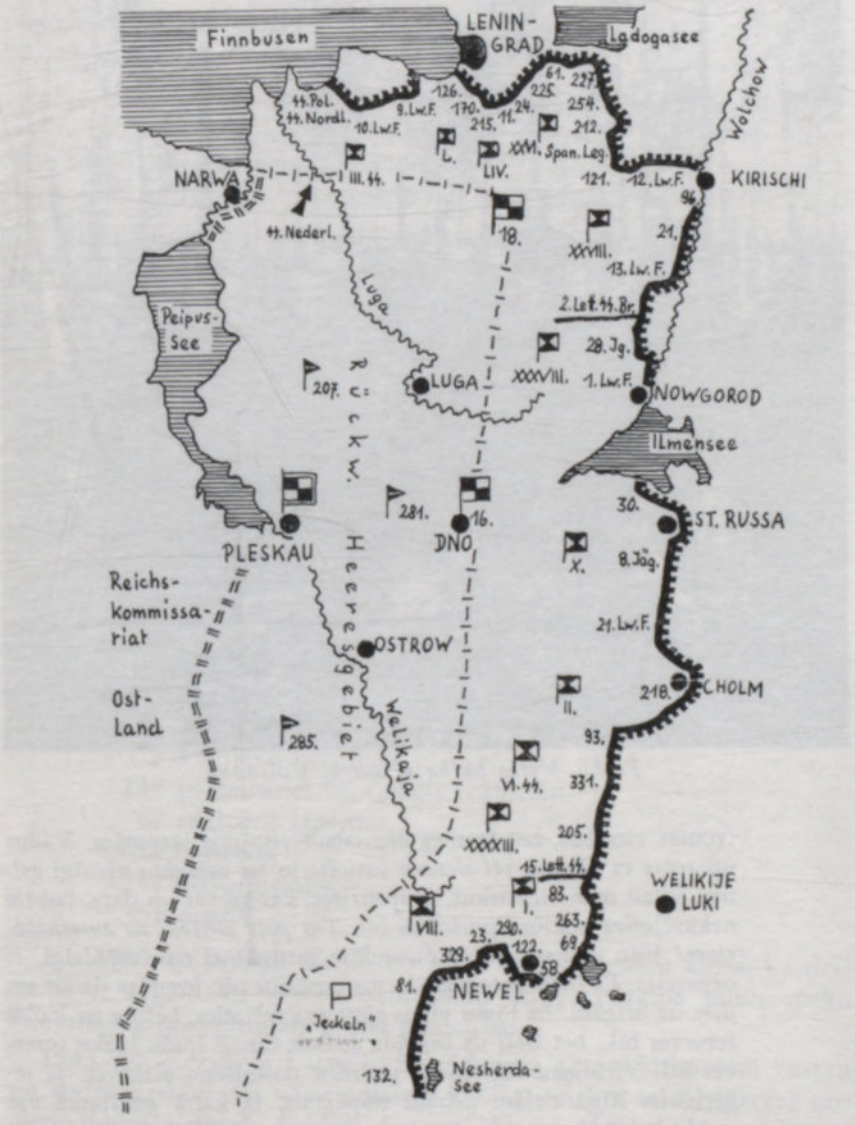

—|—|—|— *Vācu frontes aizmugures josla, kas pakļauta milit. iestādēm.*
=||=||=||= *Ostlandes reichskomisāriātam pakļautais apgabals.*
Schēma Nr. 4

Pulkv. Veisa pulka virsnieki Volchovā

frontes vienībās, bet frontes dienestam vispirms jāapmāca. Vadus un rotas es viņiem *vēl nevaru* uzticēt: jo tas maksātu vienīgi asinis. Sūtait man virsniekus, grupenfīrer, kas ko var un dara, tad tie nekavējoties nokļūs apmācības btl. *Tas pats attiecas uz instruktoriem!* Jūsu uzskats, ka jauniesauktie instruktori nav vajadzīgi, ir nepareizs. Es būtu pateicīgs, ja tos nosūtītu pēc iespējas daudz un drīz uz brigādi. Es lūgtu viņus sūtīt nekavējoties, bet ne uz lauku rezerves btl., bet tieši uz brigādi, jo šeit formē īpašu lauku rezerves btl. Virsnieku ieģērbšana nedrīkst nosūtīšanu aizkavēt. Ja ieģērbšana Rīgā tiešām nebūtu iespējama, tā katrā gadījumā var notikt brigādē.

Patiesā cieņā esmu Jūsu padevīgais

Šuldts
SS-oberfīrers

1943. g. pēdējās dienās brigādē bija sekojošs komandējošais sastāvs:

Brigādes komandieris — *SS-oberfīrers Šuldts*
Brigādes kājnieku priekšnieks — *plkv. V. Veiss*

39.(1. latv.) grenadieŗu pulka komandieris — *kapt. N. Galdiņš*
I bataljona komandieris — *kapt. Ž. Jansons*
II bataljona komandieris — *vltn. G. Šeibelis*
III bataljona komandieris — *kapt. V. Reinholds*

40.(2. latv.) grenadieŗu pulka komandieris — *pltn. K. Lobe*
I bataljona komandieris — *kapt. A. Skrauja*
II bataljona komandieris — *kapt. V. Grants*
III bataljona komandieris — *maj. E. Stīpnieks*

Artilerijas diviziona komandieris — *kapt. V. Grāvelis*

2. latv. grenadieŗu pulka sastāvs 1944. g. 1. janvārī:

65 virsnieki,
386 instruktori,
2.198 kareivji.

Spēkrati:

10 smagie auto,
5 vieglie auto,
264 zirgi.

Apbruņojums:

7 prettanku lielgabali,
7 kājnieku lielgabali,
149 patšautenes un smagie ložmetēji,
67 snaiperu šautenes,
1.858 šautenes,
238 mašīnpistoles,
551 pistole.

Jau 1943. g. pēdējās dienās no vācu vadības ienāca ziņas, ka drīzumā ir sagaidāms krievu uzbrukums un paredzama mūsu spēku atiešana uz jaunām aizmugures pozicijām.

1943./44. g. ziemai Latviešu brigāde bija gatavojusies visu vasaru un rudeni, pārvēršot vācu nolaisto kaujas iecirkni labi izbūvētā nocietinājumu sistēmā. Šķidrās žagaru „blendes" vietā kaŗavīrus no pretinieka uguns sargāja baļķu un zemes atbalsta punkti un aizsargsētas. Parallēli galvenai kaujas līnijai bija izbūvētas uztverošās pozicijas dziļumā. Nepietiekošais sprunguļu ceļu tīkls bija papildināts.

Dāvanu paciņas pienākušas

Latviešu brigādes komandieris vplkv. Šuldts un pltn. V. Veiss pie kāda bunkura

Kaŗavīriem bija sagatavotas apkurināmas un drošas ziemas mītnes. Nevien cilvēkiem, arī zirgiem un ierīcēm bija uzceltas pret salu un sniegu drošas mītnes.

1943. g. Ziemsvētki Volchovā tāpēc varēja paiet puslīdz droši, silti un bezrūpīgi, par ko jo sevišķi gādāja bagātīgie svētku sainīši no dzimtenes. Katram kaŗavīram iznāca pa 4—5 sainīšiem ar cepumiem, sviestu, speķi u.c. gardumiem. Taču svētku miers bija tikai šķietams. Tieši 3. Ziemsvētkos, kad brigādes kājnieku priekšnieks uz Kaŗa skolu izvadīja brigādes 30 jaunos kadetus, korpusa komandieris jau brīdināja brigādi par plašām ienaidnieka kustībām tiešā frontes aizmugurē.

VĀCU SPĒKU ZIEMEĻU GR. STĀVOKLIS 1944. G. JANV. SĀKUMĀ

Schēma Nr. 5

KRIEVU LIELUZBRUKUMA SĀKUMS

1944. g. janvāŗa mēneša sākumā krievi uzsāka savu lieluzbrukumu visā Austrumu frontes ziemeļu sektorā. Lai ielenktu vācu spēkus, kas aizstāvējās dienvidos no Ļeņingradas un Ladogas ezera, krievi 14. janvārī ievadīja arī uzbrukumu Volchovas frontē, pārraujot vācu fronti apm. 4—5 km dienvidos no Latviešu brigādes aizstāvēšanās iecirkņa un ziemeļos no Novgorodas ielencot divas vācu divīzijas. (Skat. schēmu Nr. 5.)

Šinī laikā Latviešu brigādes frontē notika tikai pastiprināta artilerijas darbība. Sekas krievu 14. janvāŗa uzbrukumam bija diezgan dziļš iebrukums vācu frontes dienvidos no Latviešu frontes labā spārna. Tādēļ 14. janvāŗa vakarā 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka II bataljons *kapt. G. Šeibeļa* vadībā bija spiests pagarināt savu frontes labo spārnu vēl vairāk pa labi, tā ieejot vācu kaujas iecirknī.

PULKVEŽA VEISA KAUJAS GRUPA

Lai nosprostotu krievu iebrukumu vācu iecirknī, 15. janvārī pulkvedim Veisam uzdeva saformēt kaujas grupu no 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljona *kapt. Ž. Jansona* vadībā un 40.(2.latv.) gren. pulka III bataljona *maj. E. Stīpnieka* vadībā.

Brigādes vadība pulkv. Veisa kaujas grupai pavēlēja:

1) Doties uz Ņekochovas rajonu un tur uzbrukt ienaidniekam no ziemeļiem un nodrošināt Ņekochovas ceļa krustojumu no austrumiem un
2) ar kauju atbrīvot atiešanas ceļu diviem ielenktiem vācu pulkiem dienvidos no Ņekochovas.

Pulkveža Veisa grupu uz Ņekochovas rajonu pārsvieda pa daļai pa purva dzelzceļu, pa daļai kājām. Nonākot 16. janvārī plkst. 15 Ņekochovas rajonā, ceļš uz pašu Ņekochovu bija jāatbrīvo ar kauju, jo krievu patruļas šo rajonu jau bija pa daļai ieņēmušas, dziļi iebrūkot vācu aizmugurē.

Pulkv. Veisa kaujas grupa, visu 16. janvāŗa dienu atrodoties nepārtrauktās cīņās ar ienaidnieku, Ņekochovu tomēr sasniedza. Kaujas grupa Ņekochovas rajonā nekavējoši ieņēma aizstāvēšanās pozicijas: 39.(1.latv.) I bataljons kreisajā spārnā un 40.(2.latv.) III bataljons labajā spārnā. Pozicijas ieņēma ceļmalas grāvjos un dažos iepriekš izbūvētos bunkuros.

Tūliņ 16. janvārī kaujas grupai piedalīja 3 vācu triecienlielgabalus uz pašbraucējām lafetēm, vienu vācu bateriju un vienu vācu kājnieku rotu. Pēdējo novietoja pozicijās pa kreisi no I bataljona. No katra bataljona saformēja pa kaujas grupai, kuŗām uzdeva doties izlūkot priekšieni, kā arī elenkto vācu vienību situāciju. Sazināšanās ar tiem notika pa radio.

Naktī uz 17. janvāri vācieši no ielenkuma tomēr pa daļai paši atbrīvojās ar saviem spēkiem un aizgāja Dolgovo virzienā. Pie vācu spēku izlaušanās tomēr ļoti nozīmīga bija latviešu spēku atrašanās un iedarbība no Ņekochovas puses. Arī pēc vāciešu izlaušanās pulkv. Veisa kaujas grupa palika uz vietas Nekochovas rajonā.

17. janvāŗa rītā, pēc vācu spēku izlaušanās, krievi pie Ņekochovas ielauzās pulkv. Veisa kaujas grupas 39.(1. latv.) pulka I bataljona iecirknī līdz pat bataljona komandpunktam, apejot visa bataljona un vācu rotas kreiso spārnu. Ar kaujas grupas rezervju prettriecieniem krievus tomēr atsvieda atpakaļ. Šinī kaujā ievainoja 39. grenadieŗu pulka I bataljona komandieri *kapt. Ž. Jansonu, ltn. A. Strautiņu* un vairākus citus kaŗavīrus. I bataljona komandēšanu pārņēma *kapt. J. Ābols.* Tās pašas dienas vakarā kaujas grupa zem ienaidnieka spiediena atgāja ziemeļu-rietumu virzienā uz Dolgovo sādžu, ko sasniedza pusnaktī.

Par lietpratīgo un drosmīgo darbību Ņekochovas rajonā *pulkv. V. Veisu* kā pirmo latviešu kaŗavīru 1944. g. 9. februārī apbalvoja ar Bruņinieku pakāpes Dzelzskrustu (skat. 232. lpp.).

Pulkv. Veisam pakļautā 40.(2.latv.) grenadieŗu pulka III bataljona komandieris *majors E. Stīpnieks* par šīm kaujām liecina:

— Uzdevums ielenkto vācu divīziju atslogošanai, ko saņēma Veisa kaujas grupa, bija ļoti riskants. Bija jānosoļo apm. 20 km gar atklātu boļševiku

Plkv. Veiss apbalvo kapt. Z. Jansonu ar 1. šķ. Dzelzskrustu. Vidū Veisa kdze

fronti, jo vācu vienības bija gaužam sajauktas. Gājiena laikā mūsu kolonnu pārgrieza kāds ienaidnieka slēpotāju bataljons. Ar to tomēr tikām galā stundas laikā. Sasniedzot mērķi, mūs sagaidīja ienaidnieka artilerijas uguns. Šai iecirknī tomēr bija daži teicami izbūvēti bunkuri, kuŗos varējām paslēpties, un uguns mums zaudējumus nenodarīja. Plkv. Veiss, neievkrodams artilerijas uguni, nemitīgi staigāja no bunkuŗa un bunkuri, dodams rīkojumus un norādījumus aizstāvēšanās poziciju ieņemšanai, jo mums priekšā vairs vācu daļu nebija un katru brīdi varēja sagaidīt ienaidnieka uzbrukumu.

Naktī pretiniekam izdevās ielauzties mūsu pozicijās līdz pat pulkveža bunkuram. Te atkal redzējām pulkveža drošsirdību un aukstasinību. Savācis nedaudz vīru, viņš personīgi metās prettriecienā ar mašīnpistoli un rokas granātām, ienaidnieku no mūsu pozicijām atkal padzīdams. Arī tālākos kaujas grupas pārgājienos Veiss vienmēr bija tur, kur risinājās smagākās cīņas, ar savu priekšzīmi aizraudams un iedvesmodams pārējos. Tas pats atkal atkārtojās pie Tatīno stacijas, kaujas grupai ieņemot pozicijas uzbrukumam. (Sk. schēmu Nr. 6.)

Pēc 7 dienām manu bataljonu nomainīja, lai dotu vīriem pelnītu atpūtu,

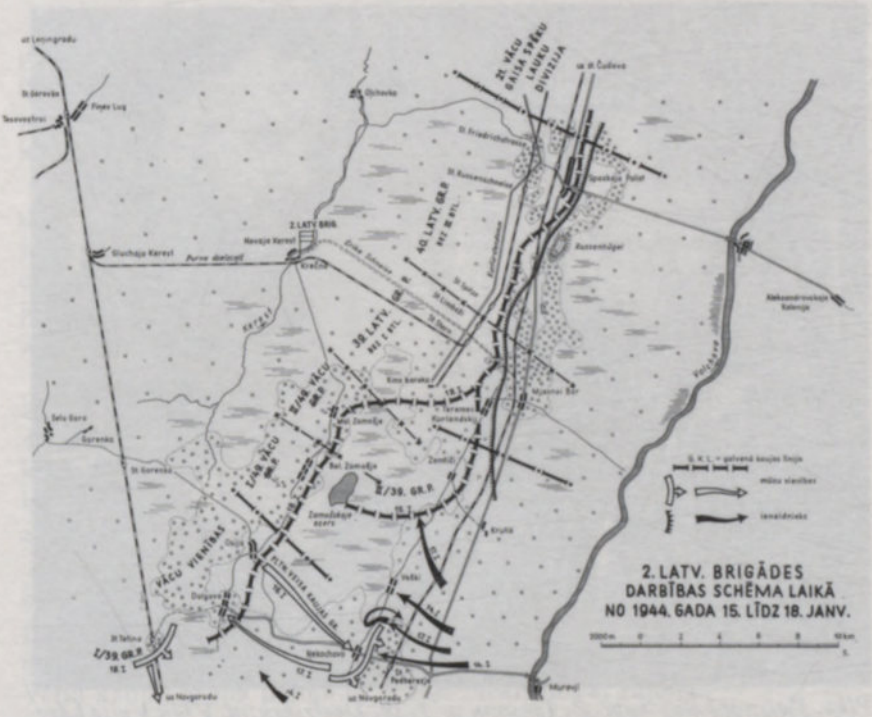

Schēma Nr. 6

bet pulkv. Veiss palika kaujas līnijā, līdz šim brīdim tikpat kā negulējis. Parasti elegantais un vienmēr gludi skūtais Veiss šais dienās bija apaudzis ar bārdu un tā noguris, ka kādreiz, atbraucis uz manu komandpunktu un apsēdies, momentā iemiga. Pēc 5 minūtēm viņš tomēr atkal bija augšā un turpināja dot pavēles kaujas grupai. —

Pulkv. Veisa kaujas grupā ietilpstošais 39.(1.latv) gren. pulka I bataljons saņēma pavēli jau 18. janvārī plkst. 06 atstāt Dolgovo un atiet uz Tatino staciju, kur arī bataljons ieradās plkst. 08, bet jau plkst. 10 bataljons saņēma atkal jaunu pavēli iziet uz 7 km attālo dzelzceļa tiltu dienvidos no Tatino stacijas. Šo tiltu bija ieņēmuši krievu partizāni. Plkst. 13 bataljons arī sasniedza norādītā tilta rajonu un izvērsās gar dzelzceļa uzbēruma rietumu malu uzbrukumam tiltam. Dzelzceļa uzbēruma austrumu pusē izvērsās kāda vācu vienība. Plkst. 14 ar strauju triecienu I bataljons ieņēma dzelzceļa tilta rietumu galu. Vācu vienībai tas neizdevās, un I bataljons ienaid-

Pasta vedējs

Visvairāk gaidīts vīrs Volchovā — pastnieks

nieka pārspēka dēļ bija spiests atiet. Bataljons atkāpās uz mežu apm. 500 m no tilta uz ziemeļiem, kur nocietinājās.

Lai pastiprinātu pulkv. Veisa kaujas grupu, saformēja jaunu bataljonu *kapt. E. Laumaņa* vadībā. Bataljonā iekļāva 39.(1.latv.) grenadieru pulka 5. rotu *ltn. V. Gruduļa* vadībā un 10. rotu *vltn. Rabenko* vadībā. Pulkv. Veisa kaujas grupai atdotā vietā abi pulki saņēma katrs pa rotai no brigādes lauku rezerves bataljona, kas atradās Batetskajas stacijas rajonā.

Pulkv. Veisa kaujas grupai pēc 18. janvāŗa nesekmīgā uzbrukuma dzelzceļa tiltam dienvidos no Tatino stacijas, 19. janvārī vairs saskares ar ienadnieku nebija. Plkst. 18 kaujas grupa saņēma pavēli atiet uz Tatino staciju, kuŗu arī pēc pāris stundām sasniedza. Tatino stacijas rajonā 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljons novietojās kaujas grupas rezervē, izliekot vienīgi apsardzības grupas. Pārējie kaujas grupas spēki ieņēma aizstāvēšanās pozicijas uz austrumiem un dienvidiem no Tatino stacijas.

20. janvārī kaujas grupa saņēma pavēli uzbrukt Dolgovo sādžai. Uzbrukumā piedalījās I bataljons *kapt. J. Ābola* vadībā, III bataljons *majora E. Stīpnieka* vadībā, apvienotā rota no dažādām vienībām *ltn. J. Bērziņa* vadībā un *kapt. E. Laumaņa* apvienotais bataljons. Dolgovo sādžu kaujas grupai tomēr neizdevās ieņemt, jo kāda ienaidnieka divīzija šinī vietā jau bija ieņēmusi izejas stāvokli uzbrukumam. Tatino stacija tomēr visu laiku atradās kaujas grupas rokās. Attālums starp Dolgova sādžu un Tatino staciju bija apm. 3 km.

Pulkv. Veisa kaujas grupai bija uzdots 20. janvārī ieņemt Dolgovo sādžu, lai glābtu kādu vācu divīziju, kuŗai draudēja ielenkšana. Bija uzdots apturēt ienaidnieka virzīšanos uz priekšu Dolgovo rajonā vismaz uz 24 stundām, lai dotu iespēju vācu kaŗaspēka daļām izlauzties. To kaujas grupa arī sekmīgi veica.

Ciņa par Dolgovo vilkās 20. janvārī no plkst. 07 līdz plkst. 16. Plkst. 08 ienaidnieks uzbruka kaujas grupas 39.(1.latv.) pulka I bataljona priekšgrupām pie Tatino stacijas. Pēc sīvas kaujas bataljona vienības uzbrūkošo ienaidnieku atvairīja un piespieda atkāpties apm. 500 m no Tatino stacijas. Plkst. 10 I bataljonam piedalīja arī 1. pulka 2. rotu un kapt. Laumaņa bataljonu (1. pulka 5. un 10. rotu).

20. janvārī plkst. 24 ienaidnieks ar stipriem spēkiem tanku atbalstā atkal nāca uzbrukumā no Dolgovo puses. Tā rezultātā mūsu priekšgrupas atgāja no Dolgovo rajona uz Tatino staciju, kur tad arī plkv. Veisa kaujas grupa palika un ieņēma aizstāvēšanās poziciju. Uzbru-

kumu atvairot, krita 40.(2.latv.) gren. pulka 10. rotas komandieris *ltn. L. Šņukuts**) un 11. rotas komandieris *ltn. K. Rubenis**), bet ievainoja 7. rotas komandieri *vltn. F. Eglāju* un 9. rotas komandieri *vltn. A. Eglīti.*

21. janvārī ienaidnieks atkal bezsekmīgi uzbruka mūsu priekšējām vienībām pie Tatino stacijas. Šinīs kaujās ievainoja piecus 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljona virsniekus: *virsleitnantus K. Ložeņicinu* (no *ievainojuma mira*), *V. Graumani* un *A. Baumani*, *leitnantus J. Bērziņu* un *E. Frīdi* (no ievainojuma mira). Par kauju pie Dolgovo *ltn. Bērziņu* apbalvoja ar Dzelzskrusta 1. šķiru.

22. janvāŗa vakarā pulkv. Veisa kaujas grupa ieņēma aizstāvēšanās pozicijas 3 km ziemeļos no Tatino stacijas, kuŗu pie mūsu spēku atstāšanas uzspridzināja. 22. janvāŗa rītā no plkst. 06—08 ienaidnieks divu tanku un stipras artilerijas uguns atbalstā uzbruka kaujas grupas 1. rotai, kas bija ieņēmusi pozicijas abpus dzelzceļam. Laižot darbā bataljona rezervi, ko atbalstīja artilerija, izdevās ienaidnieku atvairīt. Ievainoja *ltn. V. Piteranu.*

Arī 23. janvāŗa rītā plkst. 05 kaujas grupai uzbruka kāda ienaidnieka trieciengrupa. To laikā pamanīja un ar kājnieku un smago ieroču uguni uzbrucējus iznīcināja. No plkst. 07—08.30 notika spēcīgs ienaidnieka artilerijas uguns brāziens. Tā laikā ievainoja 13 kaŗavīrus. Pēc tm līadz plkst. 10 ienaidnieks uzbruka vairākos viļņos, bet bez sekmēm, jo mūsu artilerijas un kājnieku uguns gulās labi un bija spēcīga. Ienaidnieks zaudēja daudz kritušo un daudz kaŗa materiālu, kā šautenes, ložmetējus un vieglos granātmetējus. 2. rota saņēma gūstā divus ievainotus lielinieku kaŗavīrus. Mūsu zaudējumi: 4 krituši un 26 ievainoti. No plkst. 10.35 līdz plkst. 20 mūsu artilerija piešāva mērķus galvenās kaujas līnijas priekšā. Bija vairāki tuvlidojumi, no kuŗiem smagi cieta 1. un 2. rota, zaudējot 4 kritušus un 9 ievainotus kaŗavīrus.

25. janvārī 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljonam piedalīja divus triecienlielgabalus. Plkst. 05 bataljons sasniedza norādīto Selo Gora sādžu un turpināja virzīties kā pulka arjergards uz Gusi sādžu, kuŗu sasniedza plkst. 8.30. Gusi sādžā bataljonam deva 2 stundas ilgu at-

---

* Vēl pēc nāves, 30. janvārī, leitnantus *Šņukutu* un *Rubeni* paaugstināja par virsleitnantiem.

Ar 30. janvāri paaugstināja vēl arī *kapt. A. Skrauju* par majoru, *vltn. P. Kvālbergu, A. Eglīti, V. Mālu, F. Konradu* un *P. Krastu* par kapteiņiem, *leitnantus P. Spalviņu, O. Vinkleru, A. Vilni* un *M. Aivieksti* par virsleitnantiem un *virsn. vietn. G. Odiņu* un *Ž. Butkusu* par leitnantiem.

pūtu un izsniedza siltas pusdienas. Pēc 3 stundām bataljons turpināja ceļu uz Gluchaja Kerestj. Bataljona kaŗavīru morāliskais stāvoklis bija labs, kaŗavīri bija vienīgi pārāk noguruši, 4 diennaktis pavadot purvā līdz ceļiem ūdenī.

Plkst. 13.30 bataljons sasniedza Gluchaja Kerestj, kur arī saņēma pienākošos atpūtu. Apmešanās telpas bija samērā labas, un arī pārtika bija pietiekošā daudzumā. Arī visu nākošo dienu nekādu uzdevumu bataljonam nebija.

2. LATVIEŠU BRIGĀDES ATIEŠANA NO VOLCHOVAS POZICIJĀM

Tā kā Latviešu brigādes frontē pēc pulkv. Veisa kaujas grupas saformēšanas trūka divu bataljonu, tad to vietā saformēja speciālas vienības no dažādiem aizmugurniekiem un iesaistīja tos brigādes frontes iecirkņa noturēšanā.

Sakarā ar krievu dziļo iebrukumu ziemeļos no Novgorodas arī Latviešu brigāde 17. janvārī bija spiesta atliekt savu labo spārnu, kuŗam ienaidnieks arī visu laiku nepārtrauca savus uzbrukumus. Tos gan vienmēr atsita ar lieliem zaudējumiem ienaidniekam. Šinī laikā brigādes labais spārns atradās Samošjē purva rajonā, apm. pusotra km dienvid-rietumos no Semjtici. Šo rajonu aizstāvēja viena pastiprināta 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka rota.

Savu iebrukuma rajonu ienaidnieks visiem spēkiem centās paplašināt. Tādēļ brigādes komandieris 17. janvārī pavēlēja 40.(2.latv.) grenadieŗu pulkam un 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka III bataljonam palikt uz vietas līdzšinējās pozicijās, bet pārējām brigādes vienībām ieņemt jaunu galveno kaujas līniju: Ossija (izslēdzot) — Bol. Samošjē — Mal. Samošjē — Glušica Bach līdz Nordecke Sumpff (augst. 40,3) — līdz agrākajai kaujas līnijai. Sakarā ar šo pavēli bija jāatiet tikai brigādes labajam spārnam, 2. latv. pulkam paliekot līdzšinējās pozicijās (bez III bataljona, kas bija ietilpināts pulkv. Veisa kaujas grupā).*)

Darbības robežas:

a) Brigādei piedalītam I/49. vācu gren. pulkam: Ossija (izsl.) — Bol. Samošje (iesk.). Šim vācu bataljonam Bol. Samošje sādžā piedalīja 200 latviešu jauniesauktos kaŗavīrus.

* Skat. schēmu Nr. 7.

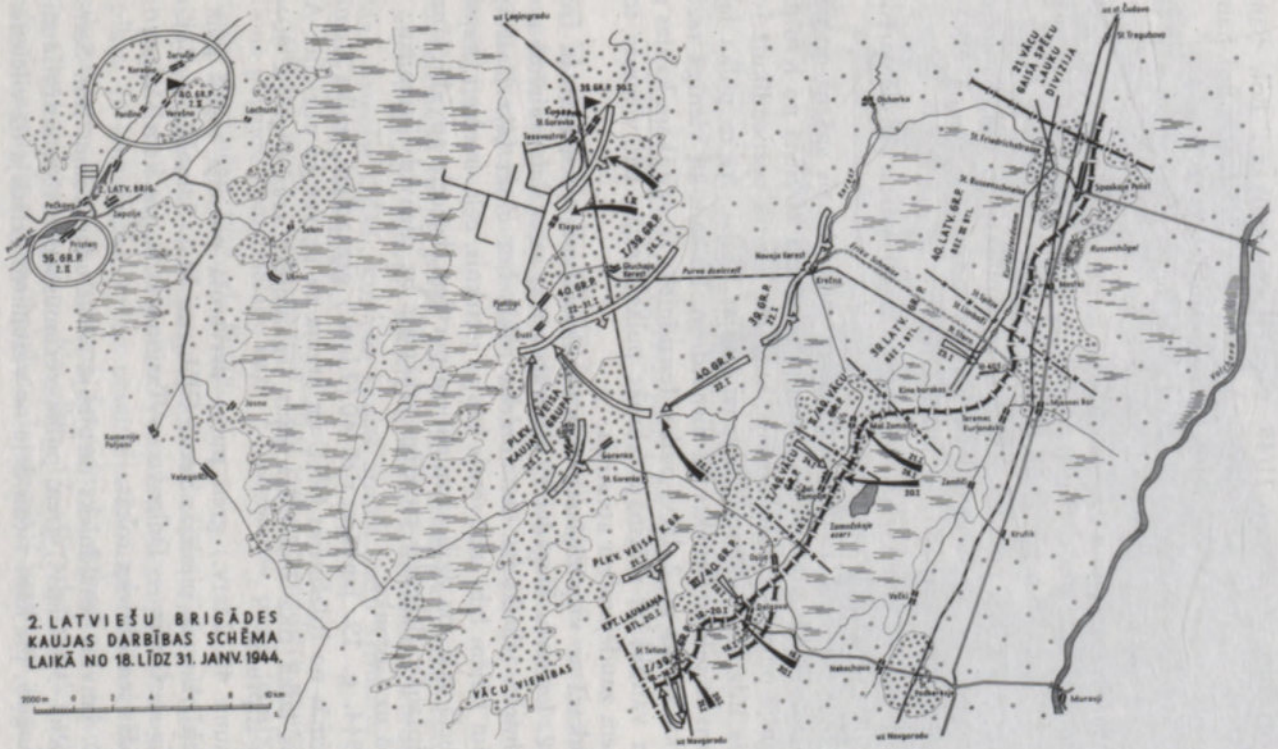
2. LATVIEŠU BRIGĀDES
KAUJAS DARBĪBAS SCHĒMA
LAIKĀ NO 18. LĪDZ 31. JANV. 1944.
VĀCU VIENĪBAS

Schēma Nr. 7

b) Brigādei piedalītam II/49. vācu Jēgeru pulkam: Bol. Samošje (izsl.) — augst. 47,7 (iesk.). Arī šim vācu bataljonam Bol. Samošje sādžā piedalīja 200 latviešu jauniesauktos kaŗavīrus.
c) Pārpalikumam no 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka: augst. 47,7 (izsl.) — vecās un jaunās GKL salaidne.

Atiešanu uz jauno galveno kaujas līniju izdarīja 18. janvārī līdz ar tumsas iestāšanos. Pēdējās kaŗavīru grupas vecajā GKL palika līdz 19. janvārim plkst. 04.

Jaunajā GKL noteikti sekoši smagumpunkti: a) Bol. Samošje, b) Mal. Samošje, c) Krustojums: Kurfirstendamm — jaunā GKL, d) Krustojums: vecā GKL — jaunā GKL.

Atiešana uz jauno GKL notika bez sarežģījumiem pavēlē paredzētā kārtībā. (Skat. schēmu Nr. 7.)

18. janvārī 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka labais spārns nostabilizējās uz jaunās aizstāvēšanās līnijas vispārējā virzienā no Krutik — Samošjē purvs — Bol. Samošjē, kuŗa pie Krutik perpendikulāri pieslējās līdz šim ieņemtai galvenai kaujas līnijai. Ar to pulka labais spārns ir pilnīgi atliekts uz dienvidiem. Pulkam kā vienīgā rezerve palika 9. rota no 2. latv. pulka. Ienaidnieks ar vairākām kaujas grupām vairākkārt mēģināja iebrukt pulka līnijās, bet vienmēr to ar lieliem zaudējumiem atvairīja.

Sakarā ar vispārējā stāvokļa pasliktināšanos vācu ziemeļu frontē arī 2. Latviešu brigādei 19. janvārī nācās atiet, lai zvairītos no ienaidnieka ielenkuma. Ienaidnieka rokās bez cīņas bija jāatstāj ar lielām pūlēm labi izbūvētais kaujas iecirknis, ceļi, bunkuŗi, kapsētas un lielā salā, pa dziļi aizsnigušiem purviem, bezceļu apvidū, jāuzsāk atkāpšanās. Brigādei pavēlēja atkāpties uz dienvid-rietumiem, virzienā uz Gorenka.

1944. g. 19. janvāŗa rītā 40.(2.latv.) grenadieŗu pulka vienības noņēmās no līdzšinējās GKL un atgāja uz uztverošo poziciju. Atiešanas laikā tika iznīcināta kāda ienaidnieka trieciengrupa 40—50 vīru stiprumā.

Jaunā 40.(2.latv.) gren pulka uztverošā pozicija tagad gāja no Mostki, kur tā pieslējās vecai GKL, uz Mal. Samošje — Bol. Samošje — Ossija — Dolgovo — Tatino stacija, pie kam Dolgovo jau atradās ienaidnieka rokās.

20. janvārī ienaidnieks turpināja savus uzbrukumus Bol. Samošje virzienā. 39.(1.latv.) gren. pulka vezumus sagatavoja nosūtīšanai uz aizmuguri, pie kam vienu daļu no vezumiem uzlādēja uz vilciena.

Kapt. Laumanis (1. no labās puses) pie sava bunkura

39.(1.latv.) gren. pulka pārējā frontē notika vienīgi vietēja rakstura sadursmes un kaujas grupu darbība. Visus pulka vezumus nosūtīja uz aizmuguri. Visas ierīces, bunkurus un ceļus sagatavoja uzspridzināšanai.

Vltn. Ziedaiņa kaujas grupa, kas pa daļai sastāvēja no jauniesauktiem kaŗavīriem, 21. janvārī sekmīgi atvairīja ienaidnieka uzbrukumu Mal. Samošje sādžai, kur pēc kaujas atrada starp kritušiem arī divus ienaidnieka virsniekus.

21. janvārī *pulkv. Veiss* uzdeva 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka I bataljona pagaidu komandēšanu *kapt. E. Laumanim,* par šī bataljona adjutantu nozīmējot *vltn. A. Bergu.*

Laikā no plkst. 12—16 ienaidnieks veda traucējošu artilerijas uguni pa dzelzceļa stigu un pulkv. Veisa kaujas grupas aizmuguri. Pēc plkst. 16 ienaidnieks otrreiz uztaustīja mūsu pozicijas un nāca uzbrukumā apm. 70 vīru stiprumā. Ienaidnieka uzbrukumu sekmīgi atvairīja ar kājnieku ieročiem. No plkst. 17—19 atkal notika stiprs ienaidnieka artilerijas uguns brāziens. Ievainoja I bataljona pag. ko-

Ceļā no viena bunkura uz otru

mandieri *kapt. E. Laumani.* Pulkv. Veiss I bataljona pag. komandēšanu uzdeva *vltn. A. Bergam.*

40.(2.latv.) grenadieŗu pulku 21. janvāŗa naktī līdzšinējā frontē nomainīja vācu vienības. Pa lauku dzelzceļu un arī ar auto transportu bija paredzēts to pārsviest uz Selo-Gora rajonu. Tomēr ienaidnieka pārspēka dēļ 40.(2.latv.) gren. pulks 22. janvārī brigādes atiešanas ceļu DR virzienā atbrīvot nevarēja, un brigāde bija spiesta mainīt atiešanas ceļu uz Fiņev-Lug. Tur brigāde ieņēma aizstāvēšanās pozicijas apm. 10 km dienvidos no Fiņev-Lug (Gusi—Pjatiļici rajonā), kur arī aizstāvējās līdz 31. janvārim. (Sk. schēmu Nr. 7.)

Jau 1. janvārī brigādes komandieris pavēlēja iznīcināt visus vienību kancelejas aktus un virsnieku personīgās mantas, atstājot vienīgi nepieciešamos kaujas piederumus un municiju.

22. janvārī lielākā daļa no 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka vienībām uzlādējās Stern stacijā uz lauku dzelzceļa un plkst. 14 ieradās Gluchaja-Kerestj. Vecajās pozicijās palika vēl vienīgi sedzošās daļas. Spridzinātāju komandas iznīcināja un sabojāja uz vietām bunkurus,

tiltus un ceļus. Iznīcināja un uzspridzināja arī purva dzelzceļu. Tās pašas dienas vakarā 39.(1.latv.) grenad. pulka vienības, izņemot pulkv. Veisa kaujas grupai pakļauto I bataljonu, kas atradās jau Gluchaja-Kerestj rajonā, saņēma pavēli ieņemt aizstāvēšanās pozicijas Krečno rajonā, kur līdz šim atradās brigādes komandpunkts. Pulks ieņēma pozicijas gar Krečno upes krastu.

Sedzošām daļām *(vltn. Ziedaiņa kaujas grupai)* 22. janvārī bija jāizcīna sīva cīņa ar uzbrūkošo ienadnieku pie Bol. Samošje, kur uzbruka apmēram 250 sarkanarmiešu stipras artilerijas un granātmetēju uguns atbalstā. Ienaidnieku atvairīja, nodarot tam lielus zaudējumus, pēc kam kaujas grupa pati pārgāja uzbrukumā. Šinīs kujās ienaidnieks zaudēja pie 100 kritušo un 9 gūstekņus, kā arī atstāja kaujas laukā daudz dažādu ieroču. Pēc šīm kaujām vltn. Ziedaiņa kaujas grupa atgāja un vakarā sasniedza Gluchaja-Kerestj.

23. janvārī 39.(1.latv.) grenadieŗu pulka vienības pakļāva 13. vācu gaisa spēku lauku divīzijai. Pulka vienības atradās pozicijās Krečno rajonā. Kaŗavīri galvenokārt nodarbojas ar poziciju izbūvi, jo saskares ar ienaidnieku vēl nebija. Pievakarē pulks saņēma pavēli atkal ieņemt agrāko galveno kaujas līniju augstienes 40,5 rajonā. Pulka 9. rotu norīkoja uz Mal. Samošje, bet pulka II bataljonu Erikašneises virzienā.

24. janvāŗa rītā 39.(1.latv.) pulka 9. rota devās uzbrukumā uz Bol. Samošje, kuŗu ienaidnieka pārspēka dēļ tomēr neizdevās ieņemt, ienaidniekam bija arī stiprs artilerijas atbalsts. 6. rotu un daļu 8. rotas pārvietoja uz Mal. Samošje. Ar vienu rotu nodrošināja Kesselweg un lauku dzelzceļu, ar uzdevumu nodibināt arī sakarus ar 13. vācu gaisa spēku lauku divīziju. Pārējās pulka vienības sagatavojās uzbrukumam Boļ. Samošje. No jauniesauktiem sastāvošo *vltn. Ziedaiņa* kaujas grupu novietoja starp II un III bataljonu. Ar šo dienu pulks arī izgāja no padotības 2. Latviešu brigādei, un to operātīvā ziņā pakļāva 13. vācu gaisa spēku divīzijai.

25. janvārī 39.(1.latv.) grenadieŗu pulkam paredzēto uzbrukumu uz Boļ. Samošje atscauca. Pulkam pavēlēja ieņemt jaunu uztveŗošo poziciju uz rietumiem no Krečno.

Erikašneises rajonā kaujā krita divi ienaidnieka virsnieki. Arī Štern stacijas rajonā ienaidnieks cieta smagus zaudējumus no mūsu uguns.

26. janvārī ienaidnieks trijos viļņos uzbruka Mal. Samošje apm. 150 vīru stiprumā. No mūsu iznīcinošās uguns ienaidnieks cieta lielus zaudējumus, izglābās tikai atsevišķi ienaidnieka kaŗavīri. 26. janvārī

izsūtīja vienu kaujas grupu līdz Kurfirstendamm un otru līdz Kerestj upei, kur tā uzdūrās ienaidniekam, bet grupa zaudējumus necieta.

27. janvārī 39.(1.latv.) gren. pulku atkal pakļāva 2. Latviešu brigādei, resp. Šuldta kaujas grupas vadībai. Pulks tagad sastāvēja no II un III bataljona, 13., 15. un stāba rotām, brigādes sodīto vada un no 21. vācu gaisa spēku lauku divīzijas piedalītās vienas sapieru rotas un viena prettanku lielgabalu vada (3 — 3,7 cm un 2 — 7,5 cm lielgabali). Pulka I bataljons vēl joprojām skaitījās pulkv. Veisa kaujas grupā.

Plkst. 15 kāda ienaidnieka kaujas grupa apm. 40 vīru sastāvā uzbruka 6. rotas kreisajam spārnam. Uzbrukumu atvairīja bez pašu zaudējumiem.

28. janvārī 39.(1.latv.) gren. pulka frontē pārmaiņas nenotika. Plkst. 08.30 padzina kādu ienaidnieka izlūku patruļu apm. 30 vīru sastāvā. Plkst. 12.50 ienaidnieks apm. 150 vīru sastāvā uzbruka 6. rotai. Ienaidnieku padzina, tam atstājot uz kaujas lauka ap 50 kritušos. Mūsu 6. rota zaudēja 1 kritušu un 6 ievainotus kaŗavīrus.

Pēc 40.(2.latv.) pulka II bataljona nomainīšanas 39.(1.latv.) pulka I bataljonam plkst. 10 uzbruka ienaidnieks apm. 60 vīru stiprumā. Uzbrukumu ar prettriecienu atvairīja 2. rotas II vads *vltn. Rabenko* vadībā, to gandrīz pilnīgi iznīcinot. Pēc plkst. 11 saskares ar ienaidnieku vairs nebija, un diena pagāja bez sevišķiem notikumiem.

29. janvāris pagāja bez pārmaiņām frontē. Ienaidnieka artilerija apšaudīja mūsu ierakumus. Plkst. 02.30 lauku dzelzceļa rajonā no Stern stacijas puses II bataljonam uzbruka kāda stiprāka ienaidnieka trieciengrupa, kuŗu atvairīja ar zaudējumiem ienaidnieka pusē. Plkst. 10.30 ienaidnieka trieciengrupa uzbruka 6. rotas iecirknim. Arī šo uzbrukumu atvairīja. Pēcpusdienā ienaidnieka trieciengrupas darbojās jau vairākos 1. grenadieŗu pulka iecirkņos. Tās tomēr nekur neguva sekmes. Pulks zaudēja vienīgi 3 ievainotos.

Ar 29. janvāri 2. Latviešu brigādi iedalīja Šuldta kaujas grupā, kuŗā bez latviešu vienībām ietilpa arī dažas vācu daļas. Jau 29. janvārī kaujas grupas vadība deva pavēli visus prettanku ieročus savākt Bankovskij sādžas dienvidu galā, lai no turienes varētu turpināt kopīgu atiešanu. Arī latviešu un vācu artilerijas vienībām līdz 30. janvārim plkst. 15.30 bija jābūt gatavām sākt atiešanu. Līdzi bija jāņem iespējamais daudzums municija un pārtika 4 dienām.

30. janvārī 39.(1.latv.) gren. pulka frontē stāvoklis bija bez pārmaiņām. Priekšpusdienā atkal sāka darboties ienaidnieka artilerija,

Volchovas purvā atrastais kādas Vlasova vienības karogs

un bija jāatvaira vairāki trieciengrupu uzbrukumi. 1. pulka vienības plkst. 19.10 atstāja līdzšinējo aizstāvēšanās līniju un atgāja Rogovkas virzienā. Pulka komandpunkts pārcēlās no Krečno meža uz kādu ēku 500 m no dzelzceļa līnijas Gluchaja—Rogovka, bet vezumus pārvietoja uz Tesovostroju. Sedzošām daļām bija jāpaliek uz vietas līdz plkst 22. Spridzinātāju grupas saņēma pavēli sagatavoties spridzinājumu un ceļu bojāšanas darbu veikšanai.

31. janvārī 39.(1.latv.) gren. pulka komandpunktu pārvietoja uz Rogovkas staciju. Pulks tagad ieņēma fronti gar dzelzceļu no Grigorkovas līdz Gluchaja Kerestj. No plkst. 10—14 ienaidnieks no lidmašīnām ar klāja ieročiem apšaudīja mūsu jauno galveno kaujas līniju. 39.(1.latv.) gren. pulka vezumi pārvietojās uz Oredešu. Pulkv. Veisa kaujas grupā ietilpstošais 1. pulka I bataljons 31. janvāŗa agrā rītā uzsāka atiešanu, atstājot aizklājam no katras bataljona vienības 6 vīrus, kuŗiem bija jāpaliek uz vietas līdz plkst. 06. Bataljons atgāja uz Gluchaja Kerestj, kuŗu sasniedzot, bataljons saņēma jaunu pavēli — atiet uz 110 km attālo Oredeš staciju. Vēlu naktī bataljons sasniedza Rogovkas sādžu, kur saņēma siltas pusdienas un divu stundu atpūtu. (Skat. schēmu Nr. 8.)

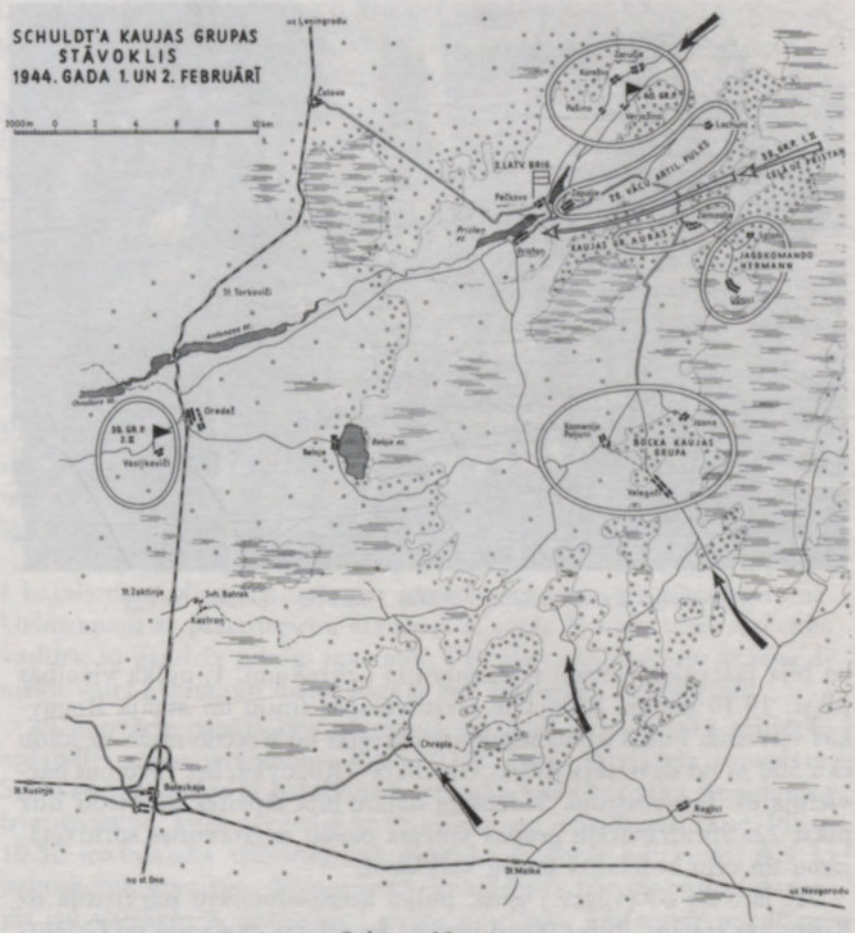

Schēma Nr. 8

1. februārī 39.(1.latv.) gren. pulka frontē ar kājnieku ieročiem sašāva vienu ienaidnieka lidmašīnu un saņēma gūstā vienu ienaidnieka virsnieku un vienu instruktoru. Plkst. 13 ienaidnieks uzbruka Klepcu sādžai III bataljona iecirknī, bet uzbrukumu sekmīgi atvairīja, ienaidniekam uz kaujas lauka atstājot 15 kritušos un ievainotos. Plkst. 15 1. pulks saņēma pavēli atiet uz Pristaņu.

39.(1.latv.) gren. pulka I bataljons 1. februārī turpināja atiešanu uz rietumiem. Ceļš bija grūts, stipri izbraukts un dubļains. Kaŗavīri

ļoti noguruši. Arī apgāde atiešanas laikā bija ļoti vāja. Pusceļā bataljona komandieris bija spiests bataljonu novietot atpūtā kādā sādžā.

40.(2.latv.) gren. pulks 1. februārī no Fiņev Lug rajona devās caur Saručje—Korešno—Pansino uz Verjašino rajonu atpūtā, kuŗa tur pulkam paredzēta līdz plkst. 12 nākošā dienā.

Šuldta kaujas grupai, kuŗā bez 2. Latviešu brigādes ietilpa arī vairākas vācu vienības, 1. februārī draudēja ielenkšana no ienaidnieka daļām kā no ziemeļaustrumiem (pāri purvam), tā arī no dienvidiem. Tādēļ kaujas grupas komandieris 1. februārī pavēlēja izdarīt sekojošu mūsu spēku nodrošinājumu:

1) *Bocka kaujas grupai:* izlikt apstardzību uz līnijas Kemennija—

1) *Bocka kaujas grupai:* izlikt apsardzību uz līnijas Kamennije—Poljane—Welogošči—Jassno;;

2) *Jagdkommando Hermann:* izlikt apsardzību uz līnijas Ušņica—Soloni;

3) *405. kājnieku pulkam* (no vācu 121. kājn. divīzijas): kaujas grupas labais spārns, purva dienvidu malā, apm. 3 km austrumos no Ņikolkino.

Kad šīs nodrošināšanas pozicijas (sk. schēmu Nr. 8) bija ieņemtas, tad pēc pārējo kaujas grupas vienību pienākšanas apsardzība vēl bija jāizliek:

1) *No kaujas grupas Airas:* viena rota Zamostje, ar vienu lauku sardzi Berezinā;

2) *No vācu 28. artilerijas pulka:* vienu lauku sardzi 2,2 km dienvidaustrumos no Zapoļje un vienu lauku sardzi Lachuni;

3) *No 40.(2.latv.) grenadieŗu pulka:* pa vienai rotai Zaručje un Korešno.

Šuldta kaujas grupas komandieris ieteica uz posteņiem norīkot tikai kaŗavīrus, kas nav piedalījušies gājienā.

1. februārī plkst. 16 39.(1.latv.) gren. pulka kaŗavīrus iesēdināja auto mašīnās un noveda uz rajonu rietumos no Oredešas, kur pulks palika rezervē. Pulka komandpunkts novietojās Vasilkoviču sādžā. Pulkv. Veisa kaujas grupā ietilpstošais 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljons vēl atradās atpūtā, bet plkst. 11.30 bataljons saņēma pavēli plkst. 12 ierasties apm. vienu km attālajā sādžā, kur būs padotas automašīnas bataljona tālāk nogādāšanai, bet pajūgiem jāturpina virzīšanās uz priekšu pa zemes ceļu un jāpievienojas bataljonam Oredešas stacijā. Bataljonu ceļā pārsteidza ienaidnieka lidmašīnas, bet

tas zaudējumus necieta. Plkst. 13 bataljona kaŗavīri uzlādējās uz 6 automašīnām un uzsāka braucienu uz rietumiem. Plkst. 18 bataljons sasniedza Oredešas staciju, kur bataljonu nozīmēja brigādes rezervē, uzdodot apmesties kādā sādžā apm 1 km no Oredešas.

Tās pašas dienas vakarā I bataljons saņēma pavēli doties uz 14 km attālo 39.(1.latv.) gren. pulka stābu, kur ierodoties, saņēma jaunu pavēli 3. februāŗa rītā nomainīt 39.(1.latv.) pulka II bataljonu, kas bija ieņēmis pozicijas gar Novgorodas—Batetskajas dzelzceļa līniju.

Šuldta kaujas grupai, kas bija padota vācu 21. kājnieku divīzijai, 2. febr. bija jāpārvietojas uz Oredešas rajonu, kuŗu ienaidnieks centās noslēgt no dienvidiem un ielauzties starp Spetha (28. vācu Jēgeru divīzijas) grupu un XXVIII armijas korpusu. Tādēļ Šuldta kaujas grupai kopā ar vācu 21. kājnieku divīziju bija jāpāriet līnija Sovchoz Batrak — Beloje un jāaiziet uz rajonu Savini—Poljani, lai nosprostotu spraugu starp Chreple un 21. vācu divīzijas kreiso spārnu. Šuldta kaujas grupu uz šo rajonu pārvietoja ar auto transportu.

2. februārī, atiešanas gājiena laikā, 39.(1.latv.) gren. pulka komandieri *kapt. N. Galdiņu* apbalvoja ar Dzelzskrusta 1. šķiru.

3. februārī 39.(1.latv.) grenadieŗu pulks saņēma uzdevumu atbrīvot no ienadnieka spēkiem dzelzceļa līniju uz Batetskaju. Šī uzdevuma veikšanai pulkam piedalīja arī kapt. Laumaņa bataljonu, izņemot to no padotības pulkv. Veisa kaujas grupai. Tagad šo bataljonu komandēja *vltn. Bergs,* jo *kapt.* Laumanis iepriekšējās kaujās bija ievainots. Vltn. Berga vadītais bataljons sastāvēja no 3 rotām: 1. rotas (agr. 1. pulka 5. rota), komandieris bija *vltn. Grudulis,* 2. rotas (agr. 1. pulka 10. rota), komandieris — *vltn. Rabenko* un 3. rotas, kas sastāvēja no brigādes zenītartilerijas rotas.

39.(1.latv.) gren. pulka I bataljons 3. februārī plkst. 02.30 nomainīja 40.(2.latv.) gren. pulka II bataljonu, kuŗam bija jāieņem cits kaujas iecirknis. 39.(1.latv.) gren. pulka kaujas sektors tagad bija apm. 2 km plats gar dzelzceļa dambja uzbērumu. Plkst. 03.30 I bataljona 1. un 3. rotas ieņēma pozicijas gar dzelzceļa uzbērumu, bet 2. rota palika bataljona rezervē. No plkst. 10—15 bataljona sektoru ienaidnieks apšaudīja ar smagiem ieročiem, bet zaudējumus bataljonam nenodarīja.

Tās pašas dienas rītā 39.(1.latv.) gren. pulka II bataljons devās gar Veļikoje Selo virzienā uz Batetskajas staciju, ar uzdevumu sasniegt sovchozu Batrak, bet jau pēc 2 stundām bataljons sastapās ar ienaidnieka priekšējām daļām. Tā kā ienaidniekam bija pārspēks un

tas izrādīja sīvu pretošanos, tad bataljona atbalstīšanai norīkoja vienu vācu bruņoto vilcienu un bataljonu pastiprināja ar I bataljona 2. rotu. Plkst. 15.45 pastiprinātais II bataljons sāka uzbrukumu. Neskatoties uz ienaidnieka sīvo pretošanos, II bataljons turpināja virzīšanos uz priekšu un piespieda ienaidnieku atiet dienvidu virzienā. Ienaidnieks pameta uz kaujas lauka apm. 100 kritušo, kā arī divus smagos ložmetējus. Gūstā krita 3 sarkanarmieši un 2 civīlisti. Ienaidnieks atgāja uz austrumiem no dzelzceļa līnijas, 5 km dienvidos no augstienes 62,4. Dzelzceļa līnija līdz sovchozam Batrak atradās mūsu rokās. Mūsu zaudējumi šīs dienas kaujās — 10 kritušie un 52 ievainotie.

40.(2.latv.) gren. pulka II bataljons 3. februārī novietojās atpūtā: 6. rota pie dzelzceļa izmaiņas punkta Zakļinje, bataljona stābs, 5., 7. un 8. rotas sādžā Kostroņ, kur atradās arī dažas vācu vienības.

4. februārī 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljonam uzdeva plkst. 13.12 pāriet uzbrukumā un atbrīvot t.s. „Ziemas ceļu" virzienā uz dienvidiem. Plkst. 13 sākās mūsu artilerijas uguns, kas ilga 15 minūtes. Pēc tam I bataljons devās uzbrukumā pāri dzelzceļa uzbērumam.

Bataljona uzdevums bija izlauzties caur mežu uz 3 km attālo „Ziemas ceļu". No sākuma ienaidnieks izrādīja sīvu pretestību, bet mūsu pārspēka priekšā plkst. 14.30 sāka atkāpties. Bataljona trieciena ķīlis (1. rota) atdūrās pret ienaidnieka meža nocietinājumiem. Tad bataljona komandieris ar bataljona rezervi steidzās uz šo smaguma punktu un straujā triecienā ienaidnieku izsita, iegūstot vienu smagi ievainotu gūstekni, 2 smago s ložmetējus, 2 telefona aparātus un daudz dažādas municijas.

39.(1.latv.) gren. pulka I bataljons plkst. 15 sasniedza nozīmēto uzbrukuma mērķi — „Ziemas ceļu", ieņemot gar ceļa rietumu malu aizstāvēšanās pozicijas. Ieņemot šīs pozicijas, izklaidētās ienaidnieka vienības uzbruka I bataljonam no diviem virzieniem — frontāli un no aizmugures. 2. rota tomēr ar labi koncentrētu uguni ienaidnieku atvairīja. Kaujā ievainoja 2. rotas komandieri *vltn. Rabenko.* Saņēma 6 gūstekņus, 3 suņu pajūgus un 2 zirgus. Ievainotā vltn. Rabenko vietā pulka komandieris iecēla bataljona adjutantu *ltn. K. Gobu* un par bataljona adjutantu līdzšinējo bataljona ordonances virsnieku *ltn. E. Cibi.*

39.(1.latv.) gren. pulka III bataljons turpināja uzbrukumu gar dzelzceļa līniju uz dienvidiem ar uzdevumu izvirzīties līdz Kastroņ,

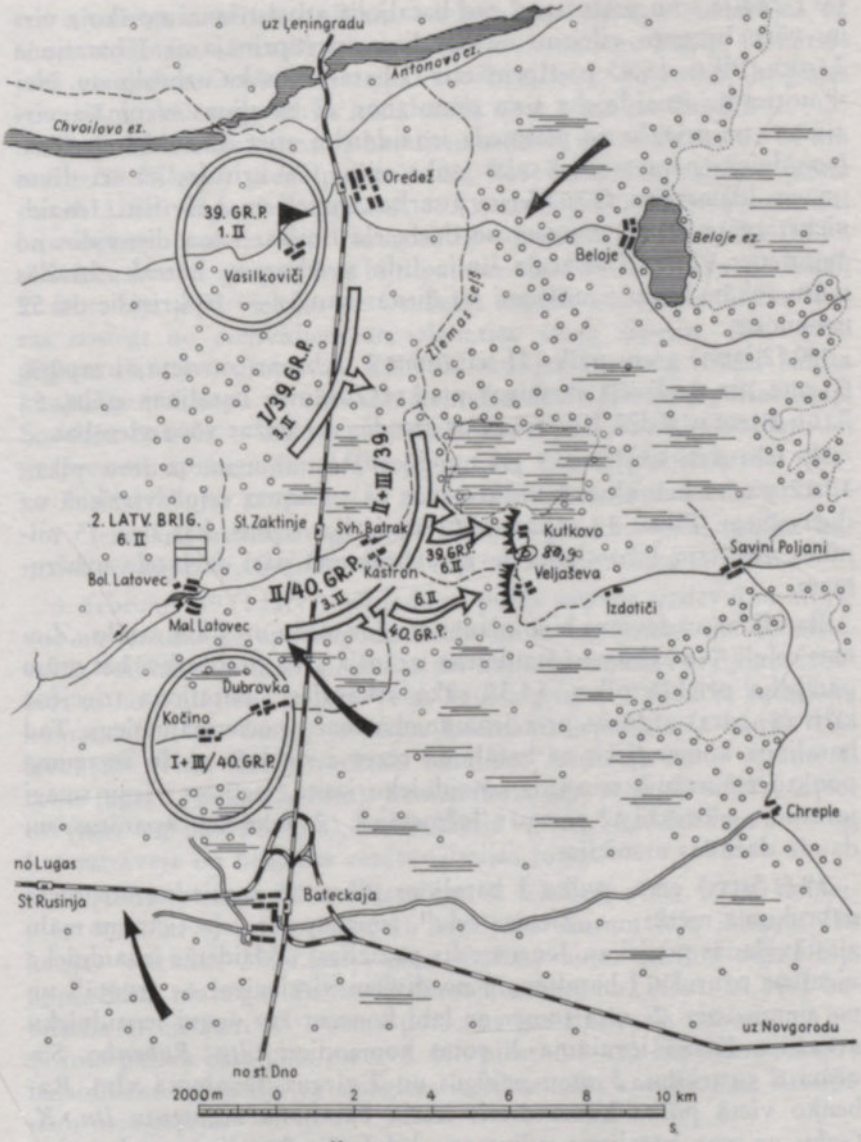

2. LATVIEŠU BRIGĀDES KAUJAS NO 3. LĪDZ 10. FEBRUĀRIM 1944.

Schēma Nr. 9

kur bija jāieņem aizstāvēšanās pozicija. Plkst. 15.30 bataljonam bija jāizcīna sīva kauja ar kādu stipru ienaidnieka kaujas grupu, kuŗu III bataljons pa daļai iznīcināja. II bataljons palika Lotovec sādžā kā pulka rezerve.

Mūsu zaudējumi 4. februāŗa cīņās — 4 krituši un 42 ievainoti. 1. pulka komandpunkts pārvietojās no Veļikoje Selo uz sovchozu Batrak.

Ar 5. februāri 2. brigāde sāka atkal patstāvīgu darbību. Šuldta kaujas grupu likvidēja, un tai padotās vienības no vācu Jēgeru divīzijas aizgāja savas divīzijas padotībā.

5. februārī frontes stāvokliī nekādas pārmaiņas nenotika. Ienaidnieks visu laiku uzturēja stipru artilerijas, prettanku lielgabalu un granātmetēju uguni pār 1. pulka novietojumu Kostroņ sādžas un Batrak sovchoza rajonos. Plkst. 08 kāda ienaidnieka trieciengrupa apm. 70 vīru sastāvā negaidot iebruka 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljona iecirknī un izsita no ierakumiem vienu 2. rotas vadu. Piepalīdzot 1. rotai, prettriecienā atkal atjaunoja iepriekšējo stāvokli, ienaidniekam zaudējot 30 kritušus un 3 gūstekņus. Tās pašas dienas vakarā kāda ienaidnieka kaujas grupa apm. 40 vīru sastāvā uzbruka I bataljona iecirknim. Bataljons uzbrukumu cekmīgi atvairīja. 1. pulks šai dienā zaudēja 1 kritušo un 25 ievainotos. Pārējā dienas daļā ienaidnieks izturējās pasīvi, un pulka vienības varēja turpināt nocietināšanas darbus.

Lai atvieglotu 23. vācu Jēgeru divīzijas stāvokli, 2. Latviešu brigādei pavēlēja 6. februārī izdarīt dziļu iebrukumu no Kastroņ rajona uz Veljaševa Gora un Kutkovo, ar uzdevumu ieņemt šos punktus un to priekšā esošās augstienes. Iebrukumu veica abi brigādes pulki. Uzbrukuma sākumu nolika uz plkst. 07. Brigādes komandpunkts atradās Mal. Latovec sādžā un 40.(2.latv.) gren. pulkam Kostroņ sādžā. 2. pulka viens bataljons palika brigādes rīcībā.

39.(1.latv.) gren. pulkam uzdeva 6. februārī ieņemt Kutkovo. Uzbrukumam norīkoja II un III bataljonu, bet I bataljonam uzdeva nodrošināt uzbrucēju spārnu. Ienāca ziņas, ka pret I bataljona iecirkni ienaidnieks sācis koncentrēt spēkus rietumos no Krupino—Kastroņ ceļa.

6. februāŗa agrā rītā 39.(1.latv.) gren. pulka I bataljons ieņēma izejas stāvokli uzbrukumam. Pirmais uzbrukumā pārgāja plkst. 7.10 pulka III bataljons. Drīz tam sekoja arī II bataljons. Līdz plkst. 14 III bataljons ar kauju sasniedza augstieni 75,8, bet tālāk netika,

jo ienaidnieks atklāja stipru sprostuguni. Bataljons bija spiests palikt uz vietas un nocietināties. Pa šo laiku, apm. plkst. 10.30 6. rota ieņēma ar kauju augstieni 1,5 km rietumos no Kutkovo, iegūstot arī 7 prettanku lielgabalus, 2 granātmetējus un 2 lauku virtuves. Pēc šīs augstienes ieņemšanas uzbrukumu tomēr apturēja, jo sakari ar labās puses kaimiņu bija pārtrūkuši. I bataljons tagad pats bija spiests nodrošināt savus flankus. Ienaidnieks ap pusdienas laiku uzbruka I bataljona labajam spārnam, bet bataljons to sekmīgi atvairīja. Ienaidnieks savus uzbrukumus atkārtoja vēl divas reizes un plkst. 21.15 panāca iebrukumu I bataljona līnijās, bet ar prettriecieniem I bataljons stāvokli atkal atjaunoja. Ievērojot II bataljona samērā lielos zaudējumus šinīs kaujās, I bataljona kreiso spārnu atvilka līdz „Ziemas ceļam". I bataljona labajā spārnā izdevās atjaunot sakarus ar III bataljona vienībām, kuŗas ienaidnieks bija atspiedis uz augstieni 80,9 un Kutkovo sādžas rajonu, kur tās nocietinājās.

6. februāŗa kaujās 39.(1.latv.) gren. pulks bija saņēmis 14 gūstekņus. Pulka zaudējumi — 43 krituši (to starpā *ltn. V. Jukovics* un *ltn. Jankovskis)* un 160 ievainoti (to starpā *vltn. Rožinskis* un *leitnanti Purpēters, Salna, Eiche-Ozoliņš,* un *Kriņģelis).*

6. februārī 2. Latviešu brigādei paredzētie uzbrukuma mērķi visumā tika sasniegti, nodarot ienaidniekam arī lielus materiālus un cilvēku zaudējumus.

39.(1.latv.) gren. pulka III bataljons 7. februārī plkst. 03.30 iesāka uzbrukumu ar nolūku ieņemt augstieni 80,9, kas atradās 600 m uz dienvidiem no Kutkovo sādžas. Uzbrukums tomēr nesekmējās, jo ienaidnieks atklāja pret uzbrūkošām bataljona vienībām stipru sprostuguni. Arī plkst. 07.30 atkārtotais III bataljona uzbrukums uz augstieni 80,9 panākumus nedeva. Tanī pašā laikā 6. rotas iecirknī iebruka kāda ienaidnieka trieciengrupa, kuŗu rota ar savu uguni iznīcināja. Ienaidnieks zaudēja 7 kritušos un 1 gūstekni.

Plkst. 22 III bataljons saņēma pavēli atiet no līdzšinējām pozicijām uz sovchozu Batrak, kur II un III bataljons palika rezervē. Vēlāk II bataljons pārvietojās uz Mal. Latovec. 39.(1. latv.) gren. pulka šīs dienas zaudējumi — 19 ievainotie, starp tiem *vltn. Reimanis.* (Skat. schēmu Nr. 9.)

2. LATV. SS-BRĪVPR. BRIGĀDE
KOMANDIERIS

Brig. Komp. 1944. g. 7. febr.

Bigādes dienas pavēle.

1944. gada 5. februārī brigādei tika dots uzdevums uzbrukt koncentrēšanā atrodošajam ienaidniekam, koncentrēšanu sakaut un sniegt atbalstu Spetha grupai.

Uzdevums tika veikts 6. un 7. februārī.

Brigāde ar visu spēku un stipru artilerijas pabalstu uzbruka ienaidnieka aizmugurei, tā sajauca ienaidnieku un panāca, ka ienaidniekam jāpārtrauc uzbrukumi Spetha grupai.

Brigādes panākums liels, taktiskās sekas tālejošas. Ienaidnieks zaudējis 600—800 kritušu un daudz ievainotu. Mūsu rokās krita 8 lielgabali 1.F.H. 18, 17 Paki, patšautenes, mīnumetēji, liels skaits citu ieroču un visādi kaŗa materiāli.

Izsaku augstāko atzinību brigādes virsniekiem un kaŗavīriem. Kustīgās kaujas veids tiek paturēts.

Schuldts
SS-oberfūrers

*

Pamatojoties uz *ģen. Bangerska* rīkojumu, *pltn. Karlsons* un *kapt. Ziemelis* 1944. g. 6. februārī izbrauca no Rīgas virzienā Pleskava—Luga, lai ievāktu ziņas par 2. Latviešu brigādi. Pēc atgriešanās Rīgā abi virsnieki iesniedza ģenerālinspektoram sekojošu ziņojumu:

— Jau ap Igaunijas robežu sastapām atkāpjošos vezumnieku un auto kolonnu. Arī netāļu no Pleskavas sastapām vienu Latv. brigādes vezumnieku kolonnu. Pleskavā iebraucām ap plkst. 11.00 un devāmies pie SS-ostuf. Trauta, kur sastapām arī 2 virsniekus no Latv. brigādes darbnīcu rotas. Vispārējos vilcienos noskaidrojās stāvoklis, kuŗš pēdējās dienās visumā nostabilizējies. Atkāpšanās sākusies caur to, ka 28. divīzija nespējusi pie Dolgovo-Ossija aizturēt ienaidnieka iebrukumu savā iecirknī.

Tāpēc vajadzējis palīgā steigties plkv. Veisa kaujas grupai, kuŗa ienaidnieku atturējusi un vēlāk ar kaujām atkāpusies ZV virzienā. 28. Jeger div. tagad komandējot oberfīrers Šuldts, bet Latv. brigādi plkv. Veiss. Brigāde atrodoties Bateckaja-Oredeš rajonā, un viņas uzdevums aizturēt ienaidnieku tik ilgi, kamēr caur Lugu paspēj atkāpties kaŗaspēka daļas no Čudovo un Gačinas virzieniem. Pašlaik visvairāk rūpes dara kreisais spārns līdz Peipus ezeram, kuŗš esot pilnīgi atklāts un Gdovā jau esot redzēti 36 krievu tanki . . .

Municija sprunguļu ceļa malā

Virzienā Pleskava — Gdova darbojoties tikai viena div. apmēram viena pulka stiprumā. Šeit par stāvokli nav skaidrības, jo pēdējās dienās gaisa izlūkošanu slikta laika dēļ nav bijis iespējams izdarīt.

Ap plkst. 13.00 izbraucām no Pleskavas virzienā uz Lugu. Visur nāk atkāpjošies vezumnieku un auto kolonnas. Ceļi slikti, slidens un apledojis. Var braukt apmēram ap 10—15 km stundā. Visu laiku salst dienu ap 5°, naktī līdz 10°. Arī partizāni ļoti aktīvi, esot redzētas bandas pāri par 100 cilv. lielas. Viņi spridzina tiltus, liek mīnas un apšauda kolonnas. Gar ceļmalu mētājas nošauti zirgi, salauzti rati, ragavas un kritušu partizānu līķi. Arī krievu lidmašīnas posmā Pleskava — Luga uz kolonnām met bumbas un apšauda ar ložmetējiem.

7.2.44. jau novērojām kā vācu lidmašīnas šinī posmā patrulē gaisā un kolonnas pavada bruņoti automobiļi un 2 cm prettanku lielgabali, lai atvairītu eventuālus partizānu uzbrukumus. Arī dzelzceļu posmā Pleskava—Luga bieži spridzinot un apšaudot, tā kā vilcienus jāpavada gar malām strēlnieku ķēdēm.

Ceļā uzņēmām kādu ltn. no 58. div., kuŗas stābs atrodas Strugi-Krasnije. Viņi pārvesti no Idricas rajona — 2 pulki uz Strugi Kr. rajonu, bet 1 pulks uz Narvu, lai saglābtu stāvokli. Narva degot, jo krievi to apšaudot ar artileriju.

1943. g. vasarā pie Krečno

6.2.44. vakara krēslā, iebraucām Novoselje, kur palikām pa nakti. Dienu iepriekš D. no Novoselje bija atsists partizānu uzbrukums kolonnai, pie kam vairāki partizāni krituši. Tai pašā dienā partizāni uzbrukuši ap 25 km no Pleskavas auto kolonnai un cīņā krituši 23 vācu kaŗavīri. Nakts Novoselje pagāja mierīgi. Gulējām uz grīdas vācu kaŗa tiesā — Ludonskajas skolā. Šī kaŗa tiesa gatavojas pārcelties uz Raiskuma mežsaimniecības skolu pie Cēsīm.

7.2.44. no rīta gribējām tikt uz Lugu. Dzirdējām šaudīšanos ap 2 km D. no Novoselje. Šāva arī automatiski ieroči un PAK lielgabali. Noskaidrojās, ka partizāni uzspridzinājuši tiltu un uzbrukuši vezumnieku kolonnai, bet atsisti.

Pieslēdzāmies pirmai auto kolonnai, kas devās no Novoselje uz Z. Bija apmēram 30 tukši smagie auto. Mēs braucām kā 5. vāģis no sākuma. Tā kā mūsu kolonna brauca kā pirmā, tad apm. 1 km Z. no Novoselje uzbraucām uz mīnām, ko bija izlikuši partizāni un 3. vāģa priekša uzgāja gaisā. Tas sagriezās krustam ceļam. Kolonna apstājās. No meža atskanēja šāvieni. Šoferi un daži līdzbraucēji kareivji atklāja uguni. Arī pltn. Karlsons un šoferis Meierovics ieņēma poziciju ar ūdeni pildītā grāvī un izvilka savas pistoles. Kapt. Ziemelis šāva ar mašīnpistoli nogūlies aiz auto riteņiem. Šāvieni mežā attālinājās. Pienāca ziņa, ka viss ceļš priekšā ir mīnēts. Mēs aizbraucām pie Novoselje komandanta un ziņojām par šo starpgadījumu.

Devāmies Pleskavas virzienā, ko sasniedzām ap plkst. 14.00 Ieradāmies SD, kur paēdām pusdienas. Satikām dažus vācu virsniekus no Latv. brigādes darbnīcu rotas, kuŗi no Opekalna un Trapenes devās uz brigādi, vai otrādi. Nodevām līdzi vēstuli plkv. Veisam. Arī brigādes sanitārās rotas stāvot jau daļa Opekalnā, Trapenē un Apē. Noskaidrojās vispārējais stāvoklis. Fronte no Ilmeņa ezera, Z no Schonek, iet vispārējā virzienā Bateckaja, Oredeš, Strečno ezers, Verest un tālāk uz Kdow pie Peipus ezera. Iecirkni no Bateckaja līdz Oredešai tura „Kampfgruppe Šuldt", kuŗā ietilpst Latv. 2. brigāde, kuŗu komandē plkv. Veiss, tad vēl 28. divīzija un citas vienības. Šuldta grupa padota 38. korpusam, kuŗa stābs atrodas Sstopos un Latv. 2. brigādes stābs Gorodnjā. D no Lugas nostādīta vissmagā artilerija, kuŗa ņem dalību kaujā.

Latv. brigāde no savām labi izbūvētām poz. Spaskaja—Polistj iecirknī janvāŗa beigās atkāpusies caur Krečno uz Kerestj Gusi, bet nav tālāk tikusi, jo krievi jau ieņēmuši ceļu pie Radoni un Sabolotje. Tāpēc tālākais atkāpšanās ceļš gājis uz Rogovku, Fiņev Lug, Vdicko, Sapolje, Oredešu.

Ko nevarējuši līdzi paņemt, to saspridzinājuši un sadedzinājuši. Līdzi paņemti 8 prettanku lielgabali, jo bijušas tikai 5 vilcējmašīnas. Arī liekās drēbes, sakaru līdzekļus un pat pārsienamo materiālu pametuši. Pārsienamie līdzekļi vēlāk nomesti no lidmašīnas — Storcha. Šī brigādes daļa bez lielākām sadursmēm forsētā gājienā sasniegusi Oredešu. Samērā daudziem esot noberztas kājas.

Apm. 50% no sastāva zaudējusi „Veisa kaujas grupa", kas sastāvēja no apm. 2 btl., vai kopā 1200 cilv. no abiem latv .pulkiem. Tā steigusies noslēgt iebrukuma vietu pie Podberesje, Nekochovo. Pēc plāna no D. vajadzējis vienlaicīgi uzbrukt „Luftwafes divīzijai", kuŗa aizstāvēja Novgorodu, bet viņa pie Ņekochovo nav nekad manīta un cīņu veica latvieši vieni paši.

Plkv. Veiss ar kauju atspiedis boļševikus līdz Ņekochovo, līdz ar to aiziedams aizmugurē tiem boļševiku spēkiem, kuŗi jau stāvēja pie Ossijas un Dolgovo. Pie Nekochovo plkv. Veiss saņemts ar stipru lielgabalu uguni un pārspēka spiests ar kauju gājis atpakaļ gar ceļu uz Tatīno Bf., no kurienes sācis uzbrukumu par jaunu un atspiedis krievus niknās meža cīņās līdz Dolgovo, kur jau atkal krievus pabalstīja nikna artilerijas uguns un tanki, pret kuŗiem neko nevarēja uzsākt, tāpēc sācis gar dzelzceļu atiet uz Kerestj Hp., un kur vēlāk pa brigādes atkāpšanās ceļu sasniedzis pārējo Latv. brigādi. Bijis jāatkāpjas arī tāpēc, ka daļa krievu caur Podubje un Radoni bijuši jau nokļuvuši labā flankā. Arī krieviem šinī mežu kaujā bijuši smagi zaudējumi, daudz kritušo.

Veisa grupas zaudējumi ir smagi, bet vairums vieglāki ievainotie. Vltn. Graumaņa rotai izgājuši no ierindas visi virsnieki un instruktori, tā kā rotu komandējis kāds dižkareivis. Slikti bijis, ka pirmās 24 stundās no ierindas izgājuši 3 ievainoti ārsti.

Veisa grupas nopelns, ka aizturot ienaidnieku, viņa deva iespēju pārējai Latv. brigādei netraucēti atkāpties.

7.2.44. plkst. 22.00 atgriezāmies Rīgā. —

*

Naktī uz 8. februāri brigāde atgāja uz jauno galveno kaujas līniju. 40.(2.latv.) gren. pulka viens bataljons novietojās pie Kastroņ. 40. (2.latv.) gren. pulka stābs un pārējie divi bataljoni pēc nomainīšanas pārgāja uz Dubrovka—Kačino rajonu, kur palika brigādes rīcībā. 39.(1.latv.) gren. pulka viens bataljons palika brigādes rezervē pie Kastroņ.

39.(1.latv.) gren. pulka II bataljons 8. februārī plkst. 23.00 saņēma pavēli ieņemt poziciju gar dzelzceļa līniju Oredeš—Bateckaja pie stacijas Zakļinje. 1. pulka pārējie divi bataljoni palika līdzšinējos novietojumos. Pulka komandpunkts atradās Bol. Latovec sādžā.

Naktī uz 9. februāri 40.(2.latv.) gren. pulka II bataljonu nomainīja 1. pulka III bataljons. Pēc nomainīšanas II bataljons devās pie sava pulka uz Dubrovkas rajonu. Šai dienā par varonību kaujās apbalvoja ar Dzelzskrusta 1. šķiru 11 2. pulka karavīrus, to starpā I bataljona komandieri *majoru Skrauju* un 2. rotas komandieri *vltn. V. Kvietiņu*, II bataljona komandieri *kapt. V. Grantu* un 96 karavīrus ar 2. šķiru, to starpā III bataljona komandieri *kapt. E. Stīpnieku.*

9. februārī plkst. 01.15 zem ienaidnieka spiediena 39.(1.latv.) gren. pulka III bataljona vienības atgāja uz Mal. Latovec sādžu un I bataljons ieņēma izstāvēšanās pozicijas gar dzelzceļa līniju Oredeš — Bateckaja. Arī II bataljona priekšposteņi bija spiesti zem ienaidnieka spiediena atiet, pie kam ienaidnieks pārgāja uzbrukumā dzelzceļa līnijas virzienā. Uzbrukumu bataljons tomēr sekmīgi atvairīja.

10. februārī brigādei pavēlēja sagatavoties atiešanai uz rietumiem Lugas virzienā. Brigādes komandpunkts 10. februāra vakarā novietojās Unoškovičos, vēlāk Navolokā. Arī 40.(2.latv.) gren. pulka vezumus naktī uz 11. februāri nosūtīja uz Navoloku.

Visu 10. februāra dienu ienaidnieks nemitīgi uzbruka 2. Latviešu brigādes kaujas iecirknim, bet vienmēr ar mūsu artilerijas un kājnieku uguni tika atvairīts, tam zaudējot apm. 300 kritušos. Plkst. 16 1. pulka vienībām pavēlēja atiet no līdzšinējām pozicijām uz Gorodnajas rajonu. Stipras ienaidnieka kājnieku un granātmetēju darbības dēļ II bataljons varēja atiet tikai 17.30. Arī 39.(1.latv.) gren. pulka

komandpunkts pārvietojās uz Gorodnju. Pulka I bataljons palika pulka rezervē pie Gorodnjas baznīcas. II un III bataljoni ieņēma pozicijas 2 km ziemeļrietumos no Černajas upes. (Sk. schēmu Nr. 10.)

39.(1.latv.) gren. pulka zaudējumi 10. februārī bija 5 kritušie un 44 ievainotie, no pēdējiem 20 kaŗavīrus ievainoja kāds ienaidnieka artilerijas šāviņš, kas sprāga rezervē atrodošās 3. rotas telpās.

Sakarā ar šiem lielajiem zaudējumiem 3. rotas atlikušos kaŗavīrus sadalīja starp 1. un 2. rotām. Līdz ar to I bataljonā tagad bija tikai divas kaujas spējīgas strēlnieku rotas. 1. rota sastāvēja no 1 virsnieka (ltn. Gruduļa), 10 instruktoriem un 57 kareivjiem. Apbruņojumā bez šautenēm bija vēl arī 12 patšautenes. 2. rota sastāvēja no 1 virsnieka (vltn. R. Zīmaļa), 6 instruktoriem un 66 kareivjiem. Apbruņojumā bez šautenēm bija vēl arī 1 sm. ložmetējs un 11 patšautenes.

PULKVEŽA V. VEISA APBALVOŠANA

10. februārī kļuva zināms, ka pulkvedis Veiss kā pirmais latviešu kaŗavīrs apbalvots ar Bruņinieka pakāpes Dzelzskrustu.

Attiecīgā komandējošā ģenerāļa priekšlikumā piešķirt Latviešu leģiona pulkvedim V. Veisam Bruņinieku pakāpes Dzelzskrustu teikts:

— SS-standartenfīrers Veiss armijas sektorā vairāk nekā vienu gadu ar ievērojamu taktisku izveicību, kaŗavīru izcilu vadīšanu un personīgu izcilu drošsirdību komandē kādu latviešu pulku. Daudzajās cīņās šis priekšzīmīgais kaŗavīrs uzrādījis tādus sniegumus, kas viņam tālu pāri korpusa robežām sagādājuši vislabāko un atzinības pilno slavu.

Niknajās kaujas dienās pie Novgorodas Veiss atkārtoti, paļaudamies tikai uz sevi, pieņēmis lēmumus par sava pulka cīņas darbību vai pārvietošanu, kuŗi vadībai nozīmēja visaugstāko atbalstu apdraudēto situāciju likvidēšanai. Pats ar ieroci rokā un cīnoties savu latviešu priekšgalā, viņš starp citu tik ilgi sargājis korpusa apdraudēto kreiso spārnu, līdz kamēr aiz viņa — kuŗu jau sen uzskatīja par zudušu — bija iekārtota jauna frontes līnija.

SS-standartenfīrers Veiss vārda labākā nozīmē iemieso polītiskās pārliecības dēļ pret boļševismu kaŗojošo, rūdīto un sīksto latviešu brīvības cīnītāju."

Sakarā ar apbalvošanu *pulkv. V. Veiss* saņēma ļoti daudz sumināJumu. Visvairāk viņu tomēr aizkustināja bij. brīvības cīņu dalībnieku — kalpakiešu adrese:

Plkv. V. Veiss pēc apbalvošanas ar Bruņinieku pakāpes Dzelzskrustu

Mīļais kaŗabiedri, labais draugs!

Ar dziļu aizkustinājumu saņēmām vēsti par Tevis apbalvošanu ar Dzelzs krusta Bruņinieka pakāpes ordeni, kas ir gandarījums Tavām augstāko cildinājumu pelnījušām gaitām kaujas laukā. Tas ir arī ticības apstiprinājums Tev kā savas tēvuzemes krietnākajam kaŗavīram.

Jauneklis Tu stājies zem tā karoga, kuŗa plīvošana Latvijas brīvajos vējos pāri mūsu dzimtenes druvām un pakalniem bija latviešu tautas gadsimtu ilgas un cerības. Dievs lēma uzvaru šim karogam, jo tā bija taisnības uzvara. Un Tev šī uzvara bija Tava mūža nolēmums — kļūt garīgi un morāli vienmēr stiprākam mūsu dārgās Latvijas sargam.

Sava nolēmuma piepildījumu liktenīgajā cīņā par latviešu tautas dzīvību Tu, dārgais Pulkvedi, esi veicis visai mūsu tautai un mums, taviem kaŗa biedriem un draugiem, pierādīdams sava garīgā un morālā spēka visaugstākās kvalitātes. Mēs esam lepni, ka Tavs raksturs, kas kaldināts no latviešu krietnākajiem tikumiem: godprātības, neatlaidības, augstas pašcieņas un dziļi mājotas Tēvzemes mīlestības, ir izraisījis šāda rakstura vienīgi iespējamo, augsta apbalvojuma cienīgo rezultātu, kas ir mūsu tautas dzīvības un mūsu nākotnes balto dienu ķīla.

No draugu sirdīm Tev simtkārt pateicība.

„Dievs dod Tevim izdienēt
pārnākt mājās atpakaļ!"

Rīgā, 10. februārī 1944. g.

(Paraksti)

*

11. februārī ienaidnieks neizrādīja nekādu aktīvu darbību. Atjaunoja atkal pulkv. Veisa kaujas grupu. Kaujas grupā ietilpstošais 1. pulka I bataljons 11. februāŗa rītā atradās vēl Gorodnjas sādžā, bet pēcpusdienā šī bataljona vienībām uzdeva ieņemt aizklāja poziciju: 1. rotai uz Novgorodas ceļa, apm. 1 km no Gorodnjas, bet 2. rotai virzienā uz Černajas sādžu, apm. 2 km no Gorodnjas. Plkst. 19 1. pulka vienības sāka atiet uz dienvid-rietumiem Saozerje rajonu un pulka komandpunkts pārvietojās uz Sšegoča sādžu, ko sasniedza 12. februārī plkst. 01 naktī.

Naktī uz 12. februāri 2. Latviešu brigādei pavēlēja atiet uz Lugas upes pozicijām un iekļauties Spetha kaujas grupā. Jaunajās pozicijās brigāde novietojās starp Auras un Boka kaujas grupām. Brigādes kreisajā spārnā 1. pulks uz līnijas: Belaja—Gorodnja—Chtušīno—Ščegočino. Labajā spārnā 2. pulks Torošīno rajonā, nodrošinot zie-

meļu un ziemeļaustrumu virzienus. Jaunā galvenā kaujas līnija bija jāieņem līdz 11. februārim plkst. 18 un jānotur līdz 12. februārim plkst. 01.

12. februārī 39.(1.latv.) gren. pulks ieņēma jauno aizstāvēšanās poziciju gar Lugas upes rietumu krastu. Priekšējās daļas jau tūliņ pēc pozicijas ieņemšanas nonāca saskarē ar ienaidnieku.

12. februārī 39.(1.latv.) gren pulka I bataljons saņēma pavēli atvilkt abas rotas no aizklāja pozicijas un uzsākt atiešanu uz Rusinjas sādžu. Plkst. 20 arī 1. pulka komandpunkts pārcēlās uz Ščegoču un Sosnovku (mežā), ko sasniedza 13. februārī plkst. 0.40.

13. februārī plkst. 01 39.(1.latv.) gren. pulka III bataljons zem ienaidnieka spiediena atgāja līdz Gerzena sādžai. Arī pulka I un II bataljona vienības bija spiestas atstāt savus līdzšinējos novietojumus. Abiem bataljoniem pavēlēja virzīties uz Navolok sādžu, kur ieņemt aizstāvēšanās pozicijas sādžas ziemeļu malā. Te I bataljona kreisajā flankā atradās kāds vācu SS-policijas pulks, bet labajā flankā 39. (1.latv.) pulka II bataljons. Šinīs atraušanās kaujās mūsu vienības zaudēja tikai vienu ievainoto.

12. un 13. februārī ienaidnieks izdarīja stiprus uzbrukumus un līdz 13. februāŗa vakaram bija atspiedis 2. Latviešu brigādes vienības no Gorodnja—Unoškoviču rajona un ieņēmis Cholui-Rusinja. Ienaidnieka uzbrukuma smaguma punkts bija vērsts uz Cholui—Rusinja—Navolok. Visas 2. Latviešu brigādes vienības bija atspiestas uz Lugas upes rietumu krastu. (Skat. schēmu Nr. 10.)

Arī naktī uz 14. februāri visā 39.(1.latv.) gren. pulka frontē bija stipras sadursmes ar uzbrūkošo ienaidnieku. II bataljona kaujas iecirknī vien ienaidnieks atstāja 20 kritušos. Tā kā ienaidniekam bija sekmējies ielauzties kaimiņos stāvošā 40.(2. latv.) gren. pulka iecirknī, tad no 39.(1.latv.) gren. pulka 11. rotas divus vadus *kapt. A. Puķe-Puķītis* vadībā nodeva 40.(2.latv.) gren. pulka komandieŗa rīcībā pretuzbrukuma izdarīšanai iebrukuma vietā. Ienaidnieka iebrukumu nosprostoja, ienaidniekam zaudējot 30 kritušos.

Plkst. 14 ienaidnieks uzbruka 39.(1.latv.) gren. pulka 2. rotai, bet to sekmīgi atvairīja. Plkst. 16 ienaidnieks uzbruka pulka 6. rotai, arī to rota sekmīgi atvairīja. Pēcpusdienā 1. pulks saņēma pavēli atiet uz Eljachīno rajonu. 39.(1.latv.) gren. pulka komandpunkts no sākuma pārvietojās uz Repi sādžu, bet plkst. 20 uz Bljachino. Mūsu vieinību šīs dienas zaudējumi — 3 kritušie un 3 ievainotie.

14. februārī brigādei (Spetha kaujas grupas sastāvā) pavēlēja ieņemt

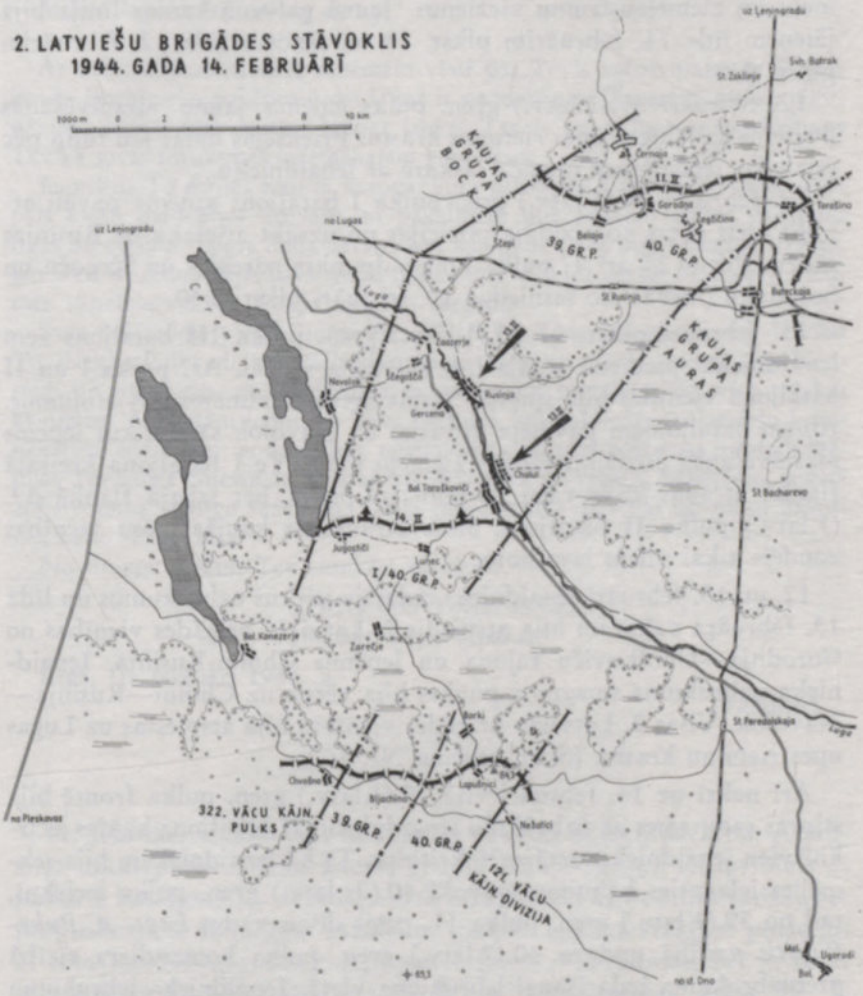

Schēma Nr. 10

jaunu galveno kaujas līniju: augst. 84,3, apm. 1 km austrumos no Lapušnici — purva dienvidus mala — ZA Bljachina — ZA Chvošno. Tur mūsu vienībām pa labi atradās 121. vācu kājnieku divīzija un pa kreisi 322. vācu kājnieku pulks. Robežas starp mūsu 1. un 2. pulku: augstiene 65,3 (1. pulks) — 1000 m DA Bljachina — Borkovskoje ezera A mala.

40.(2.latv.) gren. pulka I bataljonam bija jānomainās 14 februārī līdz plkst. 17, bet pārējām pulka vienībām jāpaliek uz vietas līdz plkst. 18. I bataljons pēc nomaiņas ieņēma uztverošo poziciju: Bol. Toroškoviči — Luņec — Jugostiči. Par uztverošo poziciju atbildīgs bija I bataljona komandieris *majors Skrauja.*

II bataljonam bija jāatstāj līdzšinējās pozicijas un, caurejot pulka uztverošai pozicijai, līdz plkst. 19 jāierodas pie Jugostiči baznīcas, kur jāuzlādējas uz auto transporta braukšanai uz jauno kaujas līniju. Sedzošām daļām līdzšinējā pozicijā bija jāpaliek līdz plkst. 20 un pēc tam jāpievienojas pulka I bataljona uztverošai pozicijai.

Jau 15. februārī 2. Latviešu brigādei atkal pavēlēja atiet caur vācu 322. kājnieku pulka uztverošo poziciju uz līniju: Luški — Mal. Podsosonje un jānovietojas Bol. Utorgoš rajonā. (Skat. schēmu Nr. 11.)

15. februāŗa rītā 39.(1.latv.) gren. pulka vienības sasniedza Bljachino rajonu, kur arī ieņēma aizstāvēšanās poziciju. Pēcpusdienā, plkst. 16, atiešana bija atkal jāturpina un jāpārvietojas uz Bol. Utorgoš rajonu. Pārgājiens bija apm. 40 km gaŗš. Pulka I bataljona uztverošās pozicijas iecirknī ienaidnieks plkst. 07 uzbruka apm. bataljona stiprumā bataljona 2. rotai. Rota ienaidnieku atvairīja, nodarot uzbrucējam lielus zaudējumus. Plkst. 17.30 bataljons atstāja līdzšinējās pozicijas un pēc pavēles atgāja uz Veļikoje Selo. Aizklājam no katras rotas palika pa vienai grupai līdz plkst. 20.

15. februārī plkst. 18.30 pavēlēja visam 40.(2.latv.) gren. pulkam atiet no līdzšinējās pozicijas un pa Lapušņici šoseju pāriet uz Bol. Utorgoš rajonu, sedzošām vienībām paliekot līdzšinējās pozicijās līdz plkst. 21.30.

16. februārī plkst. 07 39.(1.latv.) gren. pulks sasniedza Mal. Berezici rajonu, kur palika 20 stundas rezervē. Daudzi pulka kaŗavīri cīņās un pārgājienos bija stipri apsaldējušies. Pulka ārsts, izdarot visu pulka kaŗavīru veselības pārbaudi, apm. 200 kaŗavīrus atzina par nespējīgiem turpmākam gājienam. Šie kaŗavīri palika pulka ambulancē ārstēšanai. Pulka I bataljons 16. februārī plkst 08.30 sasniedza Veļikoje Selo rajonu un ieņēma tur aizstāvēšanās poziciju. Saskares ar ienaidnieku tomēr nebija. Jau plkst. 14 I bataljons saņēma pavēli turpināt atiešanu uz Mal. Utorgoš. Ceļš uz turieni bija ļoti izbraukts un virzīšanās uz priekšu nogurušajiem kaŗavīriem bija grūta.

Mal. Utorgoš un Gerodišče sādžas bija jāieņem ar kauju, kuŗu izcīnīja vācu „Hermaņa" kaujas grupa.

17. februārī 40.(2.latv.) gren. pulks no Bol. Utorgoš rajona devās

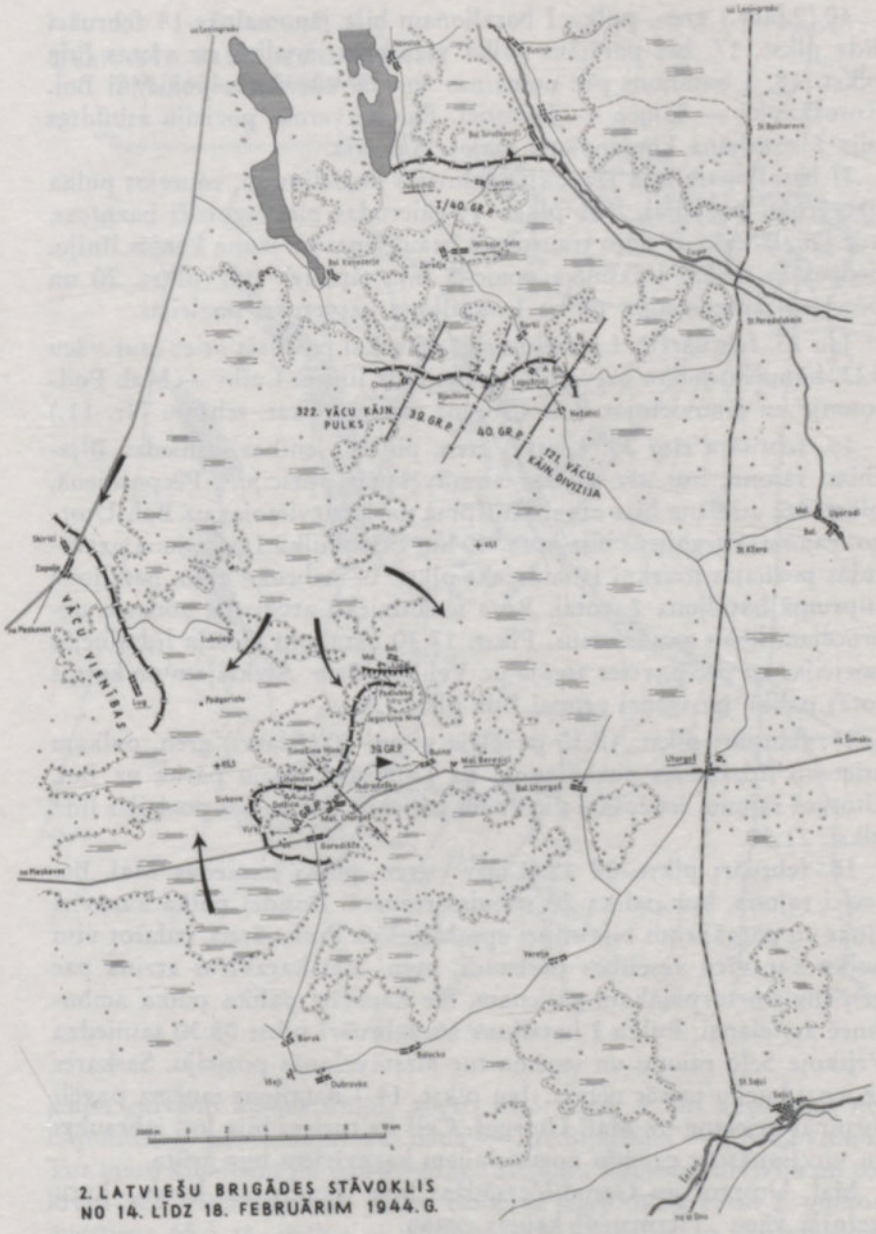
322. VĀCU KĀJN. PULKS
39. GR.P.
40. GR.P.
121. VĀCU KĀJN. DIVIZIJA
VĀCU VIENĪBAS
2. LATVIEŠU BRIGĀDES STĀVOKLIS
NO 14. LĪDZ 18. FEBRUĀRIM 1944. G.

Schēma Nr. 11

rietumu virzienā, lai ar savu kreiso spārnu nodrošinātu Spetha kaujas grupas vienu flanku. Pulks 17. februārī līdz ar gaismas ausmu izsūtīja izlūkus uz Ļitvinovo — Dolžica Virki un, sadaloties 3 kaujas grupās, uzbruka rietumu virzienā un sasniedza līniju: Ļitvinovo— Dolžica Virki māju grupu 1 km DR no Virki. Darbības robeža starp 1. un 2. pulku: ceļa dakša 500 m Z no Mal. Utorgoš — augst. 81,7 — Nassonov.

39.(1.latv.) gren. pulks 17. februārī saņēma pavēli par jaunas aizstāvēšanās pozicijas ieņemšanu. Pulka komandpunkts novietojās Podradoškas sādžā. Pulka I bataljons ieņēma aizstāvēšanās poziciju Timošīna Ņīva rajonā, II bataljons Jegorkina Ņīva un III bataljons Podlubka rajonā. No pulka izsūtīja vairākas kaujas grupas uz Bol. un Mar Ļjadi, Gostinki un Samošje Flur. III bataljona kaujas grupa saņēma gūstā vienu ievainotu sarkanarmieti. Ienaidnieks visu dienu apšaudīja 1. pulka pozicijas ar artileriju, granātmetēju un prettanku artilerijas uguni. Pulka zaudējumi tomēr bija tikai divi ievainotie.

18. februārī notika vienīgi 1. pulka un ienaidnieka kaujas grupu sadursme. Plkst. 13.10 ienaidnieks apm. 50 vīru sastāvā uzbruka 11. rotas priekšposteņiem. Zem stipra ienaidnieka spiediena rotas priekšposteņi bija spiesti atiet līdz galvenai kaujas līnijai. Ienaidnieks atstāja kaujas laukā apm. 20 kritušos. 1. pulks 18. februārī zaudēja 2 kritušos un 2 ievainotos.

40.(2.latv.) gren. pulkam bija uzdots 18. februārī palikt līdzšinējā pozicijā, izdarot vienīgi izlūkošanu.

18. februārī 2. Latviešu brigādes komandieris pavēlēja nākošā naktī sapulcināt visus brigādes vezumus Mal. Utorgoš un Gerodiščē. (Skat. schēmu Nr. 12.)

18. februārī ienaidnieks pastiprināja savus spēkus Bol. un Mal. Ljadi un bija sagaidāms uzbrukums brigādes labajam spārnam. Ienaidnieks mēģināja iefiltrēties arī starp brigādes kreiso spārnu un brigādes kreiso kaimiņu rietumos no augstienēm 65,5 un 81,7.

Brigādes komandieris pavēlēja 19. februārī ieņemt jaunu galveno kaujas līniju: Radoška (krustojums Černajas upe — šoseja) — Bol. Berezici (iesk.) — Buino Z mala — augst. 81,7 — Kašino (iesk.) — Padmošje klajums. Līdz ar to brigādei piedalīja 407. vācu grenadieru pulka pastiprināto III bataljonu. Jaunā pozicija bija jāieņem līdz plkst. 18. *Novietojums:* Labajā iecirknī — 407. vācu gren. pulka pastiprinātais bataljons, vidus iecirknī 39.(1.latv.) gren. pulks. Kreisajā iecirknī — 40.(2.latv.) gren pulks. Robežas: pa labi — ar 121.

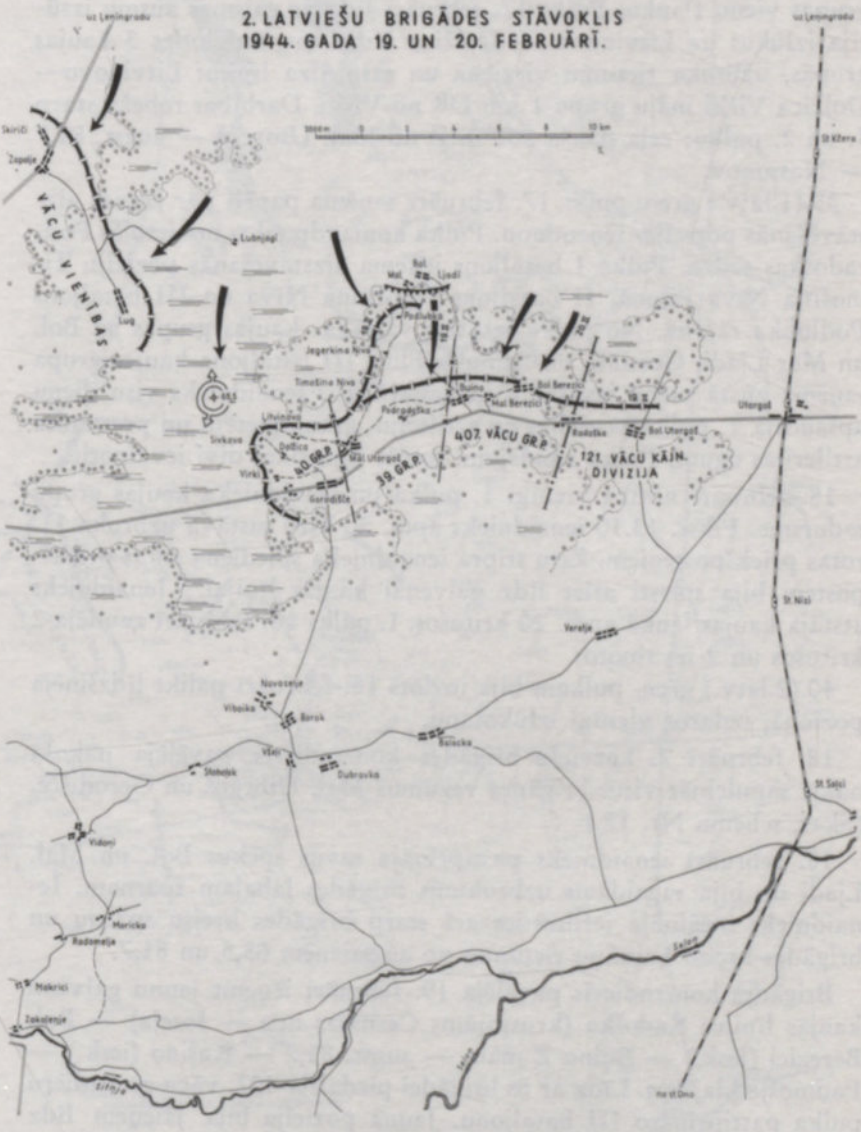
2. LATVIEŠU BRIGĀDES STĀVOKLIS
1944. GADA 19. UN 20. FEBRUĀRĪ.
VĀCU VIENĪBAS
407. VĀCU GR.P.
121. VĀCU KĀJN. DIVIZIJA
30 GR.P.
18 GR.P.

Schēma Nr. 12

vācu gren. divīziju — Radoška (Černajas upes un šosejas krustojums). Starp III/407. vācu gren. pulku un 39.(1.latv.) gren. pulku: Buino R mala, augst. 68,0. Starp 1. un 2. latv. gren pulkiem: Gorodišče A mala, augst. 81,7 (2. pulkam) — 70 meridiāns.

40.(2.latv.) gren. pulkam pēc jaunās galvenās kaujas līnijas ieņemšanas bija jāizbīda stiprs nodrošinājums uz augst. 65,5 un jāizbūvē tas par spēcīgu atbalsta punktu. Pulka kreisais spārns bija jāieņem tikai ar nelielām vienībām uz līnijas: Sivkova — Dolžica Virki mājas apm. 1 km D no Virki. Smagumpunkts — šosejas rajonā. Saskaņā ar saņemto pavēli viens 2. pulka bataljons bija jānodod brigādes tiešā rīcībā un bija novietojams Mal. Utorgoš rajonā. Tā vietā pulka tiešam pabalstam nodeva *kapt. Grāveļa* artilerijas divizionu. (Sk. schēmu Nr. 12.)

39.(1.latv.) gren. pulka frontē arī 19. februārī notika galvenokārt abpusēja apšaudīšanās ar automatiskiem un smagiem ieročiem. Darbojās arī vairākas ienaidnieka trieciengrupas, bet tās visas sekmīgi atvairīja, pie kam ienaidnieks zaudēja 25 kritušos un 1 gūstekni. Šinī laikā 1. pulka komandpunkts atradās Podradoškas sādžā.

Arī 20. februārī pulka frontē stāvoklis bez pārmaiņām. Plkst. 21 pulks uzsāka atiešanu virzienā uz Kolomna. (Skat. schēmu Nr. 13.)

20. februāŗa agrā rītā ienaidnieks uzbruka brigādes labajam spārnam, bet to pie Bol. un Mal. Beresici apturēja. Bija arī sagaidāms, ka ienaidnieks mēģinās iegūt svarīgo Gorodišče ceļu krustojumu, tā pārķeŗot brigādes galveno satiksmes ceļu. Šuldta kaujas grupa saņēma pavēli 20. februāŗa vakarā atstāt līdzšinējo poziciju Bol. un Mal. Utorgoš rajonā un atiet caur Všeļi uz Sintjas upes līniju. Brigādes jaunais komandpunkts bija paredzēts Tjerjebuchino.

20. februārī ar Dzelzskrusta 1. šķiru apbalvoja III bataljona komandieri *maj. E. Stīpnieku,* 10 citus pulka kaŗavīrus un ar 2. šķiru 146 pulka kaŗavīrus.

21. februāŗa agrā rītā 9.(1.latv.) gren. pulks sasniedza Boroka sādžu un tur palika rezervē. Apsardzību ziemeļos no sādžas izlika II bataljons. Jau plkst. 07 pulks atkal turpināja atiešanu dienvid-rietumu virzienā un līdz plkst. 24 sasniedza Radomoļje un Rogačevo sādžas. I bataljons 21. februāŗa rītā palika vēl uz vietas un atiešanas pavēli saņēma tikai vakarā. Bataljons atiešanu uz Bol. Pavici sāka plkst. 22, atstājot aizklājam vienu vadu. 21. februārī ar Dzelzskrusta 1. šķiru apbalvoja I bataljona komandieri *vltn. A. Bergu* un 1. rotas

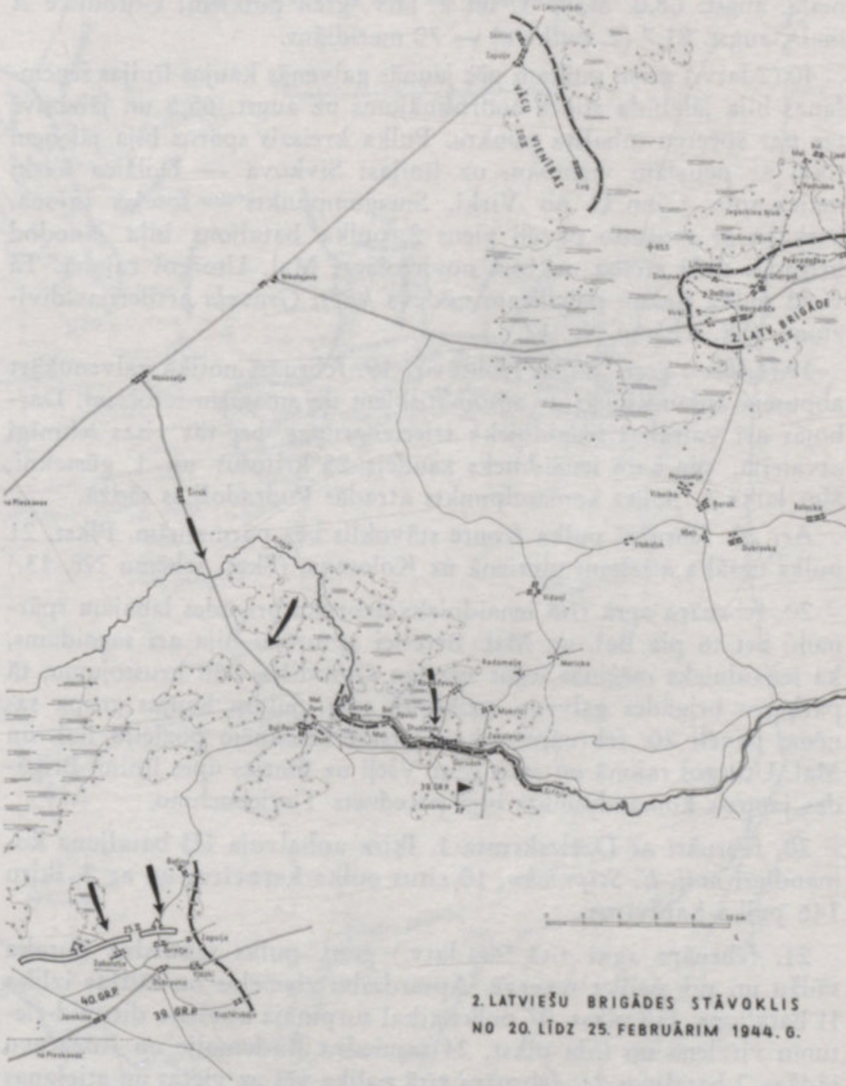

2. LATVIEŠU BRIGĀDES STĀVOKLIS NO 20. LĪDZ 25. FEBRUĀRIM 1944. G.

Schēma Nr. 13

komandieri *vltn. V. Gruduli*, un ar 2. šķiru 12 citus bataljona karavīrus.

22. februārī pulks ieņēma uztverošo poziciju gar Sintjas upes dienvidus krastu, izliekot priekšgrupas arī uz upes ziemeļu krasta. Pulka komandpunkts novietojās Kolomnas sādžā. Visa 22. februāŗa diena pagāja bez sevišķiem notikumiem. Pulka I bataljons 22. februārī plkst. 06 sasniedza Vidāni sādžu un pēc īsas atpūtas plkst. 14 turpināja atiešanu. Plkst. 24 bataljons sasniedza Rogačevo sādžu, kur palika atpūtā.

Naktī uz 23. februāri kāda ienaidnieka partizānu grupa ielenca pulka 14. rotas viena prettanku lielgabala poziciju un iznīcināja lielgabala apkalpi ar *ltn. Vītolu* priekšgalā. Plkst. 07 ienaidnieks pārsteidzoši uzbruka arī pulka II bataljona labajam spārnam un iznīcināja bataljona vienu posteni. Plkst. 08 novēroja Studeņec sādžā kādu ienaidnieka kolonnu apm. 500 vīru sastāvā. Mūsu artilerija atklāja pret to uguni, pēc kam ienaidnieka kolonna aizgāja Rogačevo sādžas virzienā, atstājot Studeņec sādžā vienu rotu. Plkst. 09 ienaidnieks pietuvojās Sintjas upei un uzbruka 6. rotas pozicijām. Uzbrukumu sekmīgi atvairīja, ienaidniekam atstājot uz kaujas lauka apm. 60 kritušos.

Arī citos pulka iecirkņos darbojās ienaidnieka trieciengrupas, bet bez sevišķām sekmēm. Visu dienu darbojās arī ienaidnieka artilerija un granātmetēji.

Plkst. 19 pulks atstāja līdzšinējās pozicijas un atgāja uz dienvidrietumos esošo Dubrovno rajonu. Pulka šīsdienas zaudējumi — 12 krituši un 9 ievainoti.

23. februārī plkst. 04 pulka I bataljons turpināja atiešanu uz Mal. Paviči sādžu, kuŗu sasniedza plkst 13 un ieņēma aizstāvēšanās pozicijas apm. 3 km platā frontē. Bataljona komandpunkts novietojās Mal. Paviči sādžā, 1. rota Bol. Paviči sādžā, bet 2. rota mežā, rietumos no Mal. Paviči. Bataljonam saskares ar ienaidnieku nebija. (Skat. schēmu Nr. 13.)

Pārējās pulka vienības 23. februārī plkst. 06 nonāca Dubrovo rajonā, kur tūliņ ieņēma pozicijas. III bataljons pulka kreisajā spārnā — iecirknī no Batino sādžas austrumu malas līdz Sarečje sādžas austrumu malai. II bataljons no Sarečje sādžas austrumu malas līdz Mal. Vjaski austrumu malai.

24. februārī plkst. 18 pulka I bataljons atstāja līdzšinējās pozicijas un uzsāka virzīšanos uz Mal. Vjaski rajonu, ko sasniedza 25. februārī

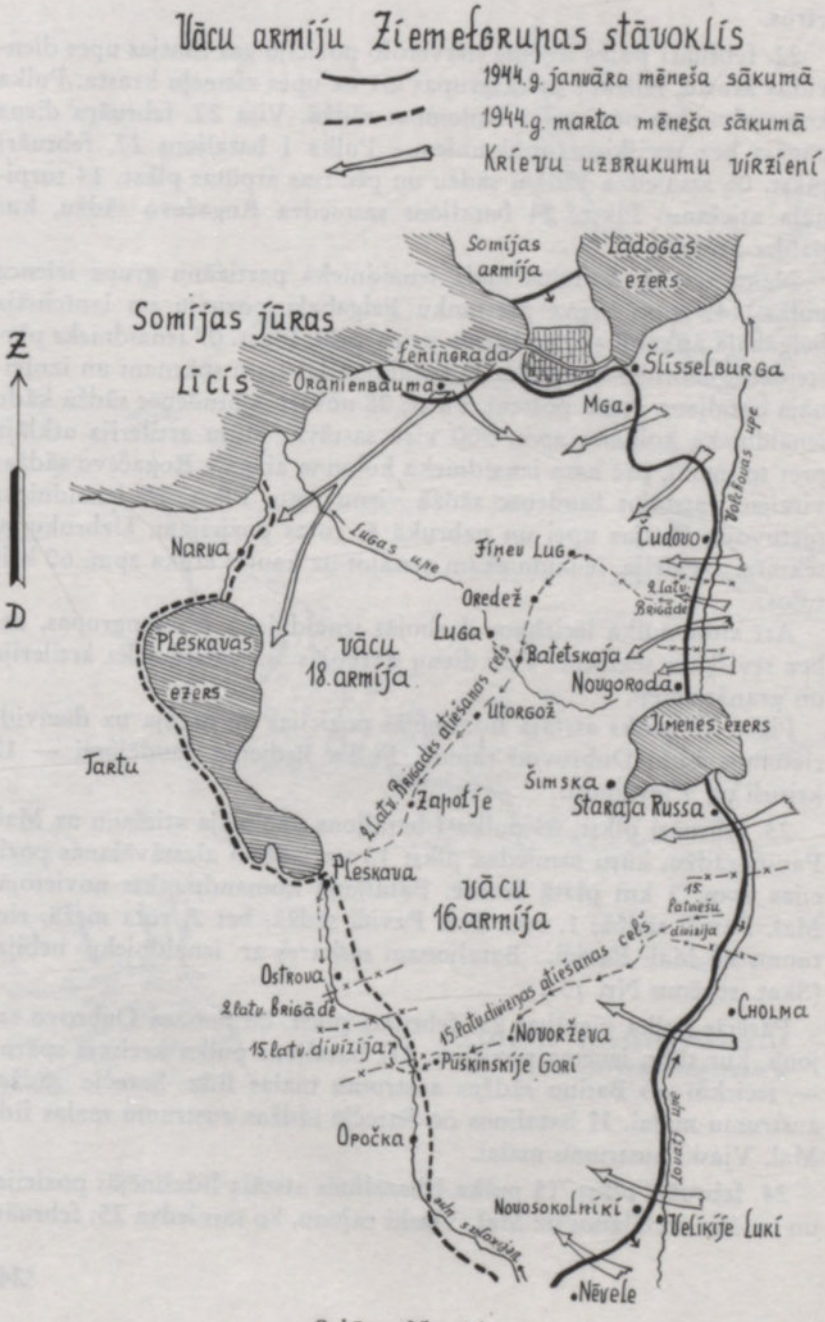
Vācu armíju Ziemeļgrupas stāvoklís
1944.g. janvāra mēneša sākumā
1944.g. marta mēneša sākumā
Kríevu uzbrukumu vírzíení
Somíjas armíja
Ladogas ezers
Somíjas jūras
Līcís
Z
D
Leningrada
Oranienbauma
Šlísselburga
Mga
Volchovas upe
Narva
Lugas upe
Fíņev Lug
Čudovo
2.latv. Brigāde
Oredež
Luga
Pleskavas ezers
vācu 18.armíja
Batetskaja
Novgoroda
Utorgož
Ilmenes ezers
Tartu
2.latv. Brigades atiešanas celš
Šimska
Zapoļje
Staraja Russa
Pleskava
vācu 16.armíja
15. latviešu divizija
15.latv.divizijas atiešanas celš
Ostrova
2.latv. Brigāde
Cholma
15.latv.divizija
Novorževa
Pūškinskije Gorí
Opočka
Lovatj upe
Novosokolníkí
Velíkije Lukí
Nēvele

Schēma Nr. 14

plkst. 06, un ieņēma aizstāvēšanās pozicijas no Mal. Vjaski sādžas austrumu malas līdz Kusterskajas sādžai.

Visā pulka frontes priekšā izlika kaujas priekšgrupas un izsūtīja izlūkošanas patruļas. Šinī rajonā brigāde palika līdz 25. februārim, visu laiku izcīnot sīvas cīņas ar pārspēkā esošā ienaidnieka vienībām un komūnistu partizānu grupām.

24. februārī pie Sabolotjē sādžas krita 40.(2.latv.) gren. pulka I bataljona komandieris *majors A. Skrauja* un 2. rotas komandieris *vltn. V. Kvietiņš*, II bataljona komandieris *kapt. V. Grants* un 6 citi pulka kaŗavīri.

25. februāŗa naktī plkst. 02 39.(1.latv.) gren. pulka III bataljons mainīja savu aizstāvēšanās poziciju, jo bataljona kreiso spārnu atvilka 600 m uz ziemeļiem no Sarečje. Plkst. 07.30 ienaidnieks apm. rotas stiprumā uzbruka III bataljona iecirknī, bet to lieliem zaudējumiem ienaidniekam atvairīja. Vēlāk noskaidrojās, ka uzbrucēji bijuši no izlases vienībām — 65. Sarkankarogotās strēlnieku divīzijas un 6. gvardu pulka. Plkst. 08.30 ienaidnieks uzbrukumu atkal atkārtoja III bataljona iecirknī, šoreiz viena bataljona stiprumā. Šoreiz ienaidniekam izdevās iebrukt III bataljona kreisajā spārnā. Ar rezervju palīdzību III bataljons pārgāja pretuzbrukumā un ienaidnieku atvairīja, tam zaudējot apm. 150 kritušos un ļoti daudz ievainotos.

7. rota bija spiesta atvilkt savu kreiso spārnu no Zapoļje sādžas. Plkst. 09 ienaidnieks vēl reiz atkārtoja uzbrukumu III bataljonam, bet ar sekmīgu uguni atkal to atvairīja. Kāda ienaidnieka vienība apm. 200 vīru stiprumā uzbruka arī II bataljona iecirknī. Arī II bataljons uzbrukumu atvairīja, ienaidniekam atstājot uz kaujas lauka apm. 160 kritušos. Ar mazākām kaujas grupām ienaidnieks arī pēc tam vairākkārt mēģināja iebrukt pulka pozicijās, kas tomēr nekad neizdevās. III bataljona galvenās kaujas līnijas priekšā vien ienaidnieks atstāja apm. 280 kritušos.

25. februāŗa pēcpusdienā ienaidnieka pozicijām vairākkārtīgi uzbruka stukasi, nometot uz ienaidnieka pozicijām lielāku skaitu gaisa torpēdu. Ienaidniekam tika iznīcināti, bez dzīvā spēka, arī 6 prettanku lielgabali un dažādi citi kaŗa materiāli.

Pulka vienības plkst. 21 atstāja līdzšinējo poziciju un atgāja Pleskavas virzienā, uz vietas, Mal. Vjaski rajonā, palika vienīgi I bataljons. 39.(1.latv.) gren. pulks šīs dienas kaujā bija zaudējis 16 kritušos, starp tiem *vltn. Rožinski*, un 39 ievainotos. Ienaidnieka zaudējumi pārsniedza 600 kritušos.

Aviācijas bumbas sprādziens pie kapsētas

25. februārī ienaidnieks izdarīja stipru spiedienu arī uz 2. Latviešu brigādes kreiso spārnu un pa kreisi stāvošo vācu armijas XXXVIII korpusu, ar nolūku pārķert Opoki—Dubrovno—Zagorje šoseju. Arī vietējie partizāni bija aktīvi un apdraudēja mūsu apgādes vienību kustību pa aizmugures ceļiem. 25. februāŗa vakarā brigāde saņēma pavēli plkst. 21 atrauties no ienaidnieka un atiet uz Bol. Zagorje — Strubač rajonu. Bija jārēķinās, ka norādītais rajons būs jau ienaidnieka ieņemts un tas būs ar kauju jāiztīra. Jaunajā novietojuma rajonā brigādes vienībām bija jānovietojas sekojoši:

Artilerijas vienībām — Podļipje,
1. pulkam — Vancovo,
2. pulkam — Dubonovičos. (Skat. schēmu Nr. 15.)

39.(1.latv.) gren. pulka atejošām vienībām ienaidnieks 26. februāŗa naktī nosprostoja atiešanas ceļu pie Jamkino sādžas. Ienaidnieka aizmugurē palika viss I bataljons. Ar pulka 6. un stāba rotas spēcīgu uzbrukumu ceļu atkal atbrīvoja, un pulks ar lielām grūtībām varēja turpināt atiešanu. Ienaidnieks ceļu bija nosprostojis ar nogāztiem kokiem. Plkst. 04 pulks tomēr bija spiests meklēt citu atiešanas ceļu, jo galvenais ceļš bija stipri nosprostots nogāztiem kokiem un pastāvīgi turēts zem stipras ienaidnieka prettanku lielgabalu un granātmetēju uguns. Plkst. 12 pulka vienības izgāja cauri vācu spēku ieņemtām „Panther" pozicijām un sasniedza Mal. Keb rajonu, apm. 20 km no Pleskavas, kur palika atpūtā. Pulka zaudējumi 26. februāŗa atiešanas kaujās bija 5 kritušie un 11 ievainotie.

Smagas atiešanas kaujas bija jāizcīna arī 40.(2.latv.) gren. pulkam. 26. februārī 1 km austrumos no Ščučja-Gori, laužoties ārā no ienaidnieka ielenkuma, ar granātas šķembu kājā ievainoja pulka komandieri *pltn. K. Lobi.* Pulkvedis tomēr palika ierindā un turpināja kritiskajā situācijā vadīt pulku. Caurlaušanās kaujās 26. februārī krita 6 pulka kaŗavīri.

Pēc Poļipje—Dubonoviči—Vancovo līnijas sasniegšanas 2. Latviešu brigāde pārgāja VI SS korpusa pakļautībā. Brigādei pavēlēja 27. februārī sākt pārvietoties uz jaunu frontes iecirkni Djakovo—Oļeņino—Kļimovo rajonu, apm. 18 km dienvidos no Pleskavas.

27. februāŗa rītā 39.(1.latv.) gren. pulks atradās atpūtā Mal. Keb rajonā. Plkst. 13 pulka I un III bataljons līdz ar 14. rotu uzlādējās smagajās automašīnās, lai novestu uz jaunām pozicijām Veļikajas upes krastā, apm. 45 km DA no Ostrovas un pa kreisi no 15. Latviešu grenadieŗu divīzijas aizstāvēšanās pozicijām. (Skat. schēmu Nr. 15.)

Pulka II bataljonam un stāba rotai 27. februārī plkst. 17 bija jāierodas 3 km austrumos no Pleskavas, no kurienes arī šīs vienības bija predzēts ar smagajām auto mašīnām pārvest uz jauno aizstāvēšanās poziciju rajonu. Pēdējās pulka vienības ieradās jaunajā poziciju rajonā — Zachodi sādžā, apm. 28 km DA no Ostrovas, 28. februāŗa agrā rītā. Ceļā vēl atradās vienīgi 13. rota un zirgu vilkti vezumi.

Pulks saņēma pavēli ieņemt „Panther" pozicijas gar Veļikajas upi: I bataljons Bogdanovo sādžas rajonā, II bataljons Terechi—Golod-

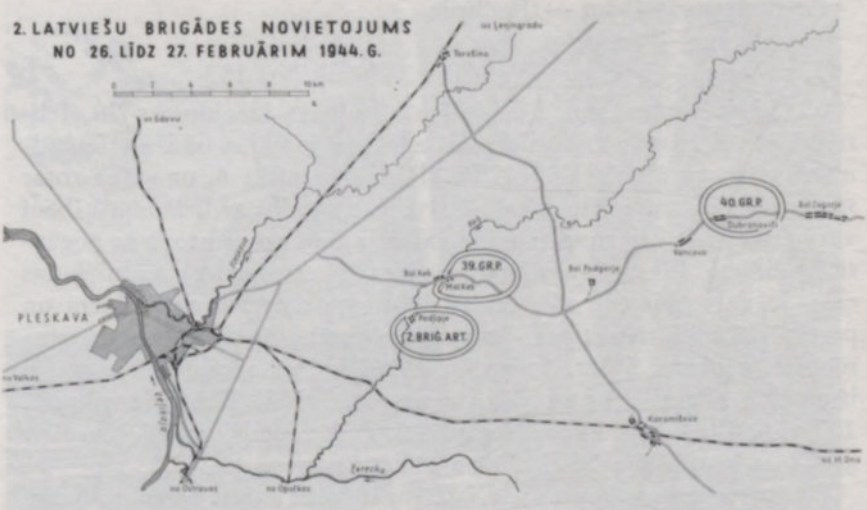

Schēma Nr. 15

noje rajonā, III bataljons Podgorje sādžas rajonā un pulka komandpunkts Stečki sādžā.

Arī 40.(2.latv.) gren. pulka vienības ieņēma tām norādītos frontes iecirkņus.

Lielais un smagais atiešanas gājiens cauri Volchovas purviem (apm. 200 km) bija nobeigts. Sākās jauns grūts cīņu periods Veļikajas upes krastos — DA no Ostrovas, jau Latvijas robežas tuvumā.

2. Latviešu brigādes komandieris savā 1944. g. 29. februāŗa dienas pavēlē raksta:

2. LATVIEŠU SS-BRĪVPR. BRIGĀDES KOMANDIERIS — Brigādes komandpunktā 1944. g. 29. februārī.

Brigādes dienas pavēle.

2. Latviešu SS-brīvprātīgo brigādes sekmes cīņās bija cienītas un atzītas Bruņoto spēku virspavēlniecības ziņojumos. Brigāde ar lepnumu var raudzīties uz šīm cīņām. Šīs sekmes ir gūtas, pateicoties vadības un vienības drošsirdībai.

Ar „Panther" pozicijas sasniegšanu sākas jauns cīņu posms. Manas rūpes būs brigādi īsā laikā atkal atjaunot, lai tā būtu spējīga visiem dotiem uzdevumiem. Līdz tam laikam tai jāpalaižas tikai uz saviem spēkiem un sekmīgi jāaizstāv savs sektors. Tas būs iespējams tad, ja mēs visi to gribēsim un ar fanātisku drošsirdību stāsimies pretim ienaidniekiem.

2. Latviešu SS-brīvprātīgo brigādei Ziemeļu armijas grupā ir labas atsauksmes. Rūpēsimies visi par to, lai tas tā paliktu arī uz priekšu.

Šuldts,
SS-oberfīrers

Šinī laikā Ostrovas frontē sāka ierasties arī 15. latviešu grenadieŗu divīzijas vienības.*) Abas šīs kaŗaspēka daļas 1944. g. marta mēnesī apvienoja VI armijas korpusā. Atzīmējot šo abu latviešu kaŗaspēka daļu kopīgo cīņu sākumu vienā frontes iecirknī, 16. marts vēlāk tika izraudzīts par Latviešu leģiona dienu.

---

* 15. Latviešu divīziju (1944. g. sākumā to pārdēvēja par 15. ieroču SS-grenadieŗu divīziju, latviešu nr. 1) sāka formēt 1943. g. marta beigās. Kā pirmo maija mēnesī Paplakā saformēja Paplakas SS-brīvpr. apmācības pulku (vēlāko 32. latv. grenadieŗu pulku) pulkveža *A. Kripena* vadībā, kadru sagatavošanai pārējām divīzijas vienībām.

Pirmais divīzijas komandieris bija *SS-brigadefīrers Hansens,* bet jau no 1943. gada maija sākuma to komandēja *SS-brigadefīrers un ieroču SS-ģenerālmajors grāfs Piklers (Graf Pückler fon Burghaus).*

Kā pirmā 15. divzijas vienība uz fronti pie Ostrovas izbrauca 1943. g. 12. novembrī 34.(5. latv.) grenadieŗu pulks *pulkv. A. Apsīša* vadībā.

Plašāk par 15. divīzijas formēšanu IV grāmatā.

I UN II GRĀMATAS PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI

Līdzīgi kā pēc I grāmatas publicēšanas, arī pēc II grāmatas publicēšanas recenzijās*) un vēstulēs Leģiona archīvam ir norādīts uz vienu otru pielaistu kļūdu un sniegti vērtīgi papildinājumi. Par to izdevuma redaktoru paldies.

1/22. lpp.: Zem ilustrācijas 1921. g. vietā jābūt 1920. g. 11. novembrī.

I/28.—31. lpp.: Latvijas armijas piektā divīzija — Techniskā divīzija — 1940. g. 17. jūnijā bija jau izformēta, turpinājās vienīgi tās pārvaldes likvidācija, ko izveda divīzijas intendants pltn. K. Rubenis.

1/230. un 231. lpp.: Pltn. M. Lūkins jau 1936. g. bija paaugstināts par pulkvedi.

2/66. lpp.: Skaitļi labojami sekojoši: 2. ailē virsnieki 364 un kopā 10.203; 3. ailē kopā — 13.305.

2/295. lpp.: Pulkv. A. Lasmanis žurnālā „Kaŗa Invalīds" 1973. g. 18. n-rā raksta: „1945. g. marta beigās Kurzemē 23., 267., 319. un 322. bataljonā kopskaitā bija 1.540 vīru. Aprīlī bataljoni saņēma papildinājumus no Liepājas un Ventspils pulcēšanās vienībām. Uz 1. maiju kaŗavīru skaitu policijas bataljonos Kurzemē var vērtēt uz 1.700."

2/335. lpp.: 2. Liepājas policijas pulku 1944. g. augusta sākumā Bulduros izformēja, sadalot pa citām Latviešu leģiona vienībām. Mēnesi vēlāk ģen. Jekelns pavēlēja saformēt jaunu policijas pulku, kuŗu nosauca par 2. Kurzemes policijas pulku (skat. 2/351. lpp.).

*

Gēteborgas universitātes studente Inga Brita Rundkviste *(Rundquist)* savu vēstures studiju nobeiguma semināŗdarbu rakstījusi par baltiešu problēmām Otra pasaules kaŗa laikā, kā arī pirms un pēc tā, liekot par virsrakstu savam darbam: *Bruno Kalniņš — latviešu sociāldemokrats.*

Savam darbam autore ir izmantojusi kā paša Br. Kalniņa, tā daudzu citu autoru publikācijas, to starpā arī grāmatu *„Latviešu kaŗavīrs Otra pasaules kaŗa laikā"*. Viņa ar 1973. g. 4. aprīļa rakstu ir arī

---

* *Maj. K. Augstkalns* — Austrālijas Latvietis, 1972. g. 1. septembrī.
Vltn. K. Purmalis — DV Mēnešraksts, 1972. g. 5. n-rā.
Kapt. A. Skrēbers — Latvija, 1972. g. 23. decembrī.
A. Vinčelis — Latvija Amerikā, 1972. g. 9. un 16. augustā.

lūgusi papildu paskaidrojumus no Br. Kalniņa, un pēdējais viņai atbildējis ar 1973. g. 1. maija rakstu.

I.B. Rundkvistei ir kādi 10 jautājumi Br. Kalniņam. Še pieminēsim vienīgi tos jautājumus, un Br. Kalniņa atbildes, kas skaŗ tieši mūsu 1. un 2. grāmatu.

BALTISKA INSTITUTET
THE BALTIC SCIENTIFIC INSTITUTE IN SCANDINAVIA
BOX 15042 · 10331 STOCKHOLM 15 · TELEFON 21 31 47 · 20 70 61
BANK: SVERIGES KREDITBANK · POSTGIRO 25 58 71-6 · BANKGIRO 615-1484

Stockholm den 1 maj 1973

Fröken Inga-Britt Rundquist!

Som svar på Ert brev kan jag meddela följande fakta. På grund av en utlandsresa har blivit fördröjt med svaret.

1. A. Bērziņš är en av männen bakom 1934 års kupp som förintade demokratin i Lettland och var efteråt minister i Ulmanis diktatur. Hans bok är mycket tendentiös.

Jag har behandlat hela problemet utförlig redan 1956 i min bok "Latvijas Sociāldemokratijas 50 gadi" (Lettisk socialdemokrati 50 år), sid. 257-287. Boken kom ut i Stockholm 1956.

Jag skulle vara tacksam att få en avskrift av Er uppsats. Var god och bekräfta mottagande av detta brev.

Med vänliga hälsningar

Bruno Kalniņš
Bruno Kalniņa

4. jautājums: „Pēc O. Freivalda grāmatas Latviešu kaŗavīrs Otra pasaules kaŗa laikā I/149. lpp. Jūs ieņēmāt armijas politiskā vadītāja amatu Latvijā līdz 1940. g. 1. oktobrim, un pēc tam Jūs pārcēla dienestā Kaŗa ministrijas sekretāriātā. Būšu pateicīga par izteikšanos šai jautājumā. Cik ilgi Jūs ieņēmāt šo pēdējo amatu?"

Br. Kalniņa atbilde: „Es biju latviešu armijas (t.i. nacionālās armijas) politiskais vadītājs no 8. jūlija līdz 18. augustam 1940. g. Šo amatu es ieņēmu uz latviešu armijas vadības lūgumu, lai mēģinātu

aizstāvēt nacionālās armijas intereses. Pēc 6 nedēļām mani kā politiski neuzticamu atlaida un kopā ar 800 citiem latviešu virsniekiem demobilizēja no armijas, kad to likvidēja un atlikumu augusta mēnesī pievienoja sarkanarmijai. Es nekad neesmu ieņēmis kādu amatu Kaŗa ministrijas sekretāriātā. To jau arī likvidēja reizē ar armijas likvidāciju. Freivalda ziņa šai punktā ir pilnīgi nepareiza.

Starp citu, O. Freivalds nacistu okupācijas laikā bija sadarbības vīrs.*) Viņa grāmata satur daudz faktisku kļūdu un ir ļoti tendencioza."

Ka pilnīgi nepareizs ir tomēr paša Br. Kalniņa apgalvojums, pierāda Kaŗa ministŗa ģen. Dambīša 1940. g. 20. septembŗa pavēle nr. 31:

Br. Kalniņa apgalvojums rakstā Rundkvistei, ka viņš nekad neesot ieņēmis kādu amatu Kaŗa ministrijas sekretāriātā, nesaskan arī ar viņa paskaidrojumiem vācu okupācijas laika laikraksta *Tēvijas* redaktoram *P. Klānam-Kovaļevskim.* Pēdējais, cenšoties aizstāvēt Br. Kalniņu, raksta *Latvijas* 1974. g. 5. janvāŗa numurā:

„Kā tagad Br. Kalniņš paskaidro, viņam šajā sekretāriātā, kas nodarbojies ar armijas likvidācijas saimnieciskām lietām nav bijis nekādu pienākumu, bet gan ģen. Dambītis viņam un P. Lejiņam vienkārši devis iespēju vēl vienu mēnesi saņemt atalgojumu līdz pārieŝanai citā darbā." (Kamdēļ tas bija vajadzīgs, ja jau no 1. septembŗa saņēma algu no Universitātes? Red.)

No 1940. g. 20. septembŗa pavēlē minētiem „sevišķiem uzdevumiem" Br. Kalniņu atbrīvoja oktobŗa mēneša vidū no kaŗa ministŗa par Latvijas tautas armijas likvidācijas komisijas pilnvaroto pārdēvētais ģen. Dambītis.

Te jāpiezīmē arī, ka jau 1940. g. 4. jūlijā „Cīņa" ziņoja, ka 3. jūlijā LSDSP CK nolēmusi partijas darbību izbeigt un uzaicināt partijas biedrus iestāties LKP. Šim aicinājumam tūliņ nākošā dienā arī sekoja vairāki sociāldemokratu partijas padomes un CK locekļi, to starpā arī Br. Kalniņš, un iesniedza lūgumu uzņemt Latvijas komūnistiskā partijā.

---

* *O. Freivalds* vācu okupācijas laikā darbojās par Iekšlietu ģenerāldirekcijas Biedrību nodaļas vadītāju (Nodaļas vienīgais uzdevums bija rūpēties par komūnistu likvidēto kultūras biedrību darbības atjaunošanu) un Tautas Palīdzības apgāda redaktoru un Informācijas daļas priekšnieku un no 1944. g. rudens līdz kaŗa beigām bija šis latviešu visu laiku lielākās organizācijas darbības vadītājs Kurzemē. TP bija agr. Latvijas Sarkanā Krusta darba turpinātāja un daudz darīja latviešu kaŗavīru, boļševiku noslepkavoto un deportēto piederīgo labā.

Kaŗa ministra 31. pavēle.

Rīgā, 1940. g. 20. septembrī.

Pārvaldības daļa.

1. §.

Sakarā ar Tautas armijas politisko vadītāju institūta likvidēšanu, zemāk minētos politiskos vadītājus un darbiniekus atbrīvot no ieņemamiem amatiem un atvaļināt no aktīvā kaŗa dienesta, skaitot ar š. g. 1. oktobri:

1) Kultūras-propagandas [illegible] (Arm. k. p. Nr. 21.)

[illegible]

67) Mīnu diviziona politiskais vadītājs Jezups Mazitanovs. (Arm. k. p. Nr. 22.)

2. §.

Armijas politisko vadītāju Bruno Kalninu un Vidzemes divīzijas politisko vadītāju Pauli Lejiņu līdz turpmākam piekomandēt Kaŗa ministrijas sekretariātam sevišķu uzdevumu veikšanai, sakarā ar armijas likvidāciju.

13) Latgales divīzijas politiskais darbinieks Laimons Ronis. (Arm. k. p. Nr. 20.)

14) Latgales divīzijas politiskais darbinieks Ābrams Genkins. (Arm. k. p. Nr. 21.)

15) Zemgales divīzijas politiskais vadītājs Pēteris Reinholds. (Arm. k. p. Nr. 20.)

[illegible] komandēto Sapieŗu pulkā kapteini Vil. Kamparu uz savu kaŗaspēka daļu Sapieŗu pulku.

Norāde: Kaŗa ministra 1940. g. 15. pavēle.

5. §.

Zemgaļes divīzijas politiskajam darbiniekam Jēkabam Frīdmanim, kuŗš bija komandējumā Krustpilī, izpildīt Zemgales artilerijas pulka politiskā vadītāja pienākumus, izmaksāt komandējuma dienas naudu par laiku no š. g. 15. līdz 31. augustam.

Kaŗa ministrs ģenerālis **Dambītis.**

Noraksts pareizs.

Arm. št. administrātīvās daļas
priekšnieks pulkvedis **Vipulis.**

Armijas spiestuve Rīgā, Muitas ielā 1. 275. 40.

5. jautājums: „Norāda, ka Jūs esat Rīgas universitātē ieņēmis skolotāja amatu Komūnistiskās partijas vēsturē. Kad Jūs ieņēmāt šo amatu?

Br. Kalniņa atbilde: „Es nekad neesmu ieņēmis Komūnistiskās partijas vēstures skolotāja amatu. Šai vietā bija aktīvs vecs komūnists prof. Miške. Turpretim es biju no 1. septembŗa 1940. gada pieņemts

dienestā Latvijas universitātē par docentu tautu tiesībās. 1941. g. 20. jūnijā mani arī no turienes atlaida kā neuzticamu."

6. jautājums: „Dažādā sakarībā Jūs esat kritizēts par piedalīšanos 1940. gadā territoriālo spēku vienību dibināšanā Latvijā. (Skat. 1. grāmatas 163. un 164. lpp. Red.) Kāds ir bijis Jūsu patiesais nolūks ar šo spēku radīšanu?"

Br. Kalniņa atbilde: „Es nekad neesmu piedalījies territoriālo spēku dibināšanā Latvijā. Territoriālu armijas vienību 1940. g. augustā dibināja padomju armijas vadība, turpretim mani demobilizēja (skat. atbildi uz 4. jautājumu). Es nekad neesmu sastāvējis territoriālā armijas vienībā, kas piederēja sarkanarmijai." (Ka Br. Kalniņš būtu sastāvējis territoriālā korpusā, nav rakstīts 1. grāmatā.)

PIELIKUMI

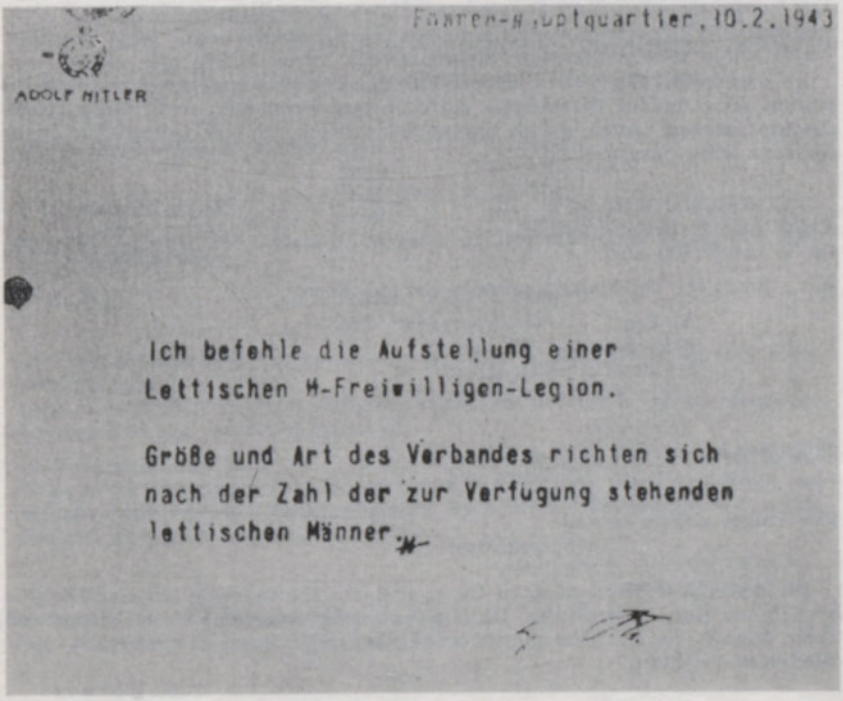
ADOLF HITLER

Führer-H.Qtquartier, 10.2.1943

Ich befehle die Aufstellung einer Lettischen H-Freiwilligen-Legion.

Größe und Art des Verbandes richten sich nach der Zahl der zur Verfügung stehenden lettischen Männer.

— HSSUPF. RIGA Nr. 607 19/2/43 —
AN FR.-SS FELDKOMMANDOSTELLE

Geheim —

SS-Gruf Berger gab mir Nachricht über Gerüchte, die Aufstellung der lett. bzw. lit. Legion betrefen, ich melde hierzu:

Zwischen Wehrmachtsbefehlhaber Ostland dem Beauftragten des Gauleiters Saukel und mir herrscht bestes Einvernehmen. In wenigen Tagen werden durch gemischte Kommissionen Musterungen der Jahrgänge 1919 bis 1925 erfolgen, Alle brauchbaren Männer kommen in erster Linie zur Legion, minder brauchbare erhält der Wehrmachtsbefehlshaber als Hilfsdienstwillige für Heeresgruppe Nord, Arbeitsfähige werden dem Gauleiter Saukel überstellt. Hoffe Aufstellung der lett. bzw. lit. Division in Stärke von je 15.000 Mann in kurzer Zeit bewerkstelligen zu können ...

Reichskommissar Lohse nicht in Riga anwesend, wird jedoch heute erwartet. Es soll dann sofort im Einvernehmen mit den vorgenanten Dienststellen, dem Generalkommissar Lettland und der landeseigenen Verwaltung Aufruf erfolgen ...

SS-Gruppenführer Berger wird heute von mir gebeten, die eigenen Führer für Musterungskommissionen sofort nach hier in Marsch zu setzen.

Hssupf Ostland
SS-Obergruppenführer
J e c k e l n

(Nirnbergas tribunāla dokuments Nr. 3302)

LATVIEŠU LEĢIONĀRU SVINĪGAIS SOLĪJUMS:

Ich schwöre bei Gott diesen heiligen Eid, dass och im Kampf gegen den Bolschewismus dem Obersten Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Adolf Hitler, unbedingten Gehorsam leisten und als tapferer Soldat bereit sein will, jederzeit für diesen Eid mein leben einzusetzen.

DER REICHSFÜHRER-SS
CHEF DES SS-HAUPTAMTES
Cd SS HA/Be.Ra.—AZ.2 —

Berlin-Wilmersdorf 1
den 17.4.1943
Hohenzollerndamm 34

Betr.: Ersatzlage des Ersatzkommandos Ostland, Riga

An den
Reichsführer — SS und
hef der Deutschen Polizei
Berlin SW II, Prinz-Albrecht Str. 8

Reichsführer!

Erfast wurden mit dem Stichtag 15.4.1943
15 025 Letten und
6 455 Esten
Zur Truppe einberufen sind:
2 478 Letten und
2 850 Esten.

Ich merke, dass Besprechung im Gange sind, aus Lettland nicht nur eine Division sondern ein Korps Aufzustellen. Ich bitte, es bei der Austellung einer Division und einer Brigade, die aus SS-tauglicher besteht, bewanden lassen zu wollen, da sonst Nachersatz gefährdet.

G. B e r g e r
SS-Gruppenführer

(Nirnbergas tribunāla dokuments Nr. 3379.)

DER REICHSFÜRER-SS
CHEF DES SS-HAUPTAMTES
CdSSHA/BO/Rs/Vs-Tgb. Nr. 3564/43. g.

Berlin Wilmersdorf, den 4.5.43
Hohenzollerndamm 31
Akt. Nr. Geh./113

Betr.: Ersatzlage Ostland

An den
Reichsführer-SS
Chef der Deutschen Polizei
Berlin SW II, Prinz-Albrecht-Str. 8

Reichsführer!

Um wirklich klar sehen zu können, habe ich auf Grund Ihres Befehls vom 26.4. 1943 die Ersatzlage überprüft und den SS-Standartenführer H i e r t h e s nach Berlin befohlen.

1. Das Nichtvorangehen der Musterung in Lettland kommt daher, dass nicht weniger als vier Stellen Befehl gegeben haben:

1. der Höhere SS- und Polizeiführer Ostland,
2. der Chef des SS-Führungshauptamtes,
3. der Generalkommissar in Lettland,
4. der Chef des SS-Hauptamtes.

Hierthes versuchte, die Befehle von mir durchzufüren. Es wurde ihm aber klar bedeutet, dass diese Befehle durch solche des Reichsführer-SS überholt seien und dass bei Nichtbefolgung der örtlich gegebenen Befehle er Ostland sofort zu verlassen hätte. Damit konnte Hierthes nur noch mithelfen, keinesfalls selbstendig entscheiden. Der einzige Fehler, den er gemacht hat, war der, dass er aus einer gewissen Furcht heraus mich persönlich nicht laufend unterrichtet hat.

2. *Ersatzlage:*

a) für lettische Legion wurden	erfast	20 827	Mann
	davon	525	Offiziere
	einberufen	8 125	Mann
	davon	300	Offiziere

Hiervon gelangen 1000 Mann zu einem vzon Reichsführer-SS befohlenen Austausch mit der Polizei.

b) Estland	erfast	8 734	Mann
	einberufen	6 224	Mann

In Estland wurde nicht dazwischen regiert, daher ist dort die Sache auch schön vorangegangen.
Dass in Lettland nicht mehr einberufen wurden, ist bedingt durch den Mangel an Unterkünften und Ausbildungspersonal.

3. SS-Standartenführer Hierthes wurde von mir angewisen ohne Rücksicht auf Verluste die Gesamtergänzung in dem Raum Ostland in die Hand zu nehmen und verantwortlich zu leiten. Entschuldigungen irgendwelcher Art würden von mir zu Zukunft nicht mehr angenommen werden.

G. Berger
SS-Gruppenführer

(Nirnbergas tribunāla dokuments Nr. 3303.)

ERSATZKOMMANDO OSTLAND
DER WAFFEN-SS
Abt.: Adj. Az.: Z/Za.

Riga, den 4. Juni 1943.
Säulenstr. 18

Betr.: Aufforderung von Offizieren.

Bezug: — ohne —

An
die 15 (lett.) SS-Freiw. Division
Riga, Klingerustr. 2a.

Nachr.: an Generalinspekteur der Lett. SS-Freiw.Div.
Riga, Säulenstr. 12.

Das Ersatzkommando Ostland der Waffen-SS hat vom Generalinspekteur der Lett. SS-Freiw. Division eine namentliche Aufstellung von 200 Offiezieren erhalten mit der Bitte, sie zur Annahmeuntersuchung aufzufordern.

Diese Offiziere wurden am 1. 6., 3. 6. und 4. 6. zur Annahmeuntersuchung aufgefordert. Hiermit gibt das Ersatzkommando Ostland das Ergebnis bekannt:

	1.6.43	*3.6.43*	*4.6.43*	*ingesamt*
Aufgefordert:	84	63	44	196
Eingetroffen:	24	22	19	65
Tauglich	19	15	10	44
Untauglich	2	2	1	5
Nicht freigeg.	3	4	6	13
Fachärztl. Unters. angeordnet	—	1	2	3

Wie aus dem Ergebnis ersichtlich, sind von 196 aufgeforderten Offiezieren nur 65 erschienen. Von diesen wiederum stehen 25 zur sofortigen Einberufung bereit, während 3 einer fachärztlichen Untersuchung sich unterziehen müssen.

Auf jeden Fall entsprechen diese Zahlen nicht den gewünschten Erwartungen, und es wird in Zukunft ein anderer Weg eingesclagen werden müssen.

Der Kommandeur des Ersatzkommandos Ostland
der Waffen-SS
I. A.
(Gez.)
SS-Obersturmführer und Adjutant

ERSATZKOMMANDO OSTLAND
DER WAFFEN-SS
Abt.: Kdr. Az.: HI/Za.

Riga, den 10. Juni 1943.
Säulenstr. 18

Betr.: Aufforderung von Offizieren.

Bezug: Dort. Schreiben vom 9. 6. 1943 — Nr. 320 —.

An
die Lett. SS-Freiw. Legion
— Generalinspekteur —
R i g a,
Säulenstr. 12.

Nachr. an:
15. (lett.) SS-Freiw. Division
R i g a,
Klingerstr. 2a.

Zu Ziff. 1) des dortigen Schreibens vom 9. 6. 1943 muss seitens des Ersatzkommandos entgegengehalten werden, dass die 196 Aufforderungen unter allen Umständen am Samstag, dem 29. 5. 1943, hinausgehen mussten, wenn die Aufgeforderten rechtzeitig zur Musterung kommen sollten. Leider war aber an diesem Samstag nachmittag L-Standartenführer Plensners oder ein verantwortlicher Offizier nicht zu erreichen. Das Ersatzkommando Ostland war deshalb gezwungen, um die Musterungen tatsächlich auch durchführen zu können, die Aufforderungen durch einen L-Unterscharführer unterschreiben zu lassen.

Zum letzten Absatz des dortigen Schreibens wird mitgeteilt, dass noch etwa 60 Freigabenträge für bereits gemusterte Offiziere bei den Gebietskommissaren zur Bearbeitung vorliegen.

Von einer Hinauszögerung der Einberufungen seitens des Ersatzkommandos kann daher nicht die Rede sein.

H i e r t h e s
SS-Standartenführer

DER HÖHERE SS- u. POLIZEIFÜHRER
FÜR DAS OSTLAND
J./Gy

Rigâ, 25. Juni 1943.
Jakobstr. 11

An den
Generalinspekteur der lett. SS-Frw.-Legion,
Legions-Brigadeführer und Generalmajor
Bangerskis,
Riga.

Betr.: Junker der ehemaligen lettischen Kriegsschule.

Bezug: Dort. Schreiben vom 15.6.1943. Nr. 395.

Die Frage der Beförderung der Junker der ehemals lettischen Armee habe ich am 23.6.1943 im Führerhauptquartier mit dem Reichsführer-SS durchgesprochen. Der Reichsführer-SS hat zugesagt, die Beförderung alsbald durchzuführen und wird das SS-Führungshauptamt bezw. das SS-Personalhauptamt, von denen die Beförderungsangelegenheiten für die gesamte SS federführend bearbeitet werden, mit entsprechender Weisung versehen. Mit einer alsbaldigen Regelung dieser Frage kann gerechnet werden.

Eine Delegation des Beförderungsrechts zu Offizieren an andere SS- oder Polizeidienststellen, das allein der Reichsführer-SS persönlich ausübt, ist nicht in Aussicht genommen.

Jeckeln
SS-Obergruppenführer
und general der Polizei

DER HÖHERE SS- u. POLIZEIFÜHRER
FÜR DAS OSTLAND
J./Gy

Riga, 9. Oktober 1943.
Jakobstr. 11

An den
Generalinspekteur
der Lett. SS-Freiw.-Legion,
SS-Gruppenführer und Generalleutnant
der Waffen-SS Bangerskis,
Riga.

Betr.: Einberufungen.

Bezug: Dort. Schreiben ovm 9.10.1943 und mündliche Besprechung am 5.10 1943.

Während meines heutigen kurzen Aufenthaltes in Riga habe ich Ihr Schreiben vom 9.10.1943 zur Kenntnis genommen. Ich ersehe daraus zu meinem Bedauern, dass Sie sich nicht in der Lage fühlen, wie von mir gewünscht, die Einberufungsbefehle in Ihrer Eigenschaft als Generalinspekteur der Lett. SS-Freiw.-Legion zu unterschreiben. Ich habe daher soeben dem Kommandeur des Ersatzkommandos Ostland der Waffen-SS Anweisung gegeben, von sofort ab, wie früher, die Einberufungen lediglich in eigener Zuständigkeit herauszugeben.

Ihrem Wunsche, Einberufungen zu Kriegs- und ähnlichem Dienst in ganz Lettland durch Sie vollziehen zu lassen, vermag ich nicht zu entsprechen. Ich werde jedoch Anlass nehmen, Ihr Schreiben mit der Bitte um Entscheidung dem Reichsführer-SS persönlich vorzutragen.

Jeckeln
SS-Obergruppenführer

(Telegramma)

an

1./rf SS, feldkommandostelle
2./ SS-obergruppenführer b e r g e r,
SS-hauptamt

— g e h e i m —

reichsführer,
ich ersuche, ihren wunsch, 5000 männer für die lettische SS-division ausheben zu lassen, sofort in die tat umzusetzen.

durch entscheidung des reichsministers für die besetzten ostgebiete — besprechung mit SS-obergruppenführer b e r g e r — sollen nunmehr sogar 8000 männer gestellt werden.

ich verfüge, dass 6000 aus jahrgang 1919 — 1924 und 2000 aus jahrgan 1912 — 1918 auszumustern seien.

durch gute und schnelle zusammenarbeit meiner dienststellen mit ersatzkommando ostland konnte die musterung schon am 4. oktober 1943 beginnen.

den massnahmen meiner dienststellen wird nunmehr von der wehrwirtschaftsinspektion und dem wehrmachtsbefehlhaber ostland schärfster widerspruch entgegensetzt, eine vielzahl zum teil alter erlasse schützen angeblich bestimmte fertigung und dienststellen, reichsminister speer verfügte durch fernschreiben vom 6.10.1943, dass durch einberufung zur lettische SS die rüstungswirtschaft nicht beeinträchtigt werden dürfe.

ich stehe nach wie vor auf dem standpunkt, dass jahrgang 1919 — 1924 im rahmen der lettischen legion als waffenträger notwendiger ist, und aufhebung der uk.-stellung mit ausnahme von 20—30% schlüsselkräfte auch der wehrwirtschaft und der wehrmacht gegenüber vertreten werden muss. die landwirtschaft stellte bei bisherigen aushebungen ⅔, muss daher jetzt bis abschluss der bestellerzeiten weitgehendst geschont bleiben.

jetziger zustand, dass rüstungs- und wehrmachtsdienststellen die aufforderung, zur musterung zu erscheinen, zu untersagen drohen, ist unerträglich und führt zur untergrabung der ordnung. erbitte schnellste einschaltung zwecks aufhebung der bestehenden sperrerlasse.

weil durchführung der von mir gegebenen weisung sonst nicht möglich ist und die gewünschte anzahl männer für die legion nicht gestellt werden kann.

riga, den 12. oktober 1943
gez. dr d r e c h s l e r,
generalkommissar in riga. —

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA — Riga, den 9. November 1943

Persönlich!

An den
Herrn Generaldirektor des Innern
R i g a.

Ich beziehe mich aud die heute stattgefundene mündliche Unterredung und erteile Ihnen die Ermächtigung, Anordnungen über die Wehrerfassung und die Musterung der Jahrgänge 1915 bis 1924 im Generalbezirk Lettland zu treffen. Bei der Durchführung dieser Anordnung wird Ihnen jede Unterstützung durch die deutschen Dienststellen gewährt.

D r e c h s l e r

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA — Riga, den 16.11.43

An den
Herrn Generaldirektor des Innern
General Dankers,
R i g a.

Im Nachgang zu meinem Schreiben vom 9. November 1943 ermächtige ich Sie, neben den Angehörigen der Jahrgang 1915 — 1924 alle Offiziere und Unteroffiziere der ehemlaigen lettischen Armee wehrmässig zu erfassen zu mustern.

Dr. D r e c h s l e r

DER KOMMANDEUR DER ORDNUNGSPOLIZEI
BEIM SS- UND POLIZEIFÜHRER LETTLAND
V/Ia 10.02/44 — Riga, den 24. Januar 1944.

Betr.: Auffrischung der lett. Einheiten; *hier:* Vorbereitung der personellen Auffrischung.

Bezug: Mündliche Anordnung des Höheren SS- und Polizeiführers vom 21.1.1944.

A) Für den Austausch gegen jüngere Kräfte sind vorzusehen:

1.) kriminelle Elemente, { Für die eine Bewährungsprobe i. Einsatz keinen Erfolg mehr verspricht.

2.) dienstlich wiederholt Vorbestrafte

3.) Kranke, die von einer hierfür zu bildenden Kommission für nicht k.v. erklärt werden,

4.) altermässig nicht mehr Einsatzfähige aus den Jahrgängen 1905 und älter; und zwar Männer, falls sie nicht freiwillig bleiben weiter bleiben wollen, Offiziere und Unterführer nur, wenn gleichwertiger Ersatz gestellt worden kann,

5.) aus dringenden kriegswirtschaftlichen Gründen:
a) Offiziere und Unterführer, wenn gleichwertiger Ersatz gestellt werden Männer aus den Jahrgängen 1906/14 nur in den dringensten Fällen, Männer aus den Jahrgängen 1915/24 nur in Ausnahmefällen.

B) Bei aller Aussonderungen ist ein strenger Massstab anzulegen. Ziel ist: Die Führung der Einheiten sicherzustellen und möglichst alle einsatzfähigen Männer den Einheiten zu erhalten.

Familiäre und wirtschaftliche Verhältnisse können nur in Ausnahmefällen berücksichtigt werden. In solchen Fällen hat die lettische Volksgemeinschaft in gegenseitiger Hilfe für Ausgleich zu sorgen. Hierüber ergeht ein besonderer Befehl des Fürsorgeoffiziers an die polizeilichen Heimatdienststellen.

C) Die Durchführung des Austausches wird besonders befohlen. Bis dahin sind weder Entlassungen noch Beurlaubungen vorzunehmen. Die ärztliche Kommission hat bereits am 2. Tage nach dem Eintreffen ihre Untersuchungen durchzuführen.

D) Die deutschen Verb. Offz. bzw. die Einheitsführer haben an mich und die lett. Verb. Offz. f.d. Pol.-Einheiten folgende Meldung zu erstatten:
I. Spätestens am *4. Tage* nach dem Eintreffen in ihren Standorten:

a) Anzahl der für den Austausch Vorgesehenen nach Muster A), getrennt nach Offizieren, Unterführer und Männern,

b) Anzahl der dann noch in der Einheit verbleibenden Offiziere, Unterführer und Männer, getrennt nach Jahrgängen 1905 und älter, 1906—1914 und 1915—1924,
c) Stellungnahme zur Austauschmöglichkeit der Offiziere und Unterführer mit kurzer Beurteilung der Offiziere,
d) Personalbestand an Ärzten, Sanitätern, Veterinären, Hufbeschlagschmieden, Waffenmeistergehilfen, Wirtschaftsbeamten, Rechnungsführern, Schumachern, Schneidern, deutschem Personal usw., dabei Angabe des Bedarfs.

II. Am 6. Tage nach dem intreffen:
Antrage zu Ziffer A) 5) mit Stellungnahme.

Schröder
Major der Schutzpolizei

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA — Riga, d. 28. Januar 1944.

Persönlich

An den
Herrn Generaldirektor des Innern
Riga.

Ich erweitere meine bisherige Ermachtigung v. 9. November 1943 auf die Erfassung und Musterung der Jahrgänge 1914—1906 zur Lettischen SS Legion und Grenzschutz.

In Vertretung
Schröder
SS-Brigadeführer und Generalmajor der Polizei

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA — Riga, den 2.2. 1944.

An den
Herrn Generaldirektor des Innern
Riga.

Auf Ihre Eingabe vom 16. November 1943 erwiedere ich Ihnen, dass die von Ihnen angeschnittenen Fragen, soweit sie nicht rein militärische Angelegenheiten betreffen, von mir wie folgt beantwortet werden:

Soweit die einberufenen Jahrgänge tauglich sind, sollen sie als Angehörige der Lettischen Legion mittelbar oder unmittelbar zum Schutze Ihrer lettischen Heimat gegen Angriffe der Sowjet-Union oder ihrer Verbündeten eingesetzt werden.

Die lettische Ordnungspolizei ist in der Übergabeverhandlung beim Höheren SS- und Polizeiführer, bei der Sie selbst zugegen waren, in die landeseigene Verwaltung eingegliedert werden.

Ich habe bereits wiederholt den SS-Gruppenführer Bangerskis in seinem Bemühungen unterstüzt, die Einziehung von Angehörigen des Generalbezirks Lettland nur auf dem Wege der regulären Musterung vorzunehmen, sowie eine Lösung des Problems der ausserhalb der Nordfront kämpfenden lettischen Schutzmanschaftsbataillone sowie der Hilfswilligen herbeizuführen. Diesen Bemüchungen ist, wie auch Ihnen bekannt ist, besonders in letzter Zeit der Erfolg nicht versagt geblieben.

Ich bin ermächtigt Ihnen mitzuteilen, dass durch die Besetzung des Generalbezirks Lettland durch die deutsche Wehrmacht Lettland nicht mehr ein Bestandteil der Sowjet-Union anzusehen ist.

Des weiteren bin ich ständigt bemüht, eine möglichst durchgreifende Aufbesserung in der Versorgung der Bevölkerung mit Lebensmittel und Gebrauchsgütern im Rahmen des Möglichen herbeizuführen.

Drechsler.

DER HÖHERE SS- U. POLIZEIFÜHRER
FÜR DAS OSTLAND
H./Gy.

9. Februar

An den
Generalkommissar in Riga,
— Pressestelle —
Riga.

Betr.: Lettische SS-Freiwilligen-Legion.

Bezug: Dort. Schreiben vom 19.1.1944 und 27.1.1944.

Die Auffassung, dass es neben der Bezeichung „Lettische SS-Freiwilligen-Legion" noch den Begriff „Lettischen Legion" gibt, ist irrig. Sämtliche aus lettischen Männern aufgestellten Einheiten der Waffen-SS und Polizei gehören zur „Lettischen SS-Freiwilligen-Legion". So sind sowohl die Verbände der Waffen-SS, wie zum Beispiel die 15. lett. SS-Freiwilligen-Division, als auch sämtliche lettischen Polizei-Bataillone Bestandteile der „Lettischen SS-Freiwilligen-Legion".

Ich bitte daher, sich in der Presse bis zu einer vom Reichsführer-SS befahlenen anderslautenden Regelung ausschlislich dieser Bezeichnung zu bedienen, sofern es sich um die Angabe des Sammelbegriffs handelt.

Bezüglich der Dienstgradbezeichnungen der SS erscheint es mir wünschenswert, in der bisherigen Weise zu verfahren, so dass nur die deutschen Bezeichnungen zur Anwendung kommen.

Jeckeln
SS-Obergruppenführer
und General der Polizei

Ābols J., kapt. — 150, 206, 210
Ādamsons M., ltn. — 172
Aivieksts M., ltn./vltn. — 211
Akmeņkalējs — 98
Akurāters J. — 6
Allažs A., serž. — 164
Aļļis A., vltn. — 150, 155, 158, 159
Andersons, vserž. — 176
Antēns P., vltn. — 68, 148, 150, 152—154, 158, 167
Antēna māte — 68
Aperāts K., pltn. — 133, 138, 146, 150, 158, 161, 167—169, 172, 191, 192
Apsītis A., pulkv. — 47, 49, 59, 249
Augstkalns K., maj. — 250

Balodis F., prof. — 50
Balodis J., ģen. — 48
Baltiņš, Dr. — 186
Bartens — 123
Bangerskis R., ģen. — 5, 36, 37, 41, 47—49, 51—54, 56—60, 62—82, 84—87, 89—91, 94—110, 112, 113, 115—119, 121—126, 128, 133, 134, 136, 176, 180—183, 185, 186, 188, 197, 198, 227
Baumanis A., vltn. — 211, 242, 250
Bēms J. — 40
Bergers G. ogruf. — 7, 11, 13, 38, 60—63, 66, 81, 100—104, 158
Bērziņš Alfr. — 251
Bērziņš J.A., ltn./vltn. — 146, 158, 172, 188, 209—211
Bergs A., vltn. — 159, 191, 215, 216, 223
Bičevskis, stud. — 160
Biša J., kad. — 158
Blekte E. — 71
Bļodnieks P., vltn. — 158
Borke, Dr. — 23—26, 48, 85, 86, 88
Breimans, hstuf. — 133, 134, 138
Breimiers, hstuf. — 138
Brēmers, ģen. — 36
Brenners — 14
Brills, stbaf. — 101, 103—105
Brimmers — 23
Bušs E., Dr. — 68
Butkus Ž., v.v./ltn. — 165, 211

Cibis E., ltn. — 223

Dankers O., ģen. — 14, 16, 17, 20, 21, 23—26, 29—35, 37, 38, 41—49, 51—57, 61—63, 68, 72, 87—94, 113, 115—121, 123—125, 127, 128
Davēns, maj. — 71
Drekslers, Dr. — 17, 18, 20, 25, 26, 28—31, 35, 42, 43, 62, 80, 81, 87, 88, 90, 92, 93, 97, 102, 113, 119, 120, 123, 126
Dreslers — 43—45, 48, 71, 119, 120, 123
Dzenītis, pltn. — 128
Dūze N., ģen. — 53

Ercums E., pol.maj. — 139

Freivalds O. — 251
Frīdis E., ltn. — 211

Gaitars R., ltn. — 172
Galdiņš N., kapt. — 137, 138, 159, 191, 192, 201, 222
Gratjē, pltn. — 98
Grants V., kapt. — 139, 174, 179, 201, 231, 245

Goba K., ltn. — 223
Graumanis V., vltn. — 159, 164, 211, 230
Grāvelis V. kapt. — 141, 161, 168, 185, 201
Grīnbergs T., archib. — 127
Grīnbergs, vltn. — 86
Grudulis V., ltn./vltn. — 210, 222, 243
Gulbis J. — 168

Halders, ģpulkv. — 10
Hansens, ģmaj. — 38, 47, 48, 51, 54—58, 134, 249
Hamels, vltn. — 139
Hercogs, ģen. — 186, 190
Himlers H. — 7, 10, 13, 14, 20, 34, 38, 49, 51, 60—62, 67, 72—74, 77, 78, 80, 81, 106—109, 126, 128, 130, 188
Hīrtess, staf. — 38, 39, 42, 44, 63, 65, 66, 77, 100, 101, 103, 107, 108, 122, 128
Hitlers A. — 10, 11, 14, 34, 39, 44, 46, 51, 102, 107—109
Holanders, vltn. — 186
Hostads E. — 8
Höhne H. — 11

Indāns R., ltn./vltn. — 160, 168
Ive, Dr. — 180

Jankovskis, ltn. — 226
Jakobs, pol.hptm. — 133
Janelsiņš P., ltn. — 100
Jansons J., pltn. — 98, 100
Jansons Ž., kapt. — 159, 164, 168, 189, 190, 201, 205—207
Janums V., pulkv. — 33, 39, 50, 59, 61
Jekelns F. ģen. — 13, 14, 16, 32, 38, 39, 42, 46, 47, 56, 57, 59, 103—115, 118, 119, 122, 126, 128
Jirss, gruf. — 101—104
Jitners, ogruf. — 102
Jukovics V., ltn. — 150, 152, 172, 226
Juraids V., vtln. — 100
Jurjāns R. — 75
Jurko H., pltn. — 196

Kalnāre Ilze — 136
Kalniņš A., komp. — 91
Kalniņš T., pulkv. — 49, 51
Kāns Ž., kapt. — 150
Karlsons, pltn. — 95, 96, 227, 229
Keegan J. — 136
Kesselis E., kapt. — 185
Kichlers, ģfeldm. — 36, 107, 109
Kirchenšteins A., prof. — 50
Kleinbergs J., kapt. — 100
Klingemans, brigf. — 133
Knēbels, maj. — 57
Klišāns A. — 71
Kociņš R., pltn. — 133, 138, 159, 167, 191
Konrāds F., vltn./kapt. — 211
Kovaļevskis P., red. — 71, 252
Kozlovskis, pltn. — 86
Krastiņš Z., red. — 71, 186
Krasts P., vltn./kapt. — 211
Krauze, ostubaf. — 96
Kriņģelis, ltn. — 226
Krīpens A., pulkv. — 14, 16, 32, 39, 56, 61, 112, 249
Krusa F., red. — 71
Kubiļiūnas — 38, 108, 109
Kvālbergs P., vltn./kapt. — 139, 211
Kviesis A. — 89, 90, 95, 114, 116, 119, 120, 124, 125
Kvietiņš V., vltn. — 176, 231, 245 62, 66—68, 73, 76—81, 85, 97,

Lamberts K., ltn. — 172
Lange, ostubaf. — 96, 97
Lapiņš R., kar. — 172
Lasmanis A., pulkv. — 250
Laumanis E., kapt. — 159, 210, 215, 216, 222
Leimanis O. — 21, 25, 47, 52, 90, 114, 118, 120, 124, 125
Lejiņš P. — 252, 254
Līcis R., Dr. — 187
Licmans — 107, 109, 115
Liepiņš L. — 71
Lobe K., pltn./pulkv. — 50, 59, 61, 139, 161, 174—176, 182, 195, 201, 247
Loze H. — 20, 35, 38, 43
Ložeņics K., vltn. — 211
Lūkins M., pulkv. — 250

Māls V., vltn./kapt. — 211
Matisens — 107—109, 111
Melbārdis O., ltn. — 158
Melcers N., kapt. — 139
Michels, red. — 71
Miltiņš V., kar. — 43
Morovskis A., Dr. — 148, 180
Mäe, Dr. — 92, 115, 116

Odiņš G., v.v./ltn. — 211
Osis R., pulkv. — 14, 16, 17
Osītis A., Dr. — 187
Ozols J., kapt. — 133
Ozols, vltn. — 168

Pabērziņš, dkar. — 165
Palks, šof. — 192
Pāns V., ltn. — 100
Perlics H., prof. — 50
Piklers, ģmaj. — 57, 67, 71—74, 110, 112, 136, 249
Piterāns V., ltn. — 211
Plensners A., pulkv. — 60, 62, 64, 68, 72, 76, 77, 100, 103—105, 107, 108, 113, 114, 123, 136
Plūme R. — 20, 21
Pommers P. — 106, 108
Podnieks A., red. — 71
Prēls — 35
Prīmanis M., prof. — 14, 21, 23—25, 30, 31, 33, 35, 39, 45, 46, 52, 58, 89, 114, 116, 118, 120, 125
Puchards F., ostuf. — 138
Puriņš, Dr. — 77
Purmalis K. vltn. — 250
Purpēters T., ltn. — 155, 226

Rabenko A. vltn. — 168, 210, 218, 222, 223
Rapa J., pltn. — 50, 196
Reimanis, vltn. — 226
Reinhards P. — 53, 87, 88, 123
Reinholds V., kapt. — 159, 174, 201
Rieck, ostuf. — 98
Rode E., Dr. kapt. — 139
Rohde, staf. — 133, 162
Rozenbergs A. — 10, 13, 14, 31, 35, 42
Rožinskis, vltn. — 226
Rubenis K., ltn./vltn. — 211
Rublovskis J., Dr. maj. — 141, 161, 180
Rundkviste I.B., stud. — 250—254

Salna N., ltn. — 226
Saukels — 38
Silgailis A., pulkv. — 14, 16, 20, 21, 23, 322, 33, 37, 38, 41, 44—48, 50, 57, 61, 62, 86, 135
Simms — 19, 25, 29, 30, 43, 115, 117, 124
Siļķe, ltn. — 179
Sīlis O., dir. — 53
Skaistlauks V., ģen. — 59, 61
Skrauja A., kapt./maj. — 139, 178, 179, 201, 231, 237, 245
Skrēbers A., kapt. — 43, 127, 250

Skujēvics J., dir. — 21, 24, 25, 30, 41, 46, 89, 116, 118, 120, 124
Soodla, ģen. — 92
Spalviņš P., ltn./vltn. — 211
Speth — 222, 234, 235
Stīpnieks E., vltn./kapt. — 139, 179, 201, 205, 206, 210, 231, 241
Staļins — 91
Straumanis R., Dr. kapt. — 138
Struatiņš A., ltn. — 206
Sturcs, ustuf. — 160
Svarinskis R. — 15

Šeibelis G., vltn./kapt. — 158, 201, 205
Šejnius J. — 50
Šēls J., pltn. — 50
Šnēbergs K., kapt. — 133, 138, 159, 164, 172, 188—190
Šneidemanis, vkapr. — 165
Šņukuts L., ltn./vltn. — 155, 211
Šolcs, ģmaj. — 58, 59, 133, 137, 141, 143, 185
Šrēders, ģmaj. — 14, 16, 20, 21, 23—30, 32, 38, 46, 85, 86, 109, 111, 113, 119, 122, 123, 196
Šrēders, pol.maj. — 106, 107
Šteinbergs K., vserž. — 154
Šteiners, ģen. — 10
Šuldts, oberf. — 133, 167, 170, 172, 180—182, 189, 190, 192, 196, 198, 201, 203, 213, 221, 222, 225, 227, 248, 249

Theuermans, pulkv. — 180—182, 186
Tirzītis K., pltn. — 50
Tofarns, hstuf. — 95
Tomsons, kapr. — 86
Tūbelis E., red. — 71

Ulmanis K. — 32

Vabulis V., vltn. — 179
Valdmanis A. — 17—21, 23—26, 28—31, 33—37, 39, 41, 43, 45, 47
Vanadziņš J., kad. — 158
Vanags P. — 16, 21, 24, 25, 30, 33, 39, 45, 48, 52, 115—117
Veckalniņš R., kapt. — 134
Veisa kundze — 207
Veiss V., pltn./pulkv. — 14, 16, 20, 21, 59, 137—139, 141, 154, 157—161, 164, 167, 170, 172, 182, 188, 190—192, 196, 200, 201, 205—208, 210, 216, 219, 222, 230, 232—234
Veitiņš L., vet.ārsts — 139
Vēveris A., pltn. — 50
Vichmans K., hstuf. — 139
Videnieks, ltn. — 141
Vīburgs, kapr. — 175
Vilnis A., ltn./vltn. — 163, 211
Vinčelis A., red. — 250
Vinklers O., ltn./vltn. — 211
Vinters, Dr. — 71
Vīpulis A., pulkv. — 254
Vlasovs, ģen. — 10, 144, 146, 148
Volfsbergers, ģen. — 46

Zāgars V. — 17, 21, 23, 25, 31, 35, 39, 46—48, 50
Zaķis A., pltn. — 50
Zālītis K., kapt. — 100
Zegners, ltn. — 86, 95, 98, 122, 160, 180, 188
Zemgals B. — 11
Ziedainis M., vltn. — 217
Ziemelis, kapt. — 98, 180, 182, 188, 227, 229
Zirnis K., dkar. — 174

DIENESTA PAKĀPJU SALĪDZINĀJUMS UN GRĀMATĀ LIETOTI SAĪSINĀJUMI:

Vācu ieroču SS	*Latvijas armijā un leģionā*
SS Mann (Leg. Schütze)	— kareivis (kar.)
Sturmann (stm.)	— dižkareivis (dkar.)
Rottenführer (rtf.)	— (vicekaprālis-vkapr.)
Unterscharführer (uschaf.)	— kaprālis (kapr.)
Scharführer (schf.)	— (goda seržants)
Oberscharführer (oschaf.)	— seržants (serž.)
Hauptscharführer (hschf.)	— virsseržants (vserž.) — virsn.vietn. (v.v.)
Sturmscharführer (stschf.)	— (v.v. ar 12 g. izdienu)
Untersturmführer (ustuf.)	— leitnants (ltn.
Obersturmführer (ostuf.)	— virsleitnants (vltn.)
Hauptsturmführer (hstuf.)	— (majors-maj.) — kapteinis (kapt.)
Sturmbannführer (stubaf.)	— (majorsmaj.)
Obersturmbannführer (ostubaf.)	— pulkvedis-leitnants (pltn.)
Standartenführer (staf.)	— pulkvedis (pulkv.)
Oberführer (oberf.)	— virspulkvedis-vpulkv.)
Brigadeführer (brigf.)	— (ģenerālmajors-ģmaj.)
Gruppenführer (gruf.)	— (ģenerālleitnants-ģltn.)
Obergrupenführer (ogruf.)	— ģenerālis (ģen.)
Oberstgruppenführer (oberstgruf.)	— (ģenerālpulkvedis-ģpulkv.)

Vācu armijas (Wehrmacht) un Latviešu leģiona virsnieku dienesta pakāpes ar dažiem izņēmumiem (starp vltn. un kapt. nav kltn., bet starp kapt. un pltn. ir majora dienesta pakāpe un ir arī vairākas ģenerāļu pakāpes) bija līdzīgas Latvijas armijas dienesta pakāpēm. Lielāka atšķirība bija instruktoru dienesta pakāpēs. Kapteiņa-leitnanta dienesta pakāpi Kd bataljonos, un leģionā, pielīdzināja kapteiņa dienesta pakāpei.

Citi lietoti saīsinājumi:

Btl. — bataljons
flaks — gaisa aizsardzības lielgabals
GKL — galvenā kaujas līnija
KP — Kaŗavīru Palīdzība
Kd — kārtības dienests
km — kilometri
Ostlande (Austrumzeme) — Latvija, Igaunija, Lietuva un Baltkrievija
paks — prettanku lielgabals
OKW — Armijas virspavēlniecība
prof. — profesors
TP — Tautas Palīdzība
Z, D, R, A — debess puses

SATURA RĀDĪTĀJS

Pirmo divu grāmatu saturs 2
Ģen. Bangerskis — Tiesība un pienākums aizstāvēt sevi 5
J. Akurāters — Latvju kareivja lūgšana 6

PRIEKŠVĀRDI 7

Zviedru prese par Baltijas tautu pretošanos krieviem 8

VĀCIJAS — PSRS KARA PIRMIE DIVI GADI 9

LATVIEŠU LEĢIONA TAPŠANA 13

Kā latviešu leģiona dibināšana atspoguļojas Pašpārvaldes protokolos un Leģiona ģenerālinspektora štāba dokumentos 13
Iesniegumi ģenerālkomisāram 17
Hitlera 1943. g. 10. februāŗa pavēle 34
Ģen. Bangerskis latviešu militārā centra vadītājs 36
Vāci sāk iesaukšanu 38
Pašpārvaldes prasības attiecībā uz Latviešu leģionu 41
Pašpārvaldes aicinājums latvju vīriem 49
1000 jauniesaukto nosūtīšana uz Ļeņingradas frontes sektoru 54
Ģen. Bangerskis apmeklē jauniesauktos pie Ļeņingradas 58
Latviešu virsnieku un instruktoru reģistrācija 62
Preses pārstāvju sanāksme Virsnieku klubā 70
SS-reichsfīrers Himlers Rīgā 72
Ģen. Bangerskis protestē pret iesaukšanu viņa vārdā 76
Atklātības darbinieku iesniegums 82
Jāreģistrējas 1923. un 1924. g. dzimušiem 85
Ģen. Bangerskis pie jauniesauktiem 86
10 gadagājumu (1915.—1924.) iesaukšana 87
Sapulce Universitātes aulā 91
Ģen. Bangerskis apmeklē ieslodzīto nometni Salaspilī 95
Ģen. Bangerskis pārbauda apmācības Bolderājā 98
Ģen. Bangerskis Berlīnē 100
Ģen. Bangerska saruna ar ģen. Jekelnu 108
Dienesta pakāpes 112
Deviņu jaunu gadagājumu (1906.—1914.) iesaukšana 121
Ģen. Bangerska saruna ar ģen. Šrēderu 122
Archibīskapa T. Grīnberga iesniegums 127
Daži skaitļi par iesauktiem 130

LATVIEŠU BRIGĀDES FORMĒŠANA UN CĪŅAS 133

Volchovas purvs un iznīcinātās ģen. Vlasova armijas atliekas 143
Pirmā kauja Volchovā 152
1. Latviešu grenadieŗu pulks 137
2. Latviešu grenadieŗu pulks 139

LATVIEŠU KARAVĪRI VOLCHOVAS FRONTES SEKTORĀ 143

KP Frontes teātris viesojas pie Latviešu brigādes 160
Alkazāra kaujas 167
Ģen. Bangerskis Volchovas frontes sektorā 180
18. novembris Volchovā 195
Latviešu brigādes komandējošais sastāvs 1943. g. beigās 201

KRIEVU LIELUZBRUKUMA SĀKUMS 205

Pulkveža V. Veisa kaujas grupa 205
Latviešu brigāde atiet no Volchovas pozicijām 212
Pulkv. V. Veisa apbalvošana 232
„Panther" poziciju sasniegšana Veļikajas upes krastos 234

I UN II GRĀMATAS PAPILDINĀJUMI UN LABOJUMI 250

PIELIKUMI 255

Dokumentu vācu teksti 255
Personu rādītājs
Tekstā lietoti saīsinājumi

3.50

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA
0306037671